

Aino Ritala-Koskinen

MIKÄ ON LAPSEN PERHE?
- Tulkintoja lasten uusperhesuhteista

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001
Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto

Akateeminen väitöskirja
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos / Sosiaalityö

Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16B, PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050, Fax (09) 612 1211

ISBN 952-9605-64-1(nid.)
ISBN 978-952-226-161-8 (PDF)
ISSN 0357-4725

KIITOKSET

Olin kesällä 1985 sosiaalityön harjoittelijana Hämeenlinnan kaupungin kasvatusneuvolassa, missä käsiini sattui Väestöliiton perhekasvatussarjan uunituore lehtinen ”Uuden liiton perhe”. Tuon lehtisen silloin vielä uusi teema jäi minua askarruttamaan niin, että olen tehnyt siitä vuosien matkassa kolme opinnäytetyötä. Tämän tutkimuksen myötä teema tavallaan palaa takaisin kotiinsa. Väestöntutkimuslaitos syttyi nopeasti ajatukselle tutkimukseni julkaisemisesta, mistä lämmin kiitos.

Menin uusperheiheeni kanssa ensimmäiseksi professori Kyösti Urposen pro gradu -seminaariin. Hän vakuutti minun löytäneen kiinnostavan tutkimusaiheen ja oli siinä hyvin oikeassa. Väitöstutkimukseni kohdalla Kyösti on Lapin yliopistosta koordinoitun Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen valtakunnallisen tutkijakoulun puitteissa ollut etätyönantajani nelisen vuotta. Kiitos hänelle ja muulle Lapin välle yhteistyöstä.

Jatko-opiskelijaksi ryhdyin sattumalta. Tuo sattuma oli ITLA (Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö), jonka tutkimuskilpailusta sain yhdessä Perheongelmat ja sosiaalityö –projektin (Hannele Forsberg, Marjo Kuronen ja Tarja Pösö) kanssa ensimmäisen apurahani syksyllä 1989. Ikimuistosiin hetkiin on jäänyt yhteinen junamatkamme Helsinkiin, missä kävimme tutkijakandidaatteina ympyrätalossa ITLAn edustajien kuultavana.

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos on ollut tutkijan kotini kymmenkunta vuotta. Resurssien lisäksi se on antanut tärkeitä tutkimuksellisia, työyhteisöllisiä ja ystävyys-suhteita, mistä laitokselle ja sen välle kiitos. Hannele, Marjo ja Tarja olette olleet lähimmät työtoverini, vaikka vuosien myötä kiireet ja etäisyydet ovat kasvaneet. Olette lukeneet tekstejäni aina palokuntalaisella valmiudella, mutta antaneet myös olla yksin ja rauhassa. Tarja on ollut työni virallinen ohjaaja. Siinä roolissa olet väsymättä kannustanut eteen päin ja nähnyt työni kiinnostavana silloinkin, kun itse en ole siihen kyennyt. Kiitos on teille kaikille liian pieni sana kaikesta yhdessä jaetusta.

Taaksepäin katsoessani haluan kiittää myös professori Jorma Sipilää. Hänellä oli tärkeä rooli Perheongelmat ja sosiaalityö -projektin ja myös oman tutkijantaipaleeni alkuvaiheen tukena. Projekti oli osa ITLAn monitieteistä Lapsen kasvuolot Suomessa -tutkimusohjelmaa. Pääjohtaja Vappu Taipaleen ja professori Maija-Liisa Rauste- von Wrightin vetämät seminaarit opettivat aloittelevalle tutkijalle paljon. Noihin alkuvuosiin liittyy myös laitoksella kymmenkunnan tutkijan voimin pyörinyt metodipiiri, joka opetti tutkimuksen tekemisestä enemmän kuin mikään jatkokoulutusseminaari. Näille molemmille ryhmille kiitos vielä vuosienkin päästä.

Suomen Akatemian Lapsitutkimuksen tutkimusohjelma sattui minulle hyvään aikaan. Ilman sitä väitösprojektini ei välttämättä olisi lähtenyt liikkeelle ja saanut

lapsuuspainotuksiaan. Perhe- ja lapsuustutkijoiden tapaamiset kotimaassa ja kansainvälisesti ovat olleet tärkeitä tutkimukseni peilauspintoja ja tutkijaminäni kasvattajia. Lapsuustutkimuksen kenttään ja väitösprojektini alkuun minua viitoitti osaltaan professori Leena Alanen niin keskustelujen ja kirjallisuuden kautta kuin Lontoon seminaari- ja opintomatalla. Leenalle kiitos noista tärkeistä hetkistä.

Hannelen, Marjon ja Tarjan lisäksi tekstejäni ovat eri vaiheissa lukeneet ja kommentoineet professorit Leena Alanen, Anja Riitta Lahikainen, Marja Järvelä, yliaktuaari Hannele Sauli sekä monet tutkijakollegat tutkijakoulussa ja erilaisissa seminaareissa. Esitarkastusvaiheessa käsikirjoituksen lukivat myös Kirsi Juhila ja Inkeri Eskonen tuoden tuoreita kommentteja. Teille kaikille lämmin kiitos paneutumisestanne. Tutkimukseni esitarkastajia, dosentti Marjatta Bardya ja professori Riitta Jallinojaa kiitän tarkkanäköisistä kommenteista ja antoisista keskusteluista, jotka auttoivat minua työstämään tekstiäni vielä yhden kierroksen eteenpäin.

Tutkimukseni ei olisi ollut mahdollinen ilman asiantuntijoita, jotka antoivat minulle aikaansa ja uusperheessä eläviä lapsia, jotka ajan antamisen lisäksi olivat valmiita kertomaan minulle elämästään. Kiitos teille kaikille. Tutkimusaineiston purkamisesta kuuluu kiitos laitoksella työskennelleille toimistosihteereille, Raija Saarimäelle ja Helinä Saariselle.

Tutkijantyöni ovat rahoittaneet Suomen Akatemian Lapsitutkimuksen tutkimusohjelma vuosina 1993-1996 sekä Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen valtakunnallinen tutkijakoulu vuosina 1996-2000. Tutkimukseni julkaisee Väestöntutkimuslaitos. Julkaisukuluihin olen saanut apurahan Tampereen kaupungin tiederahastolta. Kiitän kaikkia tutkimustani taloudellisesti tukeneita.

Julkaisun ulkoasusta kiitän Annamaija Rättyä, joka osana omia opintojaan suunnitteli kannet. Sujuvasta julkaisuyhteistyöstä kiitos Paula Alkiolle ja taitosta Mika Takojalle Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella.

Tutkimuksen ulkopuolinen maailma luo puitteet tutkimuksen tekemiselle – näin siitä huolimatta, että tutkimus useinkin tuntuu vievän ajan kaikelta muulta. Harvakseltaankin hoidetut sosiaaliset suhteet läheisiin niin perhe- kuin ystäväpiirissä ovat jaksamiselle korvaamattoman tärkeitä. Omalle perheelleni kiitos siitä, että elämä ei ole ollut pelkkää tutkimuksen tekoa. Emma ja Matti syntyivät tämän väitöskirjatyön lomassa. Toitte tarpeellisia taukoja tutkimustyöhön ja opetitte ruohonjuuritasolla minulle paljon lasten näkökulmista maailmaan. Harrille kiitos siitä, että olet jaksanut kestää minun ikuisesti keskeneräisiä opinnäytetöitäni – ja juonut kanssani kuohuviiniä juhlan hetkinä. Tämä on yksi sellainen.

Tampereen Ristinarkulla Uudenvuodenpäivänä 2001
Aino Ritala-Koskinen

SISÄLLYS

I JOHDANTO

- 1 Muuttuva perhe ja huoli lapsista 9
- 2 Tutkimuksen kokonaisuus 11

II LAPSEN SUHDE UUSPERHEESEEN

- 1 Uusperheiden määrät ja muodot 13
 - 1.1 Tilastot perhetodellisuuden rakentajina 13
 - 1.2 Uusperhe lapsiperheenä 15
 - 1.3 Lapset uusperheissä 18
 - 1.4 Uusien perhesuhteiden laajuus 21
- 2 Lapset uusperhetutkimuksessa 23
 - 2.1 Uusperhetutkimuksen kenttä 23
 - 2.2 Lapset uusperheen määrittelyissä 27
 - 2.3 Lasten uudet perhesuhteet 29
 - 2.4 Uusperheestä lapsille aiheutuvat seuraukset 36
 - 2.5 Lapset uusperhetutkimuksen haastajina 40
- 3 (Uus)perhe lapsista käsin 41
 - 3.1 Perheestä perheyteen 41
 - 3.2 Näkyväksi lapseksi 44
 - 3.3 Lapsen ja perheen uudelleen määritetty suhde 52
 - 3.4 Lapsen perhesuhteiden ulottuvuudet 54
 - 3.5 Lapsi perhesuhteiden määrittelijänä 61

III LAPSET JA ASIAANTUNTIJAT UUSPERHEEN TULKKEINA

- 1 Miksi tutkia lapsia ja asiantuntijoita? 62
- 2 Lasten haastattelu tutkijan haasteena 65
 - 2.1 Lapsen tieto 66
 - 2.1.1 Lapsilta saatavan tiedon luotettavuus 66
 - 2.1.2 Lapsen kyky tuottaa tietoa 68
 - 2.2 Tutkijan taito 70
 - 2.2.1 Haastateltavien motivointi 70
 - 2.2.2 Luottamuksellisen suhteen luominen 71
 - 2.2.3 Haastatteleminen taito 73
 - 2.2.4 Lasten haastattelun etiikka 75
 - 2.2.5 Aikuinen ja lapsi haastattelun osapuolina 76
 - 2.3 Perheen erityisyys haastatteluteemana 78
 - 2.4 Vuorovaikutuksessa rakentuva perhe 79

3	Tutkimusaineisto	81
3.1	Asiantuntijoiden haastattelut	81
3.2	Lasten haastattelut.....	85
3.3	Aineiston käsittely ja analyysi	95

IV UUSPERHE LASTEN KUVAAMANA

1	Elämä muuttuu	98
1.1	Lapset muutoksen kuvaajina.....	98
1.2	Fyysisten elämänjärjestelyjen muutokset.....	99
1.3	Ihmiset ja suhteet muuttuvat.....	104
1.4	”Emmä tiedä” mikä muuttui.....	109
1.5	Muutos osaksi arkea	112
2	”Minun perheeni”	114
2.1	Lasten perhekuvauksen lähtökohdat	114
2.2	Neljä tulkintaa omasta perheestä	115
2.2.1	Yhdessäasuvat	115
2.2.2	Yhdessäasuvat ja muita	118
2.2.3	Biologinen perhe	120
2.2.4	Perhe liikkeessä	122
2.3	Lasten perhetulkintojen keskeiset piirteet	125
3	Perhesuhteet lasten arjessa	127
3.1	Uudet aikuiset	127
3.1.1	Ihan kivoja tyyppejä	128
3.1.2	Yhteisesti jaettua arkea	131
3.1.3	Isiä ja äitejä?	143
3.1.4	Suhteiden moninaisuus ja yksilöllisyys	150
3.2	Sisarussuhteet	152
3.2.1	Moninaiset sisarukset	152
3.2.2	Puolikkaita vai oikeita?	156
3.2.3	Sisarussuhteiden merkityksellisyys	161
3.3	Sukulaissuhteet	164
3.3.1	Äidinpuoleista sukulaisuutta etäisyyden ehdoilla	164
3.3.2	Pakkopullaa vai merkityksellisiä suhteita?	166
3.4	Muut läheissuhteet	171
3.4.1	Läheisiä aikuisia	171
3.4.2	Kaverilapsia	173
3.4.3	Lemmikkejä	174
4	Lasten kautta avautuva uusperhe	176

V LASTEN PERHE ASIAANTUNTIJOIDEN TULKITSEMANA

1	Uusperhe ja asiantuntijuus	178
2	Uusperheet asiakkaina	179
2.1	Uusperheen normaalius.....	179
2.2	Uusperhe-ongelmien erityisyys.....	182

3	Lapset ja uusperhe – ongelmia ja ratkaisuja.....	186
3.1	Perhe, koti ja rajat	186
3.2	Aikuiset, vanhemmuus ja valta	191
3.3	Sisarukset ja kilpailu	196
3.4	Uusperheestä perheeksi.....	199
4	Lasten perhesuhteiden säännelty vapaus..	202

VI PERHESUHTEIDEN YKSILÖLLISYYS JA NEUVOTELTAVUUS

1	Uusperheestä merkityksellisiin läheissuhteisiin...	204
2	Lasten toimijuus ja vapaasti neuvotellut puhtaat suhteet	206
3	Lasten paluu perheeseen	212

KIRJALLISUUS	214
--------------------	-----

LIITTEET	224
----------------	-----

ENGLISH SUMMARY	232
-----------------------	-----

KUVIOT

Kuvio 1. Yhteiskuntatieteellisen lapsitutkimuksen teoreettinen kenttä	46
Kuvio 2. Perheen määrittelyn perusta	125
Kuvio 3. Lasten perhe asiantuntijakuvauksissa	200

TAULUKOT

Taulukko 1. Lapsiperheet ja uusperheet tyypeittäin 1990-1999	17
Taulukko 2. Uusperheet, joissa alle 18v. lapsia 1990-1999	18
Taulukko 3. Lapset perheissä 1999	19
Taulukko 4. Lapset uusperheissä 1996-1999	20
Taulukko 5. Uusperheiden lapset ikäryhmittäin 1999	21
Taulukko 6. Uusperhetyytit perherakenteen mukaan	28
Taulukko 7. Perhesuhteiden ulottuvuudet ja lapsen "oikea vanhempi"	60
Taulukko 8. Lasten elämänmuutokset muuttoina	100
Taulukko 9. Lasten mainitsevat ihmisten ja suhteiden muutokset	104
Taulukko 10. Lasten kuvaukset perheeseensä kuuluvista	116
Taulukko 11. Lasten puhuminen eri aikuisten kanssa	131
Taulukko 12. Yhdessäpuhutut asiat	132
Taulukko 13. Lasten ja aikuisten yhdessä tekeminen	134
Taulukko 14. Lasten ja aikuisten yhdessä tekemisen sisällöt	135
Taulukko 15. Vanhempien vastuullisuus suhteessa lapsiin	138
Taulukko 16. Vanhempien vastuullisuuden sisältö	140
Taulukko 17. Lasten sisarussuhteet	154
Taulukko 18. Lapset sisarusten määrän mukaan	153
Taulukko 19. Tiivistys asiantuntijoiden uusperhetulkinnoista	203

I JOHDANTO

1 Muuttuva perhe ja huoli lapsista

Perhe ja siinä tapahtuvat muutokset ovat jatkuva yhteiskunnallisen huolen aihe – onhan perhe totuttu näkemään perustavaa laatua olevana yhteiskunnan rakenteellisena perusyksikkönä. Avioerojen yleistyminen ja perhemuotojen moninaistuminen 1970- luvulta lähtien herättivät huolen perheinstituution katoamisesta. Huoli perheen katoamisesta yhteiskuntarakenteellisena yksikkönä näyttää ainakin osin hälventyneen – perhe ei ole kadonnut minnekään. Vaikka ihmiset voivat olla tyytymättömiä omaan senhetkiseen perhetilanteeseensa ja konkretisoida tyytymättömyytensä esimerkiksi avioeron kautta, tämä ei näytä merkitsevän ihmisten tyytymättömyyttä perheeseen instituutiona. Päinvastoin, ihmiset kokevat perheen läheisine ihmissuhteineen hyvin keskeiseksi ja tärkeäksi elämässään. Tämä on tullut selvästi näkyviin, kun ihmisiltä on kysytty, miten he arvottavat erilaisia asioita elämässään (esim. Reuna 1998, 13–15). Perheen arvostuksesta kertoo myös se, että ihmiset usein palaavat perheeseen – esimerkiksi muodostavat uusia parisuhteita ja perheitä avioeronsa jälkeen. (esim. Jallinoja 1997, 102–106; Ritala-Koskinen 1993, 76–87.) Ajassa on myös merkkejä, jotka kertovat perheen renessanssista, perheen uudenlaisesta arvonnoususta niin yksilön kuin yhteiskunnan tasolla.

Sen sijaan että perhe olisi ihmisten elämässä jokin tiettyä mallia noudattava pysyvä rakenne, perhe elää ihmisten mukana, ihmiset *tekevät* perhettä. Näissä perheen tekemisen käytännöissä ei ole kyse satunnaisesti tai nopeasti muuttuvista tavoista. Niissä on pikemminkin kyse kulttuuriin, historiaan ja henkilökohtaiseen elämäntapaan liittyvistä käytännöistä, jotka muuttuvat olosuhteiden mukaan. (Silva & Smart 1999, 5; Morgan 1996 ja 1999.) Vaikka perheen määrittelyt ovat liukuvia ja muuttuvia, perusytimenä pysyy resurssien, hoivan, vastuiden ja velvollisuuksien jakaminen. Muodollisten siteiden sijaan on keskeistä läheisten suhteiden subjektiivinen merkitys. Perheen muutosta koskevat tutkimukset osoittavat, että uusien perhemuotojen ja perhesuhteita koskevien uusien normatiivisten sääntöjen esiintulo eivät merkitse, että hoivaa ja velvollisuuksia koskevista arvoista ei välitettäisi. Päinvastoin, ne ovat keskeisiä ihmisiä yhdessä pitäviä tekijöitä. (Silva & Smart 1999, 7.)

Perheinstituutiota koskevan huolen saattamana on noussut huoli yksittäisistä perheenjäsenistä, nimenomaisesti lapsista. Perheiden purkautumiset ja uudelleen-

muotoutumiset on nähty erityisenä riskinä lapsille, olipa kyse sitten yksinhuoltajaperheistä, uusperheistä tai homoseksuaalien perheistä. Tämä näkyy esimerkiksi puheena ”rikkinäisistä” ja ”poikkeavista” perheistä. Myös puuttuva tieto omasta biologisesta taustasta on nähty riskinä lapsen henkiselletasapainolle. Niin adoptoidut, naisen yksinään hankkimat kuin avustaisin menetelmin alkunsa saaneet lapset kuuluvat tähän riskinalaiseksi tulkittuun ryhmään. Perheen pysyvyys ja tieto omasta taustasta on siis nähty keskeisinä edellytyksinä lapsen tasapainoiselle elämälle ja kasvulle kohti aikuisuutta. Huoleen yksittäisten lasten tulevaisuudesta kytkeytyy samalla edelleen huoli perheinstituutiosta – ”rikkinäisen” tai ”poikkeavan” perheen varsin yleisesti katsotaan välittävän lapselle vääränlaisia kulttuurisia arvoja ja siten romuttavan perhettä. Huoleen lasten hyvinvoinnista kytkeytyy siis keskeisellä tavalla huoli ”oikeanlaisesta” perheestä.

Keskustelu muuttuvien perhesuhteiden aiheuttamista lapsuuden riskeistä liittyy paitsi uhkiin, myös konkreettisiin ongelmatilanteisiin. Muuttuvissa perhesuhteissa elävät lapset ovat ihmissuhdekysymysten asiantuntijoille, kuten sosiaalityöntekijöille ja psykologeille, keskeistä työmaata. Vaikkapa lastensuojelullisissa tilanteissa asiantuntijat joutuvat kasvokkain hyvin moninaisten perhesuhteiden kanssa. Niinpä sosiaalityössä tietoisuus eri perhemuodoista ja myös niiden kulttuuris-yhteiskunnallisista taustoista on tärkeää. Tutkimukseni paikantuu näin sosiaalityölle keskeisiin kysymyksiin.

Tarkastelen tutkimuksessani lapsia, nimenomaisesti uusperheissä eläviä lapsia muuttuvien perhesuhteiden keskellä. Tutkimustehtäväni sijoittuu siis perhettä koskevan yhteiskunnallisen huolen ytimeen. Uusperheessä yhdistyvät konkreettisten perheiden purkautuminen ja uudelleenmuotoutuminen, jossa prosessissa lapset seuraavat yhtä vanhempaansa. Uusperheen lapsilla on usein läheisiä suhteita myös uusperheyksikön ulkopuolelle, mutta samalla he joutuvat määrittelemään suhdettaan myös vanhempansa uuteen kumppaniin ja mahdollisesti myös tämän lapsiin uusperheyksikön sisällä. Uusperhe tarjoaa siis kiinnostavan näköalapaikan tarkastella muuttuvia perheyden käytäntöjä.

Tutkimukseni pääjuoni on lapsen suhde perheeseen. Tarkastelen tämän suhteen rakentumista ja sen tutkimisen mahdollisuuksia niin tieteellisessä tutkimuksessa kuin lasten ja ihmissuhdeasiantuntijoiden haastatteluaineistossa. Lapsiin kiinnittyvä ja lapsista käsin katsova näkökulmani saa teoreettiset perustelunsa kriittisestä sosiologisesta perhetutkimuksesta ja uudesta sosiologisesta lapsuustutkimuksesta. Keskustelukumppani löytyy myös postmodernisuuskeskusteluista.

Tutkimukseni sivujuoni on asiantuntijuus lapsen ja uusperheen suhteen muovaajana. Tällöin asiantuntijoita ovat laajasti katsoen erilaiset yhteiskunnalliset toimijat, kuten tutkijat, lainsäätäjät, tilastontekijät, ihmissuhdeammattilaiset sekä myös lapset itse oman elämänsä asiantuntijoina. Asiantuntijoilla on nähty olevan

hyvin merkittävä rooli perheen konstruoijina. Erilaiset asiantuntijatahot tekevät toimintakäytännöissään erotteluja perheen ja ei-perheen, oikeiden ja väärin tai toimivien ja toimimattomien perheiden välillä. (esim. Morgan 1999, 19.) Asiantuntijat ovat näin keskeisiä ongelmista puhujia ja ongelmien, myös perheongelmien määrittelijöitä. Tätä ongelmien määrittelyä tapahtuu paitsi asiantuntijoiden ja asiakkaiden kasvokkaisissa kohtaamisissa myös esimerkiksi tutkimuksessa ja median välityksellä (Ritala-Koskinen 1993; Rose 1990, xii, 208).

Lähestymistapani on konstruktionistisesti virittynyt. Katson kulttuuris- yhteiskunnallisten käytäntöjen, tutkimus ja sen käytännöt mukaan lukien, olevan sosiaalisesti rakentuneita. Ne luovat kuvaa lapsesta sekä lapsen ja (uus)perheen välisestä suhteesta tiettyyn aikaan, paikkaan ja ymmärrykseen perustuen – eivät millään neutraalilla ja riippumattomalla tavalla. Vastaavasti katson lasten ja ihmishuhtien asiantuntijoiden kuvauksia uusperheessä elämisestä ja sen ongelmista, perheyden käytännöistä, tietystä perspektiivistä esitettyinä tulkintoina todellisuudesta. Tässä raportissa auki kirjoittamani tutkijan tulkinta on jälleen yksi versio tässä tulkintojen moninaisessa joukossa (vrt. Morgan 1999, 19). Seuraava tulkinta on lukijan tulkinta.

2 Tutkimuksen kokonaisuus

Tutkimusraporttini kokoaa yhteen erilaisia näkökulmia lasten uusperhesuhteisiin ja myös lapsiin tutkittavina. Näitä jaksoja voi lukea toisistaan erillisinä, mutta ne muodostavat myös kumuloituvan kokonaisuuden. Tutkimusraportti on vastaus kolmeen toisiinsa linkittyvään tutkimustehtävään: yhteiskunnallis-teoreettiseen, menetelmälliseen ja empiiriseen.

Yhteiskunnallis-teoreettinen tutkimustehtäväni on tarkastella uusperheilmiön tavoittamista tilastollisesti ja tutkimuksellisesti. Tämän tehtävän toteutan pääluvussa II kolmen eri suunnista lähtevän näkökulman avulla. Ensimmäisessä jaksossa tarkastelen miten uusperhe on otettu tilastollisesti haltuun ja kokoon perhetilastojen kautta rakentuvaa kuvaa uusperheestä perhemuotona ja lasten perheenä. Toiseksi tarkastelen uusperhetutkimuksen kenttää ja sitä, millainen kuva lapsuudesta uusperheessä tämän tutkimuskentän sisällä rakentuu. Kolmantena etsin lasten uusperhetulkintojen tavoittamiselle teoreettisia perusteluja kriittisestä perhesosiologisesta tutkimuksesta sekä uudesta sosiologisesta lapsuustutkimuksesta.

Menetelmällinen tutkimustehtäväni on paneutua lasten haastatteluun tutkijan haasteena. Tämän tehtävän toteutan pääluvussa III empiirisen tutkimustehtävän

asettamisen ja tutkimukseni empiirisen aineiston kuvauksen ohella. Lasten haastattelu yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on suhteellisen uutta, siihen liittyy monia epäilyksiä, kysymyksiä ja vaatimuksia. Osana tätä tehtävää kuvaan omissa tutkimushaastatteluissa tekemiäni valintoja samoin kuin haastattelujen sujumista kohtalaisen laajasti.

Uusperhelapsuuden yhteiskunnallis-teoreettisen ja menetelmällisen tavoittamisen tarkastelun jälkeen siirryn uusperhetoimijoiden kentälle. Asetan *empiiriseksi tehtäväkseni* tutkia uusperheessä elävien lasten ja uusperheitä työssään kohtaavien ihmissuhdeammattilaisten kuvauksia lasten uusperhearjesta. Pääluvussa IV jäsennän ensin lasten haastatteluissa rakentuvaa kuvaa lasten uusperhearjesta. Lasten kuvaus perustuu heidän henkilökohtaiselle kokemukselleen uusperheessä elämisestä. Erittelen lasten kuvauksia uusperheen tuomasta elämänmuutoksesta, lasten omaa perhettään koskevia tulkintoja samoin kuin lasten kuvauksia perhe- ja läheissuhteistaan. Pääluvussa V analysoin ihmissuhdeasiantuntijoiden haastattelussa rakentuvaa kuvaa uusperheessä elävien lasten elämäntilanteista. Ihmissuhdeasiantuntijoiden kuvaus on heidän työnsä pohjalta tuottamaa tulkintaa lasten uusperhearjesta ja etenkin siinä esiin nousevista ongelmista. Tarkastelen millaisia asioita asiantuntijat nostavat ongelmiksi esille ja millaisia ratkaisuja he näille ongelmille näkevät.

Tutkimukseni johtopäätösosassa, pääluvussa VI, käyn kokoavaa keskustelua tutkimukseni keskeisistä teemoista ja liitän tuloksiani laajempiin yhteiskuntatieteellisiin keskusteluihin.

II LAPSEN SUHDE UUSPERHEESEEN

1 Uusperheiden määrät ja muodot

1.1 Tilastot perhetodellisuuden rakentajina

Perhetilastot ovat aikaansa sidoksissa ja rakentavat sosiaalisesta todellisuudesta sellaista kuvaa, jolle yhteiskunnassa kulloinkin on olemassa tilaus. Tilastot väistämättä yksinkertaistavat arkea, sillä tilastokäsitteiden maailma on yksitoiminen. Tilastot kykenevät tavoittamaan kuvaamistaan ilmiöistä vain joitakin puolia ja näin perhe- elämän moninaisuus pelkistyy tilastollisissa luokituksissa. (Kurkela & Sauli 1998.) Tilastollisiin luokituksiin sopimattomat tapaukset ovat usein kenties kaikkein kiinnostavimpia, mutta ne jäävät hämärään muut -luokkaan. Yhteiskunnalliseen keskusteluun ne nousevat vasta siinä vaiheessa, kun yhteiskunnan enemmistön arvot sen sallivat. Tutkimukselle juuri nämä marginaaleihin jäävät tapaukset ovat usein kaikkein kiinnostavimpia. (Paananen ym. 1998, 25.)

Tilastontekijät rakentavat perhetilastoja moninaisiin tarpeisiin. Perhetilaston tulisi kelvata aineistoksi sekä juridisista että hyvinvointivaltion tarpeista lähteviin selvityksiin. Näihin eri tarpeisiin tarvittaisiin erilaisia perhemääritelmiä, milloin biologisiin, milloin rekisteröityihin juridisiin suhteisiin perustuvia perhemääritelmiä, ja joskus taas käytännön arkielämän mukaista ”jääkaappiperheen” määritelmää. (Kurkela & Sauli 1998, 34-35.) Jo pelkästään lainsäädännössä perhe on asiayhteydestä riippuen määritelty lukuisin eri tavoin (ks. Perheet ja laki 1992).

Tilastollisen perhekäsitteen tukipisteeksi on määritelty *asunto*. Tilastojen perhe muodostuu henkilöistä, jotka asuvat samassa asunnossa ja joilla on jokin virallinen tai todennäköinen perhesuhde keskenään. Tämä suhde voi perustua *biologialle*, jolloin on kyse vanhempi-lapsisuhteesta. Näihin biologiaan perustuviin perhesuhteisiin sisältyvät myös viralliset ottolapsisuhteet, joiden ei-biologisuus ei näy tilastoissa. Toiseksi perhesuhteen perustana tilastoissa on miehen ja naisen *avio- tai avoliitto*. (Kurkela & Sauli 1998, 35.)

Tilastojen perheeseen mahtuu vain kaksi sukupolvea, riippumatta siitä, montako sukupolvea samassa asunnossa asuu. Tilastoperhe muodostetaan lähtien liikkeelle asuntokunnan nuorimmasta sukupolvesta. Kolmi- tai useampisukupolviset perheyhteisöt ovat epäilemättä tämän päivän Suomessa harvinaisia, mutta perhetilastot kutistavat perheet kaksisukupolvisiksi. (ks. Alanen & Bardy 1990, 34.)

Avoliitot ja uusperheet saatiin tilastollisessa mielessä hallintaan perhetilastoissa vasta 1990-luvulla, vaikka ne alkoivat merkittävästi yleistyä jo 1970-luvulla. Uusperheet esiteltiin tilastollisena kategoriana ensimmäisen kerran vuonna 1992, jolloin tiedot koskivat vuotta 1990 (Perheet 1990; ks. myös Saari & Sauli 1990). Tätä ennen tilastointikäytäntömme kasvatti keinotekoisesti yksinhuoltajaperheiden lukumäärää. Avokumppanin kanssa ilman yhteistä lasta asuvat yksinhuoltajaäidit ja isät tilastoituivat yksinhuoltajina ennen kuin avopariperhe otettiin käyttöön tilastollisena kategoriana. (Alanen & Bardy 1990, 36.) Avoliittoihin ja uusperheisiin perhemalleina liitetty yhteiskunnallis-moraalinen paheksunta selittää osaltaan niiden tilastoimattomuutta ennen 1990-lukua (Kurkela & Sauli 1998, 35-36). Näiden ilmiöiden näkeminen yhteiskunnallisesti merkittävänä ihmisten elämismalleina oli siis edellytyksenä niiden tilastolliselle rakentamiselle erikseen yleisemmän lapsiperhetyypittelyn pohjalta.

Tilastontekijät luokittelevat avoliitot ja uusperheet tilastoihin väestötilastojen pohjalta ilman ihmisten omaa ilmoitusta, kunhan etukäteen määritellyt kriteerit, yhdessä asuminen ja tietty kotitalouden rakenne, täyttyvät. *Avoliitot* muodostetaan tilastoissa eri sukupuolen, yhdessä asumisen ja yhteisen lapsen perusteella. Jos yhteistä lasta ei ole, avoliitot päätellään tilastoa varten erittelemällä samassa asunnossa asuvien miehen ja naisen ikäeroa ja keskinäistä sukulaisuussuhdetta. *Uusperheen* kriteerinä puolestaan on samassa asunnossa asuvat kaksi eri sukupuolta olevaa aikuista, jotka ovat keskenään avio- tai avoliitossa, joilla on jomman kumman alle 18-vuotiaita lapsia ja joilla voi lisäksi olla yhteisiä lapsia. Uusperheet muodostetaan kuitenkin lapsen vakinaisen asuinpaikan mukaan. Näin ne perheet, joissa vierailee vanhempien ei-yhteisiä lapsia vanhempien aiemmista liitoista, eivät tilastoidu uusperheinä, vaikka uusperheisyys voi hyvinkin olla ajoittain heidän arkeaan. (emt. 35-36; Perheet 1998, 13-14.)

Tilastontekijät ovat tuoneet 1990-luvulla perhetilastoihin myös uuden näkökulman perheeseen. Kun perhettä aiemmin on tilastoissa tarkasteltu perheyksiköstä käsin, nyt on tuotu mukaan myös *lapsista lähtevä näkökulma* perheisiin. Ensimmäiset lasten perheitä koskevat luvut ovat vuodelta 1996 (ks. Perheet 1996). Lasten perheiden tuominen tilastoihin on selvästi seurausta tässä ajassa olevasta tutkimuksellisesta ja myös poliittisesta¹ kiinnostuksesta lapsinäkökulmaan. Yh-

¹ Tästä on esimerkkinä Valtioneuvoston lastensuojelua koskeva selvitys eduskunnalle vuodelta 1995, jossa vaaditaan tilastointijärjestelmien kehittämistä aiempaa lapsilähtöisemmiksi ja myös sukupuolinäkökulman huomioonottaviksi. Samoin vaaditaan saatavien keskeisten tietojen kokoamista ja analysoimista aiempaa koordinoitummin. Tämä nähdään edellytyksenä sille, että yhteiskuntapolitiikassa voidaan toteuttaa lasten ja lapsiväestön oikeuksia ja tarpeita. (Lastensuojelusta... 1995, 47)

tenä merkittävänä juurena lapsinäkökulman esiintuomiselle on ollut sosiologisen lapsuustutkimuksen esiin nousu ja osana sitä 1980-luvun lopun eurooppalainen lapsitutkimusprojekti, jossa myös suomalaisia perhetilastoja käännettiin lapsilähtöisiksi yhteistyössä Tilastokeskuksen kanssa (ks. Alanen & Bardy 1990; ks. myös Saporiti 1994; Karvonen et al. 1999).

Rakennan tässä jaksossa olemassaolevien perhetilastojen pohjalta kuvaa uusperheistä lapsiperheinä ja lasten perheinä.

1.2 Uusperhe lapsiperheenä

Uusperheen muotoutumisen ja yleistymisen taustalla on eronneisuuden kasvu² ja sitä seuraava uusliittojen³ muodostaminen. Avioerolukujen perusteella Suomen on pelätty uusperheistyvän nopeampaa tahtia kuin lopulta on tapahtunut. 1990-luvulla Suomessa on otettu keskimäärin yli 13 000 avioeroa vuodessa. Tämän lisäksi avoparien muuttoja erilleen on avioeroihin nähden lähes kaksinkertainen määrä (Nikander 1996; 1997; STV 1997, 103.)

Uusliittojen määrää voi seurata nimenomaan avioitumistilastoista – avoliittopohjaiset uusliitot eivät ole tilastoista luettavissa. Uusliittojen määrä kääntyi voimakkaaseen kasvuun 1970-luvun alusta. Tämä kasvu on ollut ennen kaikkea seurausta eronneiden solmimista uusliitoista, sillä leskien solmimien uusliittojen määrä on vakiintunut noin 2 %:n tasolle kaikista solmituista avioliitoista⁴. Kun kaikista solmituista avioliitoista eronneiden solmimia uusliittoja vuonna 1970 oli 6 %, vastaava osuus vuonna 1998 oli 31 %⁵. Vuosittain uusliittoja solmitaan

²Vuonna 1975 avioituneista 30 % on eronnut tähän mennessä. Vuonna 1996 solmituista avioliitoista ennustetaan noin joka toisen päätyvän eroon (Reuna 1997, 39; STV 1997, 106). Lisäksi on tiedossa, että viime vuosina on erottu entistä lyhytkestoisempien avioliittojen jälkeen. Vuonna 1990 solmituista avioliitoista 10 % oli päätynyt eroon neljässä vuodessa, kun vuonna 1980 solmituissa avioliitoissa vastaavan ero- osuuden saavuttamiseen kului lähes seitsemän vuotta (Nikander 1997, 17).

Eronneisuutta koskevat ennusteet ovat luoneet turhankin synkän kuvan ihmisten parisuhteiden kestosta. Ennusteiden taustalla on se, että monien sukupolvien avioerot ovat kasautuneet tähän aikaan mm. vuoden 1988 avioliittolaki muutoksen seurauksena. Eronneisuusennusteet puolestaan lasketaan kokonaiseronneisuuslukujen pohjalta. (Kartovaara 1999, 44-45; Hauli 1999, 52.)

³Otan omana käsitteenäni käyttöön termin *uusliitto* kuvaamaan avio-/avoliittoja, joissa vähintään toinen on ollut aiemmin naimisissa. Määrittelemällä eroa seuraavat uudet liitot *uusliitoiksi* pyrin välttämään sekaannuksen uusia eli ensimmäisiä avoliittoja koskevaan keskusteluun.

⁴Leskien muodostamat uudet perheet olivat 1800-luvun eurooppalaisissa maatalousyhteiskunnassa yhtä yleisiä kuin nykyaikaiset uusperheet. Suomessa joka viidennessä avioliitossa jompikumpi puolisoista eli vähintään toisessa avioliitossaan. (Gaunt & Löfgren 1981; Elliot 1986, 170; Gittins 1993, 9; Furstenberg & Spanier 1984, 34-35; Lindgren & Nieminen 1988, 1; Nummela 1997, 14.)

⁵USA:ssa noin 40 %:ssa vuosittain solmituista avioliitoista jompikumpi puolisoista on ollut aiemmin naimisissa (Ihinger-Tallman & Pasley 1997).

noin puolet avioerojen määrästä. (Aromaa ym. 1981, 85; Väestönmuutokset 1998, 125.)

Uusliitojen erittely on mahdollista vain avioliittojen osalta. Avioliittoja on todettu purkautuvan vuosittain kaksinkertainen määrä avioliittoihin nähden (Nikander 1996). Kuinka moni näistä eronneista päätyy uuteen avioliittoon, ei ole enää jäljitettävissä. Parhaassakin tapauksessa luvut avioerojen ja uusliittojen määristä antavat vain suuntaa tosiasiallisten parisuhteiden purkautumisesta ja uudelleen muotoutumisesta.

Uusperheiden määrästä on saatavissa tietoja vuosilta 1990 ja 1994-1999. Taulukosta 1 ilmenee, että vuonna 1999 uusperheitä oli 47 194 eli 7,6 % kaikista lapsiperheistä. Perhetilaston uusperheen ei-yhteisen lapsen tulee olla alle 18-vuotias. Jos uusperheen kriteeriksi asetetaan ei-yhteinen alle 25-vuotias lapsi, uusperheitä on 9 000 enemmän, 56 429 perhettä. Näiden perheiden suhteellinen osuus on 7,8 % vastaavista lapsiperheistä. (Kartovaara 2000.) Uusperheistä 45 % oli aviopariperheitä ja 55 % avopariperheitä. Tämä painottui kuitenkin niin, että avioliitossa olevista 2/3:lla oli yhteisiä lapsia ja avioliitossa olevista 2/3:lla ei ollut yhteisiä lapsia.⁶ Avioliittojen osuus uusperheen perustana on huomattavan suuri suhteessa muihin kahden huoltajan lapsiperheisiin. Vuodesta 1990 vuoteen 1999 uusperheiden määrä ensin laski hieman, mutta on nyt aiempia tilastointivuosia korkeampi niin määrällisesti kuin suhteellisesti. (Perheet 1998.)

Taulukosta 1 on luettavissa, miten uusperhe suhteutuu muihin lapsiperhetyppeihin. 1990-luvulla aviopari ja lapsia -perhetyyppien osuus on koko ajan pienentynyt, joskin se on edelleen tyypillisin perhemuoto. Jos summasta laskee pois aviopari-uusperheiden osuuden, perheitä, joissa on kyseessä vanhempien ensimmäinen avioliitto, jossa heillä on lapsia ja joissa on vain heidän yhteisiä alaikäisiä lapsiaan oli vajaa 2/3 (62,6 %) lapsiperheistä vuonna 1999. Niin avopariperheiden kuin yksinhuoltajaperheidenkin osuus on kasvanut koko ajan uusperheiden määrän pysyessä kohtuullisen vakaana. Vuonna 1999 uusperheitä oli 7,6 % ja yksinhuoltajaperheitä 19,1 % kaikista lapsiperheistä. Sellaiset tosiasialliset uusperheet, joiden ei-yhteiset lapset ovat yli 18-vuotiaita ja yhteiset lapset ala-ikäisiä, eivät tilastoidu uusperheinä. Ei-yhteisten lasten täysi-ikäistyessä uusperhe lakkaa tilastollisesti olemasta uusperhe, vaikka samat ihmiset asuisivat edelleen yhdessä. Tämä tilastointitapa selittää osaltaan uusperheiden määrän vakaana pysymistä.

⁶ Jaakkola ja Sääntti (2000, 22–23) tulkitsevat tutkimuksensa pohjalta tässä olevan kyse erilaisista uusperheistä. Toiset ovat aloittaneet alusta *uuden perhe-elämän*, ja silloin perheeseen on luonnollista hankkia myös yhteisiä lapsia. Toisissa uusperheissä taas on kyse ennen muuta kahden aikuisen *uudesta parisuhteesta*, jossa puoliso on uusi, mutta lapset entisestä perhe-elämästä.

LAPSIPERHEET JA UUSPERHEET TYYPEITTÄIN 1990–1998							
	lapsi- perheet yhteensä	aviopari ja lapsia	avopari ja lapsia	yksin- huoltaja- perhe	uus- perheet yhteensä	aviopari- uusperhe	avopari- uusperhe
1990	640 637 100 %	490 999 76,7 %	59 900 9,3 %	89 774 14,0 %	44 426 6,9 %	21 808 3,4 %	22 618 3,6 %
1994	643 799 100 %	459 978 71,5 %	75 233 11,7 %	108 588 16,8 %	42 216 6,6 %	19 251 3,0 %	22 965 3,6 %
1995	639 610 100 %	449 241 70,2 %	78 528 12,3 %	111 841 17,5 %	42 460 6,6 %	19 197 3,0 %	23 236 3,6 %
1996	635 034 100 %	438 883 69,1 %	82 135 12,9 %	114 016 18,0 %	43 100 6,8 %	19 368 3,0 %	23 732 3,7 %
1997	630 472 100 %	428 922 68,0 %	86 176 13,7 %	115 374 18,3 %	44 219 7,0 %	19 732 3,0 %	24 478 3,9 %
1998	625 392 100 %	418 883 67,0 %	89 315 14,3 %	117 194 18,7 %	45 296 7,2 %	20 173 3,2 %	25 123 4,0 %
1999	619 641 100 %	408 234 65,9 %	92 819 15,0 %	118 588 19,1 %	47 194 7,6 %	20 523 3,3 %	26 671 4,3 %

Lähde: Perheet 1994 - Perheet 1999.

Uusperheestä puhutaan arkipuheessa perheenä jossa on “minun, sinun ja meidän lapsia”. Uusperheiden koostumukset kuitenkin vaihtelevat. Taulukossa 2 esitän perhekoostumuksen mukaan uusperheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Perheet on eroteltu sen mukaan onko niissä vain äidin, vain isän vai molempien lapsia ja onko näiden lisäksi yhteisiä, “meidän lapsia”. Näiden rakenteeltaan erilaisten uusperhetyyppien osuudet ovat 1990-luvulla pysyneet varsin vakioisina.

Erilaisten uusperhetyyppien tarkastelu purkaa auki uusperheen julkikuvan perheenä, johon kuuluu “minun, sinun ja meidän lapsia”. Perheitä, joihin kuluu sekä äidin ja isän aiempien liittojen lapsia että heidän yhteisiä lapsiaan oli 1 % uusperheistä eli 603 perhettä vuonna 1999. Kuitenkin lähes puolessa (45 %) uusperheistä on myös vanhempien yhteisiä lapsia. Noin 90 % uusperheistä on muotoutunut äidin ja hänen lastensa perheen pohjalta, jolloin perheeseen on tullut uusi isä ja perheeseen mahdollisesti on syntynyt uusia lapsia. Vastaavasti 13 % uusperheistä on muotoutunut isän ja hänen lastensa perheen pohjalta, jolloin perheeseen on tullut uusi äiti ja mahdollisesti syntynyt uusia lapsia. (Huom! Nämä perhemuodot menevät pieneltä osin päällekkäin.) Uusperheet ovat jakautuneet erilaisiin uusperhetyyppeihin koko 1990-luvun hyvin samalla tavalla. (Perheet 1998.)

⁷ Taulukossa 1 uusperheitä koskevat (lihavoidulla kirjoitetut) luvut sisältyvät myös kaikkia lapsiperheitä koskevaan taulukon vasemmanpuoleiseen osaan. Haluan kuitenkin tuoda rinnakkain tarkasteltavaksi kaikki lapsiperheet ja uusperheet.

Taulukko 2.

UUSPERHEET, JOISSA ALLE 18 v. LAPSIA 1990-1999							
	vain äidin	vain isän	äidin ja isän	äidin ja yhteisiä	isän ja yhteisiä	äidin, isän ja yhteisiä	yhteensä
1990	19 638 44 %	2 200 5 %	1 215 3 %	18 792 42 %	2 003 5 %	578 1 %	44 426 100 %
1994	18 600 44 %	2 184 5 %	1 219 3 %	17 719 42 %	1 896 4 %	598 1 %	42 216 100 %
1995	18 759 44 %	2 243 5 %	1 221 3 %	17 750 42 %	1 875 4 %	612 1 %	42 460 100 %
1996	19 218 44 %	2 268 5 %	1 273 3 %	17 874 41 %	1 845 4 %	622 1 %	43 100 100 %
1997	19 841 45 %	2 309 5 %	1 334 3 %	18 233 41 %	1 861 4 %	641 1 %	44 219 100 %
1998	20 600 45 %	2 330 5 %	1 404 3 %	18 428 41 %	1 890 4 %	644 1 %	45 296 100 %
1999	22 078 47 %	2 411 5 %	1 442 3 %	18 799 40 %	1 860 4 %	603 1 %	47 194 100 %

Lähde: Perheet 1994 - Perheet 1999.

1.3 Lapset uusperheissä

Lasten kautta tarkasteltuna perheistä rakentuu erilainen numeerinen kuva kuin perheyksikköpohjaisessa tarkastelussa. Olen eritellyt lasten jakautumista eri perhemuotojen kesken poikkileikkauskuvana vuodelta 1999 taulukossa 3. Lapsista valtaosa, noin 84 % elää kahden huoltajan perheissä. Perheiden lapsista molempien biologisten vanhempiensa kanssa elää lähes 80 %. Yhden huoltajan perheissä lapsista elää noin 16 %. Yhden huoltajan perheissä eläviä lapsia on lähes kaksinkertainen määrä uusperheissä eläviin lapsiin nähden.

Uusperheissä elää noin 97 000 lasta (lähes 9 % kaikista lapsista). Näistä 66 300 (lähes 6 % kaikista lapsista) on varsinaisia uusperheen lapsia, sillä he ovat vanhempansa uudessa elämänkumppanissa saaneet perheeseensä 'sosiaalisen vanhemman'. Varsinaisista uusperhelapsista reilusti yli puolet on äidin aiemmissa parisuhteissa syntyneitä, jotka ovat siis saaneet 'sosiaalisen isän'. Uusperheisiin syntyy myös paljon uusia lapsia, sillä yli kolmasosa uusperheiden lapsista on vanhempien yhteisiä lapsia. Taulukkoon 4 olen koonnut saatavissa olevat vuositteiset tiedot lapsista uusperheissä.

Taulukko 3.^{8, 9}

LAPSET PERHEISSÄ 1999		
Kaikki perheiden lapset	1 127 252	100,0 %
Kahden huoltajan perheissä (sisältää myös uusperheet)	945 253	83,9 %
- avioparien perheissä	793 480	70,4 %
- avoparien perheissä	151 773	13,5 %
Niistä uusperheissä		
- äidin lapsia	97 029	8,6 %
- isän lapsia	58 115	5,2 %
- äidin ja isän yhteisiä (uusja sisaruksia)	8 191	0,7 %
	30 723	2,7 %
Yhden huoltajan perheissä	181 999	16,1 %
- äidin perheessä	161 698	14,3 %
- isän perheessä	20 301	1,8 %

Lähde: Perheet 1999; Kartovaara 2000.

Tarkasteltava ajanjakso on lyhyt, eikä siinä ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Uusperheissä elävien lasten määrä on tarkasteltuna ajanjaksona kasvanut 8 000 lapsella. Uusperheen uusien yhteisten lasten suhteellinen osuus on pysynyt hyvin samana. Äidin uusperheeseen mukanaan tuomien lasten osuus on hivenen kasvanut. Jos uusperheen määrittelykriteeriksi otetaan ei-yhteinen alle 25-vuotias lapsi, lasten määrä uusperheissä on noin 20 000 suurempi, 117 033 lasta, kuin perhetilaston uusperheissä (Kartovaara 2000).

Keskimääräinen lapsiluku uusperheessä on 2,3 lasta, kun yksinhuoltajaperheissä se on 1,5 ja muissa kahden huoltajan perheissä 1,8. Uusperheissä lapsia näyttää olevan siis keskimäärin hieman enemmän kuin muissa lapsiperheissä. Näin uusperheessä elävillä lapsilla on myös enemmän sisaruksia kuin muissa lapsiperheissä elävillä. (Perheet 1998.)

⁸Taulukossa 3 uusperheiden lapset sisältyvät myös kahden huoltajan perheisiin.

⁹Näihin lukuihin sisältyvät myös erityisemmät lasten perhetilanteet, kuten samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä elävät lapset ja adoptoidut lapset.

Samaa sukupuolta olevien vanhempien perheiden määrästä Suomessa on esitetty vain hyvin karkeita arvioita. Määrän on arvioitu olevan satoja, todennäköisesti tuhansia (Mustola 1998, 78), ja näiden perheiden lasten määrä lieenee samaa luokkaa.

Adoptoitujen alle 18 v. lasten määrä on 1990-luvun lopulla ollut noin 3 600 lasta (Perheet 1998, 105). Näistä lapsista noin 1600 on ulkomailta adoptoituja (Korhonen 1999). Vuosittain uusia ottolapsisuhteita vahvistetaan alle 200 (Oikeustilastollinen vuosikirja 1999, 290). 1990-luvun alkupuolen osalta on tiedossa, että uusista ottolapsisuhteista 1/5 oli täysi-ikäisten lasten adoptioita. Alle 18-vuotiaiden lasten adoptioista puolestaan 1/3 oli perheen sisäisiä adoptioita, jolloin on kyse uusperheistä, jossa biologinen vanhempi säilyttää vanhemmuutensa ja uusi aviopuoliso tulee lapsen toiseksi juridiseksi ottovanhemmaksi. Näin siis 2/3 vuosittaisista adoptioista oli kokonaan vieraan lapsen adoptioita. (Jaakkola 1999; Yearbook of Nordic Statistics 1996, 59.)

Kaikki lapset eivät myöskään elä perheessä. Vuonna 1998 12 132 lasta (noin 1% lapsiväestöstä) oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle perhe- tai laitoshoitoon lastensuojelullisista syistä. (Muuri 1999b, 9.)

Taulukko 4.

LAPSET UUSPERHEISSÄ 1996-1999					
	yhteensä	puolisoiden yhteisiä	äidin	isän	äidin ja isän yhteensä
1996	89 000 100 %	29 000 33 %	52 000 58 %	8 000 9 %	59 000 67 %
1997	91 000 100 %	30 000 32 %	53 000 58 %	8 000 10 %	61 000 68 %
1998	93 600 100 %	30 300 32 %	55 300 59 %	8 000 9 %	63 300 68 %
1999	97 000 100 %	30 700 32 %	58 100 60 %	8 200 8 %	66 300 68 %

Lähde: Perheet 1996 - Perheet 1999.

Eri syntyperää olevat lapset ovat uusperheissä hyvin eri ikäisiä. Taulukossa 5 olen jakanut uusperheiden lapset syntyperänsä mukaan neljään ikäryhmään. Ei-yhteisten lasten osalta niin äidin kuin isänkin lasten määrä uusperheissä kasvaa lasten iän myötä. Alle 2-vuotiaita ei-yhteisiä lapsia uusperheessä on hyvin vähän, isän lapsia ei juuri lainkaan. Alle kouluikäisiä ei-yhteisiä lapsia uusperheissä on suhteellisesti vähemmän kuin lapsia kaikissa perheissä. Mitä pienempiä lapset ovat, sitä todennäköisemmin he seuraavat uusperheeseen äitiään. Isän lapsista yli puolet on yli 13-vuotiaita. Uusperheeseen syntyneiden yhteisten lasten määrä puolestaan laskee lasten iän noustessa. Tämä selittyy sillä, että ei-yhteiset lapset ovat vanhempia ja kun nämä täysi-ikäistyvät, perhe ei enää tilastoidu uusperheenä. Ei-yhteisistä lapsista katsoen uusperhe näyttää kouluikäisten lasten perheeltä. Uusperheeseen syntyneet yhteiset lapset kuitenkin tasaavat uusperheiden lasten ikärakennetta kaikkia perheitä muistuttavaksi. Taulukossa esitetyn lisäksi samoissa uusperheissä asuu 18-24 -vuotiaita ei-yhteisiä lapsia noin 3 800 (Kartovaara 2000).

Taulukko 5.

UUSPERHEIDEN LAPSET IKÄRYHMITÄIN 1999				
	äidin lapsi	isän lapsi	yhteiset lapset	yhteensä
0-2 v.	2 901 ⁽¹⁰⁾ 5,0 %	40 0,5 %	11 904 38,7 %	14 845 15,3 %
3-6 v.	7 307 12,6 %	561 6,8 %	11 429 37,2 %	19 279 19,9 %
7-12 v.	24 156 41,5 %	3 040 37,1 %	6 870 22,4 %	34 066 35,1 %
13-17 v.	23 751 40,9 %	4 550 55,6 %	520 1,7 %	28 821 29,7 %
yhteensä	58 115 100 %	8 191 100 %	30 723 100 %	97 029 100 %

Lähde: Kartovaara 2000.

Esittämäni uusperheissä eläviä lapsia koskevat luvut kertovat ennen kaikkea poik-kileikkauskuvaa uusperheistä viimeisimpien, vuotta 1999 koskevien, saatavilla olevien tilastotietojen pohjalta. Pitkittäistietoa on tähän mennessä saatavissa niu-kasti, lähinnä vain erilaisia uusperhetyppejä koskien ja sitäkin vasta 1990-luvulta.

1.4 Uusien perhesuhteiden laajuus

Tilastot yhteiskunnallisena käytäntönä luovat numeerisen perustan perhettä kos-kevalle yhteiskunnalliselle keskustelulle. Tilastojen numerot kertovat kuitenkin vain suuntaa ihmisten perhearjesta.

Perhetilastoissa uusperheiksi määrittyy 7,6 % lapsiperheistä, mikä kertoo hy-vinkin siitä, että uusperhe on muiden joukossa yksi merkille pantava tapa orga-nisoida perhesuhteita. Luku kasvaa, kun otetaan mukaan vielä ne lapsiperheet, joiden ei-yhteiset lapset ovat täysi-ikäisiä. Sitä kuinka moni perhe aika-ajoin on ns. uusperhetilassa tilastot eivät kuitenkaan pysty kertomaan. Tällöin on kyse tilanteista, jolloin yksinhuoltajavanhemmalla on kumppani, jonka kanssa ei asuta yhdessä, mutta jaetaan yhteistä arkea aika ajoin tai jolloin erossa uuden kumppanin kanssa asuva vanhempi saa lapsensa vierailulle. Tätä kautta niiden perheiden määrä, joita uusperheisyys läheisesti koskettaa, kasvaa vielä lisää.

¹⁰ Tässä ikäryhmässä on 0-vuotiaita laskennallisista syistä arviolta 1 000 liikaa. Mukana ovat ne loppuvuodesta syntyneet lapset, joiden isää ei ole ehditty vahvistaa. (Kartovaara 2000.)

Lapsista lähes 9 % on perhetilastojen mukaan uusperheiden lapsia, jotka ovat joko saaneet uuden sosiaalisen vanhemman (lähes 6 % kaikista lapsista) tai joiden kaikki yhdessä asuvat sisarukset eivät ole heidän biologisia sisaruksiaan (3 % kaikista lapsista). Uusi sosiaalinen vanhemmuus ja uudet sisarussuhteet ovat uusperhelasten lisäksi myös adoptoitujen (toisen puolison tai kokonaan vieraiden lasten), homo- ja lesboperheiden kuten myös biologisen perheensä ulkopuolelle sijoitettujen lasten arkipäivää. Arviointitavasta riippuen näiden lasten suhteellinen osuus kaikista lapsista voi olla yli 10 %. Niiden lasten osuus, joita vanhempien uudet parisuhteet tai uudenlaiset vanhemmuussuhteet koskettavat voi hyvinkin nopeasti nousta jopa kaksinkertaiseksi. Tämä riippuu siitä kuinka monilla yksinhuoltajilla (äideillä) on kumppani, joka aika ajoin on lapsen elämässä läsnä asumatta kuitenkaan yhdessä ja toisaalta kuinka monilla lasten erossa asuvilla vanhemmilla (isillä) on uusia kumppaneita, joita lapset tapaavat. Tällöin ei välttämättä ole kyse perheenä elämisestä, mutta kuitenkin uusperheeseen liittyvien piirteiden läsnäolosta arkielämässä.

Perheiden hajoamista ja muodostumista vuonna 1994 koskeneessa poikkileikkaustutkimuksessa (Nikander 1996) arvioitiin 30 000 lapsen kokevan vanhempien eron vuoden aikana. Näistä lapsista 20 000 on avioerolapsia (STV 1997, 106) ja loput 10 000 purkautuneiden avoliittojen lapsia. Siitä, kuinka monet näistä lapsista tulevat elämään uusperheessä, ei ole esitetty arvioita. Edellä oleva tarkasteluni kuitenkin osoittaa, että niiden perheiden ja lasten määrä, joita “uusperhe-elämä” sosiaalisine vanhemmuus- ja sisarussuhteineen koskee on merkittävästi suurempi kuin tilastojen kategoriat kykenevät kertomaan.

2 Lapset uusperhetutkimuksessa

2.1 Uusperhetutkimuksen kenttä

Kiinnostus uusperheeseen omana erityisenä tutkimuskohteena heräsi parikymmentä vuotta sitten, 1970-luvun lopulla. Tätä ennen avioero ja sen seuraukset olivat olleet monien perhetutkijoiden keskeisen huomion kohteena. Uusperhetutkimus onkin virinnyt viiveellä suhteessa ilmiön yleistymiseen. Furstenberg & Spanier (1984, 13–14) ovat selittäneet uusperheen tutkimattomuutta sillä, että yhteiskuntatieteilijät eivät olisi avioerojen lisääntyessä ymmärtäneet, että avioliitto instituutiona oli läpikäymässä perusteellista muutosta.

Uusperheen näkyväksi tekemisessä merkittävä rooli onkin ollut erilaisilla auttamisen ammattilaisilla, kuten psykologeilla, sosiaalityöntekijöillä ja psykiatreilla. Nämä asiantuntijat kiinnittivät ensimmäisinä huomiota ensimmäisen avioliiton perheiden ja uusperheiden eroavaisuuksiin. (Ganong & Coleman 1994a, 13; Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 19.) Asiantuntijoiden klinikkaperspektiivistä¹¹ syntyi nopeasti myös oma kirjallisuuden alansa käsittelemään uudelleenavioituneiden, uusperheen vanhempien ja lasten ongelmia. Voikin sanoa, että ennen 1980-lukua uusperhettä koskevaa kirjallisuutta hallitsi auttamisen ammattilaisten ajattelu. Tämä perspektiivi ei kuulu vain menneisyyteen, vaan klinikoilla on edelleen varsin merkittävä rooli uusperhettä koskevan tiedon tuottajina. (Ganong & Coleman 1994a, 13, 120.)

Toisin kuin auttamisen ammattilaiset, perhesosiologit ovat varsin pitkälle tulkinneet avioeroa poikkeuksena hyväksytyistä avioliittokäytännöistä ja uudelleenavioitumista mekanismina, joka palauttaa perheyhteyden ja eron rikkoman ydinperheen (Furstenberg & Spanier 1984, 13–14; Furstenberg & Cherlin 1991, 77). Osoituksena tästä voi pitää tapaa nähdä uudelleen avioituminen ja uusperhe vaihtoehtoisina tai poikkeavina perhemuotoina mm. yksinhuoltajuuden, avoliiton ja yhteisöelämän kanssa. Furstenberg & Spanier (1984, 13–14) perustelivat kuitenkin uusperhettä itsenäisenä tutkimuskohteena, sillä hajanainen uudelleenavioituneiden kokemuksia koskeva kirjallisuus heidän mukaansa osoitti, ettei perinteinen eroa ja uudelleenavioitumista koskeva malli ollut adekvaatti, jos haluttiin ymmärtää avioliitosta toiseen siirtyneiden kokemuksia.

¹¹Uusperhetutkimuksen amerikkalaisen tradition mukaan jaottelen uusperheasiantuntemusta klinikoiden ja tutkijoiden tuottamaan tietoon. Klinikot ymmärretään tällöin laajasti erilaisissa paikoissa perheiden parissa työskenteleviksi auttamisen ammattilaisiksi. (Ks. Ganong & Coleman 1994a, 13, 120.)

Kiinnostus uudelleenavioitumiseen ja uusperheeseen tutkimuskohteena on kasvanut merkittävästi 1980- ja 1990-lukujen aikana. 1980-luvun (amerikkalaista) uusperhetutkimusta koskevassa artikkelissaan Coleman & Ganong (1990, 925) toteavat ennen vuotta 1980 julkaistun vain kourallisen uusperhetutkimuksia. Furstenberg & Cherlin (1991, 77) puolestaan kuvaavat uusperhetutkimuksen yleistymistä toteamalla, että 1990-luvun alussa julkaistiin vuosittain enemmän uusperhetutkimusta kuin koko 1970-luvulla. Andrew Cherlinin artikkelia vuodelta 1978 koskien uusperhettä ”epätäydellisenä instituutiona” on pidetty keskeisenä uusperhettä koskevan tutkimuskiinnostuksen herättäjänä ja vauhdittajana (esim. Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 19). Tässä aiemmasta uusperhetutkimuksesta poiketen teoreettisesti vahvassa artikkelissaan Cherlin väittää monien uusperheeseen liittyvien ongelmien olevan seurausta siitä, että meillä ei yksinkertaisesti ole olemassa kulttuurisia normeja ja sääntöjä tämänkaltaisessa perhemuodossa elämiseen. Vaikka Cherlinin artikkeli voidaan nähdä varsinaisen uusperhetutkimuskiinnostuksen alkuna, uusperhetutkimuksen pioneerityönä on kuitenkin tapana mainita Jessie Bernardin teos ”Remarriage” jo vuodelta 1956, jossa uusperhettä tarkastellaan varsin monipuolisesti aina uusperheen institutionalisoitumisesta ja uudelleen avioitumiseen vaikuttavista tekijöistä uusperheen onnistumiseen asti. Jo Bernard tekee myös tärkeän erottelun leskien ja eronneiden uusien liittojen välillä ja tarkastelee niitä kiinnostavasti rinnakkain.

Uusperhetutkimus on siis kasvanut parissakymmenessä vuodessa volyymiltään varsin mittavaksi. Alkuvaiheen tutkimusta on luonnehdittu kuvailevaksi, käsitteellisesti ja metodologisesti rajoittuneeksi eikä se ole ollut muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta teoreettisesti perusteltua. Tutkimuksissa tarkasteltiin ennen kaikkea lapsipuolten hyvinvointia sekä puolivanhemman ja lapsen suhdetta. (Ganong & Coleman 1994a, 11.) 1980-luvun alkupuolen tutkimukselle oli leimallista uusperheen vertaaminen ydinperheeseen. Uusperhettä kuvattiin ennen kaikkea niiden puutteiden kautta, joita sillä oli standardiydinperheeseen verrattuna. Tutkimuksen valtavirta siis nojasi nk. vajavuus-vertailu -mallille (deficit-comparison approach), joka oli ominaista muutoinkin ajan perhetutkimukselle. 1980-luvun loppupuolta voisi kutsua uusperhetutkimuksen vahvistumisen ajaksi. Tämä vahvistuminen näkyy teoreettisen pohjan laajenemisena ja vankistumisena ja uusperhettä koskevien pitkittäistutkimusten tulemisena. Samoin tutkimus alkoi paremmin ottaa huomioon perherakenteiden moninaisuuden. Vaikka uusperhetutkimus kehittyi monella tapaa, sen pääongelmina 1980-luvun lopussa nähtiin kuitenkin vajavuus-vertailu -mallin keskeisyys, uusperheen moninaisuuden riittämätön huomiointi, kotitalouden ja perheen tulkitseminen toisiaan vastaaviksi, huomion kiinnittyminen enemmän ongelmiin kuin positiiviseen vuorovaikutukseen ja tarkastelun rajoittaminen vain uudelleen avioitumisen jälkeiseen aikaan. (Ganong & Coleman 1994a, 10–23.)

Jos 1980-luku oli uusperhetutkimuksen heräämisen ja kasvamisen aikaa, 1990-lukua voisi luonnehtia jonkinlaiseksi kypsymisen ajaksi. Pohtiessaan haasteita 1990-luvun tutkimukselle Ganong & Coleman (1994a, 148–153) kokoavat pitkän listan tutkimattomista alueista sekä alikäytetyistä tutkimusmetodeista ja -asetelmista. Tässä listassa peräänkuulutetaan ongelmanäkökulman sijaan positiivisempaa näkökulmaa uusperheen toiminnan ja suhteiden tarkasteluun samoin kuin uusperheen tutkimista perheyksikön sijaan laajemmin uusperhesysteeminä ja suhteessa muihin sosiaalisiin instituutioihin. Tutkimusasetelmien ja metodien osalta kaivataan edelleen pitkittäistutkimuksia ja metodisesti vahvempia kvantitatiivisia tutkimuksia. Eri perhemuotojen vertailun sijaan painotetaan keskittymistä nimenomaan uusperheeseen ja sen dynamiikan tutkimiseen kehitettäviin erityismetodeihin. Uusperhe nähdään postmodernina aikana tärkeäksi laboratoriksi, jossa voi tutkia ja etsiä ymmärrystä perheiden toimintaan ja läheissuhteisiin (esim. Ritala-Koskinen 1994). Nämä haasteet ovat saaneet myös vastakaikua, sillä katsoessaan taaksepäin vuodesta 1997 viimeisten kymmenen vuoden kehitystä Ihinger-Tallman & Pasley (1997, 19–21) toteavat uusperhetutkimuksen saralla tapahtuneen metodologista kehittymistä joka on tuottanut sofistikoituneempaa ymmärrystä uusperhe-elämän monimutkaisuuteen.

Tutkimussisällöllisesti uusperheen uudet perhesuhteet ja niihin liittyvät erityiskysymykset ovat uusperhetutkimuksen ydintä, aluetta joka on herättänyt eniten mielenkiintoa. Uusperhetutkimuksen historiasta johtuen tämän alueen tutkimusta luonnehtii jako kahteen, toisaalta psykologisesti ja terapeuttisesti painottuneisiin auttamisen ammattilaisten klinikkatutkimuksiin ja toisaalta muuhun empiiriseen tutkimukseen, usein laajoihin satunnaisotantoihin perustuviin tilastollisiin tutkimuksiin. Teoreettinen kehittäminen on paljolti psykologis-pedagogiseen traditioon nojaavaa (ks. esim. Ganong & Coleman 1994a, 85–89), eikä sellaisena tarjoa välineitä uusperheen analyttiseen sosiologiseen tarkasteluun. Tällä tutkimusorientaatiolla on ollut seurauksensa myös sille, että uusperhetutkimus on ollut luonteeltaan hyvin ongelmapainotteista.

Tutkijoiden ja klinikoiden välillä uusperheen asiantuntijoina on hyvin pitkään ollut kuilu. Tästä erosta johtuen kummankin puolen asiantuntijoiden luoma kuva uusperheestä on ollut epätäydellinen ja fragmentoitunut. Molemmilla puolilla on kuitenkin selvästi annettavaa toisilleen ja juuri tämän kuilun ylitykset ovat vieneet tutkimusta eteenpäin ja onkin nähtävissä, että tämä kuilu on kaventumaan päin. Tutkijat ja klinikot konsultoivat enemmän toisiaan ja tutkimusta tekevät myös klinikot, jotka ovat myös tutkijoita. (Ganong & Coleman 1987; Ganong & Coleman 1994a, 120–121; Ihinger-Tallman & Pasley 1994.)

Uusperhetutkimuksen valtavirran voisi luonnehtia kuuluvan amerikkalaiseen family science -perinteeseen¹², jossa perhetutkimus nähdään omana tieteenala-

naan pikemmin kuin yhtenä sosiologisena tutkimusaiheena. Uusperhetutkimus laajenee toki moneen suuntaan, mutta varsin tyypillistä sille on kääntyä itseensä sen sijaan että se keskustelisi ulospäin. Tässä voi nähdä olevan kyse jonkinlaisesta uusperheen legitimoinnista perhemuotona tutkimuksen kautta. Keskittymällä vain ja ainoastaan uusperheen erityiskysymyksiin halutaan tehdä uusperhe näkyväksi omana itsenään, erityisenä perhemuotona, jolla on omia erityiskysymyksiään, jotka yhdistävät nimenomaan uusperheitä ja eivät siten tule tarkastelluiksi muissa yhteyksissä. Ilmassa tuntuu kuitenkin olevan kysymys, miten pitkälle uusperhe tulee pysymään nimenomaisena analyysiyksikkönä (esim. Sussman & Levin 1997, 3-4).

Uusperhetutkimuksen lyhyt historia koostuu pääosin amerikkalaisesta tutkimuksesta. Eurooppalaisesta saati pohjoismaisesta keskustelusta löytyy vain muutamia esimerkkejä, joskin kiinnostus täälläkin on alkanut viritä. Auttamisen asiantuntijat ovat myös Suomessa olleet ensimmäisiä uusperheestä keskustelijoita ja nähneet uusperheet auttamistyön haasteena (esim. Salokangas 1983; Ikonen 1984; Ala-Nissilä 1986; ks. myös Karvinen 1987, liite 26). Asiantuntijoiden tarpeisiin on käännetty myös uusperheiden auttamiseen liittyviä tekstejä (esim. Krähenbühl ym. 1986). Auttamisen ammattilaisten tuottama terapeuttilinen tai muiden omakohtaisesta elämäkokemuksesta kumpuava elämäntutkimus on amerikkalaisen mallin mukaan myös meillä tullut tutkimuksen edellä (esim. Hämäläinen 1988; Rosenholm 1989; Vartiainen & Vartiainen 1994; Aukia & Manninen 1999; Hayman 1999). Pohjoismaisesta tutkimuksesta ovat esimerkkejä ruotsalaisten Rita Liljeströmin ja Anna-Karin Kollindin (1990) uusperhettä perhepiirinä käsittelevä teos ja norjalaisen Irene Levinin (1993) väitöskirja, joka tarkastelee uusperheen moninaisuutta elämänmuotona. Suomessa uusperhe on uudelleen avioitumista koskevan tilastollisen tarkastelun lisäksi (ks. Lindgren & Nieminen 1988) yltänyt muutamien pro gradu- ja lisensiaattitutkimusten aiheeksi (esim. Ritala-Koskinen 1988; Ritala-Koskinen 1993; Harinen 1998). Viimeisin suomalainen tutkimus koskee uusperheiden rakennetta, toimintaa ja taloutta oikeuspoliittisesta intressistä (Jaakkola & Sääntti 2000).

Tässä esittelemäni uusperhetutkimusta koskeva koonnokseni on hyvin karkea. Olen pyrkinyt hahmottamaan uusperhetutkimuksen kentän muotoutumista menemättä tarkemmin sen sisällöllisiin kysymyksenasetteluihin.¹³ Uusperhetutkimuksen teemoja ovat puolivanhempien ja lasten suhteet. Lapset ovat olleet

¹² Perhetutkimuksen kansallisista painotuseroista ks. esim. Cheal 1991, x-xiv. Cheal näkee eurooppalaisen (erit. brittiläisen) ja kanadalaisen perhesosiologian omana linjanaan, kun taas amerikkalainen perhetutkimuksen valtavirta edustaa omaansa pyrkiessään yhtenäiseen perhetieteeseen.

¹³ Laajempia esityksiä uusperhetutkimuksen painopistealueista ks. Ritala-Koskinen 1993; Coleman & Ganong 1990; Ganong & Coleman 1994a; Ihinger-Tallman & Pasley 1997.

uusperhetutkimuksessa monella tapaa keskeisiä, joskin näkökulma lapsiin on ollut useimmiten aikuislähtöinen. Tämä tulee näkyville niin uusperheen määrittelyissä kuin uusperhesuhteiden kuvauksissa ja uusperheestä lapsille aiheutuvia seurauksia tarkasteltaessa.

2.2 Lapset uusperheen määrittelyissä

Uusperhe on tullut tavaksi määritellä perheeksi, jossa ainakin toinen puolisoista on eronnut, jossa perheen kaikki lapset eivät ole puolisoitten yhteisiä ja jossa tällöin toinen vanhemmista on puolivanhemman asemassa. Lisäksi tämän perheen useimmiten katsotaan asuvan yhdessä. (Ritala-Koskinen 1993, 14.) Keskeistä tässä määrittelyssä on siis kaksi asiaa: aikuisten eroa seuraava uusi parisuhde ja läsnäolevat lapset aiemmista liitoista. Aiemman liiton lapsia voisi sikäli sanoa uusperheen perustavaksi ehdoksi, että lapsettomien uusista liitoista harvoin (jos koskaan) puhutaan uusperheinä.

Edellä esitettyä määritelmää voisi kutsua tiivistetyksi uusperheen perusmääritelmäksi. Niin tutkimuksessa kuin käytännössä on kuitenkin usein varsin pulmallista määritellä uusperhe. Uusperheet ovat rakenteeltaan varsin moninaisia ja siten eri tutkimuksissa tehdään eri tavoin rajanvetoa siitä, keitä uusperheen jäseniksi ja tutkimuksen kohteiksi liitetään. Tutkijat ovat yrittäneet ottaa uusperhettä haltuun hyvin monenlaisilla typologisoinneilla.¹⁴ Hyvin yleinen tapa tyypitellä uusperheitä perustuu aiemmasta liitosta olevien lasten asumiselle uudessa perheessä ja tästä seuraavalle uuden vanhemman puolivanhemmuusasemalle. Tältä pohjalta olen tiivistänyt eri tutkijoiden tekemät monet typologisoinnit nelikentäksi taulukossa 6, jossa eri kenttiin on sijoitettu kustakin tyyppistä käytettyjä erilaisia luonnehdintoja.

Uusperheitä siis tyypitellään tässä sen mukaan, kenen/keiden lapsia uusperheessä asuu ja kuka/ketkä ovat puolivanhemman asemassa. Kustakin eri uusperhetyyppistä muodostuu vielä oma tyyppinsä, jos uusperheeseen on syntynyt yhteisiä lapsia. Uusperheiksi ei sen sijaan tässä perherakenteen mukaisessa tyypittelyssä lueta uusia suhteita, joihin ei kuulu luona-asuvia lapsia. (Ritala-Koskinen 1993, 12.)

Edellisen mallin mukaisia uusperhemäärittelyjä voi luonnehtia myös hyvin pitkälle ydinperheideologian mallin mukaisiksi. Uusperhe ymmärretään tavan-

¹⁴ Erilaisista typologisoinneista ks. tarkemmin Ritala-Koskinen 1993, 10–14; Ganong & Coleman 1994a, 5–8.

omaisesti perheeksi, johon kuuluu vanhempia ja lapsia, jotka asuvat yhdessä. Uusperhetutkimuksen kohteena onkin tavallisimmin tällainen vanhempien ja lasten muodostama selkeärajainen perheyksikkö ja sen sisäiset suhteet.

Taulukko 6. Uusperhetyypit perherakenteen mukaan.¹⁵

	nainen, ei lapsia	nainen ja lapsi/lapsia
mies, ei lapsia	1 (ei-uusperhe) (+ yhteisiä lapsia)	2 yksinkertainen isäpuoliperhe, epäsymmetrinen (+ yhteisiä lapsia)
mies ja lapsi/ lapsia	3 yksinkertainen äitipuoliperhe, epäsymmetrinen (+ yhteisiä lapsia)	4 monimutkainen äitipuoli- ja isäpuoliperhe, symmetrinen kaksinkertainen (dobbelt sammenbragte) (+ yhteisiä lapsia)

Lähde: Ritala-Koskinen 1993, 12

Tällainen ydinperhemallin mukainen uusperheen määrittely on saanut myös paljon kritiikkiä osakseen. Yksityiskohtaisemmissa uusperheen typologisoinneissa on erotettu uusperheen kotitalous ja perhesuhteet toisistaan. Kun kotitalouden sijaan huomio kiinnittyy perhesuhteisiin, uusperheiden kirjo laajenee. Tällöin uusperheinä tulevat ymmärretyiksi myös ne perheet, joissa vierailee aiemman liiton lapsia, jotka vakituisesti asuvat muualla. Huomioon tulevat otetuiksi siis myös ei-asumiselle perustuvat uusperhesuhteet. (Pasley & Ihinger-Tallman 1982; Clingempeel et al. 1987; Wald 1981; ks. myös Ganong & Coleman 1994a, 5-10.)

Lapset ovat siis uusperhemäärittelyissä hyvin keskeisiä, mutta perustaltaan nämä määrittelyt ovat hyvin aikuislähtöisiä. Uusperheen määrittely tapahtuu aikuisten uudesta parisuhteesta käsin uusperheen saadessa erilaisia lisämääreitä sen mukaan, kenen/keiden lapsia uusperheessä on tai siellä vierailee. Uusperhetutkimuksessa aikuisten uusi parisuhde on lähtökohta ja uusperhettä tarkastellaan näiden aikuisten ja erilaisten lasten vaihtelevana kokoonpanona.

Aikuisten parisuhteesta lähtevä uusperheen määrittely on hyvin looginen, mutta eri perheenjäsenten merkityksellisten perhesuhteiden kuvaajana se on hyvin

¹⁵ Kentässä 2 mieheltä ja kentässä 3 naiselta ei välttämättä edellytetä aiempaa parisuhdetta. Kuitenkin kentässä 1 aiempaa parisuhdetta edellytetään puolisoista ainakin toiselta. Kentässä 4 puolestaan on edellytyksenä molempien puolisoitten aiempi parisuhde.

rajallinen. Tällainen lähtökohta ei huomioi, että etenkin lapsilla voi olla merkityksellisiä perhesuhteita myös uusperheyksikön ulkopuolella ja näin jättää sivuun tärkeän osan lasten perhetodellisuutta. Parisuhteesta lähtevään perhemäärittelyyn mahtuvat vain yhdet vanhemmat ja heidän kanssaan kanssakäymisissä olevien lasten suhteet. Lapsista lähtevä perhesuhteiden tarkastelu puolestaan yltää laajemmalle. Siihen sisältyvät uusperheen vanhemmuussuhteiden lisäksi myös mahdolliset vanhemmuussuhteet perheyksikön ulkopuolelle (vertikaaliset suhteet) samoin kuin kaikki erilaiset sisarussuhteet (lateraaliset suhteet).

Tutkimuksen tavalla määritellä uusperhe on hyvin selkeät seurauksensa myös sille, miten uusperhettä on käytännössä tutkittu. Jatkossa lapsiin kiinnittyvä erittelyni uusperheestä keskittyy tutkimusnäkökulmista johtuen erityisesti uusperheyksikön sisäisiin suhteisiin.

2.3 Lasten uudet perhesuhteet

Uusperheenjäsenten välisten suhteiden tarkastelu on yksi uusperhetutkimuksen keskeisiä teemoja. Näistä suhteista lapsen ja perheeseen tulleen uuden aikuisen (puolivanhemman) suhde on kenties ollut eniten huomion kohteena, onhan tämän suhteen nähty olevan uusperheen tärkein perhesuhde (esim. Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 26). Lasten sisarussuhteet uusperheessä sen sijaan ovat jääneet varsin vähälle huomiolle, kuten sisarussuhteita koskeva tutkimus muutoinkin. Samoin lasten suhteet uusperheen myötä syntyneisiin uusiin sukulaisiin, kuten isovanhempiin ovat myös olleet tutkimuksessa suhteellisen vähän esillä. Uusperheen muotoutuessa myös lapsen alkuperäiset perhesuhteet (suhteet biologisiin vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin) voivat merkityksellistyä uudella tavalla. Seuraavassa huomioni kiinnittyy ennen kaikkea lapsen ja uusperheen uuden aikuisen suhteita koskevaan tutkimukseen, mutta erittelen myös jonkin verran sisarus- ja isovanhempisuhteista tehtyä tutkimusta.

Lasten ja uusien aikuisten suhteet

Lapsen ja uusperheen uuden aikuisen välistä suhdetta on tutkimuksessa tarkasteltu nimenomaan vanhemmuussuhteena. Tutkimusasetelmissa tätä suhdetta verrataan mielellään ydinperhemallin mukaiseen biologiseen lapsi-vanhempisuhteeseen, mihin implisiittisesti liittyy oletus siitä, että puolisuhteet kytkeytyvät vanhemman rooliin ja velvollisuuksiin. Lapsen ja puolivanhemman suhdetta voitaisiin tarkastella myös joltakin muulta kuin vanhemmuusperustalta, kuten joissakin teksteissä on esitettykin. Vanhemmuuden sijaan puolisuhteet voisivat tulla nähdyiksi esimerkiksi laajentumaperheenä tai avioliiton kautta syntyneinä perhesuhteina

(in-laws), tai joinakin muina ei-vanhemmuuteen perustuvina aikuissuhteina. Esiin nostetuista näkemyksistä huolimatta tutkimusasetelmissa vanhemmuussuhde näyttäytyy ainoana vertailuryhmänä. (Gamache 1997, 42–44; Gross 1986.)

Tutkimuksissa on oltu kiinnostuneita esimerkiksi uusperheen vanhempana, erityisesti isäpuolena olemisesta. Tällöin on tutkittu mm. isäpuolten näkemyksiä isäpuolen roolistaan, millainen rooli-identiteetti isänä heillä on ja millainen on heidän suhteensa lapsipuoliin. (esim. Ambert 1986; Marsiglio 1992.) Se että uusperheissä voi olla lapsia niin kummankin puolison aiemmista liitoista kuin myös uusia yhteisiä lapsia, on herättänyt kiinnostusta vertailla uusperhevanhemmuutta rakenteeltaan erilaisissa uusperheissä ja myös suhteessa omiin, kumppanin ja yhteisiin lapsiin. (esim. Clingempeel et al. 1984; Hobart 1987; Hobart 1988; Perkins & Kahan 1979.)

Niin uusien vanhempien kuin lastenkin sukupuolella on nähty olevan merkitystä suhteen laadun kannalta. Lasten ja äitipuolten suhteet on usein todettu vaikeammiksi kuin lasten suhteet isäpuoliin. Vastaavasti tytöt lapsipuolina näyttäytyvät usein erityisen haasteellisina puolivanhemmille. Tutkimuksissa niin isäpuolten kuin äitipuolten on todettu olevan vähemmän aktiivisia suhteessa lapsipuoliinsa kuin omiin biologisiin lapsiinsa. Samoin he kokevat tarjoavansa vähemmän lämpöä ja ilmaisevansa vähemmän positiivisia tunteita kuin biologiset vanhemmat suhteessa omiin lapsiinsa. (Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 26–27.)

Kun lapsen ja uuden aikuisen suhde on ollut tutkimuksen kohteena, sitä on siis tyypillisesti tarkasteltu nimenomaan aikuisista (vanhemmista) lapsiin päin. Se miten aikuiset kokevat vanhemmuuden uusperheessä ja suhteen lapsipuoliin on ollut yliedustettuna verrattuna lasten uusperhekokemuksiin. Jotkut tutkijat ovat kylläkin nähneet, että lasten ja aikuisten uusperhekokemukset ovat hyvin erilaisia. Kun aikuiset näkevät uusperheen usein ydinperhemallin kautta, lapset konstruoivat suhteitaan puolivanhempiin ydinperhemallista poikkeavalla tavalla. Lapsia ei kuitenkaan ole ollut tapana pitää uusperhetutkimuksessa tärkeinä vastaajina, mikä implisiittisesti tukee ydinperhemallin jatkuvaa käyttöä lapsen ja puolivanhemman suhteen tarkastelussa. (Gamache 1997, 42–43; Gross 1986.)

Lapsista lähtevät uusperhetulkinnat ovat siis pikemminkin poikkeuksia uusperhetutkimuksen alueella. Myös lasten suunnasta lähtevissä tutkimuksissa näkyy taipumus vertailla uusperhe- ja ydinperhelapsia, jolloin uusperhelapset näyttäytyvät jotenkin huonommassa valossa. Tutkittaessa esim. lasten käsityksiä isäpuolistaan ja luonnollisista isistään on saatu tulokseksi, että uusperhelapset suhtautuvat sekä luonnollisiin isiinsä että isäpuoliinsa negatiivisemmin kuin ydinperheessä elävät lapset isiinsä. (esim. Halperin & Smith 1983.)

Kiinnostava avaus lasten suunnasta lähtevälle tulkinnalle on Grossin (1986) tutkimus, jossa hän kysyi uusperhelapsilta eri vanhempien kuulumista lapsen perheeseen riippumatta siitä asuiko lapsi näiden kanssa. Tältä pohjalta hän löysi erilaisia malleja eri vanhempien kuulumiselle lapsen perheeseen. Uusi aikuinen saattoi tällöin tulla poissuljetuksi, lisätyksi tai biologisen vanhemman korvajaksi vanhempien joukossa. Uuden aikuisen lukeminen perheeseen kuuluvaksi riippui lapsen ja uuden aikuisen suhteen laadusta. Usein uuteen aikuiseen liittyi jonkinlaisia negatiivisia tunteita. Myöskään silloin kun biologinen vanhempi korvautui uudella aikuisella lapset eivät antaneet tälle täyttä vanhemman statusta.

Perheeseen kuuluminen on ollut myös vanhemmuussuhdetta laajemmin muuttamien tutkimusten kohteena. Avioero- ja uusperhelasten perhettä on tutkittu pyytämällä lapsia piirtämään perheensä tai rakentamaan eräänlainen perheasetelma. Näistä piirroksista ja asetelmista on analysoitu miten lapset sijoittavat itsensä perheeseen ja miten lähelle tai etäälle itsestään lapset muita perheenjäseniä ovat sijoittaneet. Samoin on oltu kiinnostuneita siitä, sijoittavatko lapset kaikki perheenjäsenensä kuvaan, vai sulkevatko joitakin pois. Läheisyys tulkitaan tyypillisesti merkiksi hyvästä suhteesta, etäällä oleminen ja poisjättäminen taas merkiksi suhteen ongelmallisuudesta. (esim. Funder 1991; Isaacs & Levin 1984; Levin 1994.)

Toisentyypinen lapsinäkökulma uusperheeseen avautuu silloin, kun perheeseen kuulumisen sijaan pohditaan uusien aikuisten asemaa suhteessa lapsiin. Vanhempien avioeron jälkeistä lasten perhe-elämää koskevassa tutkimuksessaan Neale et al. (1998) ovat tutkineet myös, miten lapset määrittelevät vanhempiensa uusia kumppaneita suhteessa itseensä. Lasten kuvaukset vanhempiensa uusista kumppaneista tutkijat sijoittivat kolmeen laajempaan kategoriaan: kaverit tai ystävät, sukulaiset ja sosiaaliset vanhemmat.

Kritisoidessaan ydinperhemallia uusperheen tarkastelun perustana Susan Gamache (1997) on pyrkinyt hahmottelemaan erilaisia tapoja tarkastella uusperheen uuden aikuisen roolia suhteessa lapseen. Ensinnäkin hän ottaa esiin mahdollisuuden tarkastella uuden aikuisen ja lapsen suhdetta tuohon suhteeseen sisältyvän psykologisen vanhemmuuden asteiden mukaan. Psykologinen vanhemmuus voi olla täydellistä, jolloin uudella aikuisella on täysi vanhemman status ja toisessa ääripäässä psykologista vanhemmuutta ei ole eikä niin muodoin myöskään statusta vanhempana. Tällöin on pikemminkin kyse jostakin muukalaisen ja sukulaisen välimuodosta. Näiden ääripäiden väliin mahtuu monenlaista psykologista vanhemmuutta, joka voi muistuttaa tätien tai setien, isovanhempien, avioitumisen kautta tulleiden sukulaisten (in-laws), valmentajien, opettajien tai perheen ystävien roolia. Psykologisen vanhemmuuden aste voi muuttua ajan ja olosuhteiden mukaan. (Gamache 1997, 45–51.)

Uusperhetutkimuksessa on lapsen ja uuden aikuisen suhdetta tarkasteltaessa eritelty psykologiseen vanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tällaisina tekijöinä on nostettu esiin mm. lasten ikä uusperhesuhteen alkaessa, uudelleenavioitumisesta kulunut aika, yhteydenpidon tiiviys samaa sukupuolta olevaan biologiseen vanhempaan ja tämän uudet lapset, luona-asuvien biologisen vanhemman ja puolivanhemman suhteen laatu, lapsen temperamentti ja lapsen ikä. (Cherlin & Furstenberg 1994; Gross 1986.) Näistä erilaisista tekijöistä nimenomaan lapsen ikä puolivanhemman tullessa perheeseen on saanut suurinta ja ristiriidattominta tukea tutkimuksessa. Yleisesti on todettu, että mitä pienempiä lapset ovat uusperheen muodostuessa, sitä todennäköisemmin lapsen ja puolivanhemman välille muodostuu vanhemmuussuhteen kaltainen suhde, jossa psykologisen vanhemmuuden aste on korkea. Vastaavasti, jos uusperheessä on sen muodostuessa murrosikäisiä nuoria, psykologisen vanhemmuuden aste suhteessa puolivanhempaan ei ole kovinkaan korkea. (ks. Gamache 1997, 51–56.) Nämä tulokset ovat keskustelussa selvästikin tukeneet sitä käsitystä, että elämä uusperheessä onnistuu paremmin, jos lapset ovat pieniä uusperheen muodostuessa. Uusperheenä onnistumisen kriteeriksi on siis nähty lapsen ja uuden aikuisen suhde, joka mahdollisimman pitkälle on vanhemmuussuhteen kaltainen.

Gamache (1997, 49) näkee 'psykologinen vanhemmuus' -käsitteen neutraalimpana ja paremmin lapsen ja uuden aikuisen suhdetta kuvaavana kuin 'sosiaalinen vanhemmuus' -käsitteen, jota uusperhetutkimuksessakin on käytetty kuvaamaan vanhempaa toimivaa uutta aikuista. 'Sosiaalinen vanhemmuus' -käsitteeseen sisältyy hänen mielestään implisiittinen eronteko biologiseen vanhemmuuteen – biologisia vanhempiahan ei kutsuta sosiaalisiksi vanhemmiksi.

Jos lapsen ja uuden aikuisen suhdetta uusperheessä halutaan tarkastella neutraalilta pohjalta, en ole kuitenkaan aivan vakuuttunut, että Gamachen psykologinen vanhemmuuskäsite ja sen eri asteet olisivat tähän ratkaisu. Pikemminkin näkisin, että irtaantuminen vanhemmuuskäsitteestä voisi auttaa myös siinä, että uuden aikuisen statusta aina mitattaisiin jollain tavalla vanhempaan. Gamachen yritys käsitteellistää uusperhettä yhden tai kahden vanhemman perheeksi on askel tähän suuntaan. Tällä hän viittaa siihen, että joissakin uusperheissä uusi aikuinen toimii vanhemman roolissa ja tällöin uusperheessä on kaksi vanhempaa. Toisinaan uusperheessä taas on vain yksi vanhempi ja uutta aikuista ei voida käsitteellistää vanhemmuuden kautta. (Gamache 1997, 56–57.) Itse näkisinkin, että tuota lapsen ja uusperheen uuden aikuisen suhdetta voisi tarkastella lapsen ja aikuisen läheisenä ihmissuhteena, jonka laadulle on merkitystä keskinäisellä luottamuksella ja aikuisen vastuullisuudella. Tällöin myöskään uusperheenä onnistuminen ei tulisi mitatuksi vanhemmuussuhteen täyttymisen kautta vaan sitä voitaisiin katsoa muunlaisin kriteerein.

Sisarussuhteet

Uusperheen sisarussuhteet ovat koko uusperhetutkimuksen volyyymiin suhteutettuna olleet varsin vähän tutkimuksen kohteena (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 104–105; Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 27–28). Näin siitä huolimatta että vanhemmuussuhteiden jälkeen sisarussuhteet on nähty toiseksi lähimmiksi sukulaisuussuhteiksi (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 104). Tutkimattomuutta selittää se, että uusperheessä on kyse ennen kaikkea aikuisten toimesta tapahtuvista perhesuhteiden muutoksista ja suurimmat lapsiin liittyvät kysymykset on nähty olevan lapsen ja uuden aikuisen suhteessa. Sopeutumista nähdään tarvittavan nimenomaan tässä suhteessa. Lasten keskinäisten suhteiden oletetaan syntyvän jotenkin luontaisesti ja lasten tulevan toimeen toistensa kanssa juuri siksi, että he ovat lapsia.

Kun sisarussuhteita on tutkittu, eri asemassa olevat lapset on usein niputettu yhteen ja tutkimusten tulokset on yleistetty koskemaan kaikkia uusperhelapsia. Kuten vanhemmuussuhteita, myös sisarussuhteita voi kuitenkin uusperheissä olla perustaltaan monenlaisia.

Uusperheen sisarussuhteita eriteltäessä, nämä suhteet on jaettu kolmeen:

- 1) täyssisarukset (molemmat biologiset vanhemmat ovat samat)
- 2) puolisisarukset (toinen biologinen vanhempi on yhteinen)
- 3) uussisarukset (kumpikaan biologinen vanhempi ei ole yhteinen).

Näistä sisaruksista täyssisarukset ovat olleet olemassa jo ennen uusperhettä. Puolisisarukset ovat uusperheeseen syntyneitä yhteisiä lapsia, jolloin tavallisimmin äiti on yhteinen. Uussisaruksia ovat puolestaan vanhemman uuden kumppanin lapset. Nämä suhteet siis ovat mahdollisia uusperheyksikön sisällä, mutta jos uusperhe tulkitaan laajasti, kaikkia näitä sisarussuhteita voi löytyä myös erossa asuvan vanhemman luona. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 104–110; Ganong & Coleman 1994a, 100–108.)

Puolisisarussuhteita on eritelty edelleen yksityiskohtaisemmin. Tällöin on erotettu kolme tyyppiä: vierailevat ulkopuoliset, yhdessä asuvat ulkopuoliset ja yhdessä asuvat sisäpuoliset (Beer 1992; ref. Ganong & Coleman 1994a, 103–104). Tämän erottelun pohjana on uusperhe uutena ydinperheenä, mutta se on sikäli kiinnostava, että se toimii myös lapsista käsin katsottuna. Uusperheen yhteinen lapsi on aiempien liittojen lapsille sisäpuolinen – siis uusperheeseen syntynyt. Uusperheen yhteiselle lapselle puolestaan vanhempien aiempien liittojen lapset ovat ulkopuolisia asuivatpa nämä yhdessä tai erikseen.

Tutkittaessa uusperheen sisarussuhteita on oltu kiinnostuneita ennen kaikkea sisarussuhteiden laadusta. Sisarussuhteesta kertojina ovat olleet joko uusperheen vanhemmat tai lapsena uusperheessä eläneet nyt aikuiset ihmiset (ks. esim. White

& Riedman 1992; Ganong & Coleman 1994a, 106–107). Tässä ja nyt uusperheessä elävät lapset ovat harvemmin saaneet ääntään kuuluville.

Hyvän sisarussuhteen merkiksi on tutkimuksista luettavissa läheisyys. Sisarussuhteet uusperheissä on usein todettu vähemmän läheisiksi kuin muissa perhetyypeissä. Etäisimpinä kuvataan uussisarusten väliset suhteet, läheisimpinä puolestaan täyssisarukset. Kuitenkin uusperheessä sisarussuhteet ylipäänsä eivät olleet niin läheisiä kuin muissa perhetyypeissä. Vaikka uusperheen sisarussuhteet näyttävät olevan etäisempiä, tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nämä suhteet olisivat negatiivisia tai vihamielisiä. Pikemminkin uusperheen sisarukset (vanhempien tulkinnan mukaan) tulevat kohtalaisen hyvin toimeen keskenään ja suhteet ovat positiivisia. (Duberman 1975, White & Riedman 1992; Ganong & Coleman 1994b; Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 27–28.)

Uusperheen sisarussuhteen laatuun vaikuttavien tekijöiden nähdään olevan samoja kuin minkä tahansa muiden sisarussuhteiden kohdalla. Tällaisina tekijöinä on listattu sama ikä ja sukupuoli, vastavuoroisesti palkitsevat kokemukset, vastavuoroiset riippuvuudet ja jaetut kokemukset. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 108–109.)

Uusperheen sisarussuhteissa ilmenevät ongelmat nähdään olevan usein seurausta siitä, että uusperheen vanhemmat kohtelevat eri lapsia eri tavalla, ei niinkään siitä että sisarusten välillä sinänsä olisi ongelmia. Erilainen kohtelu ei kuitenkaan väistämättä johda sisarusten välisiin kiistoihin, vaan voi myös joissakin tilanteissa vahvistaa uusperheen lasten sisarussuhdetta. Lapset voivat heitä yhdistävissä asioissa liittoutua keskenään uusperheen vanhempia vastaan. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 105–106.)

Uusperheen lapsista on saanut eniten tutkimuksessa huomiota osakseen uusperheen yhteinen lapsi, joka on ollut kiinnostuksen kohteena niin uusperheen parisuhteen, perheen toimivuuden kuin aiempienkin lasten perspektiivistä. Nimenomaisesti uusperheen yhteistä lasta osana puolisisarussuhteita on tutkimuksessaan tarkastellut Anne C. Bernstein (1997). Sisarussuhteen kannalta merkityksellisenä näyttäneet uusperheen kehitysvaiheet (kauanko uusperhe ollut koossa), lasten syntymäjärjestys (kuinka mones lapsi) ja keskinäiset ikäerot. Pulmallisimpana uuden sisaruksen syntymä näyttäytyi 6–10-vuotiaille. Tätä nuoremmille tilanne oli hyvin ydinperhemallin kaltainen ja vanhemmille lapsille asialla ei ollut niin radikaalia merkitystä. Uudella lapsella saattoi olla hyvin tärkeä merkitys, etenkin jos sisarussuhteita ei ollut ennestään olemassa. Tällöin uusi sisarussuhde edustaa vertikaalisuhdetta, jossa lapsilla on yhteistä keskenään. Uudet lapset, erityisesti oman äidin lapset näyttäytyvät hyvin merkityksellisinä suhteina – isän uusiin lapsiin, joiden kanssa ei usein asuta yhdessä, lapsilla on etäisempi suhde. Uusperheen yhteinen lapsi on nähty myös sikäli merkityksellisenä, että

kaikilla uusperheen jäsenillä on häneen jokin biologinen suhde. Tällöin lapsi voi yhdistää perhettä. Toisaalta yhteisen lapsen on nähty yhdistävän nimenomaan ydinperhettä uusperheen sisällä ja etäännyttävän muita lapsia tästä. (Bernstein 1997; ks. myös Ritala-Koskinen 1993, 146–149.)

Uusperheessä voi olla myös täyssisaruksia, jotka harvemmin ovat tutkimuksen mielenkiinnon kohteena. Näillä täyssisaruksilla voi olla kuitenkin varsin merkityksellinen tuki toisistaan uusperhetilanteessa ylipäänsä, luotaessa suhteita uusiin puolisisaruksiin kuin myös kuljettaessa erossa asuvan biologisen vanhemman luona (Bernstein 1997). Täyssisarusten läheiseen suhteeseen liittyy perustavaa laatua oleva samanlaisuuden kokeminen suhteessa muihin uusperheen jäseniin, myös uusiin puolisisaruksiin (ks. Harinen 1995, 15).

Isovanhemmuussuhteet

Lasten ja isovanhempien suhdetta on tutkittu suhteellisen vähän, vaikka nämä suhteet yleisesti nähdään merkityksellisinä suhteina. Uusperhesuhteista lasten ja uusisovanhempien suhde on vähiten tutkittu läheissuhde. (Ganong & Coleman 1994a, 116). Tästä suhteesta uusperhetutkimuksessa kirjoitetaan tavallisimmin moninaisten perhesuhteiden kuvauksen sivujuonteena, jossa ei edetä kovinkaan pitkälle. Tekstit nojaavat harvoille tutkimuksille ja klinikkatutkimuksen perinteestä tuleville teksteille. Lapset itse isovanhemmuussuhteistaan kertojina puuttuvat ja vanhempien kuvaukset näistä suhteista ovat ristiriitaisia (esim. Ahrons & Wallish 1987, 244).

Isovanhemmuutta uusperhetilanteessa voi lähestyä kahta kautta. Jo avioeron seurauksena, mutta myös uusperhetilanteessa aktivoituu kysymys isovanhemmuussuhteiden ylläpitämisestä etenkin erossa asuvan vanhemman (tavallisimmin isän) puolelle. Isovanhemmista tulee kvasi-sukua entisille miniöilleen ja vävyilleen avioeron jälkeen, mutta verisukulaisuus lapsenlapsiin pysyy. Näiden suhteiden säilyttämistä pidetään tärkeänä, mutta käytännössä ne ovat riippuvaisia mm. lasten huoltojärjestelyistä ja ex-puolisoiden halusta ja kyvystä sopia tapaamisista. Erityisesti äidinpuoleisilla isovanhemmilla näyttää olevan merkityksellinen rooli lastenlastensa tukijoina ja merkinä pysyvyydestä avioero- ja uusperheen muodostumistilanteissa. Onkin esitetty, että sukupolvien väliset perhesiteet ovat piiloisia (latentteja) perheen toimiessa hyvin, mutta perheiden stressitilanteissa ne aktivoituvat tärkeinä suhteina. (Furstenberg 1987, 57–58; Ganong & Coleman 1994a, 113–116.)

Toisaalta isovanhemmuus uusperhetilanteessa aktivoituu kysymyksenä lasten ja uusisovanhempien suhteesta – siis lasten suhteesta vanhempansa uuden kumppanin vanhempiin. Tämän suhteen rakentumiseen näyttäisivät vaikuttavan lapsen ikä ja se, miten hyvin uusisovanhemmat hyväksyvät

lapsensa eron ja uudelleenavioitumisen ja uusperheen lapset. Mitä vanhempia lapset ovat vanhempien uudelleenavioituessa, sitä todennäköisemmin he eivät pidä uusisovanhempia yhtä merkityksellisinä kuin isovanhempiaan. (Ganong & Coleman 1994a, 116, ref. Cherlin & Furstenberg 1986; Visher & Visher 1979.) Vastavuoroisesti mitä pienempiä lapset ovat olleet vanhempien uudelleenavioituessa, sitä useammin uusisovanhemmat ovat kertoneet lasten olevan kuin omia lastenlapsiaan. (Ihinger-Tallman & Pasley 1997, ref. Cherlin & Furstenberg 1994.) Kun suhteet toimivat, myös uusisovanhemmilla näyttäisi voivan olla merkityksellinen rooli lapsille. Lapselle uuden isovanhemman hyväksyminen on nähty helpommaksi kuin uuden vanhemman hyväksyminen. Kuitenkin uusisovanhemuussuhteet on joissakin tutkimuksissa nähty useammin emotionaalisesti ohuina, vaikka ne olisivat syntyneet lasten ollessa pieniä ja yhteydenpito olisi ollut tiivistä. (Furstenberg 1987, 58–59; Ganong & Coleman 1994a, 117, ref. Visher & Visher 1988.)

Uusperhelasten isovanhemmuussuhteita koskeva niukka tutkimus osoittaa erilaisen isovanhemmuussuhteiden merkityksellisyyden siinä, että näistä eri suhteista ja niiden säilymisestä tai syntymisestä ollaan huolissaan. Isovanhempisuhteet ovat niitä suhteita, joita lapsella “kuuluu olla”. Kuitenkin ne tärkeydessään jäävät vanhemmuussuhteiden taakse ja kenties juuri siksi sivuuttuvat uusperhetutkimuksen valtavirrasta.

2.4 Uusperheestä lapsille aiheutuvat seuraukset

Uusperheeseen hyvin voimakkaasti kytkeytyvästä ongelma-ajattelusta seuraa, että uusperheen ainakin oletetaan olevan lapsille jollain tapaa haitallinen. Myös erilaisissa tutkimuksissa on toistuvasti todettu uusperheisiin liittyvän voimakkaita negatiivisia stereotyyppioita. Niin uusperheen vanhemman kuin lapsenkin status näyttäytyvät negatiivisempina kuin vaikkapa vanhemmuus ja lapsuus ensimmäisen liiton ydinperheessä. (Esim. Bryan et al. 1986; Claxton-Oldfield 1992; Ganong & Coleman 1983; Glanz et al. 1989; Schwebel et al. 1991; myös Coleman & Ganong 1987; Ganong & Coleman 1997.) Keskusteluissa nousee toistuvasti esiin stereotypia ilkeästä äitipuolesta, jota muun muassa vanhat tutut sadut, kuten Tuhkimo, Hannu ja Kerttu sekä Lumikki uusintavat ja ylläpitävät. Ilkeälle äitipuolelle vastinparina näyttäytyy avuton, puolustuskyvytön, laiminlyöty lapsipuoli.¹⁶

¹⁶ Muita keskusteluissa esiin nostettuja uusperheisiin liittyviä myyttejä ovat ’myytti välittömästä rakkaudesta’, jota odotetaan sekä puolivanhemmalta että lapsipuolelta, edellisen variaationa ’myytti välittömästä sopeutumisesta’ sekä myytti ’uudelleenluodusta ydinperheestä’. Nämä myytit tekevät ihmisille mahdolliseksi kieltää monia uusperheen elämiseen liittyviä erityispiirteitä. (esim. Jacobson 1979; Schulman 1972; Ganong & Coleman 1997, 98-99; Robinson & Smith 1993.)

Uusperheen haitalliset seuraukset lapsille eivät suinkaan ole vain nykyaikaiseen moderniin uusperheeseen liitettyjä. Jo 1800-luvun alussa ranskalaisella lainsäätäjällä oli sanottavana tuon aikaisista 'uusperheistä': "Kokemus osoittaa turhan-kin selvästi, että toiset avioliitot ovat yleisesti tuhoisia ensimmäisen avioliiton lapsille. Laki ei oletta, että isällä olisi samat tunteet ja hoiva ensimmäisen liiton lapsiinsa." Esimodernilla ajalla ajattelua hallitsi kaksi periaatetta. Ensinnäkin se, että lapsipuolet kärsivät ja toisekseen se, että he kärsivät ennen kaikkea äiti-puoliensa käsissä. (Phillips 1997, 11–12.)

Uusperhetutkimuksessa stereotypia uusperhelapsen heikommasta asemasta tulee myös selvästi näkyville. Tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena on ollut mm. se, miten lapset sopeutuvat uusperheeseen ja siihen liittyen millaisia ongelmia lapsilla sopeutumisessaan on ollut. Tämän lisäksi tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita siitä, millaisia seurauksia uusperheessä elämisestä on ollut lasten erilaiselle selviytymiselle ja kyvyille ja niiden kehitykselle verrattuna ensimmäisen liiton tai yksinhuoltajien lapsiin.

Sopeutuminen uusperheeseen

Uusperheen toiminnan kannalta on merkityksellistä miten hyvin lapset sopeutuvat uusperheeseen. Lapsen uusperheeseen sopeutumisen on nähty olevan riippuvaista mm. lapsen iästä eron ja uuden perheen muotoutumisen hetkellä, lapsen sukupuolesta ja puolivanhemman sukupuolesta. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 87–88.)

Vanhemman uudelleenperheellistymisen on esimerkiksi todettu olevan erityisen stressaavaa kouluikäisille, kun taas pienempien lasten on nähty sopeutuvan uusperheeseen paremmin ja sillä on nähty olevan jopa positiivisia vaikutuksia mm. älykkyydosamäärään ja koulumenestykseen. (Bray & Berger 1993; Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 88.)

Sukupuolen mukaan uusperheen on nähty aiheuttavan pojille vähemmän sopeutumisongelmia ja negatiivisia seurauksia kuin tytöille. Tytöillä on nähty olevan enemmän vaikeuksia suhteessa puolivanhempiansa kuin pojilla, erityisesti suhteessa äitipuoliinsa. Vaikka empiiriset tulokset monissa tutkimuksissa osoittavat tämän, tulokseen on kuitenkin syytä suhtautua varauksellisesti otosten rajallisuuden vuoksi. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 88; Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 23.)

Lasten käyttäytymistä on pidetty yhtenä uusperheeseen sopeutumisen indikaattorina. Hyvin usein tutkimukset ovat osoittaneet, että uusperhelapsilla (ja yksinhuoltajien lapsilla) on enemmän erilaisia ulkoisia käyttäytymisongelmia kuin ensimmäisen liiton lapsilla (esim. Hetherington & Clingempeel 1992).

Eri elämänalueilla selviytyminen

Monissa tutkimuksissa on selvitetty uudelleenavioitumisen vaikutuksia lasten akateemiseen menestykseen ja kognitiiviseen kykyyn. Samoin kiinnostuksen kohteena on ollut lasten käsitys itsestään, heidän itsetuntonsa ja erilaiset persoonallisuusmuuttujat sekä esimerkiksi psykosomaattiset oireet. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 89–90.) Uusperhelapsuudella on nähty esimerkiksi olevan yhteyttä koulunkäynnin keskeyttämiseen ja alentavan todennäköisyyttä hakeutua jatko-opintoihin (Upchurch 1993).

Ochiltree (1990) tutki uusperhelasten kompetenssia lukemistestillä ja arkipäivän taitoja koskevilla kysymyksillä. Tuloksenaan hän toteaa, että uusperhelapsilla oli heikommat tulokset arvostetuimmassa taidossa (lukemisessa) kuin muiden perhetyyppien lapsilla. Sen sijaan uusperhelapset selviytyivät erilaisissa arkipäivän taidoissa liittyen esimerkiksi itsestään ja toisista huolehtimiseen ydinperhelapsia paremmin. Uusperhelasten käsitys itsestään puolestaan oli hieman muunlaisissa perheissä eläviä lapsia alhaisempi. Erot erilaisissa perhemuodoissa elävillä lapsilla Ochiltree näkee vähäisinä, mutta joka tapauksessa olemassaolevina. (emt., 76–80.)

Uusperhelasten selviytyminen perhesuhteissa ja muissa sosiaalisissa suhteissa on myös ollut kiinnostuksen kohteena. Tuloksia tutkimuksista on saatu sekä tukemaan sitä käsitystä, että uusperhelasten suhteet eivät olisi muiden lasten suhteisiin nähden erilaisia kuin myös sitä näkemystä, että uusperhelapsilla on suhteissaan enemmän ongelmia ja heillä on ainakin potentiaalisesti suurempi riski kohdata näitä kuin muilla. (Ihinger- Tallman & Pasley 1989, 90–93.)

Uusperhelasten on tutkimuksissa todettu muuttavan kotoaan pois aiemmin kuin ydinperhe- tai uusperhelasten. Tämän on nähty olevan seurausta uusperheen ristiriitaisemmista perhesuhteista. Uusperhelapsuudella on myös nähty olevan yhteyttä aikaiseen parisuhteen muodostamiseen ja teiniraskauksiin. (Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 31.)

Uusperhe lapsen koskemattomuuden riskinä

Sen lisäksi, että uusperheen on nähty vaikuttavan negatiivisesti lasten kehitykseen ja selviytymiseen, uusperhe on nähty myös riskinä lapsen ruumiilliselle koskemattomuudelle. Niin fyysinen pahoinpitely kuin lasten seksuaalinen hyväksikäyttökin on nähty uusperheissä olevan muita perheitä yleisempää. Keskusteluissa ei olla kuitenkaan yksimielisiä siitä, ovatko lasten pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö uusperheessä nimenomaan perherakenteesta vai muista tekijöistä johtuvaa. Uusperheisiin on nähty kasaantuvan enemmän erilaisia sosiaalisia ongelmia, joilla muutoinkin on havaittu olevan yhteyttä lasten pahoinpitelyyn.

Uusperheen nähdään myös olevan tavallaan tarkemman kontrollin alla ja erilaisista ongelmista raportoitavan kenties helpommin kuin ydinperheen kohdalla. Tarkemmassa tutkimuksessa onkin osoitettu, että vakavimmat seksuaalisen hyväksikäytön tapaukset olivat biologisten isien ja tytärten välillä. Näin siis voisi arvella toisaalta uusperhelasten olevan yliedustettuina lasten pahoinpitelyä ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa luvuissa ja toisaalta uusperheen selitysvoimaa näiden ongelmien taustalla voi kyseenalaistaa. (Giles-Sims 1997; ks. myös Miksell & Garbarino 1986.)

Insesti on uusperhettä koskevassa auttamiskeskustelussa ollut enemmänkin esillä. Insestitabun puuttuminen uusperheissä on nähty löyhentävän seksuaalisuhteiden rajoja ja näin aiheuttavan ongelmatilanteita paitsi puolivanhemmuussuhteissa myös uusperheen eri sukupuolta olevien murrosikäisten uussisarusten välillä. Onkin nähty, että uussisarusten keskinäinen konflikti ja vihamielisyys on yksi keino, jolla vastakkaista sukupuolta olevat nuoret estävät läheisten suhteiden syntymisen. Vanhemmat puolestaan voivat tulkita uussisarusten riidat merkinä epäonnistumisestaan luoda yhtenäinen perhe. (Ihinger-Tallman & Pasley 1989, 106–107; Visser & Visser 1979, 106–107, 176.)

Uusperheen positiiviset seuraukset

Uusperhetutkimusta arvioitaessa on toistuvasti peräänkuulutettu positiivisten näkökulmien esiintuomista. Positiivisen uusperhekuvan välittäminen paitsi tutkimuksessa myös laajemmin on nähty tärkeäksi myös uusperheessä elävien lasten itseyttämyksen rakentamiselle (Ganong & Coleman 1997, 101–102). Vahvasta klinikkatutkimusperinteestä kuitenkin seuraa, että uusperheen positiiviset vaikutukset lapsiin eivät juuri ole olleet mielenkiinnon kohteena. Muutamat esimerkit kuitenkin osoittavat, että uusperheeseen liittyvistä vaikeuksista huolimatta uusperheellä on lasten näkökulmasta katsottuna myös positiiviset puolensa.

Uusperhelasten käsityksiä perheen vahvuuksista koskevassa tutkimuksessaan Knaub & Hanna (1984) toteavat tuloksenaan lasten arvioivan perheensä suhteellisen vahvaksi. Perheen vahvuuteen tutkimuksessa liitetään onnellisuus uudesta avioliitosta, läheisyyden tunne ja tunne omasta arvosta samoin kuin uusperheenjäsenten sopeutuminen toinen toisiinsa. Tähän koettuun perheen vahvuuteen vaikuttivat mm. lasten ikä ja miten hyvin uusi aikuinen tunnettiin ennen uudelleen avioitumista ja uusperheen muodostamista. Tutkijat suhtautuvat lasten positiiviseen kuvaan perheen vahvuuksista hienoisin varauksin. He pitävät mahdollisena, että uusperheessä elävät lapset ovat haluttomia ilmaisemaan muuta kuin onnea ja tyytyväisyyttä, sillä heillä on vahva toive uusperheen onnistumisesta. Tämä varauksellisuus ei kuitenkaan tarkoita, että lasten tulkinnat nähtäisiin väärinä selontekoina.

Nuoria uusperheessä koskevassa katsauksessaan Miksell & Garbarino (1986) ovat koonneet myös uusperheen nuorille tuomia mahdollisuuksia ja positiivisia tekijöitä. Puuttuvan vanhemman “korvautuminen” näyttäytyy positiivisena seikkana, jolla on monia myönteisiä vaikutuksia, kuten perhetunteen luominen, taloudellisten resurssien kasvaminen ja vakaa ympäristö, joka on nuoren kehitykselle eduksi. Uusperhetilanteen nähdään myös vapauttavan nuoret elämään omaa nuoruuttaan, sen sijaan että heillä yksinhuoltajaperheessä on enemmän velvollisuuksia. Joukko tutkimuksia Miksellin & Garbarinon (emt.) mukaan osoittaa, että uusperhenuoret eivät eroa perinteisten ydinperheiden nuorista.

2.5 Lapset uusperhetutkimuksen haastajina

Edellä tekemäni katsaus uusperhetutkimuksen kenttään ja siellä rakentuvaan uusperhelapsuuden kuvaan osoittaa, miten nimenomaisesti lapset ovat uusperhetutkimuksen keskiössä niin uusperheongelmia käsittelevien asiantuntijoiden kuin tutkijoidenkin teksteissä. Lapsiin kietoutuvat niin kysymykset uusperheen määrittelystä kuin uusperheen toimimisesta. Monet uusperheen ongelmat liitetään juuri uusperheen vanhempien aiemmista liitoista olevien lasten olemassaoloon. Nämä ongelmat ovat paitsi perheenä toimimiseen liittyviä ongelmia myös uusperheestä perhemuotona lasten hyvinvoinnille, kasvulle ja kehitykselle seuraavia ongelmia.

Paitsi että lapset ovat motivoineet uusperhetutkimusta lapset myös haastavat tutkimusta uudennaisiin kysymyksenasetteluihin. Lasten kautta tulkinnat perheestä laajenevat kotitalousyksikön ulkopuolelle. Tarkastelukulma uusperheeseen on ollut pääsääntöisesti aikuisista ja perheyksiköstä käsin. Lasten perhesuhteiden moninaisuuden tunnistaminen on kuitenkin haastanut kysymään myös lasten omien perhetulkintojen perään.

Uusperheeseen ja erityisesti uusperhelapsuuteen liitetty vahva ongelmalataus on haastanut etsimään myös positiivisempaa puolta uusperhelapsuudesta, mikä kuitenkin on osa monien lasten perhetodellisuutta. Muun kuin klinikkatutkimuksen lisääntyessä myös ongelmakuva on saanut rinnalleen toisenlaisia tulkintoja.

Uusperhetutkimus on myös sidoksissa aikaansa. Uusperhetutkimuksen lyhyeen historiaan mahtuu myös merkityksellisiä näkökulmien muutoksia. Yksi tärkeimpiä muutoksia on vähittäinen irtaantuminen ydinperhemallille ja yhteiselle asumiselle perustuvasta perhetulkinnasta ja ydinperheestä mittarina johon uusperheen toimintaa ja sen jäsenten hyvinvointia verrataan.

3 (Uus)perhe lapsista käsin

Viimeaikaisessa perhesosiologisessa ja lapsuudensosiologisessa tutkimuksessa on avattu aiemmin itsestäänselvyytenä pidettyjä perheen, lapsen ja lapsuuden käsitteitä. Samalla on purettu lapsen ja perheen kyseenalaistamatonta yhteen liittämistä, mikä on ollut leimallista niin aiemmalle perhe- kuin uusperhetutkimukselle.

Lapsen ja uusperheen tutkiminen kiinnittyvät laajempaan perhe- ja lapsuudensosiologiseen tutkimukseen. Etsin kriittisestä perhetutkimuksesta näkökulmaa ja perusteluja uusperheen tutkimiselle lapsen perheenä. Sosiologisen lapsuustutkimuksen kenttää erittelemällä avaan erilaisia tarkastelukulmia lapsuuteen ja lasten arkeen, ja samalla siis myös lasten perheeseen. Perheteeman erityisyyttä lapsuuden tutkimisessa ja lasten moninaisten perheympäristöjen haasteellisuutta tutkimukselle käsittelen omana kappaleenaan. Lopuksi avaan lasten perhesuhteiden ulottuvuuksia yhteydessä uusien perhesuhteiden rakentumiseen.

3.1 Perheestä perheyteen

Näkemys lapsesta yhtenä perheen erityisenä toimijana, jolle perheellä on sen muihin jäseniin nähden aivan omanlaisiaan aikaan ja paikkaan sidoksissa olevia merkityksiä, ja joka myös omalla toiminnallaan aktiivisesti rakentaa ja ylläpitää perheyttä (family practices), edustaa varsin uutta ja tutkimatontakin näkökulmaa sosiologisen perhetutkimuksen perinteessä. Tässä näkemyksessä yhdistyvät monet nk. kriittisen perhetutkimuksen ja sittemmin myös lapsuuden sosiologian piirissä esitetyt tulkinnat perheestä. Puran seuraavassa auki siinä kiteytyviä erityispiirteitä ja sitä, millaisten aiempien näkökulmien kritiikkinä nämä tulkinnat ovat muotoutuneet.¹⁷

Lapsen *yksilöllinen suhde perheeseensä* liittyy näkemykseen, että perheellä ylipänsä on eri jäsenilleen erilaisia merkityksiä. Tällainen eri yksilöitä korostava näkökulma on erityisesti naistutkimuksessa (esim. Thorne & Yalom 1982; Barrett & McIntosh 1991) ja sen vanavedessä myös lapsuustutkimuksessa (Alanen 1992, 91–97) noussut esiin perinteiselle perhesosiologialle ominaisen yksilöllisen, monoliittisen perheymmärryksen kritiikkinä.¹⁸

¹⁸ Perinteistä perhesosiologiaa puhtaimmillaan edustaa parsonsilainen funktionalismi, jossa perhe määritellään tiettyjä yhteiskunnallisia tehtäviä toteuttavaksi universaaliksi ydinperheeksi. Tällä ideologisesti latautuneella ja kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta epäanalyyttisellä perhekäsitteellä on tutkimuksessa usein selitetty ilmiötä sen sijaan, että se itsessään olisi ollut analyysin tai edes kriittisen arvioinnin kohteena. Funktionalistinen perhetulkinta on kuitenkin vaikuttanut hyvin voimakkaasti perhekäsityksen muotoutumiseen tieteen piirissä. (Bernardes 1985b; Barrett 1985, 167–168; Vuori 1989, 28).

¹⁷ Käyn tässä läpi kriittisessä perhetutkimuksessa esiin nostettuja teemoja hyvin tiivistetysti ja myös valikoivasti. Laajempia esityksiä perheen moninaisuuden tavoittamisesta ks. esim. Forsberg et al. (1991); Forsberg (1994); uusperheeseen liittyen Ritala-Koskinen (1993). Kansainvälisestä kirjallisuudesta ks. esim. Gubrium & Holstein (1987); Gubrium & Holstein (1990); Morgan (1996).

Jotta perhettä ylipäänsä voitaisiin tutkia, on nähty tärkeäksi erottaa toisistaan perhe ideologiana ja perhe instituutiona. Perhe ideologiana ja ihmisten konkreettisina elämänjärjestelyinä eivät kovinkaan hyvin kohtaa toisiaan. Siksi onkin nähty, että perheen käsitteellinen hajottaminen niiksi sosiaalisiksi suhteiksi, joista se kulloinkin on muodostunut tekee mahdolliseksi päästä tutkimuksellisesti käsiksi perheeseen. (Barrett & McIntosh 1991, 7–8; Gittins 1993, 60–72.)

Perhettä käsitteellisesti hajottamalla perheen on nähty viittaavan erilaisiin aineellisen organisoinnin tasoihin: kotitalouteen (ketkä osallistuvat aineelliseen tuotantoon ja mikä on työnjako), asumisen järjestelyihin (ketkä asuvat “saman katon alla”), sukulaisuusjärjestelmään (perimisen ja parisuhteen myötä muodostuvat yksilöiden väliset siteet), sukupuoli- (mm. rakkaus-, valta- ja seksuaalisuhteet) ja sukupolvisuhteisiin (uusintaminen, huolenpito ja kasvatust). Nämä erilaiset aineellisen organisoinnin tasot voivat muuttua omassa tahdissaan ja omalla loogiikallaan ja kytkeytyä tai olla kytkeytymättä toisiinsa. Naistutkijat ovat lisäksi huomauttaneet, että sukupuoli rakenteena leikkaa kaikkia edellä eriteltyjä tasoja. (Vuori 1989, 29–30.) Lapsuustutkimuksen pohjalta voi analogisesti ajatella myös sukupolven leikkaavan näitä tasoja. Perinteistä perhetutkimusta hallinnut ydinperheideologia sitoo eri tasot automaattisesti ja luonnollisesti yhteen¹⁹ — niiden erittelemineen onkin keino purkaa perheen luonnollisuutta. Perheen käsitteellinen purkaminen mahdollistaa esimerkiksi sukupolvien välisten huolenpito- ja hoivasuhteiden tutkimisen ja siten paikantaa eri kotitalouksissa asuvien ihmisten välisiä (perhe)suhteita. Samalla avautuu myös eri yksilöiden (miesten, naisten ja lasten / tyttöjen ja poikien) erilainen sidos perheeseen.

Näkemyks perheestä *aikaan ja paikkaan sidonnaisena* ilmiönä on myös kritiikkiä perinteisen perhetutkimuksen ymmärrykselle staattisesta ja universaalista perheestä. Historiallinen, antropologinen ja kriittinen sosiologinen perhetutkimus ovat osoittaneet, että vanhemmuus- ja rakkaussuhteet, asumisen järjestelyt ja näiden keskinäiset suhteet vaihtelevat historiallisesti, yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti. Sen paremmin menneisyydestä kuin nykyisyydestä ei ole löydettävissä ilmiötä, jota voitaisiin itsestään selvästi nimittää perheeksi. (Esim. Andersson 1980; Bernardes 1985a; Flandrin 1979; Gittins 1993.)

Aika ja paikka tai tila voidaan nähdä myös yksilölähtöisesti. Tiettyssä kulttuurissa ei ole vain yhtä aikaa ja tilaa, vaan monia. Eri perhekonteksteissa elävillä ihmisillä voi olla erilaisia aika- tai tilakokemuksia ja käytäntöjä ja he voivat myös ymmärtää aikaa ja tilaa eri tavoin. Tietty perhetilanne voidaan kuvata erityisenä suhteiden, aikojen ja tilojen yhdistelmänä. Perhe-elämän mikropolitiikkaan liittyy monenlaisia neuvotteluja ajasta ja tilasta. Ne eivät kuitenkaan yksinkertaisesti nouse

¹⁹Perinteisessä perhekeskustelussa ihmisten on nähty erikoistuvan sukupuolen ja iän mukaisiin perhetehtäviin “luonnostaan” (esim. Murdock 1960, 4-8; Parsons & Bales 1956).

perhesuhteista, vaan samanaikaisesti ne konstituivat ja uudelleenkonstituivat näitä suhteita. Vaikkapa keskustelu perheen viikonloppuaterioiden ajoituksesta ei ole tarpeen vain perhe-elämän faktojen vuoksi (jaettu kotitalous ja tunnustetut perhesuhteet ja velvoitteet), vaan se myös konstituoii perhettä, joukkoa ihmisiä, joiden projektit ja aikataulut on tarpeen ottaa huomioon. Oman ulottuvuutensa yksilölliseen aikaan ja tilaan tuovat vielä yksilön elämäntilanne, sukupuoli ja ikä. (Morgan 1996, 136–156.)

Perhe voidaan ymmärtää myös *aktiivisen rakentamisen* tuloksena. Tällöin niin lapset kuin aikuisetkin tulkitaan aktiivisesti elämäänsä ja suhteisiinsa vaikuttavina perheenjäseninä. (esim. Morgan 1996, 189.) Perheen rakentamista tapahtuu paitsi yksilöiden suhteessa omaan perheeseensä myös *eri tilanteissa eri tavoin*. Tällöin ei ole kyse enää vain konkreettisista perheistä ja niihin liittyvistä yksilöistä, vaan laajemmin perheestä sosiaalisena kategoriana. Katse suuntautuu julkiseen perheeseen ja tarkastelun kohteeksi tulee se, miten perheen ja perheyden jäsenyystapoja, käsitteitä ja kategorioita erilaisissa yhteyksissä sosiaalisesti tuotetaan. Tilannesidonnainen perhe on tällöin analyysin lopputuloksena.²⁰ (Gubrium & Holstein 1990.)

Kriittisestä orientaatiosta lähtevä perheymmärrys nostaa esiin *yksilön, ajan ja paikan* sekä *toimijuuden* perhettä määrittävinä elementteinä. Bernardes (1997) kuvaa eri yksilöiden erilaista suhdetta perheeseen käsitteellä *'perhepolut'* ('family pathways'). Tällä käsitteellä hän viittaa elämäntilanteiden suhteellisen kiinteiden (perhe)vaiheiden sijaan ulkoisten sosiaalisen rakenteen muutosten, kotitalouden muutosten ja yksilöllisten muutosten linkittymiseen. Kyse ei ole siitä, että ihmiset vain seuraisivat biografiensa suuntaa, vaan he myös itse suuntaavat elämäänsä läpi erilaisten sosiaalisen rakenteen muotojen. Yksilölliset elämäntilanteet kohtaa- vat, ovat toisinaan riippuvaisia toisistaan, jopa yhdistyvät ja kenties myöhemmin eroavat. Yksilö kuuluu erilaisiin rakenteisiin ja kulkee niiden läpi. Perhepolkuun kuuluu esimerkiksi vauvana, lapsena, teini-ikäisenä, yksinäisenä aikuisena, puolisona tai vanhempana oleminen. Näihin liittyy tärkeitä siirtymäriittejä, kuten kotoa lähteminen, avioliitto tai vanhemmaksi tulo. Yksilön on koko ajan neuvoteltava polustaan läpi näiden rakenteiden. Bernardesin mukaan tämä malli osoittaa, miten

²⁰ Tästä näkökulmasta perhe voi aktualisoitua tutkimuksen kohteeksi mitä moninaisemmista yhteyksistä, sillä perhe on puheena läsnä hyvin monenlaisissa tilanteissa. Tutkimukselle ei nähdä olevan olemassa mitään "autenttista perhettä", jonka voisi asettaa tutkijan mikroskoopin alle. Sen sijaan perhe löytyy tutkimuskohteeksi vaikkapa oikeuden istunnosta, klinikkojen vastaanotoilta tai lehtien yleisönosastoilta — siis erilaisista ihmisten välisistä vuorovaikutustilanteista tai dokumenttiaineistoista. Oleellista on myös se, ettei perheen tarvitse olla tutkittavassa kontekstissa julkilausuttuna huomion kohteena. (Gubrium & Holstein 1987, 776-778; Gubrium & Holstein 1990.) Samansuuntaisesta perusorientaatiosta lähtee myös Morganin (1996) perhesosiologiaa eteenpäin kehittävä orientaatio, jossa hän tutkii perheyttä (family practices) sosiologian eri osa-alueilla, kuten liittyen työhön, työllisyyteen ja kotitalouteen, luokkaan ja rakenteistumiseen, sukupuoleen, hoivaan, ruumiiseen, aikaan ja tilaan, ruokaan ja kotiin.

ihmiset ilmaisevat ideoita perheestä, joka voi pitää tai olla pitämättä sisällään kotitalouden ulkopuolisia, erityisesti vanhempia ja laajempaa sukua. Lapsi voi esimerkiksi olla suhteessa äitiin, isään tai sisaruksiin, mutta myös kehittää tärkeän jaetun polun samanaikaisen teini-ikäisten ryhmän kanssa. Joukko ihmisiä, joiden elämänculut osuvat samalle tielle, voivat viitata itseensä 'perheenä'. Tutkijan onkin kysyttävä, missä kohdassa ja miksi ihmiset viittaavat tilanteeseen 'perheenä'. Tämän näkökulman mukaan perheet ovat äärimmäisen monimutkaisia ja vaikeita tutkittavia. Kuvauksena ei ole ideaalityyppejä tai tyypillisiä muotoja, vaan tunne polkujen ainutlaatuisuudesta. (Bernardes 1997, 46–49).

Näkemyks lapsen perheen erityisyydestä on monin tavoin paikannettavissa siihen yleisempään yksiulotteista perhettä kritisoiwaan keskusteluun, jossa perheen käsitettä on purettu. Tuon purkamisen tuloksena on, että perhettä ei voida määrittellä millään yksiselitteisellä tavalla, vaan se määrittyy eri tavoin eri yksilöille, eri aikoina, erilaisissa tiloissa ja tilanteissa. Tästä näkökulmasta uusperhe edustaa yhtä perhekontekstia, johon eri yksilöt omassa perhepolussaan liittyvät eri tavoin.

3.2 Näkyväksi lapseksi

Sosiologinen lapsuustutkimus on erityisellä tavalla tehnyt lapsuutta ja lasten toimijuutta näkyväksi. Kuten perhe, myöskään lapsuus ei itsessään ole analyyttinen kategoria vaan pikemminkin empiirinen analyysiä tarvitseva ilmiö (Christensen 1999; ks. myös James et al. 1998, 208). Niin kutsuttu "uusi lapsitutkimus" on tehnyt tuloaan 1980-luvun lopulla ja erityisesti 1990-luvulla alkanut vakiinnuttaa asemaansa²¹.

Sosiologisen lapsuustutkimuksen nykykenttä on hyvin moninainen. Yhteistä tälle kentälle on epistemologinen käänne lapsuuden tutkimisessa: halutaan tutkia todellisia lapsia, lapsena olemisen kokemuksia ja maailmaa lapsuuden positiosta käsin. Huomio kohdistuu lapsiin ja lapsuuteen itseensä, sen sijaan että lapsuutta tarkasteltaisiin jonkun muun teeman, kuten perheen tai koulutuksen sisällä. Tämä näkökulma on noussut paljolti kritiikkinä perinteiselle kehityspsykologialle ja sosialisatioteorialle, jotka ovat voimakkaasti hallinneet lapsitutkimuksen kenttää, ja joiden näkökulmat ovat levinneet laajalle. Kehityspsykologiassa esimerkiksi

²¹ Tästä aseman vakiinnuttamisesta on osoituksena myös se, miten lapsuuden sosiologian status on noussut kansainvälisen sosiologijärjestön ISAn sisällä. Vuoden 1990 maailmankongressissa ensimmäistä kertaa mukana olleena lapsuuden sosiologia oli Thematic Group, 1994 Working Group ja 1998 Reserach Committee nr 53: Sociology of Childhood, mikä on ylin status ISAn luokittelussa

on ollut keskeistä lasten sijoittaminen tietyille määritellyille kehitystasoille²². Sosialisatioteorialle puolestaan on ollut ominaista näkemys lapsesta sosiaalisesti kehittyvänä, aikuisuuden asteittain saavuttavana²³. Nämä näkökulmat eivät keskittyneet niinkään itse lapseen vaan lapsen kasvuun ja kehitykseen kohti aikuisuutta. Lapsi nähtiin joksikin tulevana (becoming) sen sijaan, että elämä sosiaalisessa maailmassa lapsena (being) olisi ollut kiinnostuksen kohteena. (James et al. 1998, 208.)

Sosiologisen lapsuustutkimuksen nykykentästä on eroteltavissa useampia yhtäaikaista tutkimussuuntia. Vaikka niiden perusorientaatio, tuoda lapset ja lasten

²² Kehityspsykologia on korostanut lapsia luonnollisina pikemmin kuin sosiaalisina ja osana tätä luonnollisuutta välttämätöntä kypsymisprosessia. Jean Piaget on nähty keskeisimpänä luonnollisesti kehittyvän lapsen mallin luoja. Hänen mallissaan on keskeistä lapsen ajattelun ja ruumiillisten taitojen kehitysvaiheiden määrittely. Nämä vaiheet ovat ajallisesti ja hierarkkisesti määriteltyjä ja etenevät jatkumona pikkulapsen figuratiivisesta ajattelusta korkean statuksen omaavaan aikuisen operationaaliseen älykkyyteen. Tällöin aikuiset määrittyvät suhteessa lapsiin kompetentteina. (Jenks 1996, 22–30; James et al. 1998, 17–19.)

Kehityspsykologisen näkemyksen omaksunutta aiempaa tutkimusperinnettä on kritisoitu siitä, että lasten toimintaa on tutkittu heidän kehitystasonsa osoittamiseksi — ei niinkään siksi, että oltaisiin kiinnostuneita lasten toiminnasta sinänsä. Myös kehityspsykologian sisällä on tapahtunut uutta kehitystä ja aiempia selitysmalleja ja niiden lapsikuva on kyseenalaistettu. Suurista universaaleista kehitysteorioista ollaan siirtymässä kohti historiallisesti ja kulttuurisesti sensitiivisiä teorioita, joissa lapsi ymmärretään aktiivisena toimijana. (ks. esim. Burman 1994; Sommer 1998.) Uuden sosiologisen lapsuustutkimuksen kritiikki kuitenkin kohdistuu juuri 1950-luvun kehityspsykologian perintöön, joka on omaksuttu myös sosiaalitieteisiin.

²³ Lapsuustutkimuksen kritiikki on kohdistunut ennenmuuta parsonsilaiseen sosialisatioteoriaan, joka on ollut varsin voimakas paradigma sosiologisessa sosialisatiokeskustelussa ja leimannut keskeisesti sitä tapaa, jolla perhettä ja lasta perhesosiologiassa on tutkittu.

Parsonsin mukaan sosialisatioprosessissa on keskeisintä sisäistää sen yhteiskunnan kulttuuri, johon lapsi on syntynyt (Parsons 1955, 17). Parsonsin mallissa perheellä on avainasema. Se nähdään teoriassa toimivana hoitamaan lapsen onnistuneen sosialisatian, mutta sille kuuluu samalla velvollisuus antaa merkityksellistä sosiaalista tukea kaikille jäsenilleen, jotta koko järjestelmä toimisi. Lasten soseilistamisen ja aikuisten tunteiden hallinnan Parsons näkeein perheen päätehtävinä (funktiona) modernissa teollistuneessa yhteiskunnassa. Nämä kaksi tehtävää ovat hyvin kiinteästi toisiinsa sidotut. Parsons näkee, että ”normaalitilanteessa” jokainen aikuinen on ydinperheen jäsen ja jokainen lapsi aloittaa sosialisatioprosessinsa ydinperheessä. (Cheal 1991, 5; Jenks 1996, 13–18; Parsons 1955, 16–22.)

Perheeseen paikallistuva sosialisatio on Parsonsille lapsuuden ilmiö. Sosialisatiota perheessä toteuttavat vanhemmat, joita kutsutaan sosialisatioagenteiksi. Vanhemmat eivät kuitenkaan kuulu vain perherooleihinsa, vaan heidän perheroolina ja roolina muissa yhteiskunnan rakenteissa tunkeutuvat toisiinsa. Tämä on Parsonsin mukaan välttämätöntä, jotta he voivat toimia tehokkaasti sosialisatioagenteina. Lapsi ei koskaan soseilistu vain orientaatioperheeseensä, vaan myös niihin rakenteisiin, jotka ovat tämän perheen taustalla, vaikkakin tunkeutuvat siihen. Nämä rakenteet pitävät sisällään koulun ja toveriryhmät myöhemmässä lapsuudessa sekä lapsen oman avioliiton kautta muodostettavan perheen ja ammatilliset roolit aikuisuudessa. (Parsons 1955, 35.)

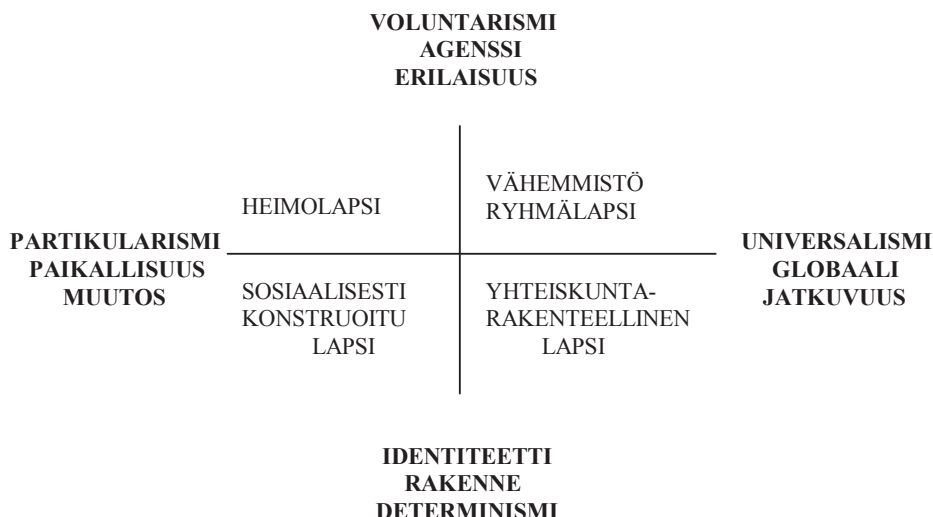
Parsonsia ja hänen työstään kumpuavaa sosialisatioteorian voimakasta traditiota on kritisoitu orientaatioltaan elitistiseksi ja aikuislähtöiseksi. Näin siksi, että sosialisatio-prosessia tarkastellaan erityisesti yhteiskunnan instituutioiden ja rakenteellisten systeemien näkökulmasta, jolloin intressinä on sosiaalisen järjestyksen uusintaminen lapsiin vaikuttamalla. Lapset ikään kuin hylätään sosiaalisen järjestelmän saneltaviksi. (Alanen 1992, 85–87; Jenks 1996, 20; Prout & James 1990, 14.)

Tämän elitismin vastinparina on nähty funktionalistinen ajattelu. Tällöin lapset ohittuvat toimijoina ja heistä tulee pikemminkin ulkoisten vaikutusten passiivisia kohteita ja uhreja. Sosialisatianäkökulmassa ollaan kiinnostuneita ennenmuuta sosialisatian lopputuloksesta prosessin itsensä kustannuksella. Elitismissä unohdetaan lähtökohdissaan, että lapsilla itsellään osallistujina voisi olla prosessiin jonkinlainen osallisuus. (Alanen 1992, 85–87; Prout & James 1990, 12.)

perspektiivit näkyville, on kaikkia yhdistävä tekijä, eri suuntaukset nousevat kuitenkin hyvin erilaisilta metateoreettisilta ja metodologisilta perustoilta. Tästä huolimatta monet teoreetikot eivät näe eri suuntauksien erillisyyttä, vaan voivat hyvin vapaasti yhdistellä näiden eri elementtejä työssään. (James et al. 1998, 26.)

Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kentällä suunnistamisen apuvälineenä käytän seuraavassa Jamesin, Jenksin ja Proutin (1998, 206) kehittämää nelikenttäkuviota. Nelikenttä ei ole kaikenkattava, mutta pitää sisällään keskeisimmät teoreettiset näkökulmat. Kenttä jakautuu neljään osaan erilaisten dikotomioiden mukaan, jotka ovat tyypillisiä paitsi juuri lapsuustutkimukselle myös yleisemminkin yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle. (vrt. Jenks (ed.) 1998.)

Kuvio 1. Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen teoreettinen kenttä.

Lähde: James et al. 1998, 206.

Lapsuustutkimuksen teoreettisen kentän jakaminen neljään on pelkistys. Puhtaita tiettyyn lohkoon sijoittuvia tutkimuksia ei ole aina helppo nimetä tai ainakin tällaiseen nimeämiseen on suhtauduttava tietyin varauksin. Kuten jo edellä totesin, monissa tutkimuksissa myös yhdistellään elementtejä eri tutkimussuuntauksista. Seuraavassa käyn lyhyesti läpi tämän kentän keskeisiä piirteitä ja sijoitan tälle kentälle 1990-luvun suomalaisia lapsuustutkimuksia. Samalla pyrin myös osoittamaan, mihin tämän lasta ja uusperhettä koskevan tutkimukseni eri osiot voivat paikallistua.

Yhteiskuntarakenteellinen lapsi (The social structural child)

Yksi sosiologiselle lapsuustutkimukselle ominainen tapa tulkita lapsuutta on nähdä se kaikkien yhteiskuntarakenteiden pysyvänä ja keskeisenä osana. Sen sijaan että lapset väestönä olisivat yhteiskunnan marginaalissa odottamassa siihen liittymistään aikuisina heillä nähdään hyvin merkittävä paikka yhteiskunnan rakenteissa. Tämä tutkimuksellinen näkökulma tulee hyvin esiin Wienin keskuksen koordinoimassa laajassa eurooppalaisessa lapsuusprojektissa (ks. Qvortrup et al. 1994). Tässä lapsuusprojektissa tavoitteena oli paikantaa lapsuus ja lasten toiminta yhteiskunnassa, sen työnjaossa ja elämänjärjestyksessä katsomalla lapsuutta siitä paikasta käsin, missä lapset ovat. Lapset haluttiin tehdä väestöryhmänä näkyväksi tarkastelemalla esim. sukupolvisuhteita (eräänlaisina luokkasuhteina), lapsiväestön paikkaa yhteiskunnan taloudellisessa rakenteessa ja lapsuuden tilaa ja aikaa yhteiskunnassa²⁴. Samalla haluttiin tehdä näkyväksi ns. tyypillistä, normaalia ja tavallista lapsuutta, joka koskettaa valtaosaa lapsia, sen sijaan että tutkittaisiin erityisissä kriittisissä tilanteissa olevia lapsia (Qvortrup 1995, 192).

Yhteiskuntarakenteellinen näkökulma lapsuuteen pitää sisällään myös vahvan näkemyksen lapsuuden universaalisuudesta. Kun tässä näkökulmassa ollaan kiinnostuneita lapsuuden kokemuksista, tämä tarkoittaa lapsuuden ja muiden yhteiskunnan kategorioiden vuorovaikutussuhdetta. Tätä suhdetta tarkastellaan ennenmuuta demografisten ja muiden kvantitatiivisten aineistojen avulla. Samoin näkökulma lapsuuteen on pikemminkin globaali kuin paikallinen. Lapsuus nähdään yleistettävänä kategoriana, kaikkien yhteiskuntien universaalina rakenneosana ja tunnistettavana identiteettinä.²⁵ (James et al. 1998, 208–210.)

Puhe lapsuuden universaalisuudesta on saanut myös kritiikkiä osakseen. Esimerkiksi em. Lapsuusprojektin valintaa puhua lapsuudesta yksikössä kritisoi- tiin siksi, että se ei huomioi lasten moninaisia elämänolosuhteita. Luovathan vaikkapa pelkästään lasten perheiden erilaiset sosioekonomiset asemat erilaisia yhteiskunnallisia puitteita lapsuudelle. Projektissa kuitenkin katsottiin, että puhe vaikkapa työväenluokkaisesta lapsuudesta on yhtäkaikki abstraktia kuin puhe lapsuudesta yleensä. (Qvortrup 1994, 5.) Keskeisempänä kuin lapsuuden moninaisuutta tässä näkökulmassa pidetään lapsuuden tunnistamista ja tunnustamista kaikkien yhteiskuntien merkittävänä rakenneosana. Näkökulman etuna voidaan pitää mahdollisuutta vertailla lapsuutta eri yhteiskunnissa.

²⁴ Hyvä suomalainen esimerkki tästä lähestymistavasta on Anne Kouvosen (2000) tutkimus lapsista ja nuorista palkkатыössä. Tutkimuksessa työssäkäyvät lapset ja nuoret nähdään aikuisten kanssa tasavertaisina, ei toissijaisina taloudellisina toimijoina. Lapset eivät tästä näkökulmasta ole vain kuluttajia vaan myös tuottajia julkisella sfäärillä.

²⁵ Nyt noin 10 vuotta myöhemmin tämä näkökulma alkaa elää tutkimuksen ohella myös käytännön sovelluksissa, joita on luotaamassa mm. Suomen kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma (Eläköön... 2000).

Suomalaisena esimerkkinä tästä lähestymistavasta on Alasen ja Bardyn (1990) raportti, joka on yksi em. eurooppalaisen lapsuusprojektin maaraporteista. Tässä lapsuuden aikaa ja lasten paikkaa tarkastelevassa raportissa eritellään suomalaista lapsuutta katsoen lapsia väestöryhmänä, lasten perhelapsuutta, koululapsuutta, päivähoitoa, lasten oikeuksia, lapsuuden taloutta, lasten arjen rakentumista ja lapsuuden politiikkaa. Raportissa on tehty paljon työtä mm. kääntämällä tilastoja lasten kautta esitetyiksi ja näin tuotu uudenlaista lapsilähtöistä näkökulmaa suomalaiseen yhteiskuntaan. – Tällaista lapsilähtöisyyttä olen tavoitellut uusperheitä koskevassa määrällisessä tarkastelussa, jossa erittelen uusperheitä myös lapsista katsoen.

Vähemmistöryhmälapsi (The minority group child)

Lapsuustutkimuksen toinen diskurssi, vähemmistöryhmälapsi, voidaan nähdä empiirisenä ja politisoituna versiona yhteiskuntarakenteellisesta lapsesta. Myös tässä näkökulmassa lapsuus ymmärretään universaalina kategoriana. Lapset nähdään yhteiskunnassa eriytyneenä ryhmänä, joka on marginaalisessa asemassa suhteessa valtaa pitävään aikuisväestöön. Tämä nähdään myös kaikille yhteiskunnille ominaisena globaalina piirteenä. Puhe vähemmistöstä on näin pikemminkin moraalinen kuin demografinen määrittely, joka viittaa juuri suhteelliseen vallan puutteeseen ja aikuispolven vallankäytön uhrina olemiseen. (James et al. 1998, 30–31.)

Lasten näkeminen yhteiskunnan vähemmistönä on hyvin pitkälle analoginen naistutkimuksen tulkinnoille naisista yhteiskunnan sosiaalisena vähemmistönä. Kuten sukupuoli näyttäytyy suhdekäsitteenä (miesten ja naisten yhteiskunnallinen suhde), vastaavalla tavalla lapsuus tulee ymmärretyksi nimenomaan suhteessa aikuisuuteen – ja tuolle suhteelle on ominaista epäsymmetrisyys aikuisten edustaessa hegemonista sukupolvea. (Alanen 1992, 64–71; Oakley 1994.) Lasten näkemiseen vähemmistöryhmänä liittyy myös pyrkimys pikemminkin haastaa kuin vahvistaa olemassaolevia lasten ja aikuisten välisiä valtasuhteita. Tavoitteena on tehdä sosiologiaa lapsille – ei lapsista. (James et al. 1998, 30–31.)

Valtasuhteiden haastamispyrkimykseen liittyy myös tietynlainen ymmärrys lapsista. Lapsia ei haluta erotella yhteiskunnan muista subjekteista, vaan heidät nähdään sosiaalisesti aktiivisina ja tietoisina toimijoina yhteiskunnassa, joilla

²⁶Yhteiskuntatieteilijät ovat aikaisemmin tarkastelleet lapsia erilaisten aikuisryhmien perspektiivistä, kuten vanhempien, opettajien tai muiden, joilla on jokin institutionaalinen asema suhteessa lasten elämään (esim. Alanen 1998, 34).

Lasten kysymyksiä koskevassa tutkimuksessaan Monika Riihelä (1996) kääntää tätä asetelmaa. Riihelä tutkii lasten ja ammattilaisten keskusteluja neuvolassa, päiväkodissa, koulussa ja kirjastossa — miten lasten osallisuus täysivaltaisina kansalaisina ja asiakkaina toteutuu heidän kohdatessaan institutionaalista kieltä käyttävät ammattilaiset.

Lasten osallisuudesta lastensuojelun asiakkaina ks. Forsberg 1998.

on sanansa sanottavana²⁶. (James et al. 1998, 30–31, 210–212.) Jos yhteiskuntarakenteellisessa lapsuusnäkökulmassa lapsuus näyttäytyi kategorisena (so. lapset ovat sosiaalinen ryhmä, luokka tai kategoria) tässä vähemmistöryhmänä lapsuutta tarkastelevassa lapsuustutkimuksen suuntauksessa lapsuus näyttäytyy agenttisena. Tällöin on kyse valinnoista ja strategioista, vastakkainasetteluista ja ristiriidoista, jotka liittyvät kategoria-tulkintaan ja näin johtavat poliittiseen ja agenttiseen lapsuuskäsitykseen. Sosiologisen lapsuustutkimuksen käytännössä näyttää siltä, että tutkijat omaksuvat lasten agenttisuuden ensin sen yksilöllisessä muodossa, eivät vielä kollektiivisella, yhteiskunnallisella tasolla²⁷. (Alanen 1992, 100–103.)

Uusperheen tutkiminen lapsista käsin on tästä näkökulmasta poliittinen valinta. Lasten näkökulmasta avautuva uusperhetulkinta on mahdollisuus haastaa aikuis- ja asiantuntijalähtöisiä tulkintoja uusperheestä ja antaa lapsille valta määrittellä omaa perhettään.

Sosiaalisesti konstruoitu lapsi (The socially constructed child)

Kun yhteiskuntarakenteellinen lapsuustutkimuksen näkökulma pitää sisällään ajatuksen, että lapsuus on universaali ja läsnä kaikissa yhteiskunnissa, sen vastapoolina lapsuustutkimuksen teoreettisessa nelikentässä on sosiaalisesta konstruktionismista ammentava näkökulma, joka kyseenalaistaa lapsuuden itsestään selvän ja luonnollisen olemassaolon. Vaikka meillä maallikkoina on hyvin selkeä käsitys siitä, mitä lapset ja lapsuus ovat, sosiaalisessa konstruktionismissa tällaisia itsestäänselvyytinä pidettyjä merkityksiä ei oteta annettuina. Ideana on pikemminkin katsoa, miten ilmiöt ovat rakentuneita ja samalla painotetaan lapsuuden moninaisuutta. Intressinä ei ole vain katsoa lapsuutta eri aikoina ja eri kulttuureissa, vaan myös miten sitä omassa ajassamme ja omassa kulttuurissamme tuotamme. Perinteisen lapsitutkimuksen ymmärryksen mukaista universaalia lasta ei tästä näkökulmasta ole olemassa. (James et al. 1998, 26–28.)

Sosiaalisen konstruktionismin pohjalta lapsuus voidaan nähdä sosiaalisesti rakentuneena vahvassa tai heikossa mielessä. Vahvassa mielessä sosiaalisesti konstruoitu lapsuus voidaan nähdä aikansa ja materiaalisten olosuhteiden tuotteenä, jonkinlaisena marxilaisena lapsena, joka määrittyy esimerkiksi suhteessa tuotantoon, vanhemmuuteen tai koulutukseen. (James et al. 1998, 212–214.) Tähän samaan liittyvät myös ajallisesti ja kulttuurisesti erilaiset tulkinnat lap-

²⁷ Alasen oma yksivanhempaisten perheiden lapsia koskeva tutkimus (Alanen 1992) edustaa myös lasten agenttisuuden tulkintaa ennen kaikkea yksilöllisellä tasolla. Erotellessaan erilaisia lapsitoimijatyyppejä (universalismin sijaan) se ei myöskään puhtaasti sovi lapsia vähemmistöryhmänä tarkastelevan tutkimusorientaation alle vaikka teoreettiselta taustaltaan siihen paikantuukin.

suudesta. Esimerkiksi klassinen Philippe Ariès'n (1962) tutkimus lapsuuden historiasta osoitti, miten lapsuutta sen nykyisessä eurooppalaisessa muodossa ei ole aina ollut olemassa ja siksi sitä ei voida pitää ongelmattomana lähtökohtana elämänkulun alkuvaihetta kuvattaessa. Vastaavasti antropologit ovat osoittaneet miten lapsuus tulee eri kulttuureissa eri tavoin määritellyksi esimerkiksi iän tai sosiaalisen aseman perusteella. (James et al. 1998, 61–64.)²⁸

Heikossa mielessä sosiaalisesti konstruoitu lapsuus voidaan puolestaan löytää diskurssiteoriasta, joka lähtee siitä, että lapsuus tehdään olemassaolevaksi mm. ikää, riippuvuutta, kehitystä tai perhettä koskevassa puheessa. Tällöin erilaiset lapsuusdiskurssit konstituivat lapsia ja lapsuutta eri tavoin erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja instituutioissa. (James et al. 1998, 212–214.) Lapsuutta määritellään esimerkiksi lainsäädännössä asettamalla eri yhteyksissä erilaisia ikärajoja, joilla säädellään esimerkiksi yksilön oikeutta täysivaltaisesti päättää asioistaan ja ilmaista mielipiteitään²⁹. Vastaavasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa rakennetaan jatkuvasti aikuisuuden ja lapsuuden rajaa määrittelemällä esimerkiksi sitä, millainen käyttäytyminen (iästä riippumatta) kuuluu lapsuuteen ja millainen aikuisuuteen.³⁰

Sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavalla lapsuusymmärryksellä on tavallaan poliittinen rooli lapsuuden tutkimuksessa, sillä se vapauttaa biologian determinismistä. Tämä näkökulma kuvaa lapsuutta pikemminkin paikallisena kuin globaalina ilmiönä ja samalla äärimmäisen partikularistisena. (James et al. 1998, 212–214.)

Lapsuus uusperheessä näyttäytyy tästä näkökulmasta eri tilanteissa eri tavoin konstruoituvana. Edellä kirjoittamani uusperhetutkimuksen kuva uusperhelapsuudesta on yksi konstruktio. Empiirisessä aineistossani esiin nousevat uusperheessä elävien lasten ja ihmissuhdeammattilaisten tulkinnat uusperhelapsuudesta puolestaan edustavat toisenlaisia ja toisentasoisia konstruktioita.

²⁸Marjatta Baryn (1996) analyysiä Rousseau'n Émilestä voi lukea tässä mielessä konstruktionistisena tutkimuksena. Baryn erittelee lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita sekä vallan ja vapauden teemaa Rousseauilla. Lisäksi hän tarkastelee miten 1800-luvun kaunokirjallisuudessa ja 1900-luvun lapsuustutkimuksessa on etsitty kerronnallisia ja käsitteellisiä välineitä lapsuuden ja lasten kuvaamiseksi.

²⁹Timo Harrikarin (1999) tutkimus lapsirikollisuudesta tarkastelee lapsuutta hyvin erityisestä näkökulmasta. Suomen rikoslain mukaan alle 15-vuotias ei voi syyllistyä rikokseen. Käytännössä alle 15-vuotiaat tekevät kuitenkin rikoksen tunnusmerkit täyttäviä tekoja. Harrikari analysoi, miten lapsirikollisuus konstruoituu poliisin esitutkinta-asiakirjoissa.

³⁰Ks. esim. Hannele Forsbergin aikuisten lasten ja heidän vanhempiensa suhteen rakentumista sosiaalisuudessa koskeva analyysi (Forsberg 1994, 104–109). Ks. myös Kirsi Lallukan tutkimus 9-vuotiaiden lapsena olemisen kokemisesta (Lallukka 1993).

Heimolapsi (The tribal child)

Kuten vähemmistöryhmälapsi suhteessa yhteiskuntarakenteelliseen lapsuusnäkemykseen, heimolapsi edustaa empiiristä ja politisoitua versiota sosiaalisesti konstruoidusta lapsesta. Käsite heimolapsi tulee ajatuksesta, että lapset elävät omissa kulttuureissaan, heimoissaan, jotka ovat meille vieraita, aikuisten kulttuurista erillisiä. Tämä näkökulma ammentaa paljon sosiologisesta ja antropologisesta tutkimuksesta, joka hyödyntää etnografista metodia. (James et al. 1998, 28–30, 214–216.)

Jonkinlaisena esikuvana näkökulmalle voidaan pitää Iona ja Peter Opien tutkimuksia 1950- ja 1960-luvuilta, joissa he tarkastelevat lasten yhteisöjä autonomisina yhteisöinä. Nämä yhteisöt eivät ole aikuisten maailman vaikutuksesta vapaita, mutta ovat silti erityisellä tavalla niistä erillään. Niissä nähdään vallitsevan omat folkloreensa, rituaalinsa, sääntönsä ja norminsa. Nämä maailmat löytyvät esimerkiksi koulujen pihoilta, leikkikentiltä, kerhoista ja jengeistä. (emt.)

Tässä heimonäkökulmassa lapset nähdään myös aktiivisina sosiaalisina toimijoina ja siten myös lasten omaan näkökulmaan suhtaudutaan vakavasti. Tässä näkökulmassa painotetaan lasten sosiaalista toimintaa strukturoituneena, mutta meille tuntemattoman systeemin sisällä olevana, joka siksi on saavutettava tutkimuksen kautta. (emt.)

Tutkimuksen kohteeksi voivat myös tästä näkökulmasta tulla hyvin monenlaiset lapsuuden kontekstit. Kansainvälisen lapsuuden sosiologian alueelta sijoitan tähän näkökulmaan William Corsaron (1997) tutkimukset eri ikäisten lasten kaverikulttuureista. Suomalaisena esimerkkinä sijoitan tähän näkökulmaan Harriet Strandellin (1995) tutkimuksen päiväkodista lasten kohtaamispaikkana. Tässä tutkimuksessa Strandell tutki etnografisella tutkimusotteella lasten toimintaa, mm. heidän kohtaamisiaan, liittymistä toisiinsa, vuorovaikutusta, itseorganisoitua tilankäyttöä jne. huomion ollessa nimenomaan tilanteissa, jotka eivät olleet aikuisten ohjaamia.³¹ Päiväkotilasten leikkikulttuuriin on puolestaan perehtynyt Marjatta Kalliala (1999) kansatieteellisessä tutkimuksessaan. Hänen kiinnostuksenaan on, miten yhteiskunnan rakenteet sekä muuttuva aikuisuus ja lapsuus näkyvät lasten leikeissä.

Lapsuustutkimuksen ulottuvuuksien dikotomisoinnissa heimolapsi asettuu vo-luntaristisena ja partikularistisena. Siihen liittyy vahva tunne itsemääräämisestä ja se sijoittuu tiettyyn aikaan ja tilaan. (James et al. 1998, 216.)

³¹ Samaan ryhmään voi tietyin varauksin sijoittaa myös Maritta Törrösen (1999a) lasten arkea laitoksessa, sairaalassa ja lastenkodissa, koskevan tutkimuksen. Törrönen on havainnoiden, haastatellen ja lasten kanssa ollen tutkinut lasten arkipäivää p.o. laitoksissa. Millaiset rutiinit sitä rytmittävät, miten lapset toimivat niin aikuisten ohjaamisissa kuin ennalta organisoimattomissa tilanteissa.

Uusperheessä eläviä lapsia ei ryhmänä voi ajatella omassa alakulttuurissaan eläviksi. Uusperhelapsuus kuitenkin edustaa yksittäisille lapsille omanlaistaan kulttuurista tilaa tai kontekstia, joka lapsen positiosta katsottuna avautuu aikuisnäkökulmaan nähden erilaisena.

Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen nykykentän tarkastelu em. tavalla pilkottuna väistämättä nostaa esiin joitakin lapsuustutkimuksen piirteitä ja jättää piiloon joitakin toisia näkökulmia. Lapsuustutkimuksen “nousua” ei kuitenkaan ole mahdollista esittää yksiviivaisesti toisiaan seuraavina vaiheina ja ehjänä kaarena. Eri pohjilta nousevissa näkökulmissa esiintyy kuitenkin sikäli yhdistäviä piirteitä liittyen lasten vakavasti ottamiseen ja lasten näkyväksi tekemiseen eri yhteiskunnan tasoilla kuin myös lasten oman äänen kuulemiseen, että on alettu puhua lapsuustutkimuksen paradigmasta, ikään kuin kyse olisi yhdestä eheästä lapsuuden tulkintamallista. Käytännössä tällainen paradigma elää monien tutkimusten yhdistellessä aineksia erilaisilta teoreettisilta pohjilta nousevista lapsuuden tulkintatavoista, joiden pohjaa on lopputuloksessa usein vaikea paikallistaa. Samaa koskee tätäkin tutkimusta.

3.3 Lapsen ja perheen uudelleen määritely suhde

Lasten ja perheen tuominen yhteen yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kentällä on aivan erityinen ja myös ristiriitainen tutkimusteema. Näin siksi, että lapset perheeseen paikantava sosialisatioteoria on ollut uuden lapsuustutkimuksen keskeisen kritiikin kohteena. Perheen merkitystä lasten elämälle ei ole kiistetty, mutta perhe on jäänyt lapsuustutkimuksen kiinnostukselta pääasiassa syrjään huomion kiinnittyessä muihin lasten elämänalueisiin, onhan lasten nimenomaan korostettu elävän elämänsä monissa muissakin yhteyksissä kuin kodin ja vanhempien piirissä.

Lapsuustutkimuksen viimeaikaisimmissa keskusteluissa on herätty huomaamaan tämä lasten perheen jääminen tutkimuksellisen mielenkiinnon sivuun ja osoitettu kiinnostusta uudellenkontekstualisoida lapset perheeseen (James & Prout 1996, 41–42). Uutta lapsuustutkimuksen paradigmaa muotoiltaessa lapset ja perhe irrotettiin käsitteellisesti toisistaan kenties hieman väkivaltaisestikin. Tätä on sittemmin perusteltu tarpeellisenä keinona legitimoida lapsuustutkimusta ja

³² Jens Qvortrup kirjoittaa ISA:n Lapsuuden sosiologian työryhmän presidentin roolissa.

luoda uutta näkökulmaa lapsiin ja lapsuuteen. Jens Qvortrup³² (1996, xi) toteaa, että lapsuustutkimuksen etulinjassa, jota hän itsekin edustaa, tietty härkäpäisyys on ollut tarpeen, jotta sosiologisen tutkimuksen marginaalissa kehittynyt uusi näkökulma on saatu laajemmin kuuluville. Rajojen luomista hän pitää strategisesti välttämättömänä, jotta lapsuustutkimuksen tienraivaajat ovat voineet selkiyttää, mikä lapsuuden sosiologiassa on ollut ainutlaatuista ja mikä erotta sen lähitieteenaloista. Lapsuuden tutkijat eivät pidä lapsuustutkimuksen erottamista perhetutkimuksesta vahingollisena. Pikemminkin nähdään, että lapsuuden sosiologian oli kenties mahdollista saavuttaa autonomiansa juuri tekemällä radikaali ero perheeseen. (James & Prout 1996, 42.)

Lapsuustutkimuksen autonomisuus, tietynlainen täysi-ikäistyminen, näyttäisi nyt mahdollistavan lasten ja perheen uudenlaisen käsitteellisen suhteen rakentamisen. Esimerkiksi James ja Prout ennakoivat, että täysi-ikäinen lapsuustutkimus voi tarjota radikaalin haasteen, joka mahdollistaa uusien näkökulmien tuomisen perhe-elämän rakenteen ja prosessien ymmärtämiseen. Perhe olisi näin tulossa paikaksi, johon lapsuustutkimus voitaisiin (uudelleen)sijoittaa. Perhettä ei tässä näkökulmassa kuitenkaan nähdä enää luonnollisena paikkana, joka seuraa yksinkertaisesti ja ongelmattomasti läheisistä tunne- ja sukulaissuhteista, vaan yhtenä monista sosiaalisista ympäristöistä, joista lapset kirjaimellisesti löytävät itsensä. Tämän näkemyksen mukaan perhe siis edustaa sosiaalista kontekstia, jossa lapset löytävät itsensä 'lapsena' ja 'omana itsenään'. (James & Prout 1996, 41–42.)

Lapsi ja perhe liitetään lapsuustutkimuksen teoreettisessa keskustelussa nyt siis uudella tavalla yhteen, ei ylhäältä alaspäin suuntautuvan deterministisen sosialisatiomallin mukaan, vaan määrittelemällä lapset aktiivisiksi subjekteiksi. Tutkimuksessa nähdään tärkeäksi alkaa priorisoida lasten intressejä ja näkökulmia ja ottaa huomioon perherajojen joustavuus ja niiden ulkopuolinen maailma ja ne tavat, joilla lapset neuvottelevat näistä (Brannen & O'Brien 1996, 1–2). Tutkimuksessa lapsille halutaan antaa käsitteellinen autonomia³³. Tämän idean mukaisesti lasten oleminen, omistaminen ja tekeminen ovat niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat lasten elämän ja toiminnan tekemisen näkyväksi. Itseasiassa tämä nähdään teoreettisessa keskustelussa mahdollisesti parhaana keinona tuoda lapset takaisin perheeseen. (Qvortrup 1996, xii.)

Lasten moninaiset perheympäristöt (kuten esim. yksinhuoltajaperheet, laajentumaperheet, uusperheet) on nähty tärkeäksi tutkimuskohteeksi. Paitsi että kotitalouden rakenteessa tapahtuvilla muutoksilla on seurauksia lasten suhteisiin sekä kotitalouksien sisällä että niiden välillä, erilaiset perheympäristöt edustavat

³³ Conceptual autonomy. Käsite on alunperin Barrie Thornelta (1987), joka artikkelissaan pohtii lasten näkyväksi tekemisen mahdollisuuksia ja aikuiskeskeisestä näkökulmasta irtipääsyä.

lapsille erilaisia tapoja kuulua perheeseen ja näin tarjoavat lapsille hyvin erilaisia näkökulmia sosiaaliseen toimintaan moninaisissa perheympäristöissä ja myös perheen rajojen ulkopuolella. Yhdistämällä lasten agenttisuus näihin rakenteistaviin sosiaaliin ympäristöihin lapset voidaan nähdä strategisina sosiaalisina toimijoina. (Brannen & O'Brien 1996, 6–7; James & Prout 1996, 46–47.)

Perhe edustaa siis yhtä lasten elämän merkityksellistä aluetta. Olivatpa perhesuhteet tiukasti tai löyhästi kontrolloituja, ne ovat tulos siitä, miten idea perheestä konstituoituu sosiaalisissa kohtaamisissa. Lasten erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä omaksumat käyttäytymisstrategiat ja tyylit ovat sekä konteksti että tulos lasten kuulumisen kokemuksista. Tutkimalla miten toiminnan muodot muuttuvat, kun lapset kypsyvät ja liikkuvat erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä, sosiologia voi Jamesin ja Proutin mukaan vihdoinkin uudelleensijoittaa lapset perheeseen – ei kuitenkaan antaen perheelle minkäänlaista etusijaa sosialisaatioprosessin tulosten heijastajana. (James & Prout 1996, 50.)

3.4 Lapsen perhesuhteiden ulottuvuudet

Lapsen ja perheen suhteeseen avautuu eri suunnista erilaisia näkökulmia³⁴. Perhesuhteiden ulottuvuuksien erittely tarjoaa yhden tartuntapinnan lasten erilaisiin tapoihin kuulua perheeseen ja neuvotella perherajoistaan moninaisissa perheympäristöissä. Kun tutkin uusperhettä lapsen paikkana näen keskeiseksi eritellä lapsen ja perheen suhteen *biologisia, juridisia, sosiaalisia ja psykologisia* ulottuvuuksia. Erityisesti sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus ovat keskeisiä perheenjäsenten arjen organisoitumisen ja henkilökohtaisten kahdenvälisten suhteiden rakentumisessa (ks. Gamache 1997). Näihin kuitenkin kietoutuvat hyvin usein kysymykset suhteen biologisesta perustasta ja juridisista oikeuksista tai velvollisuuksista. Eri perhesuhteissa, kuten lapsen ja vanhemman, sisarusten³⁵ tai lasten ja isovanhempien suhteissa, nämä ulottuvuudet saavat erilaisia painotuksia.

³⁴Tällaisina näkökulmina esim. Alanen (1996, 19–20) nostaa esiin historiallisen, uskonnollisen, juridisen, medisiinisen, poliittisen, kulttuurisen, sosiaalisen ja psykologisen.

³⁵Gittins (1993, 67–68) toteaa, että perhettä koskevissa sosiologisissa ja historiallisissa tutkimuksissa keskeisin huomio on kohdistettu vanhempien ja lasten välisiin vertikaalisiin suhteisiin. Sen sijaan vähemmän huomiota on kiinnitetty lateraaliin, sisarusten välisiin suhteisiin. Kuitenkin muissa kulttuureissa ja läntisessä Euroopassa aiemmin sisarusten välinen side on usein muodostanut kotitalouden perustan ja siten kenties nähty lapsen ja vanhemman välistä sidettä tärkeämpänä.

Biologinen ulottuvuus

Kulttuurissamme on tapana pitää lapsen biologisia vanhempia hänen oikeina vanhempinaan³⁶. *Aina ei kuitenkaan ole itsestään selvää* – varsinkaan isän osalta – keitä nämä biologiset vanhemmat ovat. Siksi isän oikeus lapseen onkin varmistettava laeilla ja sosiaalisilla instituutioilla, kuten avioliitolla. (Liljeström 1986, 94; Gittins 1993, 66.) Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana biologisen vanhemmuuden itsestäänselvyys niin isän kuin äidin osalta on kyseenalaistunut uudella tavalla avusteisten lisääntymismenetelmien³⁷ kehittyessä. Mahdollisuudet siirrellä niin miehen kuin naisen sukusoluja ruumista toiseen ovat varsin laajat. Tästä seuraa, että myös biologia ja geneettinen perimä voivat irtaantua toisistaan. (Stacey 1992, 9–10; Turunen 1998, 68.) Lapsen biologinen vanhempi olisi lapsen kantaja ja synnyttäjä ja geneettinen vanhempi sukusolujen antaja (Haimes 1992, 121). Keskustelut siitä, tulisiko avusteisesti alkunsa saaneella lapsella olla oikeus tietää geneettinen alkuperänsä osoittavat, että ”oikean vanhemman” etsiminen menee kulttuurissamme vielä biologiaakin syvemmälle, geenien tasolle, missä nähdään löytyvän viimeisin totuus.

Biologiseen lapsi-vanhempi -suhteeseen kytkeytyvät kulttuurissamme niin vanhempana olon oikeudet kuin velvollisuudetkin hyvin kyseenalaistamattomalla tavalla. Tämä tulee hyvin selkeästi näkyviin, kun lapsen ja vanhemman väliltä *puuttuu biologinen side*. Tällaisia tilanteita ovat uusperheen ohella adoptio ja lastensuojelulliset sijoitukset. Uusperhetilanteissa ”oikean vanhemmuuden” toteutuminen ja ”oikean perheen” muotoutuminen nähdään ongelmalliseksi juuri biologisen siteen puuttumisen vuoksi. Sosiaaliselle vanhemmalle vanhempana toimimisen oikeudet ja velvollisuudet eivät ole ”luonnostaan” selviä, vaan tulevat monin tavoin arvioituiksi arjen käytännöissä. Näiden oikeuksien määrittämisessä myös lapsilla on keskeinen sija. (Ks. esim. Coleman & Ganong 1997.) Vastaavalla tavalla puuttuva biologinen side herättää kysymyksiä lapsen ja uussisarusten tai lapsen ja uusisovanhempien suhteiden ”luonnollisuudesta”.

³⁶ Tulkinnat niin isyyden kuin äitiydenkin biologisuudesta ovat vaihdelleet eri aikoina. Vuoroin niin äidin kuin isänkin biologisuus ja merkityksellisyys suvunjatkajana ovat olleet kyseenalaistettuina (Gittins 1993, 45; Spensky 1992; Alanen 1996, 24; myös Grönfors 1985, 214; ref. Weeks 1977, 5). Toisaalta isyys ja äitiys ovat voineet määrittyä myös aseman ja sosiaalisten taitojen, ei biologisen siteen perusteella (Gillis 1997, 10–19; Alanen 1996, 23).

³⁷ Käytän käsitettä ”avusteiset lisääntymismenetelmät”, sillä siitä puuttuvat moniin muihin suomalaisiin käsitteisiin liittyvät arvosidonnaisuudet. – Onhan kyse siitä, että lisääntyminen ei tapahdu tavanomaisella tavalla heteroseksuaalisessa yhdynnässä, vaan siihen on tarvittu ulkopuolista puuttumista. Suomalaisessa keskustelussa on puhuttu ”keinotekoisista” ja ”keinoalkuisista” lisääntymismenetelmistä ja viimevaiheessa keskustelu on kääntynyt puheeksi ”hedelmättömyys-” tai ”hedelmöityshoidoista”. (ks. Turunen 1998.) Mustola (1998) esittää käytettäväksi ”vaihtoehtoinen lisääntyminen” käsitettä. Vierasperäisiä käsitteitä käyttäen voisi puolestaan puhua reproduktio-tekniologiasta tai -tekniikoista.

Juridinen ulottuvuus

Perhesuhteiden juridisen ulottuvuuden keskeisin kysymys on, miten lainsäädännössä määritellään lapsen ja vanhemman välisen suhteen oikeudet ja velvollisuudet. Näiden oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämiseksi tulee tietää kuka on lapsen äiti ja isä. Avioliitossa tämä tilanne on juridisesti selvä, ellei sitä erikseen kiistetä³⁸. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isä on kuitenkin erikseen määriteltävä joko tunnustamisen pohjalta tai kanneteitse oikeudessa³⁹. (IsL 700/1975; Gottberg 1997b, 133.)

Lapsen oikeus vanhempiinsa on sisällöllisesti muuttunut ajan myötä. Koko kuluneen vuosisadan alun aina 1970-luvulle asti isä määrittyi elatusvelvollisena (Pulma 1987, 166-168). Vuoden 1976 nk. "lapsipaketissa" säädetyssä isyyslaissa (IsL 700/1975) lapselle määriteltiin isyyden vahvistamisen seurauksena perintöoikeus isän ja isänpuoleisten sukulaisten jälkeen, oikeus isän sukunimeen ja oikeus saada elatusta ja kasvatusta molemmilta vanhemmilta. Isyyden vahvistamista perusteltiin tärkeänä myös lapsen psyykkisen kehityksen kannalta⁴⁰ (Nuutilainen 1976, 26). Nyt laissa aiemmasta poiketen haluttiin saada aviottomalle lapselle isä eikä vain elatusvelvollista (Pulma 1987, 230-231).

Avioerojen lisääntyessä nousi tärkeäksi määritellä lapsen suhdetta vanhempiinsa myös näiden erottua. Lapsen oikeudesta vanhempiinsa säädettiin vuonna 1984 voimaan tullessa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, joka kattaa kaikki avioliiton ulkopuoliset lasten tilanteet. Lapsella katsotaan olevan oikeus saada huoltoa molemmilta vanhemmiltaan riippumatta siitä, onko lapsi syntynyt avioliitossa vai ei ja asuvatko vanhemmat yhdessä vai erillään (Gottberg 1997b, 165). Samoin lapsella katsotaan olevan oikeus tavata muualla asuvaa vanhempansa. Tapaamisoikeus on laissa kirjattu nimenomaan lapsen, ei vanhemman oikeudeksi (Gottberg 1997b, 173). Lapsen etu on ollut se periaate, joka on ohjannut lainsäädäntöä ja lapsen edun mukaiseksi on nähty, että hänellä on henkilökohtainen suhde vanhempiinsa, vaikka nämä asuisivat erillään.

Uusperhe perhemuotona on nostanut edellisiin nähden uudenlaisia juridiseen vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä. Tällöin on kyse aikuisten velvollisuuksista,

³⁸ Kokonaan uudensuomen kysymyksiin myös avioliittojen kohdalla tullaan avustaisin menetelmin syntyneiden lasten "oikeiden vanhempien" määrittelyssä. Juridista vanhemmuussuhdetta biologiseen (geneettiseen) vanhempaan tässä tilanteessa ei synny, mutta tunnesuhde geneettiseen vanhempaan tietyllä tavalla uskotaan olevan olemassa. Keskustelussa on taustalla kuitenkin jonkinlainen pelko oikeuksista suhteessa geneettiseen vanhempaan vaatavasta lapsesta, mikäli tälle taattaisiin oikeus saada tietää alkuperänsä. (Vrt. Haimes 1992.) Suomalainen lainsäädäntö tältä osin on valmisteluvaiheessa.

³⁹ Vuonna 1998 tunnustettiin 20 867 avioliiton ulkopuolella syntynyttä lasta, mikä määrä on jatkuvasti kasvanut avioliittojen yleistyessä. Lähes kaikki isyydet vahvistetaan tunnustamisen perusteella. Vuonna 1998 kanteita oli 114 kappaletta. Keskeytettyjä isyyden selvityksiä puolestaan oli 834, joista äidin kirjallisen pyynnön johdosta 622. (Muuri 1999a.)

⁴⁰ Psykologisen tiedon tulemisesta perhesuhteista koskevaan lainsäädäntöön kansainvälisesti ks. Kurki- Suonio 1999, 344-347.

ei niinkään lasten oikeuksista. Kysymys uusperheen vanhemman elatusvelvollisuudesta suhteessa kumppaninsa lapsein on näistä keskeisin. Nykyisen avioliittolain mukaan aviopuolisoilla ei ole elatusvelvollisuutta yhteisessä kodissa asuvia toisen puolison lapsia kohtaan. Sosiaalioikeudessa vanhempipuoli tuloineen ja varoineen kuitenkin pääsääntöisesti lasketaan lapsen täysipainoiseksi elättäjäksi liittotyyppistä riippumatta. Näin on tyypillisesti esim. lasten päivähoitoa koskevissa maksuissa⁴¹, toimeentulotuessa, asumistuessa, lapsilisissä ja elatustuessa. (Gottberg 1997b, 121–126, 225–231.)

Uusperheissä elävät ihmiset eivät aina ole pitäneet lain tulkintoja heidän arkitodellisuuttaan vastaavina. Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön taholta onkin nähty tarpeelliseksi selvittää millainen taloudellinen yhteisyys tai erillisyyys uusperheissä tosiasiaassa vallitsee. Vastikään valmistuneessa uusperheiden arjen huolenpitovastuita selvittelleessä tutkimuksessa tuli ilmi, että avioliitto ja yhteisten lasten olemassaolo liittyvät tasapuolisempaan vastuun jakamiseen. Saatua tulosta ei kuitenkaan katsota voitavan yksiselitteisesti soveltaa käytäntöön. Tekijät kysyvät esimerkiksi vaikuttaisiko elatusvastuun liittäminen lapsipuoliin halukkuuteen solmia avioliitto, jota he kuitenkin pitävät heikompaa osapuolta suojaavana lakipaketina ja siksi kannatettavana. (Jaakkola & Sääntti 2000.)

Uusperhetilanteissa voidaan joskus nähdä tarkoituksenmukaiseksi, että uusperheessä asuvat lapset ovat myös juridisesti molempien vanhempien yhteisiä lapsia. Adoptio on keino juridisen vanhemmuuden muuttamiseksi. Tällöin lapsella ja adoptoivalla vanhemmalla edellytetään olevan läheinen lapsi-vanhempi -suhde uudessa perheessään ja vastaavasti suhteen muualla oleviin vanhempiinsa käytännössä katkenneen. Esimerkiksi uusperheessä adoptiota ei ole vahvistettu ilman muualla asuvan vanhemman tahtoa, jos lapsella on ollut hyvä kontakti tähän vanhempaansa. Näin uusperheestä ei ole ollut mahdollista tehdä kosmeettisista syistä juridisesti ydinperhettä vastaava perhe. (Gottberg 1997b, 240.) Sen sijaan juridinen perhesuhteiden muuttaminen perustuu psykologisten vanhemmuussuhteiden arviointiin.

Tuomioistuin voi myös lapsen edun niin vaatiessa määrätä lapselle kokonaan ulkopuolisenkin huoltajan vanhemman ohella tai sijasta (Gottberg 1997b, 168). Tästä seuraa, että esimerkiksi uusperheen tai samaa sukupuolta olevien van-

⁴¹ Uusperhe nousi merkittäväksi sosiaalipoliittiseksi keskustelunaiheeksi syksyllä 1990, kun Sosiaali- ja terveysministeriö tulkitsi tuhansien yksinhuoltajien maksaneen liikaa päivähoitomaksuja, koska kunnat olivat ottaneet huoltajan uuden avio- tai avopuolison tulot huomioon hoitomaksua laskettaessa (Helsingin Sanomat 10.8.1990). Tuossa yhteydessä esitettiin ns. jääkaappiteoria, jonka mukaan samasta jääkaapista syöviä tulisi kohdella samalla tavoin. Ongelma ratkaistiin vuonna 1992 Asetuksessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (912/92) määrittelemällä perhe ”yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa eläviä henkilöitä sekä molempien samassa taloudessa eläviä lapsia tarkoittavaksi”.

hempien perheen sosiaalinen vanhempi voi olla lapsen oheishuoltaja. Oheishuoltajan määräämisessä kiinnitetään huomiota sen tarkoituksenmukaisuuteen lapsen kannalta. Lain suomaa mahdollisuutta määrätä ulkopuolinen huoltaja ei ole tarkoitettu keinoksi perustaa perheitä ja “vaihtaa vanhempia”, vaan suojata lapsen jo syntyneitä kiinteitä ihmissuhteita. (Gottberg 1997a, 45–49; ks. myös Mustola 1998, 78).

Sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus

Lapsen ja perheen suhteen sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus ovat tiiviisti toisiinsa kietoutuneita. Näissä ulottuvuuksissa on monella tavalla kyse lasten ja vanhempien keskinäisistä suhteista ja vuorovaikutuksesta arkielämän tasolla.

Sosiaalisella vanhemmuudella tarkoitan sitä konkreettista toimintaa ja huolenpitoa, jota vanhemmat osoittavat lasten kanssa eläessään. Tässä on ennen kaikkea kyse vanhemman huolenpitovelvoitteiden käytännöllisestä toteuttamisesta. Sosiaalisessa mielessä oikea vanhempi on se, joka hoitaa ja huolehtii lapsesta. Suhteen sosiaalinen ulottuvuus ei rakennu kuitenkaan pelkästään siitä, että lapsi passiivisesti vastaanottaisi vanhemman huolenpitoa. Pikemminkin näen suhteen sosiaalisen ulottuvuuden lapsen ja vanhemman keskinäisenä vuorovaikutuksellisenä toimintana, jota molemmat ovat omalta osaltaan rakentamassa.⁴²

Lapsen ja vanhemman *psykologisessa suhteessa* on lapsen kannalta katsoen kyse siitä, kenet lapsi tunnetasolla kokee vanhemmakseen. Edellä käsitellyissä lapsen ja vanhemman suhteen biologisessa ja juridisessa ulottuvuudessa on ollut hyvin pitkälle aikuisista lähtevä näkökulma: kenelle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet toimia lapsen vanhempana, kuka vanhemmuutta käytännössä toteuttaa ja miten näitä vanhemmuuden ulottuvuuksia säädellään ja miten niistä neuvotellaan. Lapsen ja vanhemman suhteen psykologinen ulottuvuus puolestaan lähtee ennen kaikkea lapsen ja vanhemman keskinäisestä *tunnesuhteesta*, joskin se kietoutuu myös muihin suhteen ulottuvuuksiin. Lapsen nähdään tarvitsevan psykologista vanhemmuutta kasvunsa ja kehityksensä turvaamiseksi. Tässä mielessä psykologinen vanhemmuus määrittyy hyvin perustavaa laatua olevalla tavalla “oikeaksi vanhemmuudeksi”.

Psykologisen vanhemmuuden rakentumisesta on olemassa erilaisia koulukuntia. Näiden koulukuntien perusero on siinä nähdäänkö psykologisen suhteen ja koke-

⁴²Tämä ajatus on sisällä esimerkiksi pohjoismaisessa yksivanhempaisten perheiden lapsia koskevassa tutkimuksessa, jossa lasten elämän sosiaalisia ulottuvuuksia suhteessa äitiensä arkielämään eriteltiin neljää kautta. Miten äidit ja lapset jakavat (1) vapaa-aikaansa ja (2) ystäviään ja tuttaviaan sukulaiset mukaan lukien, (3) kenen kanssa lapset ensisijaisesti keskustelevat ja jakavat henkilökohtaisia asioitaan kuten ongelmia ja huolia ja (4) missä laajuudessa äitiä informoidaan tapahtumista, ihmisistä ja asioista, jotka liittyvät lapsen päivittäiseen toimintaan. (Alanen 1992, 117–118.)

muksen oikeasta vanhemmasta perustuvan lapsen tarpeiden täyttämiseen vai tulki-taanko ensimmäinen lasta hoitava aikuinen lapsen psykologiseksi vanhemmaksi. Näiden teorioiden pohjalta kuka tahansa lapsesta huolehtiva aikuinen ei itsestään selvästi voi olla psykologisen vanhemman roolissa, ja toisaalta ensimmäisellä (useimmiten biologisella) lasta hoitavalla vanhemmalla nähdään olevan lapselle perustavaa laatua oleva psykologinen merkitys. (Valkonen 1995, 3–11.) Sillä, kumman koulukunnan painotukset ohjaavat toimintaa, on erilaisia seurauksia.

Kysymykset sosiaalisesta ja psykologisesta vanhemmuudesta nousevat jälleen erityisellä tavalla esiin tilanteissa, joissa kaikki vanhemmuuden ulottuvuudet eivät osu yksiin. Tällaisia tilanteita ovat paitsi erilaiset lasten ja vanhempien erot (avio-/avoerot, lasten huostaanotot, adoptoitavaksi antamiset), tilanteet joissa syntyy uusia sosiaalisia, psykologisia ja mahdollisesti juridisiakin suhteita ilman biologista sidettä. Tällöin on useimmiten kyse juuri uusperheistä ja niiden sisällä muotoutuvista lasten ja uusien aikuisten suhteista. Samantyyppisestä tilanteesta on kyse lapsen ja adoptiovanhempien tai lapsen ja sijaisvanhempien suhteiden rakentumisessa (ks. Ottolapsineuvonta 1998; Lahti 1991, 23–27; Valkonen 1995, 62–100).

Lapsen sosiaalinen ja psykologinen suhde uusiin aikuisiin tai muihin sukulaisiin ei synny itsestään tai viranomaisen päätöksellä. Uudesta aikuisesta ei tule lapselle isää tai äitiä kädenkäänteessä, varsinkin kun lapsella usein on muualla asuva biologinen vanhempi, joka voi juridisestikin olla lapsen toinen huoltaja. Uusi aikuinen kuitenkin on uusperheessä paikalla, jossa on määriteltävä millaisesta suhteesta lapsen ja uuden aikuisen välillä on kyse. Tämän suhteen laatua voidaan eritellä psykologisen vanhemmuuden eri asteiden mukaan (Gamache 1997). Vanhemmuus ei kuitenkaan ole välttämättä ainoa kriteeri, jolla lapsen ja uuden aikuisen sosiaalinen ja psykologinen suhde voi määrittyä. Lapsilähtöisestä näkö-kulmasta myös muunlaisille lapsen ja aikuisen läheisen suhteen määrittelylle on annettava tilaa. Lasten ja uusien aikuisten suhteet ovat luonteeltaan hyvin pitkälle neuvoteltuja sitoumuksia (Giddens 1992, 96–98; Finch 1989, 194–211). Ne eivät ole olemassa luonnostaan, vaan niihin liittyvät oikeudet ja velvollisuudet ovat neuvoteltavia ja sopimuksenvaraisia niin lasten kuin aikuisten puolelta. Suhteet eivät myöskään ole staattisia, vaan niitä uudelleenneuvotellaan koko ajan.⁴³

⁴³ Suhteiden neuvoteltavuuden Giddens (1992) ja Finch (1989) näkevät muutoinkin tälle ajalle tyypillisenä, ei vain uusiin suhteisiin liittyvänä. Esimerkiksi sukulaisuussuhteet ja niihin liittyvä luottamus on aiemmin otettu itsestäänselvyytinä. Vaikkapa rahan lainaaminen sisaren perheelle ei tapahdu perhesiteiden velvoittamana vaan perustuu pikemminkin joukkoon sitoumuksia henkilöiden välillä. Henkilökohtaisen suhteen laatu nousee siis tärkeäksi.

Yhteenveto perhesuhteiden ulottuvuuksista

Taulukko 7.

SUHTEEN ULOTTUVUUS	KUKA ON LAPSEN "OIKEA VANHEMPI"?	ONGELMIA / KYSYMYKSIÄ
Biologinen	- lapsen biologinen vanhempi - lapsen synnyttäjä ja siittäjä	- biologinen vanhempi ei ole aina tiedetty - vanhemmuutta voi käytännöllisesti toteuttaa myös joku muu, kuin biologinen vanhempi
Juridinen	- se, jolle vanhemmuus lain mukaan on määritelty tai oikeusteitse määrätty	- lapsen biologiset vanhemmat ovat lähtökohtaisesti hänen juridiset vanhempansa - tätä voidaan muuttaa vanhempien suostumuksella - lapsen oheishuoltajana voi olla myös muu kuin biologinen vanhempi - kenellä on velvollisuus elättää lasta?
Sosiaalinen	- se, joka käytännöllisesti huolehtii lapsesta arjessa	- uuden aikuisen mahdollisuus ja velvollisuus huolehtia lapsesta? - hyväksyykö lapsi tämän huolenpidon?
Psykologinen	- se, jonka lapsi tunnetasolla kokee vanhemmakseen	- psykologisen siteen säilyminen muualla asuvaan biologiseen vanhempaan - psykologisen siteen syntyminen uuteen aikuiseen - onko läheinen psykologinen suhde aina lapsi-vanhempisuhde?

3.5 Lapsi perhesuhteiden määrittelijänä

Lapsen nostaminen omien perhesuhteidensa määrittelijäksi saa perustelunsa universaalin perheen kritiikistä. Naistutkimuksen esiintuoman näkemyksen mukaan eri yksilöillä on erilainen suhde perheeseen. Lapsuuden sosiologinen tutkimus puolestaan on nostanut lapset aikuisyksilöiden rinnalle päteviksi ja aktiivisiksi sosiaalisiksi toimijoiksi. Tällaisina pätevinä toimijoina lapset voidaan käsitteellisesti “palauttaa perheeseen” ja tutkia perhettä lasten aktiivisen toiminnan ja määrittelyjen avulla.

Uusperhe yhtenä lapsuuden kontekstina ja kulttuurisena tilana, jossa lapset elävät moninaisten perhesuhteiden keskellä, tarjoaa erityisen kiinnostavan näköalapaikan tutkia muuttuvia perhesuhteita ja miten erilaiset perhesuhteiden ulottuvuudet tulevat perhesuhteita määriteltäessä yksilöllisesti neuvoteltaviksi.

III LAPSET JA ASIANTUNTIJAT UUSPERHEEN TULKKEINA

1 Miksi tutkia lapsia ja asiantuntijoita?

Kysyn empiirisessä tutkimuksessani lapsilta ja ihmissuhteiden asiantuntijoilta, *mitä on lasten arki uusperheessä*. Tätä arkea etsin erityisesti lasten perhe- ja läheissuhteita koskevien kuvausten avulla. Näistä kuvauksista haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mikä on lapsen perhe?
- 2) Miten lapsen suhteet eri perheenjäseniin rakentuvat?
- 3) Miten perhesuhteiden muutokset näkyvät lasten arjessa?
- 4) Millainen kuva uusperheestä lasten elämisen kontekstina rakentuu?

Vastausten löytämiseksi haastattelen uusperheissä eläviä lapsia sekä ihmissuhteiden asiantuntijoita, jotka työssään kohtaavat uusperheitä. Molempien näkökulma uusperhelasten arkeen on erityinen. Haastateltaville lapsille uusperhe on se ympäristö, jossa he elävät jokapäiväistä elämäänsä ja ovat kanssakäymisissä sen piirissä olevien ihmisten kanssa. Haastateltaville asiantuntijoille puolestaan uusperhe näyttäytyy usein perhesuhteisiin liittyvien ongelmien kautta.

Perustelen lasten ja asiantuntijoiden näkökulmien tarkastelua samassa tutkimuksessa edellä laajemmin kirjoittamani pohjalta:

1) Lapset ovat uusperheen välttämätön ehto

Uusperheen erityisyys syntyy nimenomaan aiemmista liitoista olevien lasten kautta. Uusperheessä eläessään lapset ovat moninaisten perhesuhteiden keskipisteessä. Tästä seuraa, että myös asiantuntijoiden kohtaamat uusperheongelmat monella tapaa kietoutuvat lapsiin.

2) Asiantuntijoilla on itseoikeutettu asema uusperheestä puhujina

Tällä keskeisellä asemalla on juurensa vahvassa uusperheen klinikkatutkimusperinteessä. Asiantuntijoilla on ollut keskeinen paikka uusperheilmiön tunnistajina ja sitä koskevien kysymysten, erityisesti ongelmien, näkyväksi tekijöinä. Paitsi tutkimuksessa, tämä näkyy uusperhettä koskevassa julkisessa puheessa.

3) Lapsia on vähiten kuultu ja arvostettu uusperheestä puhujina

Lapsia näkyy harvoin uusperhetutkimuksen informantteina tai julkisuudessa uusperhekokemuksistaan kertomassa. Lapsilla on kuitenkin oma erityinen aikuisista poikkeava positionsa uusperheessä. Sosiologinen lapsitutkimus nostaa lapset aktiivisiksi sosiaalisiksi toimijoiksi, jotka kykenevät tuottamaan omaa elämäänsä koskevaa merkityksellistä tietoa. Lasten moninaiset perheympäristöt, uusperhe mukaan lukien, tarjoavat lapsille erilaisia tapoja kuulua perheeseen. Tällöin uusperheen tutkiminen lasten suunnasta käsin tuo kokonaan uusia näkökulmia perheen ymmärtämiseen.

4) Lasten ja asiantuntijoiden näkökulmia on vähän tutkittu

Niin lasten kuin asiantuntijoiden näkökulmat uusperheeseen ovat puuttuvia näkökulmia. Lapsista ja heidän uusperhesuhteistaan on esitetty monenlaisia tutkimustuloksia, sen sijaan heidän omat tulkintansa eivät juuri ole nousseet tutkimuksen kohteeksi. Asiantuntijat ovat kyllä olleet keskeisiä uusperheestä puhujia, mutta myöskään heidän uusperhettä koskevat tulkintansa eivät ole olleet tutkimuksen kohteena.

5) Lapset ja asiantuntijat kohtaavat toisensa ammatillisissa käytännöissä

Vaikka lapset ja asiantuntijat ovat hyvin etäällä toisistaan, he kohtaavat toisensa auttamisen ammatillisissa käytännöissä. Näitä kohtaamisia ajatellen näen tärkeäksi tunnistaa, miten uusperhe rakentuu lasten arkiperspektiivistä ja asiantuntijoiden ongelmien käsittelyn kautta rakentuvasta perspektiivistä

Lasten ja asiantuntijoiden haastattelut muodostavat tutkimukseni aineistoina omat kokonaisuutensa, vaikka haen niistä molemmista vastauksia samoihin peruskysymyksiin. Nämä aineistokokonaisuudet eivät ole tiukasti ottaen keskenään vertailtavia. Ne eivät ole yhteismitallisia metodisesti eivätkä myöskään kysymyksiltään. Vaikka nämä aineistot ovat monella tavalla erilaisia, ne ovat samalla hyvin lähellä toisiaan.

Tutkittavinani lapset ja asiantuntijat eivät konkreettisesti kohtaa toisiaan. Tutkimuksen ulkopuolella tosin osa asiantuntijoista ja lapsista ovat kohdanneet⁴⁴. Tutkimukseni sisällä tämä kohtaaminen tapahtuu minun toimestani haastatteluaineistoja rinnakkain analysoimalla. Kummastakin perspektiivistä aukeaa uusperheeseen erityinen rajallinen näkökulma. Lasten ja asiantuntijoiden esittämien uusperhekuvausten pohjalta en voi rakentaa uusperheilmiön täydellistä kulttuurista kuvaa. Erilaisuudestaan huolimatta molemmat näkökulmat kuitenkin osaltaan rakentavat uusperhettä ja perhettä yleisemmin koskevia kulttuurisia määrittäjiä.

⁴⁴ Ks. kappale III 3.2 Lasten haastattelut.

Tutkimusraportissani kirjoitan ensin lasten ja asiantuntijoiden uusperhekuvauksista erikseen. Yhteenveto-osassa nostan keskusteluun näiden kuvausten pohjalta rakentuvia keskeisiä toisiaan haastavia tuloksia. Erityisesti lasten tulkinnat toimivat asiantuntijatulkintojen haastajina. Pidän tärkeänä näiden tulkintojen vuorovaikutukseen saattamisen myös lasten auttamistyön kehittämisen kannalta. Tällaiselle näkökulmalle on olemassa erityisen perusteltu paikka, kun lapsilähtöinen ajattelu muutoinkin on viime vuosina tehnyt tuloaan auttamistyöhön.

Lasten ja asiantuntijoiden lasten uusperhearkea koskevien tulkintojen tutkiminen on tavallaan poliittinen tehtävä. Lapset, joita harvemmin kuullaan oman elämänsä asiantuntijoina ja ammattiauttajat, joilla on itsestään selvä rooli perhesuhteiden asiantuntijoina, asetetaan tutkimuksessa samalle viivalle. Asetan tehtäväkseni tuoda vähemmän valtaa omaavien ääni kuuluville. Siinä mielessä voisin sanoa tutkimukseni olevan pohjimmiltaan sosiologiaa lapsille (vrt. Alanen 1992). Tämän asianajotehtävän rinnalla katson kuitenkin samalla lukevani lasten ja asiantuntijoiden tulkinnasta paljon myös kulttuuristamme, siitä miten lasten ja perheen suhteita katsotaan oikeaksi järjestää. Näin tutkimukseni tulokset ulottuvat koskemaan myös perhettä koskevaa ymmärrystä lasten ja asiantuntijoiden haastattelutilanteessa tuottamia kuvauksia laajemmalle yhteiskunnassa.

Tämän empiirisen tutkimustehtäväni ja tutkimukseni tarkoituksen kuvauksen jälkeen kirjoitan tutkimuksen toteuttamiseen liittyvistä kysymyksistä yksityiskohtaisemmin. Lasten haastattelu tutkimuksessa on sikäli poikkeuksellista, että kokoan lasten haastattelua koskevaa keskustelua varsin laajasti oman haastattelun toteuttamiseni pohjaksi. Haastattelujen teemat eivät ole neutraaleja. Siksi erittelen lyhyesti perheen erityisyyttä haastatteluteemana. Vasta tämän jälkeen tiivistän oman tulkintani haastattelusta. Lasten haastattelun poikkeuksellisuuden vuoksi erittelen myös omaa haastattelujen toteuttamistapaani yksityiskohtaisesti. Tässä haastattelujen toteuttamisen kuvauksessa perustelen myös tarkemmin omia haastatteluun liittyviä metodisia valintojani ja millaisten teemojen kautta haastatteluissa lähestyin lasten uusperhearkea. Asiantuntijoiden haastattelua omana erillisenä teemana en metodiselta kannalta pohdi. Näen siihen liittyvät kysymykset yleisempinä haastatteluun liittyvinä kysymyksinä, joita sivuan myös lasten haastattelun metodiikkaa eritellessäni.

2 Lasten haastattelu tutkijan haasteena

Lapset on tutkimuksessa hyvin pitkälle nähty erityisryhmänä, jota ei voi tutkia kuten aikuisia. Erityisesti tämä koskee lapsia haastateltavina. Juuri ei-aikuisuutensa ja siihen liittyvän ajattelun ja ymmärryksen kehittymättömyyden vuoksi lasten tietoon ja etenkin lasten kykyyn tuottaa luotettavaa tietoa tutkimuksen käyttöön, on suhtauduttu epäilevästi. Siksi tutkimuksessa onkin usein lasten itsensä sijaan mieluummin kuultu lasten vanhempia, opettajia tai muita toimijoita, joilla on institutionaalinen asema suhteessa lasten elämään (ks. esim. Alanen 1998, 34.) Lapset itse ovat pikemminkin olleet tutkimuksen passiivinen kohde kuin aktiivisia oman elämänsä asiantuntijoita.

Sen seurauksena, että lapsen kyky tuottaa omaa elämäänsä koskevaa tietoa on nähty tutkimuksen ongelmaksi, myös tutkijan on nähty tarvitsevan erityisiä lasten haastattelamisen taitoja. Näiden taitojen on katsottu perustuvan lapsen psykologisen kehityksen tuntemukseen. Koska tuo tuntemus on nähty hyvin vahvasti lapsiammattilaisten, nimenomaan psykologien erityisalana, ei yhteiskuntatieteilijöillä ilman erityisvalmennusta ole uskottu olevan taitoa haastatella lapsia tutkimuksen tarkoituksiin.

Laadullista sosiaalitutkimusta varten lapsia siis on harvoin haastateltu. Lapsia haastatellaan eri yhteyksissä kuitenkin monenlaisiin todistuksellisiin, tutkinnallisiin ja terapeutteihin tarkoituksiin. Tällaista haastattelua varten on olemassa teoreettista ja haastattelun mikrotaitoihin liittyvää kirjallisuutta. Sen sijaan lasten haastattelusta laadullisen sosiaalitutkimuksen tarkoituksiin on olemassa huomattavan vähän kirjallisuutta ja keskustelua. (Butler & Williamson 1994, 34–35.) Sosiaalitieteellisessä tutkimusmenetelmäkirjallisuudessa haastattelulla tarkoitetaan usein käytännössä aikuisten haastattelua. Vaikka lasten haastattelulla ammatillisiin ja tutkimuksellisiin tarkoituksiin on eri perusta, on toisaalta kuitenkin nähty, että ne eivät käytännössä merkittävästi poikkeaisi toisistaan (ks. Zweirs & Morrisette 1999, 4, 136).

Sosiologinen lapsuustutkimus on tuonut tärkeänä esiin lasten oman äänen kuulemisen ja lasten tiedon arvokkuuden. Sosiaalisen todellisuuden uskotaan näyttäytyvän erilaisena alhaalta kuin ylhäältä päin katsottuna. Tästä näkökulmasta aito lapsinäkökulma edellyttäisi, että tietoa saadaan suoraan lapsilta eikä muiden tahojen välittämänä. Halutaan siis kuulla mitä lapset todella sanovat, mitä lasten elämään oikeasti kuuluu. Tällaisen lapsinäkökulman puolustajia voidaan kuitenkin syyttää autenttisuusharhasta ja liian kirjaimellisesta ja suppeasta lapsinäkökulman tulkinnasta. Vaikka lasten kuunteleminen sisältyisikin tutkimukseen, tutkijoina konstruoimme tieteellistä tietoa aina aikuisen näkökulmasta ja teoreettisista kytkennöistämme käsin. (Strandell 1992, 23–24.)

Sosiologinen lapsuustutkimus on toistaiseksi nähdäkseni keskittynyt enemmän lapsuuden uudenlaisiin teoreettisiin jäsenyyksiin kuin etsimään välineitä lasten kuulemiseen. Metodista kehittäjä on tapahtunut ennenmuuta lasten arkisten, luonnollisten tilanteiden tutkimiseen liittyen. Tässä etnografisella metodologialla on ollut keskeinen rooli, koska se sallii lasten osallistua koetilanteita tai survey-menetelmää suoremmin sosiologisen tiedon tuottamiseen. (ks. Butler & Williamsson 1994, 35; Fine & Sandstrom 1988; Hutchby & Moran-Ellis 1998; Prout & James 1990, 8–9; Shaw 1996, 21; Strandell 1992 ja 1994.)

Sosiologisen lapsuustutkimuksen piirissä lasten haastattelemista metodiselta kannalta on toistaiseksi pohdittu suhteellisen vähän. Vaikka lapsia onkin haastateltu tutkimusta varten tuon haastattelun toteutuksesta ja erityispiirteistä ei aina kerrota juuri mitään, lapsia vain todetaan haastatellun (esim. Alanen 1992). Lapsuustutkimuksen perusajatus lapsista aktiivisina toimijoina ja oman elämänsä asiantuntijoina pitää jo itsessään sisällään ajatuksen lapsista myös pätevinä tutkimuksen informantteina. Uudempi menetelmäajattelu lähtee siitä, että lapsuutta voi tutkia jokseenkin samoilla menetelmillä kuin millä aikuisten sosiaalisia ja kulttuurisia muotoja tutkitaan (Strandell 1992, 23).

Lapsuustutkimuksen volyymin kasvu 1990-luvulla on tuonut lisää tutkimuksia, joissa lapsia on haastateltu. Myös tehty etnografinen lapsitutkimus antaa resursseja lasten haastattelun erityisyyden pohdintaan. Kokoankin seuraavassa eri suunnissa käytyä lasten haastatteluun liittyvää keskustelua. Lasten haastattelu tutkimustarkoituksiin näyttäytyy usein ongelmallisena nimenomaan aikuistutkittaviin verrattuna. Tässä ongelmallisuudessa on näkemykseni mukaan kyse ennen kaikkea lasten tiedosta ja erilaisista lasten tiedon esiin saamisen keinoista. Ongelmat nousevat hyvin pitkälle siltä pohjalta, mitä haastattelun avulla saatavalla tiedolla ymmärretään. Seuraavassa keskitynkkin pohtimaan lasten haastattelemista tarkemmin lasten tiedon ja tutkijan taidon kautta.

2.1 Lapsen tieto

2.1.1 Lapsilta saatavan tiedon luotettavuus

Lapsiin haastateltavina liitetään monia epäilyksiä. Yksi hyvin keskeinen epäily on lapsilta saadun tiedon luotettavuus tutkimustarkoituksiin. Perinteisesti kun on haluttu lapsia koskevia tietoja, niitä on kysytty lasten vanhemmilta, hoitajilta tai opettajilta. Aikuisia, etenkin lasten vanhempia on pidetty objektiivisen, luotettavan tiedon lähteenä. Lasten tieto itseäänkin koskevista asioista on tulkittu vähintäänkin vähäarvoisemmaksi, niukemmaksi ja epätarkemmaksi. Samoin on epäilty voiko

lasten puheisiin ylipäänsä luottaa, pystyvätkö he erottamaan mikä on totta ja mikä mielikuvitusmaailman tuotetta ja toisaalta, mikä on heidän oma tai vaikkapa vanhempien kanta tiettyihin asioihin. — Yksinkertaisesti siis lasten tieto on nähty riittämättömäksi tutkimuksen tarkoituksiin.

Vaikka tutkimuksissa olisikin haastateltu lapsia, monesti tiedon varmistamiseen käytetään jotain lapseen nähden objektiivisena pidettyä lähdettä. Tällöin tutkimuksen validisuuden nähdään lisääntyvän. Samoja asioita kysytään lapsen vanhemmilta (esim. Kuokkanen 1993, 57; Lahikainen ym. 1995, 105-106) tai tutkijan käytössä voi olla lasta koskevia asiantuntija-asiakirjoja, joihin hän voi valintansa mukaan tutustua etukäteen tai tarkistaa jälkikäteen muistiko lapsi ”oikein” itseään koskevia asioita (esim. Valkonen 1995). Ellei tällaista tarkistuselementtiä ole mukana, vanhemman tai muun aikuisen tietoa lapsesta ja lapsen elämän organisoitumisesta pidetään tärkeänä tutkijan apuna toisaalta haastattelun toteuttamisessa ja lapsen tiedon ymmärretyksi tulemisessa (Andanæs 1991). Lasten kohdalla näyttää siltä, että triangulaatiolla ei pyritä sinänsä monipuolistamaan kuvaa tutkittavasta ilmiöstä, vaan etsimään oikeampi totuus kuin lapset itse osaavat kertoa.

Lasten kohdalla tiedon luotettavuus kyseenalaistetaan nimenomaan lasten kehittymättömyyden kautta ja lapset sinänsä näyttäytyvät viattomina. Tällainen asioiden tarkistaminen ei ole tavatonta aikuisiakaan tutkittaessa⁴⁵. Aikuisten kohdalla luotettavuuden ongelmat liitetään pikemminkin tutkittavien tietoiseen asioiden kertomatta jättämiseen tai todellisuuden vääristämiseen. Tässä ei ole kyse haastateltavan suoranaisesta valehtelemisestä, vaan siitä, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (ks. Hirsjärvi et al. 1997, 202–203). Niinpä esimerkiksi yksinhuoltajilla saattaa joissain tilanteissa olla taipumus aliraportoida perheenjäsenten määrää ja jättää kertomatta esimerkiksi miesystävästä, joka tosiasiallisesti asuu taloudessa (Amato & Ochiltree 1987, 674). Tämä on osoitus siitä, ettei kysymys kertomusten totuudesta ole yksistään lapsiin liittyvä erityisongelma.

Kertomusten totuudellisuutta voi katsoa myös toisesta suunnasta. Sen sijaan, että pohdittaisiin onko haastateltavan kertomus totta, voidaan myös kysyä, miten totuus määritellään. On eri asia, etsitäänkö tutkimuksella kuvaa todellisuudesta sellaisena kuin asiat ”oikeasti” tapahtuvat, vai ollaanko kiinnostuneita siitä, miten tutkittavat esimerkiksi haastattelupuheessa jäsentävät elämäänsä ja merkityksellistävät elämänsä tapahtumia. Jälkimmäisessä tapauksessa kysymys asioiden ”oikeasta” laidasta ei ole enää kiinnostava. (Silverman 1989; Holstein & Gubrium 1995.)

⁴⁵ Esimerkiksi J.P. Roos (1987) kertoo tarkistaneensa erään naisen omaelämäkerran tapahtumia oikeuden pöytäkirjoista, varmistaakseen ettei kyseinen nainen ollut liioitellut asioita.

2.1.2 Lapsen kyky tuottaa tietoa

Tiedon luotettavuuteen liittyvän kysymyksen taustalla on keskeisesti kysymys lapsen kyvystä tuottaa tietoa tutkimuksen tarkoituksiin. Tällöin on kyse tavallisesti lapsen kehitystasoon liittyvistä tekijöistä. Kehityopsykologian näkemykset ovatkin lyöneet leimansa myös sosiologian orientaatioon lapsista tutkimuskohteina.

Piaget'n näkemykset lapsen kehityksestä ovat keskeisenä perustana monille lapsia koskeville tutkimuksille. Esimerkiksi Lahikaisen ym. (1995) lasten turvattomuutta Suomessa ja Virossa koskeva tutkimus lähtee siitä, että pienten lasten ajattelu on konkreettiseen toimintaan sidottua ja heidän kykynsä ilmaista itseään on kielellisesti rajoittunutta. Lapsille nähdään tyypillisenä, että he muistavat kulloisellakin hetkellä heille mielentilansa mukaan tärkeät asiat. Näistä lapsen mielentiloista puolestaan haastattelija ei oikein voi olla tietoinen. Myös lapsen aikuista alhaisempi kielellinen kapasiteetti ja rajallinen kyky ymmärtää käsitteiden abstrakteja merkityksiä nähdään tiedon saannin rajoituksina. Jotta lapsilta voitaisiin saada "oikeaa" tietoa, on pienten lasten haastatteluun valmentauduttava aivan erityisellä tavalla, testattava ja kehitettävä oikeat tutkimusmenetelmät luotettavan ja vertailukelpoisen tiedon saamiseksi. (Emt., 101–113.) Iältään 4–11 -vuotiaiden on nähty olevan juuri kielellisen kehitysvaiheensa takia kaikkein haasteellisimpia haastateltavia. Alle 4-vuotiailta katsotaan tiedon saannin edellyttävän toisenlaisia lähestymistapoja ja taas yli 11-vuotiaiden haastattelua ei nähdä yhtä ongelmallisena kuin nuorempien lasten. (Kortesuoma & Hentinen 1995, 120–121.)

Kehityopsykologian teoreetikot, kuten juuri Piaget (1988), ovat tarkastelleet lapsen kykyä yhteistoimintaan ihmisten välisissä suhteissa. Tällaisen kyvyn on nähty kehittyvän 7 ikävuoteen mennessä, jolloin lapsen käsitykset asioista eivät enää sekaannu toisten näkökantoihin ja lapsi osaa erottaa ja yhdistää ne toisistaan. Karttunen (1996, 25) toteaa perheneuvolatyökokemuksensa pohjalta, että 5-6-7 -ikävuodesta alkaen on mahdollista käydä dialogia, jossa useasta näkökulmasta käsin kerrotaan tapahtumista, annetaan niille merkityksiä, neuvotellaan niistä ja jossa lapsi on osapuoli.

Perinteinen kehityopsykologia on saanut myös haastajia. Kuuluisassa teoksessaan *Maailma lapsen silmin* lapsipsykologi Daniel Stern (1992) seuraa lapsen omaan mielenmaisemaan eläytyen Joey-pojan kehitystä eri vaiheiden kautta 4 ½ -vuotiaaksi. Stern jakaa lapsen maailman kokemusmaailmaan ja kertomusmaailmaan, joka saavutetaan lapsesta riippuen 2 ½ – 4 -vuoden iässä. Kertomusmaailman Stern kuvaa rekonstruktiona, joka perustuu jo kertaalleen konstruoituun kokemusmaailmaan. Kertomusmaailma on ikään kuin näyttämö, jolla muut ihmiset pystyvät havainnoimaan lapsen kokemusmaailmaan kuuluvia havaintoja, tunteita ja sisäisiä mielentiloja, jotka lapsi on muuntanut ulkonaisiksi tapahtumiksi ja toiminnoiksi.

Kertomusmaailma on tarina, joka kerrotaan toisille. (emt., 149.) Sternin käsitteitä käyttäen kertomusmaailman saavuttaminen on edellytyksenä lapsen oman tarinan kuulemiselle. Stern lopettaa Joeyn seuraamisen 4 vuoden ikään toteamalla, että tämän jälkeen lapsi voi kertoa oman tarinansa, jonka välittäjäksi häntä ei enää tarvita.

Uudenlaista näkemystä lasten kehittyneisyydestä tai kyvystä tuottaa tietoa omasta elämästään edustaa myös Susan Engel (1995), joka käy keskustelua lasten kertomuksiin liittyen. Hän kritisoi perinteistä kehityspsykologiaa siitä, että lasten kertomukset on sivuutettu tai niistä on oltu kiinnostuneita vain lasten kehitystason osoittimina. Kiinnostus ei siis ole kohdistunut siihen, mitä lapset sanovat vaan siihen, mihin tietynikäiset lapset ovat kykeneviä (ks. esim. Siegert 1986). Engelin mukaan viime vuosina kasvava joukko psykologeja on ollut kiinnostunut katsomaan niin lasten kuin aikuisten tarinoita provokatiivisesti uudella tavalla, ajattelun välineinä. Narratiivit on nähty muotona, joiden kautta organisoimme kokemuksiamme ja kertomukset eivät ohjaa vain muistiamme vaan myös kokemuksiamme siitä mitä tapahtuu nyt ja tulevaisuudessa. Tämä painotus avaa uuden näkökulman myös lasten kokemuksiin ja siihen mitä lapset sanovat. Lapset kutovat yhteen todelliset huolet, todelliset tapahtumat ja fantasian ilmaisemaan sen, mikä on heille tärkeätä. (Engel 1995, 8–14.) Engel erottelee lasten kertomukset kolmeen ryhmään: omia kokemuksia käsitteleviin kertomuksiin, toisten kanssa yhdessä kerrottuihin henkilökohtaisiin kokemuksiin ja mielikuvitustarinoihin. Nämä tarinat voivat olla myös toisiinsa sekoittuneita. Engelin mukaan iän myötä lapset alkavat tehdä erotteluja todellisten ja keksittyjen kertomusten välillä. (Emt., 83–99). Kuitenkin myös mielikuvituksellisuus siis tulkitaan luonnolliseksi osaksi lasten ajattelua ja kerrontaa ja näin merkitykselliseksi lapsen todellisuudelle.

Kehityspsykologian haastajiin lukeutuu myös Erica Burman (1994) teoksellaan *Deconstructing Developmental Psychology*. Hän näkee kehityspsykologian hyvin voimakkaasti arkielämäämme vaikuttavana alueena, jonka monista tulkinnoista on tullut itsestäänselvyyksiä. Hän syyttää kehityspsykologiaa myös tietynlaisesta naturalismista esimerkiksi lasten kielen kehitykseen ja kasvatukseen liittyen. Burman tarkastelee kehityspsykologiaa sosiaalisissa käytännöissä rakentuneena. Hän ei siis keskity kehityspsykologian faktoihin, vaan siihen miten erilaiset aiheet ovat nousseet sen kohteiksi. Näin siis myös kehityspsykologian ymmärrys lapsista ja lapsuudesta on yhdenlainen lapsuuden konstruktio, joka on rakentunut tietynlaisten ehtojen keskellä. Burmanin viesti onkin, että lapsen kehityksestä voi olla erilaisia konstruktioita ja tällöin kehityspsykologinen tieto lapsen kehityksestä, kyvystä puhua, ilmaista itseään ja ymmärtää ei ole yksi ja ainoa totuus.

Australialaiset perhetutkijat Amato & Ochiltree (1987) ovat tutkineet, miten hyvin lapset (8–9 ja 15–16 -vuotiaat) haastateltavina vastaavat perhettään koskeviin kysymyksiin. Tätä lasten vastaamista tutkittiin haastattelijoiden arvioinneista, en-tiedä-vastauksista ja puuttuvista vastauksista sekä siitä, miten hyvin erilaisiin perheen

perusominaisuuksiin (esim. perheen koko ja vanhempien ammatti) liittyvät vastaukset olivat yhteneviä vanhempien vastausten kanssa. Tutkimuksen tuloksena oli, että nuorempien lasten tuottama tieto on vähemmän luotettavaa. Ero nuorempien ja vanhempien lasten välillä oli tilastollisesti merkittävä, mutta tutkijoiden mukaan silti varsin pieni. Näin myös nuorempien lasten tuottaman tiedon laatu rankkeerattiin korkeaksi. Amato & Ochiltrie pitävätkin tutkimuksensa tuloksia rohkaisevina ja kannustavat myös muita tutkijoita haastattelemaan lapsia perhettä koskevista kysymyksistä.

Näen tutkimuksen ymmärryksen lapsen kyvystä tuottaa tietoa sosiaalisesti rakentuneena. (vrt. Holstein & Gubrium 1995, 21.) Perinteinen Piaget’lainen kehityspsykologia lasten kehitystasosta on saanut rinnalleen uusia tulkintoja, jotka muokkaavat ymmärrystämme lapsista tutkimuksen informantteina. Lapset ovat myös kehityspsykologian piirissä alkaneet näyttää kyvykkäämmiltä oman elämänsä jäsentäjinä. Sosiologinen lapsitutkimus nimenomaan haluaa vapauttaa lapsen tästä kehitystasoiden vankilasta ja siten tutkimuksessa voidaan kuulla lapsia sellaisina kuin he ovat ilman että kaikki palautuisi kehitystasoihin. Kiinnostavaa ei tällöin ole se, kuinka totuudenmukaisia lasten kertomukset ovat, vaan se mitä lapset kertovat. Tällöin kysymys lasten kyvystä tuottaa tietoa ei ole tutkimuksen ongelma.

2.2 Tutkijan taito

Lasten kykyyn tuottaa tietoa ja siihen mitä tuolla tiedolla ymmärrämme liittyy oleellisesti myös tutkijan taito tavoittaa lapsen maailma. Lapsia haastateltaessa tai heidän elämänsä havainnoitaessa tutkijan on nähty tarvitsevan erityisiä ”lapsitaitoja”. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän tällaisia taitoja nähdään tarvittavan.

2.2.1 Haastateltavien motivointi

Tutkijan ensimmäinen tehtävä on *motivoida lapset haastatteluun*. Lahikainen ym. (1995) toteavat, että lapsia ei voi motivoida osallistumaan tutkimukseen vetoamalla velvollisuuteen tai kansalaishyveisiin, kuten aikuisia. Lasten nähdään toimivan ensisijaisesti oman mielialansa, tunteidensa ja toiveidensa, toissijaisesti velvoitteiden mukaisesti. (Emt., 101.) Motivointi näyttäytyy Lahikaisen ym. tutkimuksessa erityisenä pienempien, 5–6 -vuotiaiden haastateltavien kohdalla. Kouluikäisten lasten osalta Kortessuoma ja Hentinen (1995, 121–122) toteavat, että lapset saattavat suostua haastateltaviksi halutessaan miellyttää aikuista, vaikkakin lapsille pidetään välittömänä palkkiona aikuisen ihmisen huomion kohteena olemista.

Yksi askel haastatteluun motivoimiseksi ja samalla myös luottamuksellisen suhteen luomiseksi on kertoa lapsille, miksi heitä haastatellaan, miksi juuri heidän tietonsa on tärkeää tulla kuulluksi. Haastattelun aluksi lapselle pidetäänkin tärkeänä selvittää, miksi hänen luokseen on tultu juttelemaan ja millainen haastattelu tulee olemaan. Pienille lapsille pidetään yhteistyön kannalta tärkeänä selittää tutkimuksen tarkoitus mahdollisimman konkreettisesti lapsen ymmärtämin käsittein. Pelkästään haastattelun tarkoituksesta ja lapsilta saadun tiedon tärkeydestä kertominen ei ole aina nähty olevan riittävä lasten motivointikeino. Motivoinnissa on käytetty myös erilaisia pieniä materiaalisia keinoja. Ennen tai jälkeen haastattelun lapselle on saatettu antaa jokin pieni lahja (tarrat, kiiltokuvat, ilmapallot), jonka on nähty motivoivan lasta haastatteluun (esim. Korttesluoma & Hentinen 1995, 121–122; Lahikainen ym. 1995, 128; Kirmanen 2000, 26; ks. myös Zweirs & Morrisette 1999, 138–139). Lasten motivoinnissa ja suhtautumisessa haastatteluun on varmasti myös eroja sen perusteella, ovatko lapset itse saaneet päättää osallistumisestaan vai onko heidät aikuisten, esimerkiksi vanhempien tai opettajan toimesta velvoitettu osallistumaan.

Haastatteluun motivointia ja suostuttelua ei välttämättä voi pitää kovin eettisenä toimintana sen paremmin lasten kuin aikuistenkaan kohdalla. Eskola ja Suoranta (1998, 93) eivät kannusta haastatteluun suostutteluun eivätkä pidä sitä myöskään kovin hyvänä antoisan haastattelun lähtökohtana. Pikemminkin he kysyvät sitä, onko haastateltavalla yhtään hyvää syytä suostua haastatteluun? Onko siitä hänelle mitään hyötyä vaiko pelkästään vaivaa ja ajantuhlausta? Voikin kysyä, onko tutkijoiden motivoinniksi kutsuma sitkeä suostuttelu, houkuttelu ja lahjominen pikemminkin lasten ja vanhempien painostamista. Tutkija ei aina helposti anna otokseen osuneen henkilön kieltäytyä haastattelusta. (Ks. Kirmanen 2000, 31.) Eskola ja Suoranta (1998, 93) korostavat haastattelun vapaaehtoisuutta, joka mielestäni eettisistä syistä korostuu lasten kohdalla.

2.2.2 Luottamuksellisen suhteen luominen

Osa lasten motivointia ja onnistuneen haastattelun pohjustamista on myös *tutkijan ja lasten keskinäisen luottamuksellisen suhteen luominen*. Tästä suhteesta Marjatta Kalliala (1999, 70) käyttää hyvin kuvaavaa käsitettä “tulla juttuun”. Tässä on kyse ensinnäkin siitä, että haastattelijat ja haastateltavat tulevat toimeen keskenään, sillä tutkimusaineisto ja myös tulokset ovat riippuvaisia heidän välisestään suhteesta. Toiseksi haastattelijan on päästävä puheisiin lapsen kanssa, saatava lapset puhumaan, kertomaan tarinoita, omia näkemyksiään ja mielipiteitään.

Luottamuksellinen suhde ei synny itsestään, vaan sen eteen tutkijan on tehtävä töitä. Suhteen luominen ja lapsen tutustuminen nähdään tärkeänä, sillä lapsen ei uskota kylmiltään kertovan vieraalle aikuiselle asioistaan. Lasten laadullisen haastattelun käyttökelpoisuuden tiedonhankintamenetelmänä onkin nähty riippuvan erityisesti

tutkijan kyvystä saavuttaa lapsen luottamus ja antautua vuorovaikutukseen lasten kanssa (Kortesluoma & Hentinen 1995, 126). Esimerkiksi lasten pelkoja koskevassa tutkimuksessa (Lahikainen ym. 1995, 128; Kirmanen 2000, 26) pyrittiin käymään lapsen luona ensin erillisellä tutustumiskäynnillä, jotta haastattelija olisi lapselle varsinaisen haastattelun tapahtuessa entuudestaan tuttu. Lasten hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa puolestaan päiväkodissa harjoittelevat opiskelijat, joilla oli mahdollisuus tutustua lapsiin etukäteen, suorittivat haastattelut (Kiili 1998, 103). Yleisemmin on esitetty, että haastattelun alkuun tulisi varata riittävän pitkä aika lapseen tutustumiseen (Kortesluoma & Hentinen 1995). Lapsiin läheisen suhteen luomista kohtaan voi esittää myös kritiikkiä. Esimerkiksi Inkeri Ikonen (1996, 49) kertoo tavanneensa haastattelemiaan 5–6 -vuotiaita lastensuojelulapsia vain yhden kerran. Hän perustelee ratkaisuaan sillä, että hänestä olisi ollut arveluttavaa käydä tapaamassa lapsia useita kertoja ja sitten kadota heidän elämästään.

Kirjoittaessaan lasten osallistuvasta havainnoinnista Fine ja Sandstrom (1988) keskustelevat tutkijan roolista, joka luonnehtii sitä suhdetta, joka aikuisilla on lapsiin. He ovat löytäneet neljä erilaista roolia: opettaja (supervisor), johtaja, tarkkailija ja ystävä. Viimeinen näistä, ystävä, on rooli jonka he näkevät vähiten ongelmallisena ja siksi suosittelevat sitä. Voidakseen tulla tutkittavansa ystäväksi on vuorovaikutuksen oltava niin luottamuksellista kuin mahdollista ilman minkäänlaista eksplisiittistä auktoriteettiä. Nancy Mandell (1988) puolestaan keskustelee samasta temasta kirjoittaen vähiten-aikuisen -roolista (least-adult role) lasten tutkimisessa. Hän käsitteellistää vähiten-aikuisena olemisen jäsenyyssrooliksi, joka lieventää aikuisten kuvitelmat kognitiivisesta, sosiaalisesta ja älyllisestä paremmuudestaan, minimoi fyysisiä eroja ja puoltaa, että aikuiset tutkijat hyvin läheisesti noudattaisivat lasten tapoja ja olisivat vuorovaikutuksessa lasten kanssa heidän omassa perspektiivissään.

Tutkijan valitsemaan rooliin kietoutuu myös kysymys tutkijan persoonasta ja *henkilökohtaisesta tyylistä*, jolla on myös nähty olevan tärkeä merkitys nimenomaan lasten haastattelussa. Butlerin ja Williamsonin (1994) kokemusten kautta tarkasteltuna edellä kuvatuissa ystävän tai vähiten aikuisen rooleissa on myös ongelmansa. He nimittäin ovat sitä mieltä, että kukaan lapsi tai nuori ei puhu aikuiselle, joka valheellisesti yrittää olla liian nuorekas. Heidän mukaansa lapset ja nuoret tekevät hyvin nopeasti päätelmät siitä, onko tutkija 'kunnon kaveri' vai 'paukapää' ja tätä päätelmää on haastattelun kuluessa hyvin vaikea muuttaa. Tutkija voi saada myös leiman jonkinlaisena 'paholaisen asianajajana' – hänet voidaan liittää esimerkiksi vanhemman, opettajan tai sosiaalityöntekijän asemaan, mikä vie pohjan auktoriteeteista vapaalta haastattelulta. Butler ja Williamson näkevät lapsia haastattelevalle tutkijalle tärkeäksi kyvyn jonkinlaiseen kameleonttimaiseen itse-presentaatioon. Tutkijan on oltava hyvin avoin joustaville tulkinnoille, mikä ei tarkoita sitä, että tutkijankaan pitäisi olla jotakin muuta kuin on, mutta hänen pitää olla mukautuva erilaisiin tulkintoihin itsestään ja henkilökohtaisesta persoonastaan. Tutkijalta vaaditaan huumoria, erityisesti itseään kohtaan, ja tietynlaista syrjään vetäytymisen

taitoa. Tämä on Butlerin ja Williamsonin mielestä jotain sellaista, mitä tutkimuksen tekemistä koskevat kirjat eivät kerro. (Emt. 34-46.)

Aikuishaastattelijaan nähdään aina liittyvän jonkinlainen auktoriteettirooli suhteessa lapsiin, jonka lieventämistä pidetään tärkeänä. Tällainen lievennetty auktoriteetti ei kuitenkaan välttämättä ole onnistuneen haastattelun tae. Lapset ja nuoret voivat olla ilmaisematta mielipiteitään myös siksi, että he eivät ole tottuneet siihen. Omat mielipiteet ovat tärkeitä itselle, mutta niitä ei välttämättä pidetä tärkeinä muiden näkökulmasta. Haastattelun ystävällinen sävy ja lasten ottaminen vakavasti voi olla hämmentävää lapsille, jotka ovat tottuneet siihen että heitä ei oteta vakavasti edes silloin kun he sitä itse toivovat. (Butler & Williamson 1994, 37–38; myös Zwiers & Morrisette 1999, 3.)

2.2.3 Haastattelemisen taito

Suhteen luomisen taidot kietoutuvat itse *haastattelemisen taitoon*. Tehtyjen tutkimusten perusteella lasten haastattelussa ei useinkaan ole kyse pelkästään haastattelun läpiviemisestä tutkijan ja lapsen keskinäisenä puheena. Puheen rinnalla tarvitaan myös muita menetelmiä ja ennen kaikkea tutkijan luovuutta ja joustavuutta. Esimerkiksi Rudolf Richter (1997) kuvaa lasten elinpiiriä koskevan tutkimuksen aineistonkeruuta hyvin moniulotteisena. Hänen tutkimuksessaan lapsille tehtiin ensin ryhmähaastatteluja 8 lapsen ryhmissä. Ryhmähaastattelu on toisinaan nähty lapselle turvallisemmaksi tilanteeksi kuin kahdenkeskinen tutkijan kohtaaminen (vrt. Hirsjärvi ym. 1997, 207). Richterin (1997) kokemuksen mukaan ryhmässä saivat kyllä äänensä kuuluville puheliaat ja puhumaan halukkaat lapset, mutta monille itsensä ilmaiseminen ryhmässä oli vaikeaa. Siksi hankkeessa haastateltiin lapsia myös yksilöllisesti, mikä auttoi tilannetta. (ks. myös Amato & Ochiltree 1987.) Richterin (1997) tutkimuksessa käytettiin haastatteluiden lisäksi tai ohella myös nonverbaaleja metodeja. Lapset piirsivät kuvia tietyistä teemoista, joista sitten keskusteltiin lasten kanssa ja näin Richterin mielestä saatiin perusteellisempaa tietoa siitä miten lapset tulkitsevat elinpiiriään. Edellisten lisäksi samassa hankkeessa käytettiin vielä jonkinlaista role play -metodia ja avoimien tarinoiden kirjoittamista.

Haastattelemisessa on pohjimmiltaan kyse vuorovaikutuksesta ja keskinäisestä ymmärryksestä. Haastattelukysymysten muotoilulla nähdään lasten kohdalla olevan erityisvaatimuksia. Tämä johtuu jo yksistään siitä, että lapset eivät välttämättä ole tottuneet haastattelun tyypisiin vastavuoroisiin dialogeihin, joissa vastaukset eivät ole oikein tai väärin (vrt. Zwiers & Morrisette 1999, 136). Lasten kohdalla myös usein varoitetaan tekemästä liian abstrakteja kysymyksiä ja pitäytymään paremminkin konkreettisella tasolla. Molemmilla ääripäillä on kuitenkin myös ongelmansa. Lasten leikkikulttuuria koskevassa tutkimuksessaan Marjatta Kalliala (1999) kirjoittaa, miten sekä itsestään selvät kysymykset, että abstrakteja määritelmiä koskevat kysymykset usein epäonnistuvat pyrkiessään motivoimaan lasta

omaan ajatteluun ja mielipiteen ilmaisuun. Jos lapsi ei ole kiinnostunut asiasta eikä motivoitunut ponnistelemaan ymmärtääkseen, mistä on kysymys, hän vastaa sattumanvaraisesti, mitä mieleen juolahtaa. Yhtä tärkeää kuin välttää abstrakteja kysymyksiä on siis myös olla aliarvioimatta lapsia haastateltavana. Yhteisen kielen löytäminen lasten kanssa onkin keskeinen tutkijan haaste⁴⁶. Kysymystentekotekniikassa Butler ja Williamsson (1994) näkevät lasten haastatteluissa tärkeänä käyttää avointen kysymysten ohella erilaisia fokusoituja kysymyksiä, jolloin lasten näkemykset voivat tulla paremmin esille. Tällöin lapsia pyydetään usein selventämään, mitä he tarkoittavat tietyillä kommentteillaan tai näkökulmillaan. Samoin voidaan käyttää jonkinlaisia skenaarioita konkretisoimaan abstrakteja asioita ja pyytää siis lapsia pohtimaan jotain tilanteita keksittyjen tilanne-esimerkkien avulla. (Emt. 34.)

Varsinkin pienten lasten kohdalla kyky keskittyä haastatteluun on nähty ongelmallisena. Ensinnäkin haastatteluiden ei voida nähdä olevan kestoalta kovin pitkiä. (Esim. Korttesluoma & Hentinen 1995, 125-126.) Lapset ja vielä nuoretkin saattavat haastattelun aikana toimia ei-ennustettavasti. He voivat kiinnostua myös monista muista asioista ja näin heidän mielenkiintonsa palauttaminen takaisin haastatteluun saattaa olla tutkijalta taitoja ja kekseliäisyyttä vaativaa. (Esim. Andanæs 1991, 283-284; Butler & Williamson 1994, 39). Toisaalta 5-vuotiaiden haastattelussa pidettiin haastattelun sujumisen kannalta nimenomaan hyvänä asiana, että lapsilla oli samaan aikaan myös muuta omaehtoista tekemistä, kuten piirtämistä, muovaillemista tai leluja. Tällöin kysymykset eivät tuntuneet liian vaativilta ja raskailta. (Kiili 1998, 104.)

Ikosen (1996) tutkimuksessa tulee hyvin esiin tutkijan taito ja kekseliäisyys mukautua pienten lasten kohtaamistilanteisiin. Haastatteluissa tilalla oli erityistä merkitystä, sillä haastattelu tapahtui tavallisesti lattialla ja haastattelun paikka vaihtui haastattelun aikana (emt., 50-51). Haastattelutilan ja -ajan aktiivinen käyttö nousi tärkeänä esiin myös Andanæsin (1991) lasten elämänmuotoa koskevassa haastattelumetodissa. Tällöin pelkän haastattelupuheen lisäksi konkreettisesti katsottiin joitakin asioita tai lapsi vaikkapa näytti miten hän nukkuu sängyssään ja herää. Ikonen (1996) kuvaa myös, miten lapset saattoivat välillä pistäytyä poissa haastattelutilasta tarkistamassa asioita äidiltä tai tapaamassa sisarusia. Itse haastattelu ei edennyt kovin suoraviivaisesti, vaan haastattelun lomassa piirrettiin ja leikittiin yhdessä haastattelijan kanssa piirtämisen ja leikkimisen toimiessa samalla keskustelun resurssina. Ikonen havaitsi lasten haastattelussa myös ns. haastatteluviiveitä,

⁴⁶Yhteisen kielen löytäminen tai haastateltavan kielellinen valmius eivät liity vain lapsiin haastateltavina. Ylipäänsä haastattelututkimuksissa on otettava huomioon, että esimerkiksi eri sosiaaliluokissa ja erilaisissa ammatillisissa kulttuureissa kieli on erilaista (ks. Hirsjärvi & Hurme 1979, 62-63). Esimerkiksi Matti Kortteinen (1992, 80-85) kuvaa, miten hänen oli lähes ylipääsemätöntä paitsi kulttuurisesti myös kielellisesti tavoittaa haastattelemiensa koneistajien maailma. Yliopistolaisen, eri kulttuuriin kuuluvan, ymmärtämättömän "kalan kalastajan" leima oli hänessä tiukasti kiinni.

lapset saattoivat vastata aiemmin käsiteltyihin asioihin pitkänkin ajan kuluttua prosessoituaan rauhassa esitettyjä kysymyksiä. (Emt., 48–59; ks. myös Kirmanen 2000, 28.)

2.2.4 Lasten haastattelun etiikka

Lasten haastatteluun nähdään liittyvän myös monia omia *tutkimuseettisiä kysymyksiä*. Yllättävää tosin on se, että usein lapsia koskevissa tutkimuksissa tutkimuseettiset kysymykset jäävät kokonaan vaille pohdintaa. Lasten haastattelun etiikassa on kyse siitä, mitä tutkija voi lapsilta kysyä ja toisaalta, mikä on tutkijan vastuu lapsista. Erityisesti nämä kysymykset ovat ajankohtaisia silloin, kun lapsia haastatellaan heidän elämäänsä liittyvistä sosiaalisista ongelmista, mutta myös muutoin. Lapset ovat tietyllä tapaa tutkijan erityisessä suojeluksessa ja lapsia haastattelevalta tutkijalta vaaditaan myös erityistä moraalialia. Esimerkiksi Leskisen (1982, 26–27) ja Valkosen (1995, 31–32) tutkimuksissa pohditaan kysymysten ahdistavuutta ja uhkaavuutta ja tällaisiin kysymyksiin vastaamisen vaikeutta. Haastattelu ei myöskään saisi jättää ahdistusta jälkeensä ja Leskinen (1982, 26–27) kuvaakin, miten perheväkivaltaa koskevissa lasten haastatteluissa ei käsitelty lasta ahdistavia teemoja liian pitkälle ja miten haastattelut pyrittiin lopettamaan positiivisiin teemoihin. Tutkijan etiikkaa on siis olla viemättä lapsia liian pitkälle ahdistaviin asioihin ja ainakin lapsi pitää pystyä palauttamaan niistä pois (ks. myös Levin 1994, 139; Kirmanen 2000, 27). Parhaimmillaan haastattelu on lapselle positiivinen kokemus, jossa hän on voinut olla aikuisen jakamattoman huomion, kunnioituksen ja kuuntelun kohteena ja joka auttaa häntä myös ymmärtämään itse itseään paremmin. Vaikka tällaiset terapeutiset tulokset eivät ole tyypillinen tutkimushaastattelun tavoite, ne voivat olla hyödyllinen sivuvaikutus. (Zwiers & Morrisette 1999, 138.)

Lapsia haastatellessa tutkija voi joutua myös lasten suojelemiseen liittyvien moraalisten kysymysten eteen. Etnografisen tutkimuksen puitteissa on pohdittu milloin tutkijan tulee havainnoijan roolistaan puuttua siihen mitä lapset tekevät etteivät nämä esimerkiksi loukkaa toisiaan (Fine & Sandström 1988; Mandell 1988). Tutkijan tietoon voi haastattelussa myös tulla asioita, jotka voisivat edellyttää ulkopuolista puuttumista lapsen elämään. Mikä tällöin on tutkijan suhde haastateltavan kertoman tiedon luottamuksellisuuteen? Ikonen (1996, 43) kuvaa myös tutkijalle pulmallista moraalista tilannetta, kun hän lastensuojelulapsia haastatellessaan huomasi joutuneensa lapsenvahdin rooliin jäätyään äidin poistuttua asioille ainoaksi aikuiseksi lapsen kotiin. Tutkija siis saattaa joutua hyvin konkreettisesti vastuuseen haastateltavistaan.

Kun haastateltavana on lapsi, siinä on erityisellä tavalla läsnä myös tutkijan ja tutkittavan välinen valtasuhde. Aikuistutkija nähdään luontaisesti aina valta-asemassa lapsihaastateltavaansa nähden ja sikäli valta on myös hyvin eettinen kysymys. Vallankäyttö tulee esiin jo kysyttäessä lasten suostumista tutkittaviksi ja miten heidän kieltäytymistään kunnioitetaan (vrt. Fine & Sandström 1988, 31; Törrönen 1999a; Törrönen 1999b, 11–12).

2.2.5 Aikuinen ja lapsi haastattelun osapuolina

Lasten haastatteluun liittyvistä moninaisista erityishaasteista ja eettisistä kysymyksistä huolimatta *tutkijoiden kokemukset lasten haastattelusta ovat varsin myönteisiä*. Lapset ovat useimmiten osoittautuneet motivoituneiksi ja varsin avoimiksi haastateltaviksi. Samoin lapset on nähty kyvykkäinä keskustelijoina, jotka osaavat kuvata kokemuksiaan ja mielipiteitään hyvin. Haastateltavana oleminen on tutkijoiden mukaan ollut usein lapsille myös positiivinen kokemus. Lapset ovat voineet kokea olevansa tärkeitä ja toisinaan lapset ovat hyvin konkreettisesti voineet käsitellä itselleen merkityksellisiä ja myös hyvin vaikeita asioita elämässä. Vaikeista asioista puhuminen on myös voinut toimia lasten auttamisena käsittelemään näitä kysymyksiä. (ks. esim. Amato & Ochiltrie 1987, 674; Kalliala 1999, 73; Lahikainen 1995, 128–131; Lallukka 1993, 51–52; Valkonen 1995, 31–32; Zwiers & Morrisette 1999, 138; Kirmanen 2000, 27.)

Kun vertaa lasten haastatteluun liittyviä kysymyksiä aikuisten haastatteluun, monet lasten haastatteluun liittyvät erityisongelmat liittyvät mielestäni pohjimmiltaan myös aikuisten haastattelun peruskysymyksiin. Luottamuksen saavuttaminen, motivaation ylläpitäminen, ohjailevien kysymysten välttäminen tai keskinäinen ymmärretyksi tuleminen liittyvät kaikenikäisten haastatteluun. (esim. Eskola & Suoranta 1998, 86–99; Hirsjärvi ym. 1997, 200–208; ks. myös Lallukka 1993, 48–49.)

Lasten haastattelun erityisongelmana on nähty haastattelutilanteeseen väistämättä sisältyvä aikuisen ja lapsen välinen valtasuhde (esim. Lallukka 1993, 48). Itse kyseenalaistan tämän olevan vain lasten haastattelun erityispiirre. Tutkijan ja tutkittavan suhde voidaan nimittäin aina nähdä valtasuhteena. Tutkija-tutkittava-suhde nähtäisiin mielellään tasa-arvoisena subjekti-subjekti -suhteena. Tällaista suhdetta on kritisoitu myös naistutkimuksessa, jossa tällaisella subjekti-subjekti -suhteella on ollut korkea status. On kysytty, onko tasa-arvoinen suhde ylipäänsäkään mahdollinen. Tutkijalla nähdään aina olevan valtaa suhteessa tutkittaviinsa mutta myös tutkittavat voivat kontrolloida, mitä ja miten puhuvat tutkijalle – näin myös lasten kohdalla. (Hirsjärvi ym. 1997, 202–203; Oakley 1994, 26–27; Kuronen 1991.) Lopulta siis lasten ja aikuisten haastattelun peruskysymyksissä ei näyttäisi olevan periaatteellisia eroja, joskin lapset voivat tuoda joihinkin asioihin erityisen painon, jolloin tutkija joutuu pohtimaan vaikkapa motivaation ylläpitämistä

haastattelussa eri tavoin. Lasten haastattelusta saatujen kokemusten onkin nähty hyödyntävän myös muita kuin lapsitutkijoita. (Andanæs 1991; Oakley 1992, 63.)

Samalla kun on pohdittu erilaisia keinoja lapsen äänen esille saamiseksi, tätä kohtaan on esitetty myös voimakasta kritiikkiä. On epäilty onko aikuisten ylipäänsä mahdollista ymmärtää mitään lasten elämästä – huolimatta siitä, että aikuisetkin ovat kerran olleet lapsia. Aikuistutkijan ja lasten maailman välissä on nähty olevan *kulttuurinen kuilu* ja ongelma on tuon kuilun ylittäminen. Lapsilla on ymmärretty olevan oma aikuisiin nähden itsenäinen kulttuurinsa (esim. Opie & Opie 1991). Tästä näkökulmasta aikuiset eivät voi milloinkaan tavoittaa lasten maailmaa. Lasten kysymyksiä koskevassa tutkimuksessaan Monika Riihelä (1996) päätyy tietyllä tavalla samaan näkemykseen. Hän toteaa lasten olevan useimmiten hämmentyneitä aikuisten kysymyksistä, jotka saattavat olla lapsille usein kiusallisia ja rajoittaa lasten omien ajatusten kehittelyä. Siksi Riihelä näkee, että harvoin on mahdollista kysymällä selvittää lasten asioita, koska ei ole varmuutta siitä, mihin kysymykseen lapsi vastauksensa antaa. Lapsitutkimukselle ratkaisuksi Riihelä esittääkin, että kysely- ja haastattelutekniikoiden tilalle tulisi kehittää menetelmiä, joiden avulla lapset saadaan itse kysymään ja problematisoimaan. Näin voitaisiin saada tietoa siitä, miten lapset mieltävät asioita, mitä he niistä ovat ymmärtäneet ja minkälaisin käsittein he ottavat haltuunsa uusia tiedonrakenteita. (Emt., 183.)

Mielestäni Riihelän ehdotus ei kuitenkaan poista ongelmaa, jota hän haluaa ratkaista. Jos lasten maailmat eivät voi tulla haastattelussa ymmärretyksi, voivatko aikuiset milloinkaan tulkita ”oikein” lasten itsensä tuottamia kysymyksiä ja prosessoineja? Tällaista mustavalkoista lapsuuden ja aikuisuuden erillisyyden ja toistensa ymmärtämättömyyden ongelmaa jäsentää rakentavasti Marjatta Bardy (1996) kuvatessaan lapsuuden ja aikuisuuden suhderakenteiden kerroksellisuutta. Hän näkee tärkeänä pitää mielessä, että riippumatta siitä, miten lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita kulloinkin eksplisiittisesti järjestetään ne ovat aina ja kaikkialla samanaikaisesti jossain mielessä perättäin, sisäkkäin ja rinnakkain niin yksilön elämässä kuin yhteiskunnassa. Kiinnitetäänkö huomio lasten ja aikuisten välisissä suhteissa mihin tahansa, niihin on aina näkyvinä tai näkymättöminä neljä eri paikkaa (1) lasten lapsuus, (2) aikuisten lapsuus, (3) aikuisten aikuisuus ja (4) lasten aikuisuus. (Emt., 207–208.) Tällöin myöskään haastattelutilanne ei milloinkaan voi kokonaan häivyttää aikuisten ja lasten sukupolvieroja, mutta se ei myöskään ole este tutkimuksen tekemiselle. Lapsen ja lapsuuden erillisyyden sijaan lapsitutkimuksen lähtökohdaksi on entistä enemmän vakiintunut käsitys, että lapsuutta voidaan ymmärtää vain lapselle ja aikuiselle yhteisten merkitysjärjestelmien avulla (ks. myös Kortessuoma & Hentinen 1995, 121).

2.3 Perheen erityisyys haastatteluteemana

Lasten haastattelussa perhe on oma erityinen teemansa. Näen haastattelun kannalta eri asiana tutkia lasten perhesuhteita kuin vaikkapa lasten leikkikulttuuria (esim. Kalliala 1999) tai liikkumista fyysisessä ympäristössä (esim. Richter 1997). Perhe on teemana hyvin kulttuurisesti latautunut ja toisaalta se kuuluu myös arkoihin yksityisen alueelle liittyviin aiheisiin, varsinkin jos kyse on perheongelmista (vrt. Kuronen 1991, 79–80).

Perhe on yksi vahvimpia yhteiskuntatieteellisiä käsitteitä, jonka kautta lapsuutta on jäsennetty. Läntisessä maailmassa lapsuus on kulttuurisesti ja materiaalisesti familialisoitu. Lapsi nähdään luonnollisesti kuuluvan yksityisen alueelle paikatuvaan ydinperheeseen, jossa lapsella on tietynlainen perheenjäsenyys ja joka jakaa lapsille velvollisuuksia, mutta myös resursseja. Perhelapsuus on kulttuurisesti jaettu hyvin normatiivinen konstruktio, jonka kautta lapsuutta ja lasten elinolosuhteita on tyypillisesti kuvattu. (Alanen 1998, 34.) Tämä perheeseen ja lapseen liittyvä voimakas kulttuurinen lataus on syytä muistaa myös lasten perhe-elämää koskevissa haastatteluissa. Paitsi tutkija, myös haastateltavat lapset ovat kulttuurinsa kompetentteja jäseniä ja siksi perheen kulttuuriseen itsestäänselvyyteen on tarpeen kiinnittää erityistä huomiota myös haastattelussa (emt. 35; Mackay 1991). Samalla on kuitenkin syytä muistaa, että lapset eivät ole ”kulttuurisia hölmöjä”, vaan itse aktiivisesti rakentavat merkityksiä – myös perheestään (ks. Prout & James 1990, 24).

Ratkaisuksi perheen itsestäänselvyyteen onkin esitetty, että lasten sosiaalisia suhteita tulisi katsoa lapsista ylöspäin. Tämä tarkoittaa sitä, että lähtemällä liikkeelle todellisten aktiivisten lasten arkipäivästä, voidaan tutkia, miten lasten sosiaaliset suhteet ovat rakentuneet sukupolviakselilla. (Alanen 1998, 34–35.) Tämä näkökulma sopii hyvin yhteen jo aiemmin esittämäni Bernardesin (1997) tulkintaan ihmisten yksilöllisistä perhepoluista. Perhe ei ole ihmisille, myöskään lapsille, pysyvästi jotakin. Elämänsä eri vaiheissa ihmiset ilmaisevat eri tavoin ideoita perheestä, joka voi pitää sisällään hyvin monenlaisia ihmisiä ja ihmisten yhteen liittymisiä.

Kysymys perheestä yksityisen alueelle paikantuvana arkana tutkimusaiheena kaipaakin myös lasten kohdalla kommentointia. Terapeuttisissa keskusteluissa arkojen aiheiden kohdalla on nähty tärkeäksi, että lapsella on vanhemmaltaan lupa puhua perheen asioista (esim. Zwiers & Morrisette 1999, 162–165). Siksi näenkin luvan kysymisen vanhemmilta paitsi lapsen lapsi-aseman vuoksi suotavana, myös tutkimuksen teeman kannalta oleellisena.

Tutkiessaan lasten haastattelemista perheteemoista Amato & Ochiltree (1987) olivat kiinnostuneita myös siitä, olisivatko vanhempiensa avioeron kokeneet lapset

kyvykkäitä puhumaan perhekokemuksistaan henkisen tasapainonsa järkkymättä. Tutkimuksensa tuloksena he toteavat, että suurin osa rikkoutuneiden perheiden lapsista oli sekä halukkaita että kyvykkäitä keskustelemaan avoimesti perhekokemuksistaan, kuten esimerkiksi suhteistaan puolivanhempiinsa. Nämä tulokset osaltaan rohkaisevat haastattelemaan lapsia perhettä koskevista asioista.

Perheen ja perheongelmien yksityisen luonteen vuoksi ajattelen lasten haastattelujen toteutuvan parhaiten kahdenkeskisessä vuorovaikutuksessa. Vaikka ryhmähaastattelut toisinaan on nähty lapsille turvallisemmiksi tilanteiksi (esim. Hirsjärvi 1997, 207; Richter 1997), näen paitsi eettisesti arveluttavana myös muutoin tiedon saamisen kannalta kysymyksenalaisena toisilleen vieraiden lasten haastatteleamisen ryhmässä perhe-elämänsä ja läheissuhteidensa yksityiskohdista.

2.4 Vuorovaikutuksessa rakentuva perhe

Lasten haastattelussa sosiaalitutkimuksen tarpeisiin on keskeisinä pulmakohtina nostettu esiin lasten tiedon luotettavuus, lasten kyky tuottaa tietoa ja näiden vastinparina tutkijan taito haastatella lapsia. Lisäksi perheen kulttuurisen itsestäänselvyuden on nähty herkästi vaikuttavan lasten vastauksiin haastattelussa.

Nämä kaikki lasten haastattelussa nähdyt ongelmat liittyvät tietynlaiseen ymmärrykseen haastattelussa saatavasta tiedosta. Jos haastattelussa etsitään “oikeita vastauksia” ja autenttista kuvaa todellisuudesta, näiden kysymysten esittäminen on hyvinkin aiheellista (vrt. Silverman 1989).

Oma lähtökohtani tässä tutkimuksessa on ymmärtää haastattelutilanne kontekstina, jossa haastateltavat (lapset ja asiantuntijat) vuorovaikutuksessa haastattelijan (minun) kanssa tuottavat tulkintoja lasten uusperhearjesta. Sen sijaan, että tavoitteeni olisi minimoida vaikutukseni haastattelutilanteeseen, näen että olen ollut aktiivisesti yhdessä haastateltavieni kanssa rakentamassa tutkimuksen tuloksena piirtyvää kuvaa lasten uusperhearjesta. En voi häivyttää haastatteluista sitä, että olen tutkija ja aikuinen nainen, joka haastattelen lapsia ja asiantuntijoita, ja näillä asetelmilla on varmasti myös seurauksensa haastatteluille. Näin ymmärrettynä haastattelu on todellinen tapahtuma todellisessa maailmassa – ei vain väline saavuttaa aineistoa, vaan aineistoa itsessään. (ks. Holstein & Gubrium 1995; Mishler 1986; Shaw 1996; ks. myös Ritala-Koskinen 1995.)

Minun ja haastateltavieni välisessä aktiivisessa vuorovaikutuksessa syntynyt aineisto pitää sisällään kuvauksia siitä, millaista on lapsen elämä uusperheessä. Kysymys on haastateltavien minulle tuottamista selonteista, miten he itse haastattelutilanteessa

merkityksellistävät lapsen elämää uusperheessä. Näen haastatteluaineiston rikkaana aineistona, joka tarjoaa pääsyn siihen, miten ihmiset jäsentävät kokemuksiaan, ja joka ilmentää myös moraalista ja kulttuurista todellisuutta. (ks. Silverman 1989.)

3 Tutkimusaineisto

Vastatakseni tutkimuskysymyksiini haastattelin uusperheissä eläviä lapsia ja uusperheitä työssään kohtaavia ihmissuhdeammattilaisia, joita tässä kutsun asiantuntijoiksi. Kuvaan tässä jaksossa ensin asiantuntijoiden haastattelua ja sen jälkeen lasten haastattelua. Järjestys on tämä siksi, että toteutin ensin asiantuntijoiden haastattelut ja vasta sitten lasten haastattelut, sillä haastateltavien lasten etsiminen riippui osin asiantuntijoista ja tutkimusluvan saamisesta.

Asiantuntijahaastatteluista kuvaan niiden kulun ja sujumisen pääpiirteittäin ja tuon esille niiden erityispiirteitä. Lasten haastatteluprosessin kuvaan varsin tarkasti jo aiemmin mainitusta syystä, että lasten haastattelu sosiaalitutkimuksen tarkoituksiin on suhteellisen harvinaista. Kuvaukseni kertoo tämän tutkimuksen toteuttamisesta, mutta on tarkoitus samalla olla yksi informatiivinen esimerkki muille lasten haastattelusta kiinnostuneille.

Haastatteluiden toteuttamisen kuvaamisen jälkeen kerron pääpiirteittäin, miten olen aineistoani analysoinut.

3.1 Asiantuntijoiden haastattelut

Kentälle pääsy ja epäilysten voittaminen

Aloitin neuvottelut perheneuvolassa työskentelevien asiantuntijoiden haastattelemiseksi joulukuussa 1993. Tutkimusaiheeni herätti lähestymieni organisaatioiden kiinnostuksen, joskin minun oli tehtävä tietynlaista vakuuttelutyötä suhteessa kuhunkin organisaatioon. Tämä vakuuttelu oli tehtävä ensinnäkin itse asiantuntijoiden haastattelemiseksi: minun oli perusteltava miksi haluan haastatella ongelmien parissa työskenteleviä ammattilaisia, jos haluan tietoa uusperheestä. Uusperhettä koskevan tiedon uskottiin olevan paremmin ja luotettavammin saatavilla jostakin muualta. Toisekseen halusin alunperin etsiä myös lapsihaastateltavani asiantuntijoiden, käytännössä perheneuvolan kautta. Lähtökohtatilanteessa pidettiin erityisen ongelmallisena haastateltavien etsimistä näin. Lapset olisivat voimakkaan valikoituneita ja juuri sen vuoksi eivät olisi edustavia uusperheestä kertojia.

Tämän asetelmani taustalla oli haluni avata uusperheeseen voimakkaasti liitettyä ongelmallisuutta. Menemällä ilman julkilausuttua ongelmanäkökulmaa “ongelmien taakse” katsomaan, miltä kuvaukset arjesta näyttävät, uskoin pääseväni kiinni myös kysymykseen uusperheen ongelmista uudella tavalla. Ajattelin myös, että kaikki uusperheissä elävät lapset joutuvat kokemiensa perherakenteen muutosten vuoksi kohtaamaan samantyyppisiä kysymyksiä arkielämässään. Nämä kysymykset vain

ovat joidenkin lasten kohdalla sillä tavalla kärjistyneitä, että niiden ratkaisu edellyttää asiantuntijoiden apua.

Neuvottelujen jälkeen minun uskottiin ymmärtäneen ongelmienkäsittelyinstituution lähtökohdat ja sain luvan niin työntekijöiden haastattelulle kuin lapsihaastatteluvien etsimiselle perheneuvolan kautta. Muissa asiantuntijaorganisaatioissa (Kirkon perheasiankeskus ja Väestöliiton neuvola) jouduin neuvottelemaan sisäänpääsystä lapsiasiakkaiden puuttumisen vuoksi. Uusperhe kyllä tunnistettiin omassa työsarassa näkyväksi, mutta kiinnostukseni lapsiin ja konkreettisten lasten puuttuminen asiakaskunnasta (etenkin kirkon toimipisteen kohdalla) osoittivat kiinnostukseni kohteen olevan paremmin tavoitettavissa jälleen jostain muualta. Neuvottelujen lopputuloksena lapset lopulta nähtiin niin keskeisinä uusperheaikuisten ongelmien käsittelyssä, että pääsin myös näihin muihin toimipisteisiin tekemään muutaman haastattelun.

Sen lisäksi, että jouduin tekemään vakuuttelutyötä suhteessa organisaatioon, jouduin myös puolustamaan tutkimushankettani useammille yksittäisille työntekijöille. Kysymykset olivat pääosin samoja kuin neuvotellessani pääsystäni koko organisaatioon. Haastateltavillani oli huoli, että yleistän heidän kuvauksiaan koskemaan uusperheitä yleisesti, että muistan kyseessä olevan nimenomaan ongelmienkäsittelyinstituution. Siitä huolimatta, että valintani oli tietoinen ja perusteltu, minun nähtiin tutkijana toistuvasti olevan “väärässä paikassa” (vrt. Kuronen 1991).

Tutkimuksen haastateltavat

Haastattelin tutkimustani varten Tampereella toimivissa perheneuvontaa antavissa toimipisteissä 20 työntekijää. Heistä 17 työskenteli Tampereen kaupungin perheneuvolan kahdessa toimipisteessä, 1 Väestöliiton neuvolassa ja 2 Kirkon perheasiainkeskuksen toimipisteissä. Koulutukseltaan haastateltavat olivat sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, lastenpsykiatreja ja yksi haastateltava oli teologi. Erilaisesta koulutustaustasta huolimatta kaikki haastattelemani asiantuntijat tekivät perheneuvontatyötä, usein vaihtelevissa kokoonpanoissa eri ammattitaidon omaavien työtovereiden kanssa. Näin katsonkin haastatelleeni ennen kaikkea ihmissuhdeasiantuntijoita tai perheneuvoja sen sijaan että huomioni olisi eri ammattialojen tai organisaatioiden professionaaleissa ja heidän mahdollisesti erilaisessa orientaatioissaan uusperheeseen.

Haastateltavien määrittely ihmissuhdeasiantuntijoiksi saa perustelunsa myös perheneuvolan työkäytännöistä. Perheneuvolatyö on kehittynyt vuosikymmenten myötä nimenomaan niin, että voimakkaita ammattikuntapohjaisia työnjakoja ei ole vaan erityisasiantuntemus tulee käyttöön tilanteittain. (Bredenberg 1993; Karttunen 1996; Linna 1988, 95.)

Haastattelujen käytännöllinen toteutus

Asiantuntijoiden haastattelut tein keväällä 1994. Saatuaani kunkin organisaation johdolta suostumuksen haastattelujen toteuttamiseen informoin asiantuntijoita tutkimuksestani lyhyellä tiedotteella. Tässä tiedotteessa kerroin itsestäni, tutkimukseni perusteemoista ja halustani saada asiantuntijat yhteistyöhön kanssani. Yhteistyöpyynnössä oli toisaalta kyse asiantuntijoiden itsensä haastattelusta — haastatteluihin suostuminen oli lopulta kunkin työntekijän henkilökohtainen asia. Toisaalta kutsuin perheneuvolan työntekijöitä kanssani yhteistyöhön etsiäkseni haastateltavakseni uusperheessä eläviä lapsia heidän asiakaskuntansa joukosta ja käydäkseni keskustelua näiden lasten tavoittamisesta. Virallinen tutkimuslupaprosessi lasten haastattelemiseksi oli tuossa vaiheessa vielä käynnissä.

Esittelykirjeeni jälkeen sovin haastatteluun osallistumisesta ja sen ajankohdasta joko käydessäni tutkimusyksikössäni tai puhelimitse kunkin haastateltavan kanssa. Suhtautuminen haastatteluun oli periaatteessa myönteistä. Työntekijät olivat kuitenkin varsin kiireisiä ja joidenkin työntekijöiden kanssa aikaa oli kiireisyyden vuoksi lähes mahdoton sopia, olihan haastatteluun varattu kaksituntinen pois tavallisimmin juuri asiakastyöstä. Kiireestä huolimatta kuitenkin kaikki työntekijät, joihin otin yhteyttä, suostuivat haastatteluun. Yksi haastattelu jäi toteutumatta työntekijän jouduttua pidemmälle sairauslomalle.

Kaikki asiantuntijoiden haastattelut tein heidän työpaikoillaan. Haastattelujen pituudet vaihtelivat tunnista kahteen tuntiin, pääosin haastattelut lähenivät kahta tuntia. Haastattelun teemat tulivat rauhassa keskustelluiksi, muutaman haastattelun aikataulua jouduin tiivistämään työntekijän jouduttua lyhentämään ennalta varattua haastattelu-aikaa. Kaikki haastattelut nauhoitin C-kaseteille.

Haastattelujen sisällöllinen sujuminen

Lähtiessäni haastattelemaan, pyysin asiantuntijoita vastaamaan kysymyksiini ja käymään niistä keskustelua oman työkokemuksensa kautta. Lähtökohtanani korostin, että en odota työntekijöiden kertovan minulle mitään yleistä totuutta uusperheistä tai kykenevän kertomaan edes kokokuvaa omasta työyksiköstään. Tähän liittyen korostin myös, etten odota mitään numeerisesti oikeita vastauksia vaan oleellista oli se mikä näkyi ja tuntui kunkin työntekijän työssä. Korostuksestani huolimatta joitakin haastateltavia vaivasi eräänlainen “numerotauti”; uusperheiden esimerkiksi kerrottiin olevan varsin tuntuva työsarka, kuitenkin jos olisi ollut esittää numerot sen uskottiin olevan perheittäin laskettuna pienempi kuin työntekijän subjektiivinen kokemus. (vrt. Juhila 1993.) Toisaalta oman työn ja kokemuksen kautta puhuminen koettiin helpottavana, tällöin voitiin puhua siitä mistä oikeasti tiedettiin.

Haastateltavat käyttäytyivät haastattelutilanteessa eri tavoin. Tällöin oli kokemukseni mukaan kyse nimenomaan persoonallisista eroista, ei esimerkiksi opilliseen

taustaan, ammatilliseen kokemukseen tai sukupuoleen liittyvistä eroista. Sujuvimmillaan haastattelut etenivät teemasta toiseen itseni vain kevyesti ohjaillessa niitä. Toisessa ääripäässä tunsin olevani todella vaikeuksissa saadakseni haastateltavan ottamaan edes jotain kantaa esittämiini kysymyksiin. Näin siitä huolimatta, että haastateltavani ovat puhetyöläisiä ja haastattelutilanne vuorovaikutustilanteena on heille tuttuakin tutumpi. Tosin he itse ovat tavallisesti haastattelijan roolissa. Ratkaisevana selittäjänä ei toimi myöskään oma haastattelijan kokemukseni — ensimmäiset haastateltavat eivät tuntuneet muita vaikeammilta, joskin muutaman ensimmäisen haastattelun jälkeen tunsin olevani varmempi haastattelija. Haastateltavissa oli myös selvästi eroja siinä, miten vapaasti he käyttivät asiakastapauksiaan esimerkkeinä keskustellessaan kanssani. Tässä oli mielestäni kyse eettisten rajojen vetämisen voimakkuudesta, siitä miten perusteellisesti asiakkaita tulee suojella. Toiset haastateltavat puhuivat nimenomaisesti esimerkkien kautta, jotkut yrittivät etsiä esimerkkejä, mutta eivät aina saaneet mieleen, jotkut muistuttivat minua mahdollisesti tunnistettavien esimerkkien salassapidosta tutkimusraportissa ja ääripäänä jotkut tietoisesti eivät ottaneet esimerkkejä juuri lainkaan keskusteluun. Tällöin keskustelu väistämättä kulki abstraktimmalla tasolla.

Haastatteluja tehdessäni minulla oli lista teema-alueista, joista halusin työntekijöiden kanssa keskustella (ks. Liite 1). Kunkin haastatteleman asian tutkijan kanssa keskustelin aluksi lyhyesti heidän omasta työhistoriastaan ja omista erityiskiinnostuksista työntekijänä. Samoin itse asiantuntijuuteen liittyen keskustelimme lapsista asiakkaina.

Haastattelun pääosa koski moninaisissa perhesuhteissa elävien lasten arkea. Haastatteluihin lähtiessäni en halunnut suoraan puhua uusperheestä, vaikka se oli tutkimukseni lähtökohta ja siihen myös haastattelut käytännössä kiinnittyivät. Lähtemällä liikkeelle laueammin ja asettamalla kysymyksen lasten moninaisista perhesuhteista, tilanteista joissa lapsen elämään kuuluu biologisten vanhemmuussuhteiden lisäksi merkityksellisiä sosiaalisia vanhempia, halusin antaa sijaa mahdolliselle keskustelulle esimerkiksi sijais-, adoptio- tai samaa sukupuolta olevien vanhempien perheistä. Tällainen laeva liikkeellelähtö osoittautui tietyssä mielessä ongelmalliseksi. Joillekin haastateltaville oli vaikea mieltää, mitä oikein tavoittelen. Sen sijaan että haastateltavani olisivat tuoneet esiin asiakaskunnastaan odottamiani eri pohjalta rakentuneita lasten perheitä, he pikemminkin toivat esiin uusperheestä ilmeneviä rakenteeltaan erilaisia muotoja. Ajatukseni katsoa sosiaalista vanhemmuutta myös uusperhettä laajemmin siis käytännössä tyrehtyi alkuunsa. Vain harvoin keskustelin haastateltavieni kanssa esimerkiksi sijaisperheistä.

Lasten arjesta keskustellessamme hyvin keskeisellä sijalla oli lapsen ja perheeseen tulleen uuden aikuisen keskinäinen suhde ja sen erilaiset ulottuvuudet. Samoin keskustelimme lasten sisarussuhteista, perheestä, kodista ja sukulaissuhteista. Kysymysteemani olivat tavallaan melko neutraaleja ja yleisiäkin. Samalla olin kuitenkin erityisen kiinnostunut siitä, millaiset uusperheessä elävien lasten elämään

liittyvät asiat haastateltavani nostavat ongelmina esiin ja miten he katsovat näitä ongelmia voitavan ratkaista.

Pääosin arvioin haastattelujen sujuneen varsin hyvin. Omat haastattelijan taitoni kehittyivät matkan varrella ja näin myös kykyni toimia “vaikeiden” haastateltavien kanssa. Kun haastattelut lähtivät käyntiin haastateltavani olivat varsin innostuneita-kin puhujia. Vein haastateltaviltani tärkeää työaika, mutta uskon myös antaneeni heille jotakin. Paras kiitos oli, kun haastateltavani totesi haastattelun lopuksi olevansa yllättynyt, miten tiedän näin paljon uusperheistä, ts. miten osasin kysyä niin monenlaisia kysymyksiä uusperheestä, ja miten tällaiselle yhden teeman äärelle pysähtymiselle, perinpohjaiselle pohtimiselle ja jäsentämiselle on työn kiireisessä arjessa harvoin tilaisuutta.

3.2 Lasten haastattelut

Haastateltavien lasten löytäminen

Kuten jo asiantuntijahaastatteluja koskevassa osuudessa toin esiin, alkuperäinen tavoitteeni oli löytää haastateltavakseni uusperheessä – tai uusperheenomaisissa olosuhteissa – eläviä lapsia perheneuvolan kautta. Kun tämä perusasetelmani tuli perheneuvolassa hyväksytyksi anoin 12.01.1994 Sosiaali- ja terveysministeriöltä tutkimuslupaa, jotta voisin käyttää tutkimustani varten perheneuvolan asiakkaita koskevia asiakirjoja ja henkilötietoja. Tutkimuslupa tutkimukselleni myönnettiin 31.03.1994. Tutkimusluvassa edellytettiin, että yhteydenotto haastateltaviin asiakkaisiin tai heidän huoltajiinsa tapahtuu perheneuvolan toimesta.

Haastatellessani työntekijöitä kävin heidän kanssaan keskustelua myös tulossa olevasta tutkimukseni lasten haastatteluosuudesta, kyselin löytyykö heidän nykyisistä tai äskettäin lopettaneista asiakkaistaan minulle mahdollisia haastateltavia. Monen haastattelemani asiantuntijan mielestä tällaisia asiakkaita löytyisi helpostikin.

Tutkimusluvan saatuani lähetin perheneuvolan työntekijöille ohjeet haastateltavien lasten etsimiseksi. Haastateltavien kriteereitä määrittelin ohjeissani seuraavasti:

“ – Lasten tulisi elää moninaisten perhesuhteiden keskellä. Tällä tarkoitan sitä, että he eivät elä ns. ydinperheessä, johon kuuluisivat vain vanhemmat ja heidän biologisesti yhteiset lapsensa. Sen sijaan tärkeää on, että lasten elämään on jollakin tavoin vaikuttamassa ainakin yksi sosiaalinen aikuinen, joka voi olla esimerkiksi vanhemman uusi kumppani, ja kenties myös tämän lapsia. Ei ole välttämätöntä, että nämä kaikki ihmiset asuvat yhdessä, kunhan heidän ja lasten välinen suhde on jollain tavoin merkityksellinen lapsen kannalta. Kysymyseen voivat tulla siis hyvinkin monenlaiset uudelleen muotoutuneet perheet ja

joukkoon voi hyvin tulla jokin biologisesta perheestään poissijoitettukin lapsi. Tärkeämpää kuin jokin tietty perhemalli, on noiden sosiaalisten (ilman biologista sidettä olevien) suhteiden olemassaolo. Kaikenkaikkiaan pyrin saamaan haastateltavakseni noin 20 lasta.

– Haastateltavat *lapset voivat vaihdella iältään* noin kouluiän kynnyksellä olevista murrosikäisiin, jopa vähän vanhempiin asti. En halua asettaa ikärajoja numeroin, mutta ajattelen kouluiän kynnyksellä olevia olevan jo mahdollista haastatella tutkimustani varten. Lasten yläikäraja varmaan käytännössä asettuu miettimienne asiakastapausten kautta.

– *Sukupuolen* puolesta toivon, että haastateltavissa olisi sekä tyttöjä että poikia. Sukupuolen liitän myös perhetaustaan: toivon että haastateltavien joukkoon mahtuisi lapsia sekä niistä perheistä, joissa uudet aikuiset ovat miehiä, että myös niistä, joissa uudet aikuiset ovat naisia.

– Haastateltavissa voi olla joukossa myös samasta perheestä esim. kaksi lasta, varsinkin silloin, jos näiden lasten biologisetkaan perhesuhteet eivät ole samat.

– Perheet, joista lapset tulevat, ovat asiakkainanne hyvin erilaisista syistä. Kun haastateltavia lapsia mietitään, ei ole tarpeen eritellä näitä syitä, eli ongelmien ei välttämättä tarvitse olla nimenomaisesti perhesuhteisiin liittyviä ongelmia. Myöskään haastateltavan lapsen ei ole välttämätöntä olla se, jonka vuoksi perheneuvolaan on tultu.“

Lasten etsimistä koskevat ohjeet olivat tarkoituksellisesti väljiä. Halusin antaa työntekijöille lähinnä vain riittävän kehikon, jonka sisälle mahdollisimman monet tutkimukseeni sopivat lapset voisivat tulla luetuiksi.

Lasten etsimisen käytännöstä sovimme perheneuvolan kanssa niin, että he ottavat asian esille sopivaksi katsomiensa haastateltavien kohdalla joko perheneuvolaikäynnillä tai puhelimitse. Lapselta ja hänen perheeltään tiedustellaan alustavaa suostumusta ja lupaa antaa heidän yhteystietonsa minulle. Samoin perheneuvolasta annettiin lapselle ja hänen perheelleen laatimani kirje, jossa jälleen kerroin lyhyesti tutkimuksestani, ennen kaikkea lapsilta saatavan heitä itseään koskevan tiedon tärkeydestä, lapsen oman suostumuksen tärkeydestä ja tutkimuksen luottamuksellisuudesta. (ks. tarkemmin Liite 2.)

Perheneuvolan kautta tavoitin lopulta 7 perhettä, joista haastattelin yhteensä 10 lasta loppukeväästä 1994. Mahdollisuudesta haastatella muita kuin varsinaisena asiakkaana olleita lapsia neuvottelin kahdessa perheessä erikseen. Tavoitteeni 20 haastateltavan löytämisestä perheneuvolan kautta siis kutistui puoleen. Tämä oli mielestäni yllättävää siihen nähden mitä olin keskustellut työntekijöiden kanssa

etukäteen. Työntekijät eivät kertoneet myöskään ongelmista saada lasten ja perheiden alustavaa suostumusta tulla tutkimukseen mukaan. Haastateltavien etsiminen jäi yksittäisten työntekijöiden varaan, jolloin haastateltavien niukkuutta voin vain arvella. Voin olettaa tällaisen haastateltavien etsintätyön olevan asiakaspaineessa työskentelevien työntekijöiden kuormassa niitä asioita, jotka voi laittaa myös sivuun. Olin kuitenkin työntekijöiden yhteistyötahdon varassa, siihen velvoitti itse tutkimuslupakin. Haastateltavien etsintä asiakaspapereita läpikäymällä todettiin perheneuvolassa jo lähtökohdiltaan huonoksi vaihtoehdoksi, vaikka tutkimuslupani sisälsi siihen mahdollisuuden. Tutkimuslupan suoma mahdollisuutta käyttää perheneuvolan asiakirjoja en käyttänyt muutoinkaan hyväksi, sillä en nähnyt tutkimukselleni tarpeelliseksi asiakirjatietojen käyttöä.

Olin tyytymätön haastateltavieni määrän niukkuuteen ja siksi etsin lisähaastateltavia jonkinlaisella sovelletulla lumipallomenetelmällä. Puhuin erilaisissa yhteyksissä niin tuttujien kuin tuntemattomampienkin ihmisten kanssa tutkimuksestani ja näin joku aina keksi jonkun tuttavansa, jolta voisi kysyä. Tällä menetelmällä löysin haastateltavakseni lisää viisi (5) lasta. Haastateltavat lapset tai heidän perheensä eivät kuuluneet henkilökohtaiseen tuttavapiiriini, sillä katsoin niin lasten kuin itsenikin puolesta hyväksi ettemme tunne toisiamme. Nämä lisähaastattelut tein (välillä olleesta virkavapaudestani johtuen) syksyllä 1995.

Haastateltavat löytyivät siis lopulta kahta reittiä, auttamisorganisaation kautta ja vapaasti muualta etsien. Tätä kautta voi ajatella, että aineistossani on “ongelmalapsia” ja niitä, joilla ei ole perheneuvola-asiakkuuteen johtaneita ongelmia. Tämä kääntyy osaltaan tutkimukseni resurssiksi. Vapaasti valikoituneet haastateltavat paitsi täydentävät aineistoa, toimivat eräänlaisena peilauspintana muulle aineistolle. Tältä pohjalta on mahdollista keskustella myös “ongelma-aineiston” erityispiirteistä. Varsinaisena vertailuaineistona tätä täydentävää aineistoa en kuitenkaan käytä.

Haastatellut lapset

Tutkimustani varten haastattelin siis yhteensä 15 lasta. Kaikki nämä lapset asuivat ja kävivät koulua Tampereella tai lähikunnissa. Iältään lapset olivat 6-16 -vuotiaita. Ikäajanalle lapset sijoittuivat seuraavasti:

Ikä v.	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Kpl	1	1	–	–	1	4	2	–	3	2	1

Haastatteleman lapset sijoittuvat ikäajanalla kolmeen ryhmään koululaisuutensa mukaan:

1) Alle kouluikäiset. Tähän ryhmään kuului kaksi (2) lasta, jotka olivat iältään 6- ja 7- vuotiaat. Toinen heistä kävi päiväkotia ja oli saanut esikoulun päätökseen, toinen oli kotihoidossa.

2) Esimurrosikäiset. Tähän ryhmään kuului seitsemän (7) lasta, jotka olivat iältään 10-12-vuotiaita. Koululaisina he olivat peruskoulun ala-astetta käyviä.

3) Murrosikäiset/nuoret. Tähän ryhmään kuului kuusi (6) lasta, jotka olivat iältään 14-16-vuotiaita. Koululaisina he olivat peruskoulun yläastetta käyviä, kaksi juuri sitä lopettamassa.

Haastattelemistani lapsista tyttöjä oli kuusi (6) ja poikia yhdeksän (9). Perheneuvolan kautta valikoituneissa poikien suhteellinen osuus oli vielä painottuneempi (3 tyttöä, 7 poikaa).

Lasten perhetaustaa en selvittänyt etukäteen, perheneuvolasta sain yhteydenottojani varten tiedot perheistä sen mukaan, ketkä asuivat yhdessä. Uusperhetyypin ja perhetaustan mukaan haastattelemani lapset voi jaotella seuraavasti:

- 1) Äidin uusi perhe: 13 lasta.
 - lapsen biologinen isä kuollut: 2 lasta
 - lapsen biologiseen isään ei muutoin mitään yhteyttä: 3 lasta
 - lapsi uuden isän adoptioima: 1 lapsi
- 2) Isän uusi perhe: 3 lasta.
 - lapsen biologinen äiti kuollut: 1 lapsi

Haastattelemistani lapsista siis kuudella (6) toinen biologinen vanhempi ei ollut olemassa tai häneen ei ollut minkäänlaista yhteyttä. Lopuilla yhdeksällä (9) lapsella, jotka asuivat vanhempansa uudessa perheessä oli myös muualla asuva biologinen vanhempi, jonka kanssa he olivat tekemisissä. Yhtä lukuun ottamatta kaikkien lasten perheessä asui vakinaisesti äidin tai isän uusi puoliso tai elämäkumppani.

Tämä lasten perhetaustojen kirjavuus vastaa sattumalta myös tilastoissa rakentuvaa kuvaa uusperheistä ja niissä asuvista lapsista.

Lasten haastattelujen käytännöllinen toteutus

Saatuani perheneuvolasta tai muiden yhteyshenkilöideni kautta tiedon perheen ja lapsen suostumuksesta haastatteluun, otin lapsen kotiin yhteyden puhelimitse. Puhelimessa keskustelin lapsen huoltajan kanssa. Tavallisimmin puhuimme lyhyesti tutkimuksestani ja heidän suostumuksestaan, tarkensin myös onko lapsi itse suostunut haastateltavaksi. Kun nämä asiat olivat kunnossa, sovimme haastatteluajasta ja paikasta. Joidenkin isompien lasten kanssa sovin ajasta ja paikasta ilman vanhemman välitystä.

Haastattelupaikaksi minulla oli jo perheille annetussa kirjeessä esitetty vaihtoehtoina lapsen koti, minun työpaikkani Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella tai perheneuvolan kautta löytyneillä haastateltavilla Tampereen kaupungin perheneuvolan tilat. Yhtenä mahdollisuutena esitin tarvittaessa myös omaa kotiani,

jossa teinkin yhden haastattelun. Kaikki muut haastattelut tein lasten kotona. Yksi lapsista olisi tullut haastateltavaksi työpaikalleni, mutta vanhemman toivomuksesta tämäkin haastattelu siirrettiin kotona tapahtuvaksi.

Haastattelut tein tavallisesti arkipäivinä, koulupäivän jälkeen. Monilla haastattelemistani lapsista oli erilaisia harrastuksia, mm. peliharjoituksia, jolloin haastattelu pyrittiin sijoittamaan päivään, jolloin harrastuksia ei ollut ja lapsella oli mahdollisuus varata riittävästi rauhoitettua aikaa haastatteluun. Pyrimme vanhempien kanssa sijoittamaan haastatteluja myös mahdollisesti lyhyempiin koulupäiviin tai ainakin niin, että lapsi oli koulupäivän jälkeen ehtinyt hieman levätä. Haastatteluaikaa sovitattaessa sitä yhteen soviteltiin myös perheen aikuisten menojen kanssa. Tavallisesti aika soviteltiin niin, että lapsen kotona oli myös joku aikuinen. Vanhemmat olivat kuitenkin hyvin luottavaisia suhteessa minuun, sillä muutamat lapsista olivat yksin kotona haastattellessani heitä. Joitain vanhempia tapasin haastattelemaan mennessäni tai poislähtiessäni, mutta en kaikkia.

Mennessäni tekemään haastattelua kertosin vielä vanhemman läsnäollessa, mikäli tämä oli paikalla, miksi haluan haastatella heidän lastaan ja tarkistin oliko heillä jotakin kysyttävää ennen haastattelun toteuttamista. Vanhemmat suhtautuivat lasten haastatteluun periaatteessa myönteisesti. Jotkut pitivät oikein hyvänä, että lapsi saa puhua omista perheasioistaan jonkun ulkopuolisen neutraalin henkilön kanssa. Muutamat vanhemmat tarjoutuivat jonkinlaiseen selittäjän rooliin ja halusivat kertoa minulle joitakin taustoja, joita lapsi ei mahdollisesti itsekään muista tai ymmärrä. Jossain tilanteessa tunsin joutuneeni lähes terapeutiksi vanhemman purkaessa heidän perheensä tilannetta ja lapsen suhteita sen keskellä. Yksi vanhempi olisi halunnut tietää mitä lapsi jostakin tietystä asiasta kertoi haastattelussa, tätä hän kysyi lähinnä oman ymmärryksensä tueksi, ei siksi että hänelle olisi ollut tärkeää kontrolloida, mitä lapsi sanoi. Lasten kanssa tein kuitenkin vaitiololupauksen siitä, mitä he minulle haastattelussa kertovat ja näin yksittäisten haastattelujen tiedot eivät välittyneet sellaisenaan kenellekään.

Haastattelukäynnit lasten kotona muistuttivat paljolti kyläilykäyntejä. Suomalaiseen kyläilyyn kuuluu oleellisena osana kahvinjuonti ja näin tapahtui varsin monen haastatteluni yhteydessä. Kahvia juotiin vaihdellen ennen tai jälkeen haastattelun ja monesti lapsen itsensä tarjoilemana, jopa silloinkin kun vanhempia ei ollut kotona. Useimmiten istuin kahvipöydässä lasten kanssa, joskus myös vanhempien. Kyläilyä haastatteluni muistuttivat myös sikäli, että haastattelut tehtiin hyvin tavallisesti olohuoneen sohvalla. Näin etenkin silloin kun lapsi oli yksin kotona tai olohuone oli muuten vapaa ja rauhoitettu tila. Jonkin haastattelun tein myös keittiön pöydän ääressä. Olohuoneen rinnalla toinen tila, jossa haastatteluja tehtiin, olivat lasten omat huoneet. Vetäytyttäessä lapsen omaan huoneeseen, tunsin itseni enemmän lasten kaveriksi tai ystäväksi, jotka tuodaan lapsen yksityisyyteen. Lapsen huoneeseen vetäytymiselle oli kuitenkin usein käytännölliset syyt: sulkemalla ovi saatiin

rauhallinen haastattelupaikka, jonne äidin korva ei kuullut eivätkä pienemmät sisarukset voineet tulla häiritsemään.

Olohuone ja lapsen oma huone olivat muutoinkin kuin omien roolituntemusteni kannalta erilaisia haastattelutiloja. Omassa huoneessaan lapset olivat enemmän omien tavaroidensa ympäröimiä – elleivät lapsen tavarat olleet olohuoneeseen keskitettyjä. Omassa huoneessaan varsinkin pienemmät lapset liikkuvat enemmän ja myös esittelivät minulle erilaisia tavaroitaan. Tällöin lapsen maailma oli tavallaan minullekin hyvin käsin kosketeltavaa. Yksi pienemmistä lapsista esimerkiksi keinui lähes koko haastattelun ajan, mutta oli silti varsin keskittynyt haastatteluun. Usein istuin lasten sängyn laidalla tai kirjoituspöydän tuolilla ja lapsen itsensä valitessa paikkansa lattialta, minäkin istuin sinne.

Oman paikkani ja roolini pyrin siis ottamaan sellaisena kuin se minulle lapsen suunnasta luontevasti tarjoutui. Jollain tavalla kuitenkin pyrin tietoisesti välttämään aikuisauktoriteetin roolia. Tämä näkyi esimerkiksi juuri siinä, etten valinnut omaksi paikakseni vapaaksi jätettyä lapsen huoneen ainoata tuolia (vaikka se loppuraskaudestani johtuen olisi ollut huomattavasti mukavampi), vaan istahdin lapsen kanssa lattialle. Pienempien lapsien halua puuhailia erilaisia asioita haastattelun aikana en myöskään halunnut erityisesti rajoittaa. Minusta tuntui, että lapsen pakottaminen fyysisesti pysähtymään haastattelun äärelle ei olisi tuonut ainakaan parempaa haastattelutulosta. Täysin vapaita kontrollistani tilanteet eivät kuitenkaan olleet, sillä erilaisia haastatteluteemaan palauttamisia tein useimpien lasten kohdalla. (vrt. Fine & Sandström 1988; Mandell 1988; Butler & Williamson 1994.)

Myös kaikki lasten haastattelut nauhoitin C-kaseteille. Haastattelunauhurini herätti pienemmissä lapsissa jonkin verran kiinnostusta ja kokeilimmekin yhdessä miten äänet sieltä kuuluvat. Haastattelujen pituudet vaihtelivat haastattelun sujumisen ja lapsen puheliaisuuden mukaan. Lasten haastattelut kestivät ½ - 1 ½ tuntia.

Haastattelukäyntini eivät päättäneet varsinaisten haastatteluteemojeni tultua läpikäydyiksi. Sen sijaan keskustelimme usein haastattelun päätyttyä lapsen kanssa vielä hänen harrastuksistaan, koulusta tai muusta sellaisesta. Monet lapsista halusivat esitellä minulle kotieläimiään ja joidenkin kanssa katsoimme valokuvia joistakin tapahtumista, mitkä olivat tulleet haastattelun aikana puheeksi.

Perheen aikuisten kanssa keskustelin lähtiessäni vielä heidän kiinnostuksestaan saada tietoa tutkimuksestani sen valmistuttua. Samoin vastailin mikäli heillä oli muutoin kysyttävää tai keskusteltavaa tutkimukseni teemoista.

Haastattelujen jälkeen kirjoitin tutkimuspäiväkirjaani keskeiset haastatteluun liittyvät asiat. Tällaisia olivat lähinnä haastattelun sopimiseen liittyvät asiat, haastattelun

kulusta minulle välittyneet tunnelmat ja mahdolliset erityishuomiot. Samoin kirjasin ylös lasten vanhempien kanssa käymäni keskustelut.

Lasten haastattelujen sisällöllinen sujuminen

Päästyäni keskustelemaan lapsen kanssa kahdestaan tarkistin vielä kertaalleen lapselta itseltään, että hän on itse suostunut tähän haastatteluun. Kaikki lapset olivat suostumuksensa antaneet, eikä kukaan halunnut tässä vaiheessa kieltäytyä. Kaikki lapset eivät oikein muistaneet, kuka heiltä oli kysynyt asiaa. Useimmilla lapsilla haastatteluun osallistuminen ei herättänyt sen kummempia tunteita, heillä ei ollut mitään sitä vastaan ja siksi suostuivat. Joku lapsista oli ymmärtänyt, että haastatteluun ns. “pitäisi” osallistua, eikä hän ollut sitä vastustanutkaan. Joidenkin lasten mielestä oli selvästikin hauskaa ja samalla vähän jännittävää, että heitä tultiin haastattelemaan. Parilla lapsella oli kokemusta myös aiemmista haastattelutilanteista. Kaikilla lapsilla oli haastatteluun myös vanhempansa suostumus ja siten lupa puhua asioistaan.

Haastattelun aluksi pidin tärkeänä kertoa lapselle itselleen, miksi oikein haluan haastatella häntä. Kerroin haluavani tietää keiden kanssa lapsi asuu ja on tekemisissä tavallisesti ja mitä ja kenen kanssa hän päivän mittaan tekee. Kerroin siitä, miten tällaisia asioita tavallisesti kysytään aikuisilta – äideiltä ja isiltä –, mutta minusta niitä on tärkeää nyt kysyä lapsilta itseltään. Samoin kerroin haastattelevani nyt haastateltavana olevan lapsen lisäksi monia muitakin lapsia, jotka elävät vähän samanlaisessa tilanteessa, jotka asuvat yhdessä äidin tai isän uuden kumppanin kanssa.

Samassa yhteydessä kerroin myös lapsille, miten olin saanut tietää heidän nimensä ja osoitteensa. Tärkeää oli myös mielestäni sanoa, etten tiedä lapsesta tai hänen perheestään nimeä ja osoitetta lukuun ottamatta muuta etukäteen. Lapsi itse on siis se, joka minulle kertoo asioita. Siitä mitä lapsi puhuu minulle, lupasin olla kertomatta vanhemmille tai perheneuvolan työntekijöille. Asiat siis jäisivät lapsen ja minun välisiksi.

Kerroin tekeväni näitä haastatteluja sitä varten, että käyn koulua, yliopistoa, ja tämä on sellaista minun koulutehtävien tekemistä. Sen jälkeen, kun olen tehnyt haastattelut, kirjoitan kirjan, jossa kerron siitä, mitä olen lapsilta saanut tietää. Siinä kirjassa en kuitenkaan kerro kenestäkään tietystä lapsesta niin, että joku ulkopuolinen voisi tietää asian koskevan juuri tätä lasta.

Ennen itse haastattelua lapsella oli mahdollisuus kysyä, mikäli hänellä oli jotakin epäselvää. Itse kerroin kysyväni heiltä ihan tavallisia asioita heidän jokapäiväisestä elämästään, josta vain he voivat tietää, en minä. Näihin kysymyksiin vastatessa ei siis tarvitse miettiä vastaako oikein vai väärin, sillä se mitä lapsi kertoo minulle on sinänsä oikein. Näin halusin vapauttaa lapsia mahdollisesta haastattelujännityksestä.

Jotkut olivatkin etukäteen pohtineet, mitä oikein mahdan kysyä ja joskus vanhemmat olivat vannottaneet, että pitää sitten vastata kunnolla eikä puhua "lööperiä". Lapsia kiinnosti kuinka montaa lasta oikein haastattelen, monesko haastateltava hän oli ja joku halusi tietää onko minulla monta kysymystä. Kysymysten määrä selvästikin liittyy koulumaiseen kysymyksiin vastaamiseen. Selvitin, että minulla on erilaisia aiheita, joista haluan jutella ja kysellä, ettei minulla selkeästi ole esimerkiksi kymmentä kysymystä johon pitää vastata. Kysymysten määrän sijaan kehystin lapsille haastattelutilannetta vielä kertomalla kuinka kauan meillä ehkä menee aikaa. Jos lapsella oli joku meno tiedossa haastattelun jälkeen, teimme selväksi milloin lopetetaan, että hän ehtii hyvin.

Lasten kohtaamisen yhteydessä puhutaan usein, miten lapsiin pitää ensin tutustua ja luoda jonkinlainen suhde, ennen kuin heiltä voi ajatella saatavan jotain tietoa. Oma kokemukseni näiden haastattelemieni lasten kohdalla on toisenlainen. Lapset tiesivät heitä tultavan haastattelemaan ja olivat siihen valmistautuneet. Erilaiset tietoiset lämmittelyt ja tutustumisleikit olisivat mielestäni olleet lasten aliarviointia ja hämmäntäneet heitä. Isompien lasten haastatteluissa ne olisivat tuntuneet muutoinkin epäasiallisilta. Itse en katsonut, että lasten luottamuksen saavuttamiseksi olisin haastatteluissani tarvinnut jotakin erityisiä kikkoja. En kokenut tarpeelliseksi erityisellä tavalla asettautua lasten ystäväksi, joskin kuitenkin tietoisesti vältin jonkinlaista auktoriteetin, kuten vanhemman, opettajan tai perheneuvolan työntekijän roolia (vrt. Fine & Sandstrom 1988). Parhaiten kuvaan omaa rooliani toteamalla, että menin tapaamaan lapsia sellaisena kuin olen, avoimesti lasten arjesta kiinnostuneena.

Myös lapset tuntuivat olevan haastattelussa hyvin omana itsenään. Monet lapset olivat myös sikäli avoimia, ettei heille ollut merkitystä, vaikka kotona ollut vanhempi olisi kuullut mitä puhuimme – tällaista mahdollisuutta tosin ei ollut kuin ehkä kolmessa haastattelussa. Haastatteluissa lasten vastaukset tuntuivat hyvin aidosti heidän omilta vastauksiltaan. Haastattelujen kuluessa lapset tosin joskus halusivat tarkistaa esimerkiksi kotona olleelta äidiltään jotakin yksityiskohtaa, jota eivät tarkkaan muistaneet, kuten vaikkapa milloin he olivat muuttaneet eroon isästä. Muutoin lapset puhuivat haastattelussa omien tietojensa ja ymmärryksensä pohjalta.

Lasten haastattelujen läpiviemistä varten minulla oli teemalista. Lähdimme liikkeelle siitä keitä kuuluu lapsen perheeseen. Tässä yhteydessä tein itselleni muistiinpanoja jonkinlaisten perhekarttojen muodossa haastatteluni tueksi. Tämän jälkeen tein erilaisia kysymyksiä em. karttaa apunani käyttäen nykyisen yhdessä asuvan perheen muotoutumisesta, lapsen ajatuksista ja suhteista eri perheenjäseniin, mitä hän tekee kenenkin kanssa, miten hänen arkipäivänsä rakentuu jne. Samoin keskustelimme lasten sukulaissuhteista niin uuden aikuisen kuin biologisiinkin sukulaisiin nähden. (ks. Liite 3.) Teemalistassani minulla oli teemojen alla joukko kysymyksiä, pääkysymyksiä ja mahdollisia lisä- tai apukysymyksiä tarvittaessa kysyttäväksi,

ellei haastattelu muutoin tunnu luistavan. Listallani olevat kysymykset olin pyrkinyt tekemään myös varsin konkreettisiksi ja riittävän yksinkertaisiksi, jotta ne olisivat ymmärrettäviä, sanotaanhan lasten maailman olevan hyvin konkreettinen. Pienimpiä lapsia lukuun ottamatta sain huomata, että konkretisoinnit olivat joskus jonkinlaisia ylikonkretisointeja. Kymmenvuotiaat lapset saattoivat käyttää puheessaan varsin sujuvasti abstraktejakin ilmauksia ja olivat paljon fiksumpia kuin osasin odottaa. Konkreettiset kysymykset pitivät minut kuitenkin hyvin irti tutkimuksen tai asiantuntijuuden kielestä, joista on voitava irrottautua olipa haastateltavana lapsia tai aikuisia.

Haastateltavina lapset – kuten aikuiset asiantuntijatkin – olivat keskenään erilaisia. Lapset olivat persoonina ja temperamentiltaan varsin erilaisia. Jotkut lapset olivat vähän ujoja, hiljaisia, niukemmin vastaavia. Toiset olivat monella tapaa hyvin avoimia ja kertoivat haastattelun mittaan monenlaisista sattumuksista. Hyvin vaikea on vetää rajaa esimerkiksi siinä onko pienen lapsen puheen rönsyilyssä kyse lapsen persoonaan kuuluvasta vilkkaudesta vai ikään liittyvästä keskittymiskyvyn puutteesta. Oikeastaan yhden lapsen kohdalla pohdin, onko lapsen keskittymiskyky odottamaani heikompi. Ikä on siis väistämättä yksi tekijä, jolla on merkitystä lasten haastattelussa. Sen vaikutukset eivät kuitenkaan ole aivan suoraviivaisia. Vähäpuheisia voivat olla niin pienet kuin isotkin lapset, samoin haastattelijalta vaaditaan kykyä pitää puheessaan rönsyilevät haastateltavat riittävän hyvin kiinni haastattelun teemoissa. Samat kysymykset koskevat mielestäni aikuisten haastattelua.

Lapsilla haastatteluun keskittyminen, rönsyily tai vähäpuheisuus saavat mielestäni erilaisia piirteitä iästä riippuen. Toinen haastattelemistani pienistä pojista esimerkiksi puuhaili kaikenlaista ja liikkui lähes koko haastattelun ajan, mutta oli mielestäni hyvin keskittynyt haastatteluun. Toinen pienistä pojista puolestaan oli ajatuksissaan selvästi paljon muualla, vaikka kohtuullisen hyvin oli muutoin keskittynyt haastatteluun. Tällainen erilainen puuhailu haastattelun aikana oli ominaista nimenomaan pienemmille lapsille. Niin pienet lapset kuin 10–12-vuotiaatkin saattoivat olla joskus puheessaan varsin rönsyileviä. Lapset sukelsivat aina välillä omiin maailmoihinsa, kertomaan jääkiekon liigajoukkueista ja idoleistaan, kesäretkistä tai erilaisista sattumuksista. Ne kuvasivat hyvin lasten maailmaa ja niille oli annettava haastatteluissa tilaa. Haastattelijana tehtävänäni oli aina välillä kuitenkin palauttaa lapset itse haastattelun teemoihin, pienempien lasten kohdalla tämä vaati enemmän haastattelijan kärsivällisyyttä. 14–16-vuotiailla oli vähiten tällaista rönsyilyä, joka karkasi itse haastattelun aihepiirien ulkopuolelle. Lasten puheeseen aivan pienimpiä lukuun ottamatta liittyi usein myös varsin syvällistä pohdintaa, teemojen äärelle pysähtymistä. (vrt. Andanæs 1991, 283–284; Butler & Williamson 1994, 3.)

Sen rinnalla, että lasten puheissa esiintyi rönsyilyä, lasten vastaukset saattoivat välillä olla hyvin lyhyitä tai kantaa-ottamattomia. Erityisesti erilaiset mielipidekysymykset, joissa kysyin “Miltä tuntui...?”, “mitä tykkäsit...?”, “mitä ajattelit...?” olivat tällaisia. Pienempien lasten saattoi olla varmasti vaikeakin vastata vaikkapa kysymykseen siitä, mitä ajatteli äidin uudesta miehestä, kun tapasi tämän ensimmäisen kerran. Joillekin lapsille monet asiat olivat jotenkin samantekeviä, he eivät olleet pohtineet asioita sen kummemmin. Jossain asioissa lapset mielestäni olivat myös lojaaleja vanhempiaan kohtaan eivätkä siksi ottaneet asioihin kantaa. Jotkut isommat lapset suhtautuivat puolestaan hieman yliolkaisesti tällaisiin kysymyksiin. Mielestäni en kuitenkaan jäänyt vaille vastauksia. Monesti lapset tuottivat jonkinlaisen kuvauksen, kun kysyin asiaa uudelleen tai hieman toisin, jolloin oli vastattava jotain muuta kuin “emmä oikein tiedä” tai “no oli se ihan kiva”. (ks. tarkemmin kpl IV 1.4.)

Usein on esitetty, että tytöt ovat poikia parempia verbaalisesti erittelemään asioita. Tämä tuli jossain määrin esille myös asiantuntijahaastatteluissani keskustellessamme lasten asiakkuudesta. Tämä lasten haastatteluaineisto ei kuitenkaan tue tätä näkemystä. Niin tytöissä kuin pojissa oli hiljaisia ja lyhytsanaisia sekä avoimia paljon puhuvia ja suhteitaan eritteleviä.

Oma kysymyksensä on myös perheneuvolan kautta valikoituneiden haastateltavien ongelmatausta – joskaan en ole tietoinen millaisen ongelman vuoksi lapset ovat perheneuvolassa asioineet. Eri merkitys on varmasti, onko perheneuvolassa pohdittu koulunkäyntiin liittyviä kysymyksiä vai lapsen ja isäpuolen suhdetta – joskin koulu- ja perheasiat olivat joskus hyvin selvästi toisiinsa kietoutuneita. Kolmasosa haastateltavistani ei kuulu perheneuvolan kautta löytyneisiin asiakasperheisiin, eivätkä kaikki näistä asiakasperheisiin kuuluvista lapsistakaan ole varsinaisia perheneuvolan asiakkaita. Katsoessani lapsia tätä ongelmataustaa vasten, minun on useimpien lasten haastatteluiden kohdalla vaikea nähdä sellaista ongelmayhteyttä, joka voimakkaasti erottelisi lapsia. Perheongelmista joillakin lapsilla haastattelussa tulivat selvästi esiin ongelmat isäsuhteissa, joko suhteessa muualla asuvaan biologiseen isään tai äidin uuteen mieheen. Samanlaisia kysymyksiä nousi esiin kuitenkin myös niillä lapsilla, jotka eivät olleet perheneuvolan asiakkaita – ongelmien kärjistyneisyydessä tosin oli joskus eroja. Sekä ongelma- että ei-ongelmataustaisten lasten mukanaolo pikemminkin laajentaa sitä skaalaa, jota minun on lasten elämästä mahdollista välittää kuin vääristää lasten arjesta välittyvää kuvaa.

Varsinaisten haastattelujen päätyttyä keskustelin lasten kanssa siitä, miltä haastattelu heistä oli tuntunut. Päälimmäinen tunteeni on, että haastatteluun osallistuminen ja omista asioista puhuminen oli lapsista mukavaa. Se että he saivat kertoa omia mielipiteitään tavallisista asioista, oli lapsille selvästikin tärkeää. Arkipäivä itsessään on lapsille niin tuttua ja itsestäänselvää, ettei moni sitä tällä tavalla ollut tullut pohtineeksi. Ennakoin joidenkin asioiden, kuten vaikkapa suhteiden muualla asuviin

tai poissaoleviin biologisiin vanhempiin tai uusiin aikuisiin, olevan asioita, joista lasten on kenties vaikea puhua. Mielestäni lapset puhuivat varsin varauksettomasti myös heille itselleen aroista asioista. Haastattelun onnistumisesta kertoi parhaiten yhden tytön haastattelun lopussa esittämä kysymys, tulenko vielä haastattattelemaan toisen kerran – hän olisi mielellään puhunut kanssani uudellenkin. Haastatteluiden lopuksi pyrin myös tarkistamaan lapsilta, oliko heille jäänyt haastattelun kuluessa jokin vaivaamaan mieltä, mikä haastattelussa oli mahdollisesti ollut vaikeaa tai kurjaa, mikä mukavaa (vrt. Levin 1994, 139). Samoin lapsilla oli halutessaan tilaisuus kysyä minulta asioita. Haastattelut olivat lasten mielestä helpompia kuin he olivat ajatelleet. Vaikeina lapset pitivät asioita, joita he joutuivat itse määrittelemään, kuten vaikkapa kysymystä siitä onko äidin uusi mies heille isä vai kaveri vai mikä. Kysymys ei ollut siitä, että asiat olisivat olleet lapselle tunnetasolla niin vaikeita, että niihin ei haluttaisi vastata, vaan lähinnä siitä, että asioita ei aina ollut helppo jäsentää eikä niitä ollut tullut aiemmin pohtineeksi.

Lasten luota lähtiessäni kiitin lapsia haastattelusta, siitä että he jaksoivat pohtia omaa arkipäiväänsä ja auttaa minua tutkimuksessani ja opiskelussani. Halusin vielä kerran kertoa miten tärkeä heidän kertomuksensa minulle on.

Kaiken kaikkiaan lasten haastattelut sujuivat mielestäni hyvin. Yhdenkään haastattelun en voi sanoa varsinaisesti epäonnistuneen. Tunsin “tulevani hyvin juttuun” (vrt. Kalliala 1999, 70) erilaisten ja eri-ikäisten lasten kanssa. Se näkyi joskus mielestäni niinkin, että murrosikäiset lapset saattoivat olla vanhempiaan kohtaan hyvinkin hankalan oloisia, mutta kahdestaan heidän kanssaan puhuessani lapset olivat hyvin avoimia ja mukavia.

3.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Tutkimuksen äänitetty haastatteluaineisto käsitti kaiken kaikkiaan noin 32 tuntia asiantuntijoiden haastatteluja ja noin 12 tuntia lasten haastatteluja. Molemmat haastatteluaineistot purettiin samalla tavalla ääninauhoilta tavanomaiseksi kirjoitetuksi tekstiksi sana-sanalta sellaisenaan. Purkamisessa huomiota ei kiinnitetty taukoihin, äänenpainoihin tms. haastattelupuheen rytmiin, vain puheen sanat purettiin tekstiksi. Purettua tekstiä asiantuntijahaastatteluista kertyi 737 sivua ja lasten haastatteluista 214 sivua (valitulla teksti- ja asetustyyppillä). Haastatteluaineiston purkutyön tekivät (tutkimusluvan saaneet) Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella tutkimusentekoaikana työskennelleet tilapäiset toimistovirkailijat.

Asiantuntijahaastattelut ja suurimman osan lasten haastatteluista tein vuonna 1994. Aineiston analyysin aloitin syksyllä 1995. Haastattelujen tekemisen ja analysoinnin aloittamisen välillä oli (omasta virkavapaudestani johtuen) yli vuoden mittainen tauko. Tämä tauko toi hyvää etäisyyttä aineistoihin. Niihin tarttuessani en enää ollut

kiinni haastattelutilanteen tunnelmassa ja haastattelemissani henkilöissä, joskin nuo tunnelmat olivat tarvittaessa helposti palautettavissa haastattelupäiväkirjaani lukemalla. Toisaalta tauko merkitsi etäisyyttä myös siinä mielessä, että aineistoon oli monellakin tapaa tutustuttava uudelleen ja luettava sitä erilaisin tavoin läpi, ja näin palautettava myös itseltäni unohtuneita asioita mieleen.

Asiantuntijahaastattelut ja lasten haastattelut olivat monella tapaa hyvin erilaisia. Ne olivat laajuudeltaan hyvin erilaiset, asiantuntijahaastattelujen materiaali oli puhetunteina mitattuna noin kolminkertainen lasten haastatteluaineistoon verrattuna. Aineistot olivat myös sisällöltään hyvin erilaisia. Lasten haastatteluaineisto koskee hyvin konkreettisesti lasten perheitä, suhteita ja arkipäivää. Asiantuntija-aineiston keskustelu on taas yleisemmällä tasolla liikkuvaa ja siten abstraktimpaa. Aineistojen erilaisuudesta johtuen myös aineistojen analyysi on toteutettu eri tavoin ja eri tarkkuusasteella.

Lapsihaastatteluiden analyysi

Lasten haastatteluiden analyysissä ensimmäinen vaihe oli aineiston tekeminen itselle tutuksi analysoitavana aineistona lukemalla haastatteluja ja tekemällä samalla alustavista huomioista muistiinpanoja.

Seuraavassa vaiheessa luin lasten haastatteluja hyvin yksityiskohtaisesti samalla koodaten aineiston. Koodausta ohjasi kiinnostukseni lasten kuvauksiin erilaisista suhteistaan. Koodit toimivat minulle myöhemmin eräänlaisina karttamerkkeinä, jolloin saatoin helposti löytää tiettyjä asioita koskevat tekstikohdat lukematta tekstiä joka kerta uudelleen. Keskeisimpien teemojen osalta kokosin samaa aihepiiriä koskevat puhekatkelmat omiksi tekstitiedostoikseen, jolloin yksittäisiä teemoja oli käytännöllisempää työstää.

Hahmottaakseni lasten perheitä ja erilaisia suhteita käytin analyysin apuvälineenä myös piirtämistä. Piirsin kaikille lapsille eräänlaiset perhekartat, joiden keskipisteenä olivat lapset itse. Karttaan piirsin ympyröillä kaikki lapsen mainitsemat henkilöt ja kotieläimet. Kartat jakautuivat neljään lohkoon: yhdessä asuva biologinen vanhempi ja hänen sukulaisensa, muualla asuva tai poissaoleva biologinen vanhempi ja hänen sukulaisensa, uusi aikuinen ja hänen sukulaisensa ja neljäntenä lohkona muut lapsen mainitsemat henkilöt, joita saattoivat olla esimerkiksi kaverit, naapurit, tai kummit. Lasta ja hänen mainitsemiaan ihmisiä yhdistämään piirsin erilaisia viivoja, jotka kuvasivat lapsen ja kyseisen henkilön suhdetta, ovatko he tiiviisti kanssakäymisissä, tapaavat joskus, vai eivät tapaa lainkaan. Samoin merkitsin karttaan erilaisilla väreillä keitä lapsi lukee perheeseensä kuuluviksi ja keiden kanssa asuu yhdessä. Numeroin merkitsin lisäksi missä järjestyksessä lapsen perheenjäsenikseen kuvaamat henkilöt tulivat mainituiksi. (ks. Liite 4.)

Perhekartat toimivat hyvin visuaalisina analyysin apuvälineinä. Niiden avulla oli helppo hahmottaa lasten erilaisia oman perheen määrittelyn tapoja, lasten suhteita eri sukulaislohkoihin ja myös suhteiden määriä. Tätä tein kokoamalla perhekarttojen avulla erilaisia määrällisiä taulukoita lasten suhteista.

Tekstiaineistoa jäsensin etenkin vanhemmuussuhteiden osalta kokoamalla sisällöllisiin taulukoihin rinnakkain kunkin lapsen eri vanhempien osalta erilaisia vanhemmuuden ulottuvuuksia, joita oli mahdollista jälleen koodata uudellen ja tehdä yksinkertaisia laskutoimituksia ja katsoa eri sisältöjen toteutumista eri suhteissa ja osin myös eri sukupuolta oleviin aikuisiin liittyen.

Kaiken tämän rinnalla pidin tärkeänä koko ajan lukea aineistoa myös siinä mielessä, mikä milloinkin on haastattelun tunnelma ja miten lapset puhuvat suhteistaan ja arjestaan. Tältä osin analyysi ei ole ollut systemaattista vaan voimakkaasti oman intuitioni ohjaamaa.

Ohjaavana ideana analyysissäni on ollut lasten arjen moninaisuuden näkyväksi tekeminen. Analyysissä piirtyy kuva siitä, millaisena lapset haastattelupuheessa arkeaan ovat tutkijalle jäsentäneet.

Asiantuntijahaastatteluiden analyysi

Myös asiantuntijahaastattelujen analysoinnissa lähdin liikkeelle lukemalla ja tekemällä muistiinpanoja aineiston herättämistä huomioistani. Seuraavassa vaiheessa koodasin aineiston läpi. Koodit rakentuivat pääosin haastatteluteemoille, mutta matkan varrella myös rakensin muita sisällöllisiä koodeja.

Koska asiantuntijahaastatteluaineisto oli jo varsin massiivinen sen hallussa pitämiseksi tein itselleni vihkoihin eräänlaiset tiivistetyt muistiinpanot kaikista haastatteluista. Muistiinpanojen tekemistä ohjasi kiinnostukseni siihen, miten ja millaisena asiantuntijat määrittävät uusperheessä elävien lasten läheissuhteita. Aivan kaikkia mahdollisia haastatteluteemoja en siis nähin vihkoihin kirjannut. Tiivistelmien rinnalla kulkivat aineiston sivunumerot ja koodit, jotta saatoin tarvittaessa palata varsinaiseen aineistokohtaan. Näitä tiivistelmiä luin ja koodasin jälleen uudestaan tavoittaakseni mahdollisia temaattisen koodauksen ylittäviä koodeja.

Koodauksen jälkeen poimin tiivistelmistä teemoittain yhteen haastattelukohtia systemaattisemmin tarkasteltavaksi. Näitä kirjoitin analyysiprosessin aikana eri tavoin auki tehden samalla tulkintaa siitä, millainen ymmärrys asiantuntijapuheessa lasten uudesta perheestä ja perhesuhteista rakentuu.

Asiantuntijapuhetta koskeva analyysini oli tasoltaan lasten haastattelujen analyysiä karkeampaa ja suurpiirteisempää aineiston määrän ja abstraktiotason vuoksi. Tavoitteenani oli löytää asiantuntijoiden keskeiset tavat jäsentää lasten uusperhearkea ja siinä esiin nousevia kysymyksiä ja noissa jäsennyksissä mahdollisesti esiintyviä murtumia.

IV UUSPERHE LASTEN KUVAAMANA

1 Elämä muuttuu

1.1 Lapset muutoksen kuvaajina

Vanhempien eroaminen ja uusien elämänkumppanien kanssa yhteen muuttaminen merkitsevät lapsille monia muutoksia niin sosiaalisissa suhteissa kuin fyysisessä elämänpiirissä. Tarkastelen ensimmäiseksi miten ja millaisena haastatteleman lapset näitä keskeisiä uusperheen muotoutumiseen liittyviä muutoksia hahmottavat. Keskityn uusperheen muodostumiseen tai syntymiseen – en niinkään uusperheenä elämiseen prosessina.

Uusperheyksikön muotoutumista ja taustoja lapset kuvasivat eri tavoin. Minulla ei ollut mitään täsmällistä vaatimusta siitä, mitkä asiat nimenomaisesti haluan tästä syntyvaiheesta tietää. Olin kiinnostunut enemmänkin siitä, mitä lapset minulle kertovat ja mitä asioita he uusperheen muotoutumiseen liittävät. Huomioni oli ennen kaikkea tämän uusperheyksikön muotoutumisessa, en erityisesti tarkistanut lapsilta koska vanhemmat erosivat, koska löytyi uusi kumppani, koska täsmälleen muutettiin yhteen ja minne. Jotkut lapset tosin lähtevät kertomaan tästä nykytilanteesta selvittäen vanhempien eronneen riitojen vuoksi. Täsmällisiä aikaa koskevia kysymyksiä en juuri tehnyt, aika kuitenkin monissa kohdin lasten puheessa jäseni tilannetta. Aikaa koskevat käsitykset kuitenkin vaihtelivat lapsilla huomattavasti ja poikkesivat minun aikaymmärryksestäni. Tutkijana oli joskus vaikea hahmottaa lasten tulkintoja ajasta. Jollekin lapselle puoli vuotta yhteiselämää on “kyllä aika kauan”, kun se vaikkapa terapeuttien mittarin mukaan voitaisiin nähdä jonkinlaisena alkulämmittelynä tai tutustumisvaiheena. Jotkut lapset ovat asuneet uudessa tilanteessa jo vuosia, minkä myös voi määritellä olevan “aika kauan”. Aina lasten ei ole helppo muistaa myöskään sitä, kestikö joku vaihe puoli vuotta vai kaksi vuotta. Aika on siis selvästikin lapsille hyvin subjektiivinen käsite.

Kysyin haastatteluissani lapsilta, mitä mieltä he olivat tämän uusperheen syntymisestä, mistä he siinä mahdollisesti pitivät ja mistä eivät. Tällöin olin kiinnostunut, mitä he ajattelivat siitä, että vanhemmalla oli uusi elämänkumppani ja tällä mahdollisesti lapsia, joiden kanssa muutettiin yhteen asumaan – ja jotka käytännössä varsin usein muuttivat lapsen senhetkiseen kotiin asumaan. Oliko tässä uusperheen muotoutumisessa lapsen mielestä joitain hyviä tai huonoja

puolia, oliko hän mahdollisesti yhteen muuttamista vastaan vai oliko se hänelle mieluisaa – ja kysyttiin häneltä mielipidettä. Usein keskustelimme lapsen kanssa myös siitä, mitä hän ajatteli silloin aluksi ja mitä tällä hetkellä.

Lähes kaikilla lapsilla oli joitain mielipiteitä yhteen muuttamisesta, täysin yhdentekevä asia uusperheen muodostuminen lapsille ei siis ole. Useimmilla haastattelemillani lapsilla on asiasta sekä myönteisiä että kielteisiä ajatuksia, mikä kertoo ettei ole kyse myöskään lapsille yksiselitteisestä asiasta. Pelkästään kielteisiä mielipiteitä ei myöskään ollut yhdelläkään lapsella, kielteisiä näkökulmia ainakin jollain tapaa lievennettiin tai neutraloitiin. Lapsia ei myöskään voi jakaa tyyppeihin mielipiteidensä mukaan, siksi keskitynkin siihen, mitä asioita lapset toivat esiin mielipiteinään ja kokemuksinaan uusperheen muodostumisesta.

1.2 Fyysisten elämänjärjestelyjen muutokset

Uusperheen muotoutuminen korostuu ennen kaikkea lasten fyysisten elämänjärjestelyjen muutoksena. Lasten kertomuksissa muutoilla on merkittävä paikka, ne mainitaan olipa kyse omasta asuinpaikan muuttamisesta tai jonkun muuttamisesta lapsen omaan kotiin. Kaikkien haastattelemini lasten kokemukseen kuului vähintään yksi tällainen muutto vanhempiensa erojen ja uusien elämänjärjestelyjen vuoksi. Korostan, että haastatteluissani lasten mainitsemisessa muutoissa on kyse nimenomaan näistä vanhempien uusiin parisuhteisiin liittyvistä järjestelyistä – ei esimerkiksi työpaikan vaihtumisesta ja sen vuoksi toiselle paikkakunnalle muuttamisesta.

Taulukossa 8 olen koonnut lasten elämää koskettavia muuttoja sellaisina kuin ne on mahdollista aineistosta eritellä. Kyse ei siis ole tarkasta tiedosta, ketkä kaikki lapset tai aikuiset ja missä yhteydessä elämänsä varrella ovat muuttaneet – sen sijaan on kyse siitä, *mitkä muutot lapset tuovat keskustelussa esille* kysyessäni, miten heidän yhdessä asuvasta joukostaan tai perheestään tuli tällainen kuin se nyt on.

Taulukko 8. Lasten mainitsemat muutot.

lapsi	muutto eron yhteydessä	"noi muutti meille"	"me muutettiin noille"	kaikki muuttivat yhteen uuteen	muutto, ei selvää kuka ja kenen luo	muuttoja yht.
Anni	xx					2
Olli		x		x		2
Niina		x		x		2
Jukka			x			1
Lauri					x	1
Jesse		x				1
Tapsa	x		x			2
Aki		(x) x		x		2(3)
Milla		(x) x		x		2(3)
Jussi			x	x		2
Tommi		x		x		2
Janika				x		1
Maarit		x		x		2
Arttu	x			x	x x	4
Taru		x		x		2
yht.	4	8(10)	3	10	3	28(30)

Päällimmäisenä havaintona taulukosta on luettavissa, että useimmille haastattelemleni lapsille vanhemman uusperheistyminen on merkinnyt kahta muuttoa. Tavallisimmin lapsen kotiin oli muuttanut uusia ihmisiä. Noin puolet lapsista kertoi vanhemman uuden kumppanin mahdollisine lapsineen muuttaneen hänen ja hänen vanhempansa kotiin ("noi muutti meille"), kolme haastattelemistani lapsista kertoi muuttaneensa vanhempansa kanssa tämän uuden kumppanin luokse ("me muutettiin noille"). Suurin osa haastattelemistani lapsista oli muuttanut vanhempansa uusperheistymisen myötä kaikille uusperheen jäsenille uuteen yhteiseen asuntoon. Lähes kaikille lapsille tämä oli toinen uusperheen muotoutumiseen liittyen mainittu muutto. Usein tämän yhteisen muuton taustalla näkyvät tilakysymykset. Yhdessä asuvien ihmisten määrä voi uusperheen syntyessä kasvaa paljonkin, jolloin jomman kumman aikuisen aiempi yksinhuoltajan tai yksinään elävän asunto voi äkkiä ollakin aivan liian pieni. Myös uusperheeseen syntyvät uudet lapset voivat olla yksi lisätilantarpeen aiheuttaja.

Seuraavassa pitkäkössä haastattelukatkelmassa 15-vuotias Milla kuvaa hyvin moninaisesti uuden perheen muotoutumista ja siihen liittyviä erilaisia muuttoja ja muutoksia. Huomioni kohteena ovat nyt erityisesti fyysisiin elämänjärjestelyihin liittyvät muutokset.

Milla (15v., L9/1-3)⁴⁷

A: No millos tästä teidän porukasta tuli tämmönen jotka kumminkin asuu yhdessä?

Milla: No mä olin riparilla sillon kun äiti ja Raikku oli tavannu jossain, mikä se oli, jonkun tutun synttäreillä ja sitten siitä lähtien se on sillain.

A: Tutustu toisiinsa.

Milla: Nii-in. Ja sitten päätti muuttaa yhteen.

A: Päättiks ne muuttaa yhteen vai kysyttiiks sulta mitään?

Milla: No tota ne päätti — ja kyllä mä ensin laitoinkin vastaan sillain kun kaikki kaverit jäi sinne Oravamäkeen, mutta tota on täällä ihan kiva asua ja sai kuitenkin pysyyn kavereitten kanss niin jotain yhteyttä.

A: Nmn. No se tarkotti sitä, että te muutitte sitten ihan asuinpaikkaa kanss.

Milla: Njuu, joo.

A: Kuin kauan te ootte asunu tälleen yhdessä?

Milla: Aa... joulukuun alusta saakka.

A: Yhym. Ja aikasemmin te asuitte sitte äitin ja Akin kanss kolmistein.

Milla: Joo ne asu niin mitähän se nytt oli, olikohan se jostain elokuusta tai syyskuusta, en mä muista niin, niinkun Raikku ja Jussi niin Oravamäessä.

A: Teill oli niin.

Milla: Niin.

A: Ja ne muutti teiän kolmen kotiin asumaan.

Milla: Ni.

A: Mitä sä sillon aattelit kun ne kun ne muutti, miltä se tuntu?

Milla: Tota ei se mitenkän outoo kyllä ollu, sanotaan meillä on asunu ennenkin äitin jotain miesystäviä ja sillain, on niinkun sillain, ei mitenkään outoo.

A: Nmn. No onks teillä aikasemmin ollu sitt sillain, ett te ootte pitkän aikaa asunu jonkun kanss yhdessä?

Milla: Ää tota... mitähän, jotain puoltoista vuotta vai, ehkä vähän reilukin yks semmonen miäs asu välillä.

A: Yhym. Olik siin sitt pitkä väli sitten sitten tän jälkeen, kun toi Raikku ja Jussi tuli kuvioihin.

Milla: Hetkinen, oliskohan joku päälle puoli vuotta, en mä oikein muista.

A: Nmn, mutt ettei sillai kauheen kauheen pitkää aikaa.

Milla: Ei kauheen, juu ei.

A: Ett kun mä aattelen, ett kun sä sanoit, ett se oli sulle tuttua, että joku tulee.

Milla: Niin joo, nmn.

A: No mites te sitten järjestäydytte siellä missä te asuitte, miten, olik teillä omat huoneet lapsilla vai?

⁴⁷

Aineistositaatteja käyttäessäni käytän tämän kaavan mukaista merkinäytäpää, jolloin:

- L9 tarkoittaa lapsen haastattelua numero 9.

- /1-3 viittaa sivuihin haastatteluaineistossa.

Aineistositaateissa kaikkien henkilöiden ja paikkojen nimet on vaihdettu, sekä aineistoja muutoin toimitettu tunnistamattomiksi. Aineistositaattien kieltä olen myös "puhdistanut" luettavampaan muotoon poistamalla joitakin täytesanoja, kuitenkin niin, ettei kuvauksen sisältö ole muuttunut.

Milla: Jussi asu olohuoneessa ja sitten muuten ihan normaalisti.
A: Nmn. Teillä oli Akin kanssa omat huoneet vai?
Milla: Joo, joo. Noillä oli sitten tota, sitä ennen äiti nukku tossa olohuoneessa ja sitten teki semmosen huoneen siihen, missä sitten oli sänky.
A: Nmn. No se liitty kumminkin sitten tähän, että teidän porukka kasvoi että te muutitte niinkö?
Milla: Nmn, joo.
A: Mitäs kaikkee siinä muuttu sitten kun tää porukka kasvoi ja muuttu tää asuinpaikka. Muutuks kaikki?
Milla: Ei ihan kaikki, mutt tota sillain, että tietysti kaverit niin tota niitten kanssa ei niin paljoo ollu, tai oo nytten, ja sitten no - sillain nytten niin tota kun mä käyn viä Villilässä niinkun siä Orilahdella nyt tän yhdeksännen loppuun niin tota sillai sitten aika raskaaks niin kyll ne koulumatkatkin tulee sillain. Että kyllä se siitä, vähän enää aamuja.
A: Nmn. Ei ei monta.
Milla: Ei oo.
A: Ens viikko enää.
Milla: Nmn, tää viikko on niin.
A: Nmn. Semmonen käytännön elämä muuttu vähän hankalammaks.

Millan haastattelussa tulevat keskustelluiksi niin yhdessä asuvien ihmisten muutumat, asuinpaikan vaihdokset kuin kysymykset kodin sisäisestä asuminen järjestyksestä. Yhdessä asuvien ihmisten muuttumisesta Millalla (jonka biologinen isä on kuollut) on kokemuksia ennestäänkin. Hänen kotonaan on aiemminkin asunut pidempään äidin miesystäviä. Sikäli äidin uuden miehen muuttaminen nyt heille, ei tuntunut oudolta. Merkityksellisempänä kuin sen, että hänen kotiinsa muutti uusia ihmisiä asumaan, Milla kuvaa yhteisen muuton kaikille uuteen yhteiseen kotiin. Tämä oli aikuisten päätös, jota Milla kertoo ensin vastustaneensa. Tämä vastustus liittyi nimenomaan omien kavereiden jäämiseen entisen asuinpaikan ympäristöön. Uusi paikka on kuitenkin osoittautunut kivaksi asua ja kavereihinkin on etäisyydestä huolimatta saanut pysymään yhteyttä. Milla jatkaa yläasteensa loppuun vanhassa koulussaan, minkä vuoksi uusperheen muutosta oli hänelle seurauksena pitkät ja raskaat koulumatkat.

Haastattelemani lapset kommentoivat yleensä varsin niukasti itse fyysistä muuttamista ja sen mukanaan tuomia muutoksia fyysisissä elämänjärjestelyissä, vaikka nämä muutokset kuvataankin uusperheen muotoutumisen taustalla. Neljä lapsista kommentoi jollakin tavalla muuttamista suhteessa fyysiseen asuinympäristöön, asunnon ulkopuoliseen maailmaan. Muuttoa kuvattiin yleisempänä ympäristön muutoksena, muuttona vieraaseen ympäristöön, muuttona pois tutusta mieluisasta ympäristöstä uuteen paikkaan tai entiseen nähden kauas eristykseen.

Muuttoihin liittyen kuuden lapsen haastatteluissa tulivat esiin asuntoon liittyvät tilakysymykset ja jonkinlainen yhdessä asuminen arkkitehtuuri – miten tiloja järjesteltiin, kun asuntoon muutti uusia ihmisiä. Tilanpuute kuvattiin myös

asunnonvaihtamisten syynä. Edellä olevassa Millan kuvauksessa tulevat hyvin esiin nämä tilajärjestelyt. Äidin uuden miehen muuttaessa lapsensa kanssa Millan kotiin, kodin normaaliin järjestykseen tuli muutoksia, kun järjesteltiin nukkumapaikkoja äidin ja uusien ihmisten osalta. Mielipiteitä tästä järjestelystä Milla ei itse ilmaise – tosin nämä järjestelyt eivät tässä vaikuttaneet hänen henkilökohtaiseen tilaansa, sillä hänellä säilyi oma huone. Lapset eivät muutoinkaan juuri kommentoi fyysisten elämänjärjestelyjen muutoksia, ellei niistä nimenomaisesti ole seurannut jotakin huononnuksia. Jussi, edellisen esimerkin Millan kotiin muuttanut poika ilmaisee pahan mielensä oman tilan puuttumisesta, joutuessaan alkuvaiheessa asumaan olohuoneessa. Yksi lapsista puolestaan toteaa uutena asiana aamuisen suihkuun jonottamisen.

Vanhempiensa avioeroa seuraavan muuton mainitsi kolme lasta osana uusperheen muotoutumista – käytännössä oletan tämän eroa seuraavan muuton kuuluvan useampien lasten elämänkokemukseen. Yksi lapsista kertoi vain vanhempiensa avioeroon liittyvistä muutoista – hän ei ollutkaan (ainakaan vielä) muuttanut yhteen äitinsä uuden kumppanin kanssa. Näiden varsinaista uuden perheen yhteen muuttoa edeltävien muuttojen mainitsemattomuuden tulkitsen merkiksi siitä, että lapset eivät kovin voimakkaasti liitä eroon liittyviä muuttoja sinänsä nykyiseen tilanteeseen liittyviksi – osaksi “tähän tulemisen” tapahtumien ketjua.

Kahden lapsen kohdalla oli muuttoja, joissa ei täsmällisesti ollut eriteltävissä kuka missäkin vaiheessa muutti ja kenen luokse. Muutot kuitenkin tulevat mainituiksi osana nykytilanteen taustaa.

Vakinaisten asuinpaikan muuttojen lisäksi useimmat haastattelemani lapset vierailivat muualla asuvan biologisen vanhempansa luona. Näin heidän arkeensa kuului elämä kahdessa koti- ja perheympäristössä, jolloin elämän fyysisten puitteiden ja siihen liittyvien sosiaalisten suhteiden muuttuminen toistuvasti kuuluvat osana lasten elämään.

Kysymys fyysisten elämänjärjestelyjen muutoksesta siis hahmottaa omalla tavallaan uusperhelapsuuden tiloja ja paikkoja. Kun lapsitutkimuksessa on tarkasteltu lapsuuden tiloja ja paikkoja, lapsuus on nähty pitkälti kotiin ja perheeseen paikantuvaksi (esim. Alanen & Bardy 1990). Kun kysymystä katsoo konkreettisten lasten kautta, perheeseen paikantuva lapsuus ei ole mitenkään yksiselitteistä. Perhe ja koti voivat löytyä monesta paikasta. Perheessä ja kodissa lapsilla on myös monenlaisia tiloja ja paikkoja, jotka muuttuvat esimerkiksi perhesuhteiden muutosten seurauksena ja jotka merkittäväällä tavalla määrittävät lapsen elämää. Henkilökohtainen, yksityinen tila näiden muutosten keskellä on lapsille selvästikin hyvin tärkeä (vrt. Törrönen 1999a ja b).

1.3 Ihmiset ja suhteet muuttuvat

Lasten fyysisten elämänjärjestelyjen muutokset uusperheen syntyessä kietoutuvat ihmissuhteissa tapahtuviin muutoksiin. “Tällaiseksi tulemista” koskevissa kuvauksissaan lapset kertovat asuinpaikan muutosten rinnalla vanhempansa uuden parisuhteen syntymisestä ja muuttamisesta yhteen uusien ihmisten kanssa. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut, mitä ihmisiin ja ihmissuhteisiin liittyviä asioita lasten haastatteluissa tuli esiin puhuttaessa uusperheen syntymisestä.

Taulukko 9. Lasten mainitsemat ihmisten ja suhteiden muutokset.

Lapsi	Muutto ihmisten muutok-sena	Van-hempien avioero	Vanhemman seurustelu/ uuden kumppanin tapaaminen	Vanhemman kihloihin / naimisiin meno	Uusien lasten syntyminen	Kaverit
Anni	(x)					
Olli	x					
Niina	x	x	x		x	
Jukka	x		x			
Lauri						
Jesse	x	x				
Tapsa						
Aki	x		x			
Milla	x		x			x
Jussi	x		x			
Tommi	x		x		x	
Janika	x					
Maarit	x		x		x	
Arttu		x	x	x		x
Taru	x	x	x	xx	x	
yht.	12	4	9	2	4	2

Vanhempien avioero kuului useimpien haastattelemini lasten elämänhistoriaan. Harvat lapset kuitenkin liittivät sen puheessaan jotenkin uusperheen muotoutumisen taustaksi. Osana uusperheeksi tulemista neljä haastattelemistani lapsista mainitsi vanhempiansa avioeron. Kukaan niistä kolmesta lapsesta, jonka biologinen vanhempi oli kuollut ei myöskään haastattelussa liittänyt vanhempansa kuolemaa elossa olevan vanhempansa uuden parisuhteen ja uusperheen-

sä taustaksi. Seuraavassa esimerkissä 12-vuotias Niina kertoo uuden perheen muotoutumisesta.

Niina (12v., L3/1)

A: Kerroks sä vähän siitä, että miten tästä teidän perheestä, jotka asuu yhdessä, niin tuli tämmönen kun se nyt on.

Niina: En mä tiärä, se..., tai miten mä, mitä mä niinkun kerron.

A: No vaikka siitä, että tota sä oot jossain vaiheessa muuttanu äidin kanssa yhteen tai, Arto teille.

Niina: No oikeastaan niin sillon kun mun oikee isä ja tää mun äiti eros niin sitte jotain ehkä vuosi sen jälkeen niin sitten äiti rupes oleen Arton kanssa. Sitten Marika syntyi.

Niina ei ensin oikein tiedä, miten kuvaisi heidän yhdessä asuvaa perhettään ja sen taustoja. Tarjotessani muuttamisia perheen muotoutumisen taustalle, hän ei tartu niihin, vaan lähtee liikkeelle vanhempiensa avioerosta, sitä seuraavasta äidin ja Arton yhdessäolosta johon liittää myös pikkusiskon, Marikan syntymisen. Niina ei tässä yhteydessä kommentoi vanhempiensa eroa millään tavalla, kuten eivät muutkaan lapset. Kaksi haastattelemistani lapsista kertoi vanhempien riidelleen ennen eroa, toinen ei kylläkään itse muista siitä mitään.

Tärkeimpänä uusperheen virstanpylväänä lapset kuvaavat vanhempansa seurustelun tai uuden kumppanin tapaamisen. Osana uusperheeksi tulemistä tämän mainitsee yhdeksän lasta. Paitsi tuon uuden suhteen syntymisen, myös tämän uuden parisuhteen virallistamisen – kihloihin tai naimisiinmenon – tuo kuvauksessaan esille kaksi lasta. Osana nykyisen perheensä muotoutumista neljä lasta mainitsee perheeseen syntyneet uudet lapset – joskin uusia lapsia oli syntynyt useampien haastateltavien uuteen perheeseen. Seuraavassa esimerkissä 15-vuotias Taru kuvaa uusperheen synnystä kertoessaan kaikki nämä “merkkipaalat”, joita voi myös lukea kuvauksena perhekokoonpanon vaihteittaisesta vahvistumisesta.

Taru (14v., L15/1)

A: No tota tässä on kaikki ketä sä tällä hetkellä aattelet, että ne kuuluu sun perheeseen. Tota, te ette oo kuitenkaan asunu sillä porukalla yhdessä, kun teitä nyt asuu — eli teitä asuu sinä, äiti, Veera, Ville ja sitten tää jonka sä sanot isäpuoleks.

Taru: Joo

A: Kerro ensin, et kuin kauan te ootte tämmösellä porukalla asunu yhdessä tai miten tästä teidän tästä yhdessä asuvasta porukasta tuli tämmönen, siis niinkun että...

Taru: ...no mä en tiä sitä, mutta sen jälkeen kun meidän äite ja isä eros niin joskus vuoden tai parin vuoden päästä (ei saa selvää) tai niinkun (äiti) rupes seurusteleen mun isäpuolen kanssa ja sitten ne meni kihloihin joskus niinkun, oisko ollu viis vuotta seurustellu... ne meni kihloihin sitten ja sitten ne meni naimisiin. Siinä välissä niinkun syntyi Veera ja sitte sen jälkeen kun ne meni naimisiin niin syntyi Ville.

Uusperheen syntyminen tulee lasten kuvauksissa näkyväksi ennen kaikkea asuinpaikan muuttamista seuraavina ihmissuhteiden muutoksina. Uuden aikuisen (ja lasten) muuttaminen lapsen kotiin tai lapsen muuttaminen vanhempansa kanssa tämän uuden kumppanin luokse merkitsee elämistä yhdessä uusien ihmisten kanssa ja näin uusia läheissuhteita. Tässä mielessä merkittävin uusperhemuutto on uusien ihmisten muuttaminen asumaan yhteiseen kotiin lapsen kanssa – asuinpaikan vaihto tämän jälkeen on usein seurausta tilanpuutteesta, joskin siihenkin voivat kietoutua ihmissuhdekysymykset. Lasten esittämät mielipiteet tai ilmaistut mielipiteen puuttumiset liittyvät ennen kaikkea uusperheen syntyyn uutena ihmisten kokoonpanona.

Yhdessä asuvien ihmisten kokoonpanon muuttumiseen lapset liittävät niin positiivisia kuin negatiivisiakin puolia. Pääsääntöisesti uudet aikuiset tulevat kuvatuiksi melko myönteisessä sävyssä. Tämä myönteisyys tulee näkyviin hyvin eksplisiittisesti kuuden haastattelemani lapsen kuvauksissa, jolloin uudet aikuiset kuvataan mukavina uusina tuttavuuksina, joihin voi liittyä myös yhteinen harrastus tai kiinnostus. Tällainen on esimerkiksi 6-vuotiaalla Ollilla isän, äitinsä uuden miehen kanssa.

Olli (6v., L2/4)

A: Viime kesänä... No mitäs sä tykkäsit siitä, että te muuitte isän kanssa yhteen.

Olli: Ihan kiva että.

A: Nmn.

Olli: Se on aina pelannu jalkapalloo mun kanssa tossa pihassa.

A: Nmn.

Olli: Joskus me mennään tohon Pirilään sinne jalkapallokentälle, jääkiekkokentälle, nmn Hanski vie jalkapallokentälle.

Olli on iloinen, kun on saanut äitinsä uudesta miehestä jalkapallokaverin itselleen. Isän kanssa voi pelata palloa pihassa ja mennä oikealle kentällekin. Vastaavalla tavalla myönteistä harrastusyhteisyyttä, joka liitetään uusperheen syntyä koskevaan kuvaukseen, löytyy myös muutamien muiden poikien ja äitien uusien miesten kesken jääkiekosta ja muusta urheilusta samoin kuin tietokoneista. Aina tällaista yhteyttä ei kuitenkaan löydy. Kaksi lapsista kuvaa juuri siksi hyvin kielteisenä asiana joutumistaan muuttamaan yhteen uuden vieraan aikuisen kanssa.

Uusien aikuisten lisäksi uusperhe voi tuottaa lapselle iloa myös uusien sisarus-ten muodossa. Esimerkiksi 14-vuotias Taru kertoo oikeastaan aina halunneensa pikkusiskon ja -veljen. Äidin uudesta liitosta ovat syntyneet nämä molemmat, joihin hänellä on selvästi lämmin suhde. Uudet sisarukset sinänsä kuvataan yleensä positiivisessa sävyssä.

Lapsen myönteinen suhtautuminen uusperheen muotoutumiseen tai ilo siitä voi syntyä myös ilona oman biologisen vanhemman uudesta parisuhteesta ja yksi-

näisyyden poistumisesta. Tällaisia kuvauksia aineistossani on kaksi. Seuraavassa esimerkissä 11- vuotias Janika kuvaa hyvin painotetusti iloaan “äidin hyvästä”.

Janika (11v., L12/4-5)

A: Mm, no mitä sä tykkäsit sillon kun tää Pekka tuli teille kuvioihin?

Janika: No se oli niinkun sellasta vähän erilaista, että mitenkähän mä sen nyt sanoisin. Vaikka ninku et yleensä äitikin sano mulle kun me lähetettiin johonkin juhliin, että voi että, kun mulla, johonkin hautajaisiin esimerkiksi, kun kaikilla sen siskoilla oli yleensä mies ninkun tukemassa ja sillai. Äitillä oli sitte kauheen vaikee aina olla, kun niinkun se joutu tukeen mua ja sit sillä ittellänsä ei ollu sillain ketään. Sit se ninkun sillai vaan ninkun äidinkin tuli sillai parempi olo mun mielestä, että tota kun Pekka tuli tänne ja mulle tuli kans sillai vähä ninkun, että tietysti kun mä aina murehdin äitiä ja yritin sillai lohduttaa, kun sen oli paha olla ja sillai.

A: Et sulla oli ninku vähä huoli äitistä ja se helpotti sitte.

Janika: Niin

A: No mitäs sä itte tykkäsit sitte siitä, kysyttiiks sulta, että mitä mieltä sä oot, jos te muutatte yhteen koko porukka?

Janika: No kyllä äiti ninku sillai alussa, vähä sillai niinkun vihjas sitä, että sillai, mut, tai siis mä ymmärsin sen tietysti, että noi varmaan siis muuttaa yhteen kesällä, kun me oltiin Pekan, siis Pekan sisko on äidin kurssikaveri, elikä niinkun se Liisa siis se on Pekan sisko, nin äiti ja se Liisa nin tota niinkun tapas kurssilla ja sitten ninkun ne on ollu ystäviä ninkun... et koko ajan, ja sitte Liisan kautta ninkun sitte Pekka tuli sillai, ja sitte sinä kesänä oli sellainen remontti tehtiin siellä niin sillon mä huomasin, että ne tykkäs toisistansa jo sillon ja sitten niinkun siinä vähän aikaa Pekka asu Kuuselassa ja joku neljä kuukautta ehkä ja sit äiti kysy et, mitä sä tykkäisit, jos tota me muutettais yhteen ja mä sanon, että mulle on ihan sama... ja sillai, että jos sun on sitte parempi niin tottakai sitte ja silleen, ja sitte se vaan jotenkin tapahtu sillai.

A: No kun sä kerroit, että niinkun asiat jotenkin helpottuu tässä (ei saa selvää) muutatte yhteen niin, onks jotain muuta muuttunu, muuta kun et te muutitte sitte?

Janika: No ei oikeestaan.

Tässä esimerkissä Janika kuvaa hyvin monipolvisesti ja rönsyillen äitinsä ja tämän uuden miehen suhteen syntymistä. Kuvausta sävyttää Janikan ilo ja helpottuneisuus siitä, että äiti on saanut elämäntoverin, jota hänellä ei ole ja jollainen muilla aikuisilla naisilla on. Janika on ollut huolissaan äidistä, siitä että äidiltä itseltään puuttuu tuki, jota äiti kuitenkin antaa hänelle. Janika näkee äidin hyvän olon lisääntyneen rakastumisen ja uuden parisuhteen myötä ja on ollut ilman muuta yhteen muuttamisen kannalla, jos se vain äidille tuo paremman olon. Äidin uusperheellistyminen siis on selvästi myös Janikan huolia vähentävä ja samalla tavallaan palauttaa hänelle lapsen roolin takaisin.

Vastakohtana tälle vanhemman hyvästä iloitsevalle kuvaukselle aineistossani on kolme kuvausta, jossa lapset kokevat uusperheen muodostumisen ja uuden

aikuisen kanssa yhteenmuuttamisen hänen ja hänen biologisen vanhempansa kaksinolon rikkojana. Seuraavassa 12-vuotias Niina kuvaa yhteenmuuttamista:

Niina (12v., L3/1-3)

A: Jos sä muistelet sitä, kun toi Arto tuli uutena ihmisenä teidän kuvioihin, niin mitä sä tykkäsit siitä kun se tuli?

Niina: No kyllä se sillon, on ihan mukava ja sellanen niin, että mun mielestä ainakin.

A: Nmn, muuttiks se jotain sun omassa elämässä?

Niina: No ei sillon paljoo ehkä. Kai se pikkasen, mutt ei se mun, en mä sitä ainakan sillai huomannu.

A: Te olitte ollu äidin kanss kahdestaan niinkun melkein.

Niina: Joo, joo.

A: No muuttitteks te pian sitt yhteen, kun sitt Artoon tutustuitte?

Niina: Melkein heti se muutti meille Terholaan, sillon kun me asuttiin viä siä.

A: Nmn. No mitäs sä siitä tykkäsit?

Niina: No olihan, tai oli se ny mukavaa.

A: Kysyttiiks sulta, ett mitä mieltä sä oot?

Niina: Joo. En mä sillon tykänny oikein.

A: Nmn. Mikä sust oli kurjaa siinä?

Niina: No en mä tiä, mä olin tottunu asuun jo äitin kaa kaksin ja, harmitti ehkä pikkasen.

A: Siitt oli vähän nyreillään.

Niina: Ymn, kai sitten.

Haastattelukatkelmassa Niina kuvaa ensin äitinsä uutta miestä ihan mukavaksi. Haastattelun edetessä hän tuo kuitenkin esille, että hän ei pitänyt yhteen muuttamisesta, koska oli tottunut asumaan äitinsä kanssa kaksin. Tällaiseen lapsen ja hänen biologisen vanhempansa kaksinolon rikkumiseen liittyy jonkinlainen lapsen yksinäisyyden tai syrjään joutumisen tunne. Haastattelemistani lapsista Maarit (11v.) toikin tämän asian kiinnostavasti esiin. Maarit kuvasi pelänneensä, että hänestä ei enää välitetä, kun äidillä onkin uusi mies. Uusperheen synty oli kuitenkin osoittanut tämän pelon turhaksi. Maarit oli huomannut, että hänestä välitetään sittenkin. Janikalla (11v.) oli myös kokemuksia äitinsä aiemmasta miesystävästä, joka halusi sulkea lapsen tästä suhteesta pois. Äidin nykyisessä suhteessa tällaista hylkimistä ei ollut ja Janikalle äidin uusi suhde ja yhteen muuttaminen merkitsi helpotusta elämässä.⁴⁸ (vrt. Coleman & Ganong 1997, 18; vrt. Haavisto et al. 1997, 39.)

⁴⁸ Smart ja Neale (1999, 101) kuvaavat tutkimuksessaan lapsi-vanhempisuhteet usein hyvin kireiksi vanhemman uuden parisuhteen syntyessä. Eron jälkeen lasten ja vanhempien suhteet ovat usein asettuneet tasapainoon, joka nyt pirstoutuu. Lapset voivat olla loukkaantuneita siitä, että joutuvat jakamaan vanhempansa tämän uuden rakastajan kanssa, jota saatetaan syyttää vanhempien avioerosta ja joka voi merkitä lapselle myös luopumista toivosta, että vanhemmat palaisivat yhteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki lapset kokisivat uuden kumppanin tulemisen kielteisenä.

Uusperheen syntymiseen liittyvät ihmissuhdeasiat ovat lasten kuvauksissa ennen kaikkea uusperheyksikön sisäisiin suhteisiin liittyviä asioita. Vain yksi lapsista, Taru (14v.) mainitsee uusperheen syntymisestä kertoessaan ikävöineensä omaa biologista isäänsä. Onkin itseasiassa kiinnostavaa, että muualla asuvat biologiset vanhemmat eivät muutoin tule mainituiksi uusperheen syntymisestä kerrottaessa. Tässä kohdin muualla asuvat biologiset vanhemmat, jotka lapsi saattaa liittää perheeseensä kuuluviksi eivät ole merkityksellisiä. Uusperheyksikön ulkopuolisista ihmisistä vain kaksi lapsista liittää uusperheen muodostumista koskevaan kuvaukseensa maininnan kavereistaan, toinen on saanut niitä muuton myötä lisää, toinen pelkäsi menettävänsä yhteyden kavereihinsa. Yksi lapsista kuvaa uusperheen syntyyn liittyvänä kielteisenä asiana muuttamisen mieluisan sukulaistädin luota pois.

Lapset kuvaavat siis uusperheen muotoutumista hyvin moninaisena ihmissuhdeiden muuttumisena. Periaatteessa sama tilanne saa kuitenkin hyvin erilaisia merkityksiä eri lasten kohdalla. Lapset eivät ole yksiviivaisesti uusperheen puolella tai sitä vastaan. Se voi merkitä heille sekä lisää myönteisiä suhteita ja elämäniloa, että myös surua ja luopumista ja syrjään joutumista.

1.4 “Emmä tiedä” mikä muuttui

Uusperheen muotoutumista koskevia kuvauksia leikkaa vielä yksi ulottuvuus: ne lasten kommentit, jotka eivät kohdennu oikeastaan mihinkään ja joissa ei välttämättä olla mitään erityistä mieltä uusperheen syntymisestä. Nämä ei-kannanotot tai ei-mitään- mieltä-olemiset ovat sikäli näkyviä aineistossa, että niitä on tärkeää analysoida.⁴⁹

Osittain lasten esittämät mielipiteet uusperheen muotoutumisesta ovat jonkinlaisia yleiskommentteja, joissa uusperheen muotoutumista kuvataan kivana asiana, tilanteen kerrotaan olevan mukavampi nyt kuin alussa tai siihen on sittemmin sopeuduttu. Yksi lapsista “ei tykännyt lähteä” uuteen paikkaan, yksi lapsista on mukavan alun jälkeen kyllästynyt tilanteeseen. Nämä kommentit pitävät sisällään kannanottoja uusperheeseen niin myönteisessä kuin kielteisessäkin mielessä, mutta ne eivät sinänsä tartu mihinkään erityiseen ja näen ne jonkinlaisina lasten yleisinä muutokseen liittyvinä tunnelmina.

⁴⁹ Empiirisessä sosiaalitutkimuksessa “en osaa sanoa” tai “vaikea sanoa” -vastauksia pidetään yleensä kaatoluokkana joka tarpeen tullen voidaan jättää pois tai yhdistää johonkin toiseen luokkaan. Suvi Ronkainen (1999, 168-185) on ottanut nimenomaisen analyysin kohteeksi nämä kaatoluokat ja löytänyt kiinnostavia eroja vastaamattomuudessa eri sukupuolten, sukupolvien, paikkakunnan (kaupunki/maaseutu) ja kysymysten sisällön mukaan.

Lasten esittämät ei-mielipiteet on pääasiassa liitettävissä uusperheen syntyyn liittyviin ihmissuhteiden muutoksiin. Monissa kohdin lapset eivät oikein osaa sanoa, mitä mieltä olivat, eivät muista esim. yhteen muuttamista tai heillä yksinkertaisesti ei ole mitään erityistä sanottavaa uusperheen muotoutumisesta. Jukan ja Laurin kommentit ovat selkeimmin tätä ei-mitään-mieltä-olevien ryhmää. Heitä voisi luonnehtia myös tyyppeinä jotenkin kantaa-ottamattomiksi tai vältteleviksi.

Jukka (16v., L4/1-3)

A: Nmn. Mitä sä muistat siitä silloin tota...

Jukka: En mä muista yhtään mitään.

A: Mitä mitä sä muistat siitä Veikosta ja siitä esimerkiksi, miten sä tapasit sen.

Jukka: No se oli mökillä, siä oltiin ja, isän kaa oltiin mökillä ja äiti oli siä ja sitten ne tota olivat meillä. Veikko tuli sinne ja isä ei ollu, ei ollu siä sitten enää ja ne oli niinkun eronnu ja mä en tuntenu ensin, kauhee karju siellä.

A: Mitä sä aattelit siitä tyypistä just.

Jukka: Mikäpä toiki on.

A: Tykkäsiks sä siitä?

Jukka: Mää vaan silloin, ainakan näyttäny pahalta silloin.

A: Aha. No muutitteks te sitt aika pian yhteen Veikon kanssa.

Jukka: Nmn, no aika, nmn, joo.

A: Mitä sä tykkäsit siitä yhteen muuttamisesta.

Jukka: No ei, ei se mun mielest oo mitään.

A: Ei tullu ongelmia.

Jukka: Ei.

A: Mites sä asuit aikasemmin, asuiks sä äidin kanssa sitä ennen kaksin?

Jukka: Niin juu ei siä kauaa kerinnykään.

A: No sitten.

Jukka: Veljet oli siinä viä mukana sitten.

A: Nmn, no sitt teitt oli aika iso porukka täällä.

Jukka: Nmn.

A: Viis lasta yhteensä.

Jukka: Juu.

A: No miltäs se tuntu kun muutettiin sellasen ison porukan kanssa yhteen.

Jukka: Nmn, ei se kyllä miltään oikeastaan tuntunu.

A: Sust oli ihan samantekevää.

Jukka: Nmn, mä olin niin pieni.

Lauri (7v., L5/1-2)

A: No mitä sä muistat siitä kun te tota aloitte asuu Merjan kanssa yhdessä?

Lauri: En mitään muista.

A: Oliko se sust sitt mukavaa?

Lauri: En mä muista.

Jälkimmäinen haastateltavani, Lauri, kuittaa yritykseni käydä keskustelua uuden perheen muotoutumisesta vastaamalla ettei muista mitään. Jukka puolestaan sanoo ensin ettei muista mitään, minkä jälkeen ei ota kantaa esittämiini kysymyksiin tai kuittaa asiat merkityksettöminä, samantekevinä hänelle. Nämä kaksi esimerkkikatkelmaa jo osoittavat, että tällaiset ei-kommentit voivat olla myös

sisällöltään hyvin erilaisia. Molemmissa esimerkeissä tulee esiin muistaminen – lapsi kertoo ettei muista ensitapaamista tai yhdessäolon alkua. Vastaavaa “muistamattomuutta” on myös muiden lasten puheissa. Muistaminen ei ole aivan yksinkertaisesti tulkittavissa. Jotkut lapset eivät selvästikään muista menneitä tapahtumia, joillekin ne ovat vähän hämärän peitossa. Minulle tuli kuitenkin tunne, että jotkut lapset eivät oikein jaksa erityisemmin muistella, millaista uuden perheen muodostuminen oli. Taustalle voi maalaila lasten mahdollisia kielteisiä kokemuksia ja halua unohtaa tai ettei tuo muutos ollut lasten kokemuksessa kovin ihmeellinen.⁵⁰

Jotkut lapset eksplisiittisesti ilmaisevatkin, että heillä ei ole uudesta tilanteesta mitään erityisempää sanottavaa. He kuvaavat uuden tilanteen jotenkin yhdentekevänä. Jotkut lapset ovat saattaneet kyllä aluksi olla uuden perheen muodostamista vastaan, mutta tilanne on sittemmin tullut heille jotenkin yhdentekeväksi, he ovat tottuneet tai sopeutuneet tilanteeseen.

Osa lasten ei-kommenteista on jonkinlaisia negatio-ilmauksia, joissa asiat kuvataan kieltämisen kautta. Näissä on mielestäni kyse mahdollisesti kielteisiksi tulkittavien asioiden lievennyksistä, lapset ikään kuin torjuvat oletuksen että tilanne olisi heille ollut jotenkin erityisen paha tai vastenmielinen.

Aki (14v., L8/1)

A: No mitä sä tykkäsit siitä ett semmonen Raikku alko kulkee sen (äidin) kanssa.

Aki: No en mä sitä ny ihan pahitteeksan ottanu.

Milla (15v., L9/1)

A: Mitä sä sillon aattelit kun ne kun ne muutti, miltä se miltä se tuntu?

Milla: Tota ei se mitenkään outoo kyllä ollu, sanotaan meillä on asunu ennenkin äitin joutain miesystäviä ja sillain on niinkun sillain ei mitenkään outoo.

Maarit (11v., L13/4)

A: Mm no kysyttiiks sulta sitte et mitä mieltä sä oot että jos äiti ja Sakke muuttaa yhteen?

Maarit: No kyllä kysyttiin ja mä sanoin sitten loppujen lopuks, koska sehän vei mua kaikkialle ja sillain, että mä en ekana ees tuntenu sitä ja ne tapaili sillon kun mä olin jossain hoidossa mummilassa ja sillai. Sitte loppujen lopuks kyllä mä siihen sitten totuin ja mä aattelin, että ne voi muuttaa yhteen ettei ne nin kauheita oo.

⁵⁰ Muistamista voi tarkastella paitsi tosiasiallisena muistamisena, myös sosiaalisena tapahtumana. Tällöin eletystä elämästä kertovat muistikuvaukset viittaavat johonkin menneeseen tapahtumaan, kuten haastatteluissani uusperheen muotoutumiseen. Ihmiset kuitenkin muokkaavat näitä muistikuvauksia jatkuvasti suhteuttaen niitä omaan elämäntilanteeseensa. Tällöin jokaista muistikuvausta voidaan pitää konstruktiona eletystä tapahtumasta. (Juhila 1994.) Julkilausuttua muistamattomuuttakin voidaan mielestäni tulkita tästä lähtökohdasta. Muistamattomuus tai kantaa ottamattomuus ovat viestejä jostakin, eivät merkkejä kompetenssin puutteesta. Vrt. myös Silverman et al. (1998), jotka kirjoittavat lasten hiljaisuudesta ja sen merkityksellisyydestä neuvonantoa koskeissa vanhempi-opettaja -haastatteluissa.

Joissakin haastatteluissa tai haastatteluiden kohdissa oli aistittavissa, että lapsen oli jotenkin hankalaa tai vaikeaa sanoa, mitä mieltä hän on uuden perheen syntymisestä. Näissä on kyse enemmänkin haastattelun tunnelmasta tekemistäni päätelmistä kuin tuon vaikeuden tai kommentoimattomuuden suorasta ilmaisemisesta. Tietynyyppinen pidättyväisyys tai lyhyesti vastaaminen toivat tämän tunteen minulle haastattelijana. Moore & Beazley (1996, 77–79) ovat omien lasten haastattelujensa kohdalla selittäneet lasten “en tiedä” -vastauksia lojaalisuudella vanhempia kohtaan, mikä voi osaltaan selittää joitakin haastattelemieni lasten kantaa ottamattomia vastauksia.

Vastaamattomuus ja kantaa ottamattomuus saavat siis lähemmin tarkasteltuna erilaisia sävyjä. Näitä on rohkeaa lähteä tulkitsemaan kovin vahvasti. Näen kuitenkin uusperheen muotoutumisen lapsille isona elämänmuutoksena, joka on ennen kaikkea aikuisten päätöksestä kiinni eikä lapsilla ole sen suhteen paljoa vaihtoehtoja. Siihen on sopeutuminen ja hyväksyttävä tilanne, lievennettävä sen puitteet “ei niin kauheiksi”. Kantaa ottamattomuus voi lapsille olla hyvinkin keino selviytyä uusperheestä.

Toisaalta voi kysyä, onko kantaa ottamattomuus merkki myös laajemmin aikuinen- lapsisuhteeseen sisältyvästä valtasuhteesta. Siitä, että lapset eivät ole tottuneita siihen, että heidän mielipiteitään yleensäkin kuullaan tai että niille annetaan kovin suurta painoarvoa.

1.5 Muutos osaksi arkea

Uusperheen syntymisessä on siis kyse monella tavalla muutoksesta lasten elämässä. Jaotteluni lasten fyysisiä elämänjärjestelyjä ja ihmissuhteita koskeviin muutoksiin on tietystä mielestä tekninen. Jaottelu kuitenkin tekee näkyväksi fyysisten muutosten merkityksellisyyden uusperheen muotoutumisessa: muutot aina mainitaan vaikkei niistä sen kummemmin puhuttaisikaan. Muutot ovat jonkinlainen perusta, fyysinen merkki muutoksesta, mutta siihen kietoutuvat hyvin voimakkaasti muutokset ihmissuhteissa, jotka ovat myös muutosten aiheuttajia. Ihmissuhteiden muutokset ovat myös niitä asioita, joita lapset kommentoivat — miltä uuden ihmisen kanssa yhteen muuttaminen tuntuikaan ja mitä siitä seurasi lapsen ja hänen vanhempansa kahdenväliselle suhteelle. Näin muutokset ihmissuhteissa käyvät tavallaan merkitykseltään yli kaiken muun uusperheen muotoutumisessa.

Uusperheen muotoutumisesta rakentuu tässä kuva hyvin perheyksikön sisäisenä kysymyksenä. Suhteet ympäristöön niin fyysisenä kuin ihmissuhdekysymyksenäkin rajautuvat kuvauksissa paljolti pois. Näihin omat haastattelukysymyksensä eivät ole erityisesti johdattamassa, mutta eivät myöskään sulje niitä pois.

Esimerkiksi ympäristön tai kaverisuhteiden muutokset jäävät lasten kuvauksissa vähemmälle, vaikka ne sinänsä ovat lapsille merkityksellisiä muutoksia.

Lasten kuvaukset nykyisen uusperhetilanteen taustoista muuttoineen ja ihmissuhteiden muutoksineen tuovat näkyväksi muutosten keskeisyyden uusperheessä elävien lasten elämässä. Vanhempien avioerosta ja uusperheellistymisestä seuraa muuttojen ketju, joka merkitsee asuinympäristön, kodin ja kodissa asumisen järjestelyiden muutoksia. Tähän samaan kytkeytyy vielä usein liikkuminen kahden kodin välillä. Näihin fyysisiin muutoksiin liittyvät muutokset ihmissuhteissa ja niiden ylläpitämisessä niin uusperheen sisällä kuin siitä ulospäin. Näin voikin sanoa muutosten olevan osa uusperheessä elävien lasten arkea.

2 “Minun perheeni”

2.1 Lasten perhekuvauksen lähtökohdat

Kulttuurisessa ymmärryksessämme perhe on yhdessä asuvien äidin, isän ja heidän yhteisten lastensa muodostama yksikkö. Uusperheessä eläville lapsille oma perhe ei kuitenkaan vastaa tätä kulttuurista ideaalia, joskin ammentaa siitä. Kertoessaan omasta perheestään lapset rakentavat perhettä pääsääntöisesti yhdessä asumisen ja biologisten suhteiden pohjalta, jotka eivät kuitenkaan aina osu yksiselitteisesti yhteen, kuten ydinperhemallissa. Kokemus biologisten vanhempien erosta ja uusista parisuhteista muovaa lasten tulkintaa perheestään hyvin yksilöllisellä tavalla. (vrt. Bernardes 1997, 46–49.)

Haastatellessani lapsia aloitin haastattelun tavallisesti kysymällä “Mitä mieltä sinä olet, keitä kaikkia sinun perheeseesi kuuluu?”. Tähän kysymykseen vastaaminen ei nähdäkseni ollut lapsille vaikea tehtävä. Vain yksi lapsista halusi selventää kysymystäni ja tarkensi “Jaa niinkun täällä kotona nytten?”. Lapsen vastattua kysymykseen tarkensin asiaa tavallisesti vielä kysymällä “Onko tässä kaikki, jotka kuuluvat sinun perheeseen?” tai “Entä nämä joiden kanssa asut, keitä he ovat?”. Näiden tarkennusten jälkeen muutamat lapset lisäsivät perheeseensä kuuluvaksi esimerkiksi muualla asuvan biologisen vanhempansa tai sisaruksiaan – eivät kuitenkaan systemaattisesti niin, että muualla asuvat biologiset vanhemmat olisi aina liitetty perheeseen kuuluviksi. Joissakin haastatteluissa saatettiin myöhemmässä vaiheessa määritellä sitä erikseen kysyttäessä esimerkiksi muualla asuvan isän tyttöystävä perheeseen kuuluvaksi.

Haastatteluni lähtivät liikkeelle kysymyksellä perheeseen kuuluvista ihmisistä. Tulkitessani lasten perhekuvauksia peilaan kuitenkin lasten perhettään koskevia määrittelyjä myös koko haastattelun sisältöön. Tällöin etsin eri ihmisten perheeseen kuulumiselle tai kuulumattomuudelle lisämääreitä eli sitä, millä perusteilla lapset perhettään määrittelevät.

Haastattelijana olen itse ollut vaikuttamassa lasten tuottamien vastausten sisältöön. Olen mielestäni kuitenkin antanut tilaa lasten erilaisille perhetulkinnoille, joskin tarjonnut joitakin resursseja perheen määrittelyn pohjaksi, jotka he ovat voineet hyväksyä tai hylätä. Haastatteleman lapset ovat erilaisia persoonia ja haastattelutilannekin on näin hieman vaihdellut. Kaikille lapsille kysymyksiä ei ole ollut mahdollista eikä pyrkimyskään esittää täsmälleen samassa muodossa. Vaikka näin olisikin ollut, lapset ovat silti yksilöitä, yksinomaan haastattelijasta ei johdu millaisia vastauksia lapset tuottivat.

Kuvatessaan perhettään lapset luettelevat joukon ihmisiä, joihin kuuluu heidän biologisia vanhempiaan, sisaruksiaan, vanhempiensa uusia kumppaneita ja näiden lapsia, mahdollisesti myös muita sukulaisia ja kotieläimiä. Keitä heidän kanssaan yhdessä asuvia tai muualla asuvia ihmisiä tai eläimiä lapset kuvaavat perheeseensä kuuluviksi olen koonnut taulukkoon 10 (sivulla 116).

Lasten perhekuvauksista on eriteltävissä lasten erilaisia tapoja määritellä omaa perhettään, joissa lasten biologiseen alkuperäisperheeseen kuuluvilla ja niillä joiden kanssa he vanhempiensa uusperheistymisen myötä asuvat yhdessä on erilainen painonsa. Kaikki haastatteleman lapset liittivät perheeseensä ainakin jonkun ihmisen, jonka kanssa he asuivat yhdessä. Yhdessä asuminen olikin useimmille lapsille jonkinlainen oman perheen määrittelyn perusta. Kaikkien yhdessä asuvien kuuluminen näiden lasten perheeseen ei ollut kuitenkaan itsensänselvyyttä ja vaihtelua oli myös siinä, missä määrin ei-yhdessä asuvia ihmisiä kuului lasten perheisiin. (vrt. Levin 1994, 171–179.)

Perhekuvausten yksilöllisyydestä huolimatta jaottelen seuraavassa lasten perhekuvauksia neljän eri tavoin biologista alkuperäisperhettä ja yhdessä asumista painottavan näkökulman pohjalta. Samalla erittelen, millaisia muita määreitä lasten perhetulkintoihin kytkeytyy.

2.2 Neljä tulkintaa omasta perheestä

2.2.1 Yhdessä asuvat

Selkeimmin aineistostani on eriteltävissä ne lasten perhekuvaukset, joissa omaan perheeseen kuuluviksi liitetään ne ihmiset, joiden kanssa asutaan yhdessä. Tältä pohjalta perhettään kuvasi neljä lasta: Lauri, Tommi, Maarit ja Niina. Lasten yksilöllisistä perhepoluista kertoo kuitenkin se, että näiden kaikkien ulkoisesti hyvin samannäköisessä perheessä elävien lasten uusperheisyys on hyvin erilaiselta pohjalta rakentunutta. Jotta tämä moninaisuus olisi paremmin tavoitettavissa, tiivistän näiden neljän lapsen perhekuvaukset seuraavassa ilman aineistositaatteja.

Lauri on 7-vuotias poika, joka asuu isänsä ja tämän naisystävän kanssa ja liittää nämä perheeseensä kuuluviksi. Puhuessaan isästään ja tämän naisystävästä Merjasta, hän puhuu vanhemmistaan, mutta tekee samalla myös eron Merjaan, joka “ei kuulu edes sukuun”. Yhdessä asuvaa kissaa Lauri ei pidä perheenjäsenenä. Laurin äiti on kuollut joitakin vuosia sitten. Perheestä puhuttaessa Lauri kertoo hänellä olevan myös 16-vuotias isosisko. Tämä isosisko asuu hyvin kaukana ja häntä Lauri tapaa joskus lomilla. Isosisko Lauri ei suoranaisesti liitä perheeseensä, mutta jollain tapaa hän on hyvin merkityksellinen, koska Lauri hänet

Taulukko 10. Lasten kuvaukset perheeseensä kuuluvista.

	YHDESSÄ ASUVAT					MUUALLA ASUVAT				
lapsi	kaikki	vain biologiset	ei biologiset - eivät ihan/ vielä kuulu perheeseen	eläimet	biologinen vanhempi	biologisia sisarusksia tai puoli-/	biol. vanhemman uusi kumppani	biol. vanh. uuden kumppanin lapsia	yhdessä asuvan vanh. uuden kumppanin lapsia	
Anni		x	x	x		x				
Olli	x			x	x		(x)	x		
Niina	x									
Jukka	x				x	x	x			
Lauri	x					(x)				
Jesse	x				x	x				
Tapsa		x			x	x	(x)			
Aki		x	x							
Milla		x	x							
Jussi		x		x	x	x	(x)		(x)	
Tommi	x								(x)	
Janika		x	x		x		x		(x)	
Maarit	x			x						
Arttu	x			(x)	x		(x)	(x)		
Taru	x				x	x				
yht.	9	6	4	5	8	7	6	2	3	

oma-aloitteisesti mainitsee. Haastattelussa ei täysin selviä, mutta päättelen isosiskon syntyneen Laurin äidin aiemmassa parisuhteessa. Laurin monia suhteita voisi luonnehtia etäisiksi ja puuttuviksi.

Tommi on 12-vuotias poika, joka asuu äitinsä luona. Hän asuu yhdessä 5-vuotiaan pikkusiskonsa, 2½-vuotiaan sisarpuolensa, äitinsä ja äitinsä uuden miehen kanssa ja pitää näitä perheeseensä kuuluvina. Äidin miehen aikuisen tyttären Tommi määrittää eri perheeseen kuuluvaksi, koska tällä on jo omakin perhe. Tommilla on olemassa kaukana asuva biologinen isä, johon ei ole ollut mitään yhteyttä muutama vuoteen, vanhempien avioeron jälkeen. Tommi ei selvästikään pidä isäänsä edes yhteydenpidon arvoisena, koska tämä on sekaantunut rikolliseen toimintaan. Tommilla on monenlaisia suhteita äitinsä ja tämän uuden miehen sukulaisiin.

Maarit on 11-vuotias tyttö, joka asuu äitinsä luona. Hän asuu yhdessä ja liittyy perheeseensä kuuluvaksi isän (=äidin uuden miehen), äidin, 2-vuotiaan veljen (puolisisarusa äidin uudesta liitosta) sekä lemmikkinsä hamsterin. Maarit on äitinsä uuden miehen omaksi lapsekseen adoptoitu. Biologista isäänsä Maarit ei ole koskaan tavannut, vanhemmat ovat eronneet jo ennen kuin Maarit on syntynyt. Biologista isäänsä Maarit kuvaa 'siemenisäkseen'. Myös Maaritilla on monenlaisia suhteita äitinsä ja tämän uuden miehen sukulaisiin.

Niina on 12-vuotias tyttö, joka asuu äitinsä uudessa perheessä. Hän asuu yhdessä ja lukee perheekseen äitinsä, isäpuolensa ja 'pikkusiskopuolensa', äidin uudesta liitosta olevan 5-vuotiaan tytön, sekä kissansa. Niinan vanhemmat ovat eronneet, biologinen isä asuu suhteellisen lähellä kihlattunsa ja tämän 11- ja 12-vuotiaiden tyttöjen kanssa. Biologista isäänsä Niina ei kuvauksessaan liitä perheeseensä kuuluvaksi. Niinalla on kuitenkin biologisen isänsä uuteen perheeseen tiiviit suhteet ja hän itse pohtii jopa mahdollisuutta muuttaa sinne.

Perheen rajautumista yhdessä asuviin voisi Laurin, Tommin ja Maaritin osalta selittää *puuttuvalla biologisella vanhemmalla*. Heidän kohdallaan perhe muistuttaakin eniten ydinperhettä ja on melko suljettu selkeärajainen joukko. Laurin äiti on kuollut, Tommi ei ole isänsä kanssa tekemisissä ja Maarit ei ole isäänsä koskaan tavannutkaan. Ainoastaan Tommi käy jonkinlaista keskustelua suhteestaan isäänsä ja etäännyttää itsensä tästä. Lauri ei puheessaan muistele kuollutta äitiään perheeseen kuuluvana ja Maaritille biologinen isä on puhtaasti biologinen, häneen ei ole erityisiä tunteita eikä kysymys tämän perheeseen kuulumisesta aktivoitu. Näissä tilanteissa voisi puhua *uusperheestä aiemman perheen korvaajana* (vrt. Gross 1986, 211–212). Niinan kuvaus ei kuitenkaan selity tällä puuttuvalla vanhemmuudella, hänellä on tiiviit suhteet biologisen isänsä uuteen perheeseen. Niinan kohdalla voisikin ehkä puhtaimmin puhua lapsen omaksumasta kulttuurisesti vahvasta tavasta tulkita perhe yhdessä asu-

miseen perustuvana vaikka läheisiä perhesuhteita yhdessä asuvan uusperheen ulkopuolelle onkin. Niinan kuvaus on tavallaan hyvin lähellä myös seuraavaa yhdessä asuvat ja muita kategoriaa.

2.2.2 Yhdessä asuvat ja muita

Tulkintaa, jonka mukaan perheeseen kuuluvat kaikki Yhdessä asuvat ja lisäksi muita, voisi kutsua avoimeksi tai laajaksi perheymmärrykseksi. Tähän ryhmään sijoittui eniten haastattelemini lasten perhekuvaus (5 kuvausta). Lähden avaamaan tätä lasten perhetulkintaa 10-vuotiaan Artun esimerkin avulla. Artun kuvaus perheestä on erityisen laaja ja paljon ihmisiä sisäänsä sulkeva.

Arttu 10v (L14/1-2)

A: Tota alotetaan ihan semmosella, että jos sää kertosit mulle, että ketä kaikkia sun mielestä kuuluu sun perheeseen?

Arttu: No mun perheeseen kuuluu tietenkin mun oikee isäni ja sitten kaikki sukulaiset ja nää, sitten tietenkin toi mun nykyinen isä. Sitten äiti, sitten pikkuveli ja pikkusisko ja sitten kaikki muut sukulaiset, mummot ja papat ja sukulaiset.

A: Sä tykkäät, että sukulaiset kuuluu kans sun perheeseen?

Arttu: Joo.

A: Tota kerro vähä noitten ihmisten nimiä niin sitten mun on helppo pysyä mukana tässä jutussa.

— (keskustelua em. ihmisten nimistä poistettu...)

A: ...Onks tässä kaikki ketä sun perheeseen kuuluu sitte?

Arttu: No on ny tähän. Mutta sukulaisia ja mummuja ja pappoja ei oo...

A: Joo ettei oo sitte sillai, että sulle tulis vielä muuta mieleen.

Arttu: ...eikä isän tyttöystävää eikä sen lapsia ei kai nyt tarvi luetella.

A: Asuuk se isä sen tyttöystävän kanssa yhdessä?

Arttu: Asuu. Eija sen nimi on. Sitten sillä on lapsia — ootas tää Eetu ja sitten Kaija.

A: Onks ne minkä ikäisiä?

Arttu: No Kaija on seiskalla ja Eetu siinä kerhoiässä, eli joku en mä...

A: Ei oo koulussa vielä?

Arttu: Ei oo ihan.

A: Onks ne sitten sen Eijan lapsia vai onks ne...

Arttu: ...ne on Eijan lapsia.

A: Just. No tässä on semmonen joukko, josta me varmaan sitten lähdetään tässä juttelemaan ja siitä, että miten sä oot kenenkin kanssa tekemisissä.

—

A: No tässä teitä asuu yhdessä niin tota toi...

Arttu: Viis. Kohta tulee kuudes kun me ostetaan koira.

A: Ai. Minkäslainen koira teille tulee?

Arttu: Kai sä tiät sen King Charlesin spanielin, semmotteen aika pienen.

A: Mhm. No onks se sitte yks perheenjäsen lisää?

Arttu: On tietenkin

Arttu asuu yhdessä äitinsä, nykyisen isänsä (äidin uusi mies) ja äidin uudesta liitosta olevien pikkusiskonsa (5v.) ja pikkoveljensä (3v.) kanssa. Perheeseensä kuuluviksi Arttu listaa oikean isänsä, kaikki sukulaiset, nykyisen isänsä, äitinsä,

pikkuveljen, pikkusiskon ja uudelleen mainiten kaikki sukulaiset, mummot ja papat. Muualla asuvan biologisen isän tyttöystävän ja tämän lasten osalta Arttu käy jonkinlaista rajaavettavaa keskustelua. Myös mahdollisesti hankittavan koiran Arttu liittää perheenjäsenekseen. Biologisen isänsä kanssa Arttu ei ole säännöllisesti tiiviisti kanssakäymisissä, mutta vierailee tämän luona silloin tällöin ja soittelee myös. Tämän hyvin laajan perheen lisäksi Arttu on paljon tekemisissä kaikkien mahdollisten sukulaisten kanssa.

Artun kuvauksesta on poimittavissa joukko erilaisia perheeseen kuulumisen perusteita, jotka hieman eri tavoin yhdistyneinä ovat ominaisia kaikille tähän ryhmään kuuluvien lasten perhekuvauksille. Tällaisia perheeseen kuulumisen perusteita ovat yhdessä asuminen, biologinen perhe, biologinen sukulaisuus, muualla asuvan isän tai äidin uusi perhe ja myös lapsisuhteet sekä kotieläimet. Näiden lisäksi vilkas kanssakäyminen yhdessä asuvan uusperheen ulkopuolisten ihmisten kanssa on tälle ryhmälle ominaista.

Yhdessä asuminen ja biologinen perhe asumisen rajoista riippumatta ovat kaikilla tähän ryhmään kuuluvilla lapsilla perhekuvauksen ydin. Kaikki tämän ryhmän lapset kuvaavat perheeseensä kuuluviksi ne ihmiset, joiden kanssa asuvat yhdessä, muualla asuvan biologisen vanhempansa sekä muualla asuvat biologiset sisaruksensa. Biologisten sisarusten lisäksi lapsisuhteet näyttäytyvät muutoinkin merkityksellisinä lapsen perheen kannalta. Esimerkiksi 6-vuotias Olli kuvaa sisarekseen ja liittää perheeseensä muualla asuvan biologisen isänsä uuden elämäkumppanin 4-vuotiaan tyttären. Artun kuvauksessa samoin isän uuden kumppanin lapset saavat erityisen sijan. Kotoa poismuuttaneet jo aikuistuneet uussisarukset puolestaan tulevat luetuiksi perheeseen 16-vuotiaan Jukan perhekuvauksessa.

Vilkas kanssakäyminen yhdessä asuvan perheen ulkopuolisten ihmisten kanssa on kanssakäymistä muualla asuvan biologisen vanhemman tai uusperheen, tavallisin äidin sukulaisten suuntaan. Esimerkkikatkelman Artulla kanssakäyminen oli vilkkainta juuri äidin sukulaisten kanssa. Biologiseen isään oli yhteydet, mutta ne eivät olleet juuri nyt säännölliset ja aktiiviset. Muut tämän ryhmän lapsista olivat varsin tiiviissä kanssakäymisissä isänsä tai äitinsä ja tämän uuden perheen kanssa. Näiden lasten muualla asuvista vanhemmista neljällä viidestä oli uusi perhe tai ainakin uusi elämäkumppani, jotka kaikki lapset kokivat perheeseensä kuuluviksi. Tiivis kanssakäyminen on selvästi merkki lapsille itselleen merkityksellisestä elävästä suhteesta.⁵¹ (vrt. Moore & Beazley 1996, 68–70.)

⁵¹ Moore & Beazley (1996) ovat haastatelleet kahta (5- ja 7-vuotiaasta) tyttöä, joiden vanhemmat olivat eronneet ja joista toinen eli uusperheessä. Molempien tyttöjen perheymmärrys oli hyvin laaja, kuten tässäkin haastattelemillani lapsilla. Heidän perheensä ei rajoitu yhdessä asumiseen tai biologiseen sukulaisuuteen. Perusta, jolla he lukivat perheeseensä “merkityksellisiä muita” oli se, että näillä ihmisillä oli jokin konkreettinen perinteisesti vanhemmuuteen tai kodin hoitamiseen liittyvä rooli. Kysymys oli esim. lasten hoitamisesta tai perheen auttamisesta arkisissa asioissa tai erilaisesta huomaavaisuudesta lapsia kohtaan.

O’Brienin ym. (1996, 92) tutkimuksessa tuli esiin, että keskustellessaan perhettä koskevista normeista vanhempiensa eron kokeneet 9-vuotiaat lapset edellyttivät erityisesti muualla asuvilta isiltä huolenpitoyhteyttä ennen kuin katsoivat näiden voivan kuulua perheeseen.

Tämän ryhmän lasten perheisiin kuuluu paljon ihmisiä. *Uusperheen voikin sanoa näiden lasten kohdalla laajentaneen ja kasvattaneen sosiaalisten suhteiden verkostoa* (vrt. Gross 1986, 213–215). Näille lasten perheille on selvästikin ominaista avoimuus, perherajojen joustavuus ja vapaa liikkuminen. *Perheeseen kuulumisen suhteen lapset eivät tehneet erityisiä rajoja*, vaikkakin kuvauksissa eroteltiin selkeästi oikeat eli biologiset isät, äidit ja sisarukset muista. Leimallista kuitenkin on, että näille viidelle lapselle perhe oli jotakin selvästi väljempää, asumisen ja biologisten suhteiden rajat ylittävää. Moninaisuudestaan huolimatta perheen määrittely oli näille lapsille hyvin selvää ja helppoa. (vrt. Moore & Beazley 1996, 70.)

Tämän ryhmän lapsista viisi on poikia ja yksi tyttö. Tältä pohjalta en kuitenkaan lähde tekemään sukupuolenmukaisia tulkintoja lasten tavasta ymmärtää perhe. Poikien perhekuvauksissa on myös muita kuin näitä hyvin avoimia perhekuvauksia. Tämän ryhmän lapsille oli kuitenkin ominaista, että he kaikki elivät melko vakiintuneessa uusperhetilanteessa, jolloin uudessa kokoonpanossa oli eletty jo pidempään, jotkut jo vuosia. Tulkitsen tällä olevan yhteyttä moninaisten perhesuhteiden muotoutumiseen.

2.2.3 Biologinen perhe

Haastattelemistani lapsista kaksi erottuu omaksi erityiseksi ryhmäkseen rajamalla ensisijaiseksi perheekseen biologisen alkuperäisperheensä. Tämän ryhmän muodostavat Tapsa ja Jussi, 14- ja 15-vuotiaat pojat. Biologisen perheen ensisijaisuus on leimallista läpi koko heidän haastattelujensa. Heille ihmiset joiden kanssa he sattuvat asumaan yhdessä eivät välttämättä ole varsinaisia perheenjäseniä, he vain ovat jonkinlainen lisä lähimmässä sosiaalisessa verkostossa.

Otan seuraavassa esimerkiksi tästä biologiseen perheeseen nojaavasta perhetulokinnasta Tapsan kuvauksen omasta perheestään:

Tapsa 14v. (L7/1-2)

A: *Mä pyytäsin ensin kertoon sua mulle, että ketä kaikkia sun perheeseen kuuluu, ketä sä luet sun perheenjäseniksi?*

Tapsa: *No äite, tota toi Paula on ja sitten on kaks veljee mulla, ne asuu niinkun yksistään jo. ... Ja sitten isä asuu ton oman kaverin kanssa.*

A: *Minkä nimisiä noi sun veljet on?*

Tapsa: *Ne on Toni ja Esa.*

A: *Onks ne minkä ikäisiä?*

Tapsa: *Ne on 19 ja 22.*

A: *Ne on sust jonkun verran vanhempia sitten.*

Tapsa: *Joo.*

A: *Ja isä asuu jonkun kaverin kanss.*

Tapsa: *Joo.*

A: *Ja mikskä sä sanot sitä kaveria?*

Tapsa: Erja sen nimi on.

A: Joo. Asuuko ne missä?

Tapsa: Ne asuu tossa vähän matkan, joo, että just niinkun Itä-Mäntylässä, ennen loppua, siä 55:n päätepysäkillä.

A: Joo-o, eli kuitenkin sillai sua lähellä.

Tapsa: Aika lähellä sillai.

A: Samassa kaupunginosassa.

Tapsa: Joo.

A: Joo. No mitäs tota täällä teitä asuu sitten kumminkin vähän isompi porukka yhdessä?

Tapsa: Joo täss on tota niin Jussi ja Jesse, ja sitten on se Jussin ja Jessen isä Seppo.

A: Pistän senverran ylös ett mä pysyn kärryillä kenestä puhutaan.

Tapsa: Toi on niinkun niitten poikien isovelji sitten toi, joka on tua autotallissa – että, se ei asu taas täällä sitten.

A: Aha, joo, just. Missäs se asuu?

Tapsa: Se asuu tossa äitensä ja siskonsa kanssa ja sitt silläkin on viä miäskaveri sillä sen äitellä.

Tapsa asuu äitinsä uudessa perheessä. Perheeseensä kuuluviksi hän listaa järjestyksessä äitinsä, kaksi itsenäisesti asuvaa aikuistunutta veljeään, muualla asuvan biologisen isänsä ja tämän ohella isänsä uuden kumppanin. Tarkistaessani heitä asuu yhdessä, hän mainitsee Jessen ja Jussin ja näiden poikien isän Sepon, mutta ei varsinaisesti liitä heitä perheeseensä. Tapsan biologinen isä asuu hyvin lähellä ja Tapsa onkin häneen melko tiiviisti yhteydessä. Isänsä luona Tapsa tapaa myös isän uuden kumppanin 5- vuotiasta poikaa. Tapsan monet sukulaiset asuvat hieman pidemmän matkan päässä ja niitä hän tapaa satunnaisesti. Äitinsä uuden miehen vanhempia hän tapaa itseasiassa useimmin, mutta ei pidä heitä itselleen merkityksellisinä.

Jussin kuvaus perheestään on samantyyppinen, mutta Jussilla biologisen perheen ensisijaisuus korostuu koko haastattelun mittaan Tapsaakin enemmän. Jussi kuuluu siihen uusperhelasten vähemmistöön, joka asuu isänsä uudessa perheessä. Hän listaa perheeseensä kuuluviksi muualla asuvan äitinsä, äitinsä luona asuvan siskonsa ja äitinsä uuden miehen. Jonkinlaiseksi asumisperheeksi tai perheeksi olosuhteiden pakosta hän kuvaa ihmiset, joiden kanssa hän asuu samassa asunnossa: isänsä uuden naisystävän aiemmasta liitosta olevat kaksi lasta, isänsä ja isänsä naisystävän – tässä järjestyksessä. Jussin yhdessäolo ja elävä vuorovaikutus suuntautuu kuitenkin biologiseen perheeseen, erityisesti muualla asuviin äitiin ja siskoon. Jussi käy muutaman kilometrin päässä asuvan biologisen äitinsä luona hyvin usein ja on tämän luona myös melko paljon öitä. Omat biologiset sukulaiset ovat Jussille hyvin tärkeitä ja näitä hän mielellään tapaa, etenkin äitinsä puoleisia sukulaisia.

Tämä oman perheen määrittely ensisijaisesti biologisena perheenä on aineistossani poikkeuksellista, mutta eri ihmisten liittäminen perheeseen toimii hyvin

samalta perustalta kuin muidenkin lasten kohdalla. Omaan perheeseen liitetään ne ihmiset, jotka koetaan itselle merkityksellisiksi.

Jussin kohdalla uusperhetilanne on melko tuore, jolloin selitystä biologisen perheen ensisijaisuudelle voisi etsiä siitä, että uudet suhteet eivät ole vielä ehtineet vakiintua. Toisaalta Tapsalla uusperhetilanne on jo vähän vakiintuneempi, mikä osoittaa, että yhdessä eletty aika ei ainakaan yksin toimi tässä tilanteen selittäjänä. Jussi ja Tapsa ovat molemmat olleet iältään jo vähän vanhempia uusperheen syntyessä. Tällöin voi ajatella, että lasten ollessa isompia uusperheen muodostuessa, uudet suhteet eivät muodostu kovin helposti merkityksellisiksi suhteiksi. *Koke-mus biologisesta alkuperäisperheestä kantaa merkitykseltään syvempänä uusien kuvioiden yli ja siksi se säilyy ensisijaisena perheenä* (vrt. Gross 1986, 210-211).

Uusperheessä elävien lasten ymmärrys perheestään biologisena perheenä on myös tulkittu ongelmalliseksi tai vääränlaiseksi ymmärrykseksi perheestä etenkin asiantuntija- ja klinikkaperspektiivistä. Tällaisen ymmärryksen on nähty olevan osoitus lapsen epärealistisesta haaveesta, että biologiset vanhemmat palaisivat takaisin yhteen ja perhekokoonpano palautuisi ennalleen.⁵² Tällaista perhekokoonpanon ennalleen palautumisen haavetta en näe Jussin enkä Tapsan haastattelussa. Tapsalle tilanne on jotenkin hyvin selkeä, mutta Jussille ongelmallinen ja surullinenkin sikäli, että hän ei koe oikein kuuluvansa isänsä uuteen perheeseen, mutta paluu äidinkään uuteen perheeseen ei ole oikein mahdollinen lämpimistä suhteista huolimatta.

Näiden kahden haastattelun perusteella en voi väittää, että uusperheessä elävän lapsen tulkinta perheestään biologisena perheenä sinänsä olisi ongelmallinen. Se on yksi tapa tulkita omaa perhettä, joka on kenties juuri uuden perheen muodostuessa jo isommille lapsille ominainen. Tämä perustuu merkityksellisiksi koettuihin ihmissuhteisiin, joiden ylläpitoa edesauttaa näissä esimerkeissä asuminen suhteellisen lähellä muualla asuvaa biologista vanhempaa.

2.2.4 Perhe liikkeessä

Neljäs lasten puheesta erotettava tapa tulkita perhettä on nähdä oma perhe ikään kuin liikkeessä tai muutoksessa olevana. Jonakin joka ei ole pysyvää ja vakiintunutta, vaan jossa suhteet elävät ja jossa käydään rajanvetokeskustelua etenkin yhdessä asuvan vanhemman uuden kumppanin kuulumisesta perheeseen. Tähän ryhmään luin kuuluviksi aineistostani neljä lasta.

Seuraava 15-vuotiaan Millan kuvaus kertoo tästä perheeseen kuulumisen rajanvedosta:

⁵²Tämä tulee näkyviin esimerkiksi aineistonani olevissa asiantuntijahaastatteluissa.

Milla 15v. (L9/1)

A: Tota kysysin ensimmäiseks sulta semmosta, että mitä sä tykkäät, että ketä kaikkia ihmisiä sä laskisit, ett kuuluu sun perheeseen?

Milla: Ää... äiti ja Aki. Ja äm, no ei ehkä niinkun Raikku vielä eikä Jussi. Me on aika vähän aikaa niinkun sillai niin tunnettu ja asuttu yhdessä, kuitenkin.

A: Nmn.

Milla: Ja Jussiakan mä en sillain tunne kauheen hyvin.

A: No vähän niinkun silleen, että siin on joku semmonen epämääräinen verho välissä niinkö?

Milla: Nii-in. Niin.

Milla asuu yhdessä äitinsä ja 14-vuotiaan veljensä Akin kanssa ja liittää nämä omaan perheeseensä kuuluviksi. Äitinsä uutta miestä Raikkua ja tämän 15-vuotiaista poikaa Jussia, joiden kanssa Milla myös asuu yhdessä, hän ei oikein vielä liitä perheeseensä kuuluviksi. Kuvaukseen sisältyy kuitenkin jonkinlainen mahdollisuus, ehkä toivekin, että nämä ajan myötä kuuluisivat Millan perheeseen. Milla tuo hyvin selvästi esille, että ei ole vielä ehtinyt kunnolla tulla tutuksi näiden uusien ihmisten kanssa, joiden kanssa on asunut alle vuoden yhdessä. Millan biologinen isä on kuollut ja suhteet isänpuolelle ovat etääntyneet. Milla on joskus aiemminkin asunut yhdessä äidin miesystävien kanssa. Sukulaissuhteita Millalla on äitinsä puolelle ja hän on tavannut myös äitinsä uuden miehen sukulaisia. Millan vuotta nuorempi veli Aki kuvaa perhettään hyvin samantyyppisesti. Millan ja Akin henkilökohtaiset suhteet niin äidin nykyiseen kuin entisiin miesystäviin ovat kuitenkin hyvin erilaisia.

Jos Millan ja Akin perhe on luonteeltaan suppea, seuraava Janikan kuvaus omasta perheestään on selvästi laajempi ja pitää sisällään enemmän elementtejä:

Janika 11v. (L12/1-2)

A: Mä kysyn sulta ihan ensimmäiseks semmosta, että ketä kaikkia sun mielestä nin kuuluu sun perheeseen?

Janika: No ainakin äiti ja sitten tota mä sillai ninkun pidän Pekkaa ninkun isäpuolena sillai tai, että se asuu meillä ja se on sillai, vähän kuuluu meiän perheeseen, mutta ei ihan kokonaan. — Sillai sitte sen tyttö on saman lailla sillai.

A: Asuuks se tyttö täällä?

Janika: Ei kun se asuu siellä siis äidillänsä.

A: Just

Janika: Elikä Pekalla on neljä-vuotias tyttö ja niinkun Pekka on kans eronnu ja sitte se tyttö asuu äidillänsä. Sen nimi on Riina.

A: Ja sä tykkäät et sekin on vähä siinä liepeillä...

Janika: Joo.

A: ..Ei kuulu perheeseen mutta, on niinku vähän siinä hilkulla.

Janika: Nii.

A: No kuuluuks ketä muita?

Janika: Ei.

A: Siinä on kaikki?

Janika: Joo.

— (poistettu keskustelua muualla asuvan isän uudesta perheestä ja tyttöystävästä)

*A: No minkäs, tykkäät sä että se (isän tyttöystävä) kuuluu sun perheeseen?
Janika: Joo sillai, että mä pidän ninkun siis isän tyttöystävää sitä Hannaa
niin sillai kans äitipuolena niin, että kun isällä tietysti, ninkun mulla ois
kaks kotia oikeastaan sillai niinku, että mä pidän sitä yhtä lailla kotina kun
tätäkin sillai.*

Janika on 11-vuotias tyttö, joka asuu yhdessä äitinsä ja tämän uuden miehen kanssa. Äitinsä uutta miestä Janika ei kuitenkaan oikein lue perheeseensä kuuluvaksi. Sen sijaan äidin uuden miehen 4-vuotiaista tyttöä Riinaa, joka vierailee isänsä luona, Janika pitää oikeastaan enemmän perheeseensä kuuluvana kuin tytön isää, äitinsä uutta miestä. Janikan biologinen isä asuu parinsadan kilometrin päässä tyttöystävänsä kanssa. Heitä Janika pitää oikeastaan selkeämmin perheeseensä kuuluvina kuin äitinsä uutta miestä. Heihin Janika on myös tiiviissä kanssakäymisissä. Janika on muutoinkin paljon tekemisissä äitinsä ja tämän uuden miehen sukulaisiin ja jonkinlaisia suhteita on myös biologisen isän puolelle.

Tähän liikkeessä olevaan perheeseen lukemaani neljättä kuvausta voisi myös luonnehtia muodostumassa olevaksi perheeksi. Anni (11v.) asuu yhdessä äitinsä ja kissansa kanssa ja pitää näitä perheeseensä kuuluvina. Äidin uusi miesystävä ja tämän poika (joka puolestaan asuu oman biologisen äitinsä luona), joiden kanssa Anni ja hänen äitinsä ovat tiiviissä kanssakäymisissä eivät kuulu Annin perheeseen. Annilla on kuitenkin jonkinlainen toive yhteen muuttamisesta ja myös samaan perheeseen kuulumisesta joskus tulevaisuudessa. Biologiseen isäänsä Annilla ei ole vanhempien eron jälkeen ollut mitään yhteyttä ja hän nimenomaisesti kieltää haluavansa olla missään yhteydessä isäänsä. Annilla on kolme aikuistunutta puolisisarusta, kaksi isän ja yksi äidin aikaisemmista liitoista, jotka hän mainitsee perheestään puhuttaessa jonkinlaisena lisänä, mutta ei hyvin kiinteästi liitä heitä perheeseensä. Äidinpuoleiseen puoli- isosiskoon Anni on hyvin paljon yhteydessä. Muutoin hänellä on suhteita lähinnä äidin sukulaisiin.

Näistä neljästä lapsesta kolmella ei ole yhteyksiä toiseen biologiseen vanhempaansa lainkaan. Millan ja Akin biologinen isä on kuollut ja Anni ei halua olla isänsä kanssa tekemisissä. Janikalla puolestaan on biologiseen isäänsä tiiviit yhteydet ja hän lukee tämän perheeseensä. Tämän tyyppinen perhepolku oli edellä myös niillä, jotka lukivat perheeseen vain yhdessä asuvat ihmiset.

Lasten kuvaus perheestä muuttavana on hyvin selvästi yhteydessä uuden perheen ikään. Kaikki nämä lapset olivat asuneet yhdessä tai tunteneet äitinsä uuden kumppanin ja tämän mahdolliset lapset suhteellisen lyhyen aikaa, alle vuoden. Näin yksi selittäjä "ei ihan vielä" perheeseen kuulumiselle voi olla juuri lyhyt yhdessäolon aika, minkä yksi lapsista itse toteaaakin. Joka tapauksessa kaikkia näitä neljää lasta luonnehtii jonkinlainen viivyttely, he käyvät keskustelua äitiensä uusien miesten perheeseen kuulumisesta, se ei ole itsestään selvää. He tekevät eräänlaista etäisyydensäätelytyötä perhettään määritellessään. Näissä kuvauksissa suhteet uusiin lapsiin näyttäytyvät kuitenkin varauksettomampina kuin suhteessa uusiin aikuisiin. Lapsia on helpompi alkaa pitää perheeseen kuuluvina.

Tällainen liikkeessä oleva perhe voidaan helposti määritellä myös lapsille ongelmaksi. Se että lapset pohtivat keitä heidän perheeseensä oikein kuuluu ja käyvät tästä rajanvetokeskustelua, voidaan tulkita myös niin, että lapsille ei ole selvää keitä heidän perheeseensä kuuluu eivätkä lapset tilanteen tuoreuden vuoksi vielä ymmärrä, mikä heidän perheensä on. (vrt. Haavisto et al. 1997, 38.) – Tällaista ongelmallisuutta minun on vaikea lukea näistä haastatteluistani. Pikemminkin lapset kuvauksissaan punnitsevat uusien ihmisten merkityksellisyyttä itselleen ja elämälleen ja sitä kautta arvioivat näiden perheeseen kuulumista.

2.3 Lasten perhetulkintojen keskeiset piirteet

Edellä erittelemäni lasten neljä tapaa kuvata perhettään voi sijoittaa janalle, jonka toisena ääripäänä on lapsen perhe, johon kuuluvat vain biologiseen alkuperäisperheeseen kuuluvat ihmiset ja toisena ääripäänä perhe, johon lapsi liittää vain hänen kanssaan yhdessä asuvat ihmiset. Näiden väliin sijoittuvat liikkeessä oleva perhe, jossa perheeseen kuulumisesta käydään neuvottelua ja tulkinta, jossa perheeseen kuuluu niin yhdessä asuvia kuin muuallakin asuvia ihmisiä.

Kuvio 2. Perheen määrittelyn perusta.

BIOLOGINEN ←————→ YHDESSÄ ASUMINEN

“Biologinen perhe”

Biologinen alkuperäisperhe asuinpaikasta riippumatta, jonka lisäksi voi olla yhdessä asuvia muita (2 kuvausta).

“Perhe liikkeessä”

Ne biologiset alkuperäisperheeseen kuuluvat, joiden kanssa asutaan yhdessä -- muiden yhdessä-asuvien perheeseen kuulumista arvioidaan (4 kuvausta).

“Yhdessä asuvat ja muita”

Kaikki Yhdessä asuvat ja heidän lisäksi muualla asuva biologinen vanhempi, mahdollisesti tämän uusi kumppani ja lapsia tai biologisia sisaruksia (5 kuvausta).

“Yhdessä asuvat”

Kaikki Yhdessä asuvat, ei muita (4 kuvausta).

Lasten perhettä koskeva tarkasteluni on pohjannut tälle biologisen perheen ja yhdessä asumisen ulottuvuudelle. Samantyyppisiä tuloksia ovat saaneet myös O’Brien ym. (1996) tutkiessaan itä-lontoolaisten lasten perhepiirroksia ja Levin (1994) norjalaisten uusperhelasten haastatteluja ja perhepiirroksia koskevissa tutkimuksissaan. Haastattelemieni lasten perhekuvausten yksityiskohtaisempi tarkastelu kuitenkin

osoittaa, että biologisen siteen tai yhdessä asumisen lisäksi lasten perhetulkintaa määrittävät myös muut tekijät. Näitä ovat verisukulaisuus, vanhempien uusien parisuhteiden kautta rakentuvat siteet niin lapsiin kuin aikuisiin sekä kaikkein tärkeimpänä suhteen emotionaalinen tai käytännöllinen merkitys kullekin lapselle. (vrt. O'Brien ym. 1996, 95x98; Levin 1994, 171–179.) Jos lapsella ei ole muualla asuvaan biologiseen vanhempaansa tai hänen kanssaan yhdessä asuvaan biologisen vanhemman uuteen kumppaniin suhdetta, jonka hän kokisi itselleen merkitykselliseksi, tätä ihmistä todennäköisesti ei liitetä omaan perheeseen kuuluvaksi.

Lasten perhettään koskevissa kuvauksissa on oma erityinen paikkansa muilla lapsilla sukulaisuussuhteesta riippumatta. Kuuden lapsen perhekuvauksessa sisaruksilla on varsin keskeinen paikka, olipa sitten kyse omista biologisista sisaruksista, puolisisaruksista tai uussisaruksista, joiden kanssa ei välttämättä asuta yhdessä. Tämä kertoo siitä, että lasten keskinäiset suhteet ovat merkitykseltään erityisiä ja erilaisia kuin suhteet aikuisiin.

Toinen huomattava – ja usein sivuutettu – paikka lasten perhekuvauksissa on lemmikkieläimillä. Viisi lasta lukee jonkin eläimen perheeseensä kuuluvaksi, yhdellä lapsella tämä on koira, jota heille vasta ollaan hankkimassa. Lisäksi yhdellä lapsella perheenjäsenenä ollut koira on allergian vuoksi jouduttu siirtämään mummolaan ja lapsi selvästi kaipaavat tätä koiraa. Yksi lapsi myös mainitsee isänsä uudessa perheessä olevat koirat, joita mielellään hoitaa. (vrt. O'Brien 1996, 96; Levin 1994, 178.) Eläinten määrittelemistä perheeseen kuuluviksi on tulkittu merkiksi siitä, että eläimet ovat lapsille menetettyjen ihmissuhteiden korvikkeita ja siten eläinten lukeminen perheeseen olisi merkki ongelmista. Itse näen kuitenkin Levinin (1994, 178) tavoin, että eläimet ovat lapselle merkityksellisiä läheisiä sinänsä, eivät merkkejä ongelmista tai korvaamassa esim. puuttuvaa suhdetta biologiseen vanhempaan.

Uusperheen yhteisen historian pituudella samoin kuin lasten iällä on myös merkitystä lasten perhettään koskevaan määrittelyyn. Hyvin tuoreeltaan uusia ihmisiä ei itsestään selvästi liitetä perheeseen, vaan näiden perheeseen kuulumisesta käydään neuvottelua. Toisaalta uusperheen muodostuessa jo isommille lapsille biologiset perhesuhteet vaikuttaisivat merkityksellisemmiltä, jolloin uusperhe on vain jonkinlainen asumisperhe.

Perhesuhteiden moninaisuus ei tavallisesti merkitse lapsille kaaosta ja vaikeuksia oman perheensä ymmärtämisessä. Pikemminkin haastattelemilleni lapsille oli suhteellisen selkeää kuvata moninaisiakin perhesuhteitaan. Tämän taustalla näen, että lapsilla itsellään oli tilaa niin haastattelutilanteessa kuin omassa arkielämässäänkin määritellä itselleen merkitykselliset suhteet. Silloin kun perheen määrittely tuntui pulmallisemmalta, se oli sitä myös lasten arkipäivässä – heillä ei välttämättä ollut oikeutta itselleen tärkeäksi kokemiinsa suhteisiin.

3 Perhesuhteet lasten arjessa

3.1 Uudet aikuiset

Lapsen suhde uusperheen uuteen aikuiseen, vanhempansa uuteen elämänkumppaniin, on tutkimuksissa usein todettu uusperheen tärkeimmäksi ihmissuhteeksi (esim. Ihinger-Tallman & Pasley 1997, 26). Tämän suhteen toimimisesta on koko uusperheen hyvinvoinnin nähty olevan kiinni. Tätä suhdetta on tavallisesti katsottu aikuisista käsin, miten uudet aikuiset toteuttavat vanhemmuuttaan. Tässä käänän asetelman toisin päin, katson miten tuo suhde rakentuu lasten konkreettista yhdessä elettyä arkipäivää koskevissa kuvauksissa. Aikuisten keskinäinen rakkaussuhde on uusperheen syntymisen lähtökohta, mutta lasten ja uuden aikuisen toimiva suhde ei ole sen itsestään selvä seuraus. Lasten suhde vanhempansa uuteen kumppaniin on uusperheessä kuitenkin välttämättömän pohdinnan ja jatkuvan arkisen muovaamisen ja neuvottelun alla (vrt. Giddens 1992, 96–98; Finch 1989, 194–211). Siinä on kyse arkipäivän konkreettisesta jakamisesta ja sosiaalisen vanhemmuuden toteutumisesta sekä samalla siihen kietoutuneista tunteista ja psykologisesta vanhemmuudesta. Korostan lasten roolia strategisina sosiaalisina toimijoina (James & Prout 1996, 46–47), jotka omalta osaltaan voimakkaasti muokkaavat suhdettaan uusperheen uusiin aikuisiin ja vanhempiinsa.

Haastattelemani lapset asuivat yhtä lukuun ottamatta yhdessä vanhempansa uuden kumppanin kanssa. Tuo yksi lapsista oli muutoin tiiviisti kanssakäymisissä äitinsä uuden miesystävän kanssa. Lasten kanssa yhdessä asuvat uudet aikuiset olivat tavallisimmin äidin uusia miesystäviä, tällainen tilanne oli 6 tytöllä ja 6 pojalla. Pojista lisäksi kolme asui yhdessä isänsä uuden naisystävän kanssa.

Lasten uudet aikuissuhteet eivät rajoitu vain yhdessä asuvan biologisen vanhemman uuteen elämänkumppaniin. Vanhempien eron ja uusien parisuhteiden myötä lapsilla on usein uusia aikuissuhteita myös muualla asuvien biologisten vanhempiensa luona, missä he tavallisesti vierailevat. Puolet haastattelemistani lapsista tapasi muualla asuvan biologisen vanhempansa luona vieraillessaan myös tämän uutta elämänkumppania. Kuudella lapsella (2 tyttöä ja 4 poikaa) nämä olivat isien uusia naisystäviä ja kahdella pojalla äidin uusia miesystäviä.

Haastatteluissani keskityin lasten ja heidän kanssaan asuvien uusien aikuisten suhteeseen. Tämän rinnalla keskustelimme myös lasten biologisista vanhemmista ja myös muualla asuvien biologisten vanhempien uusista kumppaneista. Näin puhe yhdessä asuvista vanhemman uusista kumppaneista peilautui myös lasten muihin vanhemmuus- ja aikuissuhteisiin perhepiirissä.

Halusin kuulla, miten lapset kuvaavat näitä uusia aikuisia suhteessa itseensä. Millaisia uudet aikuiset tyyppeinä ovat? Millaisen sijan lapset heille antavat arjessaan? Millaisen aikuisen roolin suhteessa itseensä lapset heille määrittävät?

3.1.1 Ihan kivoja tyyppejä

Lasten kanssa oli luontevaa lähteä keskustelemaan perheeseen muuttaneista uusista aikuisista kysymällä minkälaisia “tyyppejä” nämä lasten mielestä ovat. Näissä keskusteluissa on kyse jonkinlaisista uusia aikuisia koskevista yleisluonnehdinnoista, jotka johdattelivat syvempään keskusteluun lasten suhteista perhepiirinsä eri aikuisiin. Vaikka kysymys uusista aikuisista tyyppeinä on hyvin yleinen, se kuitenkin toi esiin ne merkitykselliset ulottuvuudet, joilla lapset näitä uusia aikuisia arvioivat.

Kukaan lapsista ei kuvannut vanhempansa uutta kumppania puhtaan kielteisesti. Kukaan ei sanonut, että ehdottomasti ei pidä tai ei voi sietää vanhempansa uutta kumppania. Kuvausten perussävy oli sen sijaan positiivinen – vaikka niissä saattoi tulla esiin, ettei lapsen ja uuden aikuisen suhde välttämättä ollut kovin läheinen ja luottamuksellinen.

Jesse (11v., L6/2)

A: No mitäs sä tykkäsit siitä, kun tuli tämmönen muutos?

Jesse: No ekaks, mä en oikein ensin sopeutunu siihen, nyt pikkuhiljaa mä oon alkanu sopeutuun.

A: Nmn, no mitä se tarkoittaa ett sä et sopeutunu, sä et tykänny että...

Jesse: Sillai ett, ni.

A: Mikä sua ärsytti?

Jesse: En mä oikein pitäny, kun sillain mä en tuntenu sitä (isän kumppania Paulaa) hyvin ja heill on aina, sano äidiks ja ja tollai.

Jesse tuo esiin vaikeutensa ensin sopeutua isänsä uuteen naisystävään, jota ei tuntenut ja josta ei oikein pitänyt ja jolla oli erilaisia tapoja omien lastensa kanssa. Ajan myötä hän kertoo sopeutuneensa tilanteeseen. Jessen esiin tuoma uuden aikuisen vieraus alkuvaiheessa tulee esiin muissakin lasten kuvauksissa. Tämä vieraus on uuden aikuisen tulemistakin lapsen yksityiselle reviirille, jossa asioilla on ollut ennen tiedetty järjestyksensä.

Useat lapset kuvaavat uutta aikuista tyyppinä ihan kivaksi. Tämä on eräänlainen kantaa-ottamaton yleiskuvaus, joka mielestäni kertoo ainakin jonkinlaisesta uuden aikuisen hyväksynnästä – ja kenties myös lojaalisuudesta biologista vanhempaa kohtaan. (Vrt. Moore & Beazley 1996, 77–79.)

Niina (12v., L3/2)

A: ... jos sä muistelet sitä, kun toi Arto tuli uutena ihmisenä teidän kuvioihin, niin mitä sä tykkäsit siitä kun se tuli?

Niina: No kyllä se sillon, on ihan mukava ja sellanen, niin että mun mielestä ainakin.

Osa lapsista kuvaa uusia aikuisia tyyppeinä aivan erityisellä tavalla kivoiksi. Tällöin pelkän kiva-luonnehinnan lisäksi lapset kuvaavat jollain määreillä, mitä tämä kivuus on. Uuden aikuisen *luonne* on yksi tällainen määre.

Anni (11v., L1/6)

A: No mitäs sä siitä Eikasta tykkäät, mimmonen tyyppi se on?

Anni: Se on ihan kiva ja semmonen, ett se kertoo aina välillä vitsejä ja kaikkee tämmöstä ett. Se on sillain niinkun, että kauheen vitsikäs ja semmonen kiva.

A: Nmn, sun mielestä se on mukava tyyppi.

Anni: Joo.

Aki (14v., L8/8)

A: No mitäs jos mietit, että millanen tyyppi toi Raikku oikein on? Että käykö se missään mukana sun kanssa?

Aki: Ai missään harrastuksissa tai tämmösissä?

A: Niin, tai mitä te teette joka päivä täällä kotona?

Aki: No ei se ny mitään oikein mitään yhdessä sillain. Se vie mua aika paljon kaikkialle ja sillain.

A: On autokuski siinä.

Aki: Ni. Se on kuulemma semmonen samanlainen kuule kun mä, no kun mä oon aika hiljanen poika.

Uuden aikuisen vitsikkyys tai hyvä huumorintaju ovat selvästi voimakkaan positiivisia piirteitä, jotka tulevat esiin muutamissa kuvauksissa Annin lisäksi. Jaettu huumori onkin yleisemminkin nähty tärkeäksi lapsia ja vanhempia yhdistäväksi tekijäksi (ks. Dunn 1993, 23). Aki puolestaan kuvaa äitinsä uuden miesystävän luonteeltaan itsensä kaltaiseksi, aika hiljaiseksi. Hiljaisuus ja rauhallisuus myönteisinä uuden aikuisen piirteinä tulevat esiin myös muutamissa muissa kuvauksissa.

Luonteenpiirrekuvausten lisäksi uuden aikuisen kivuutta lapset kuvaavat *vanhemmuussuhteen laadun* kautta.

Milla (15v., L9/5)

A: No mitäs sitt toi Raikku, mimmonen mimmonen tyyppi se on? Siitähän me puhuttiinkin jo, ett se on sun mielestä erilainen ja sille voi kuitenkin puhua asioista.

Milla: Nii-in, ja se on ainakin niin tota kun yks mun kaverin isä on kanss kuallu ja sitten sen äitillä on kans jotain miäsystäviä, niin monesti aina sen kanss puhutaan, että niinkun molemmat sitä mieltä ollaan, ett semmonet on niinkun inhottavia niinkun sillain että yrittää kauheesti olla joku isäpuoli ja kauheesti niinkun kaikkee yrittää sillain, mutta niinkun Raikku, niin se on ihan niinkun oma ittensä ja sillain. Tai sillai, ett aika hiljanenhan se on, mutta sillain että ihan hyvä.

*A: Niin sust tuntuu ett se yritä liikaa.
Milla: Niin. Ja kun mä en halua kuitenkaan*

Taru (14v., L15/2)

A: No olik siinä jotain semmosta mistä sä et niinkun missään nimessä tykänny?

Taru: No ei oikein.

A: Että sua olis ärsyttäny tai...

Taru: Ei mua siis siinä mun isäpuolella ärsyttäny mikään, että se oli ihan mukava ja et se piti meitä silleen ihan alusta asti semmosina, niinkun me oltas sen lapsia oikeen kunnolla.

Niin Milla kuin Tarukin ovat tyytyväisiä uusiin aikuisiin tyyppeinä, joskin tuo tyytyväisyys on hyvin erilaista. Millalle uuden aikuisen rooli vanhempana ei ole toivottava asia ja äidin uusi mies onkin pysynyt vain omana itsenään yrittämättä ryhtyä Millalle isäksi. Jälkimmäisessä esimerkissä Taru puolestaan suhtautuu täysin päinvastaisesti äitinsä uuden miehen vanhemmuuteen. Hän pitää hyvänä, että äidin uusi mies on pitänyt häntä ja hänen veljeään kuin omina lapsinaan. Nämä esimerkit tekevät näkyväksi, miten kokemus hyvästä suhteesta uuteen aikuiseen voi rakentua hyvin yksilöllisellä tavalla.

Yksi tapa kuvata uusia aikuisia kivoina tyyppeinä yhdistyy *yhdessä tekemiseen*. Tällainen yhdessä tekeminen tulee kirkkaimmin esiin seuraavassa kuvauksessa:

Maarit (11v., L13/3)

A: No mitä sä siitä Sakesta tykkäsit sit sillon alkuun? Mimmonen tyyppi se oli?

Maarit: No se oli mun mielestä vähän semmonen... se ainakin oli semmonen et sen kans oli kiva kaikkia pelejä tehdä. Se ehdotteli kaikkia ett mentäskö elokuviin ja kaikkea semmosta johonkin kattoon jotain vaikka... mitä kaikkea onkaan niitä elokuvia.

Erilaisten asioiden yhdessä tekemisestä uusien aikuisten kanssa keskustelimme useimmissa haastatteluissa. Tässä esimerkissä kaikenlainen yhdessä tekeminen kuitenkin tulee esiin lapsen itsensä tuottamana kuvauksena uudesta aikuisesta tyyppinä.

Nämä tyyppikuvaukset ovat luonteeltaan varsin yleisiä. Niihin aikuisiin, joiden kanssa lapset asuvat yhdessä, he liittyvät hieman syvällisempiä määreitä kuin muualla asuvan vanhempansa uusiin kumppaneihin, jotka ovat etäältä katsoen lähinnä vain kivoja ja mukavia sekä huumorintajuisia.

Nämä lasten vanhempansa uusia kumppaneita koskevat yleisluonnehinnat johdattavat siihen, mikä lapsille on tärkeää omassa suhteessaan näihin perhepiirinsä uusiin aikuisiin. Näitä merkityksellisiä asioita ovat vanhemman luonne ja jonkinlainen henkilökemian yhteen sopivuus, vanhemmuussuhteen koettu laatu ja yhdessä tekeminen. Nämä kaikki ovat keskeisesti läsnä, kun jatkossa erittelen lasten kuvauksia yhteisesti jaetusta arjesta.

3.1.2 Yhteisesti jaettua arkea

Puhekavereita

Erilaisista asioista puhuminen biologisten vanhempien ja näiden uusien kumppaneiden kanssa on varsin tavallinen osa lasten arkipäivää. Erilaisia kuulumisia vaihdetaan ja käydään keskusteluita muutoinkin erilaisista asioista. Salmen et al. (1996, 45) tutkimuksessa tuli esiin, että kymmenvuotiaiden lasten oman arvion mukaan jutteleminen oli suosituin yhdessäolon muoto vanhempien kanssa. Tässä näkyi kuitenkin vanhemman sukupuolen merkitys siten, että em. tutkimuksessa 93% lapsista kertoi juttelevansa äidin kanssa ja 80% isän kanssa. Kuitenkin molemmat luvut kertovat juuri puhumisesta varsin tavallisena arkisen yhdessäolon muotona.

Seuraavassa taulukossa havainnollistan lasten puhumista eri aikuisten kanssa määrällisesti. Taulukossa olen laskenut kunkin aikuisen kanssa puhumista koskevia mainintoja ja niiden rinnalla myös mainintoja, jolloin lapset kertovat, että nimenomaisesti eivät puhu ko. aikuisen kanssa jostakin asiasta.

Taulukko 11. Lasten puhuminen eri aikuisten kanssa.⁵³

YABV	YAUA	MABV	MAUA
Biol. äiti 18(-1)	Uusi isä 11(-4)	Biol. isä 6(-3)	Uusi äiti 5(-2)
Biol. isä 3	Uusi äiti 2	Biol. äiti 2	Uusi isä --

Taulukosta on luettavissa hyvin selkeästi lapsen kanssa yhdessä asuvien biologisten äitien yliverisuus lapsen keskustelukumppanina. Toinen yhdessä asuva aikuinen – tavallisimmin siis uusi isä – ei ole likikään oman äidin veroinen keskustelukumppani, joskin hänen kanssaan puhutaan asioista merkittävästi enemmän kuin muualla asuvan biologisen isän ja tämän mahdollisen uuden kumppanin kanssa. Yhdessä asuvan biologisen äidin yliverisuus suhteessa yhdessä asuvaan uuteen isään vielä korostuu siinä, että joistain asioista tullaan puhuneeksi uudelle isälle samalla, kun niistä puhutaan erityisesti äidille. Aineis-

⁵³ Käytän tämän jakson taulukoissa seuraavia koodimerkintöjä:

- YABV = yhdessä asuva biologinen vanhempi
- YAUA = yhdessä asuva uusi aikuinen, vanhemman uusi kumppani
- MABV = muualla asuva biologinen vanhempi
- MAUA = muualla asuva uusi aikuinen, vanhemman uusi kumppani
- Numerot viittaavat ko. toimintaa koskeviin mainintoihin haastattelupuheessa
- Miinusmerkkiset numerot sulkeissa (-) viittaavat lasten mainintoihin siitä, että he eivät puhu ko. aikuisen kanssa.
- Plusmerkkiset numerot sulkeissa (+) viittaavat esim. siihen, että lapset saattavat toisen henkilön ohella puhua asioita tälle henkilölle.
- Käytän taulukoissa niiden yksinkertaisuuden vuoksi termejä 'uusi isä' ja 'uusi äiti' termien ongelmallisuudesta ja arvoväriteisyydestä huolimatta.

tossani on vain kolme lasta, jotka asuvat yhdessä biologisen isänsä kanssa. Tämä osa aineistoa kuitenkin tukee tulkintaa biologisten äitien merkittävästä asemasta lasten keskustelukumppaneina, sillä isänsä luona asuvat lapset ovat hyvin tiiviissä vuorovaikutusyhteydessä muualla asuvaan äitiinsä.

Yhdessä asuviin uusiin isiin liittyy myös useita mainintoja ei-puhumisesta, heidän kanssaan ei joko puhuta lainkaan, ei oikein uskalleta puhua tai ei puhuta ainakaan isommista asioista. Muualla asuviin aikuisiin liitetty ei-puhuminen taas on sisällöltään enemmän sitä, että asioista ei tule puhuttua, ei ainakaan niin paljon kuin yhdessä asuvien kanssa tai heidän kanssaan ei varta vasten puhuta tietyistä asioista. Vaille minkäänlaisia yhdessä puhumista koskevia mainintoja jäävät muualla asuvat biologisten äitien uudet kumppanit, he näyttävät lapsille kaikkein etäisimmiltä. Voimakkaimmin etäisyys ja ei- puhuminen liittyvät miehiin ja ei-biologiseen suhteeseen.

Lasten ja eri aikuisten keskinäisellä puhumisella on myös selvästi erilaisia sisällöllisiä painotuksia. Eri aikuisten kanssa lapset puhuvat erilaisia asioita. Seuraavassa taulukossa esitän tiivistetyssä muodossa, millaisista asioista kunkin aikuisen kanssa lapset kertovat puhuvansa. Taulukko on listannut nimenomaisesti niitä asioita, joissa eri aikuisten erilaisuus tulee esille. Tämän lisäksi monet lapset kertovat ylipäänsä puhuvansa näiden aikuisten kanssa tai puhuvansa tavallisista asioista.

Taulukko 12. Yhdessä puhutut asiat.

YABV	YAUA	MABV	MAUA
Biol. äiti: - henkilökohtaiset/ lapselle tärkeät asiat(7) - kouluasiat (4) - ikävät asiat (2) - mistä vaan/kaikki (2)	Uusi isä: - harrastukset (2) - äidin rinnalla puhuminen, mm. kouluasiat (3) - ikävät asiat (2)	Biol. isä: - harrastukset (1) - kuulumisten jälkikäteen kertominen (2) - ikävät asiat (1)	Uusi äiti: - voi puhua (4) - ei yleensä/kaikkia (2)
Biol. isä: - isot asiat (1) - biol. äidin jälkeen (1)	Uusi äiti: - kouluasiat (1) - päivittäiset asiat (1)	Biol. äiti : - kaikki asiat (1) - tärkeät asiat ensin äidille (1)	Uusi isä: --

Lasten omat henkilökohtaiset asiat, tärkeät asiat tai “sydämen asiat“, kuten yksi haasta teltava ilmaisi, ovat asioita, joista lapset puhuvat nimenomaisesti yhdessä asuvan biologisen äitinsä kanssa. Äidin paikka lapsen henkilökohtaisista asioista keskustelijana ja asioiden jakajana vielä korostuu, kun myös biologisen isänsä kanssa yhdessä asuvat lapset kertovat puhuvansa kaikki asiansa muualla asuvalle biologiselle äidilleen, yksi lapsista sanoo puhuvansa tärkeät asiat ensin biologiselle äidille. Muiden aikuisten kohdalla lapset eivät erityisesti tuo esille henkilökohtaisista asioista puhumista. Seuraavassa äitinsä ja tämän uuden miehen kanssa asuva Janika kertoo kenen kanssa puhuu asioistaan.

Janika (11v., L12/8-9)

A: No entäs sitte, jos sulla on tota sattunu jotain kivaa tai ikävää niin kelle sä kerrot semmosesta asiasta?

Janika: No yleensä äitille ehkä ja sitte vois, jos mua on niinku johonkin sattunu tai jotain niin ihan kummalle vaan, mutta jos esimerkiksi kokeista tulee joku kuuspuol nin yleensä äitille eka ja...

A: Niin kun sulla on semmosia mitkä harmittaa.

Janika: Nii joo.

A: No onks siinä sitten mitään eroo, mitä asioita sää kerrot tota isälles ja sitten mitä asioita sä kerrot täällä kotona äitille tai tolle Pekalle?

Janika: No sillain ehkä, että isälle mä ninkun kerron tietysti kaikki jälkeenpäin ja heti kun mä saan tietää niin äitille ja Pekalle tai jommalle kummalle sillai, ninkun et kyllä mä oikeestaan samat kerron kaikille ihmisille loppujen lopuks.

A: No mites soittaleks sä isän kanssa?

Janika: Joo, sillain ehkä pari kertaa viikossa tai sitte harvemmin.

Kouluasiat ovat myös asioita, joista lapset kertovat eniten puhuvansa yhdessä asuvan biologisen äitinsä kanssa. Kouluasiat ovat selvästi "kotiasioita" - samalla kun niistä puhutaan nimenomaisesti äidille, niistä tullaan puhuneeksi myös uudelle isälle. Kouluasioita ei erityisenä keskustelun aiheena liitetä muualla asuvaan vanhempaan tai tämän uuteen kumppaniin.

Yhdessä asuvan uuden aikuisen kohdalla kaksi lapsista kertoo puhuvansa harrastuksista, kuten jääkiekkopeleistä, muutoin urheilusta, ralleista, kalastuksesta. Harrastukset tulevat mainituksi yhden kerran myös muualla asuvan biologisen isän kohdalla, kun haastateltava sanoo puhuvansa tämän kanssa mopoista. Harrastuksiin liittyviä mainintoja on sinänsä vähän. Jotkut lapset sanovat esimerkiksi puhuvansa biologisen äitinsä kanssa mistä vaan, jolloin siihen varmasti liittyvät myös harrastukset. Kuitenkin mielestäni on huomionarvoista, että harrastuksista puhuminen spesifioidaan erityisesti miesten kohdalla, ei kertaakaan naisten kanssa yhteisenä keskustelunaiheena.

Kanssakäymistä muualla asuvan biologisen isän kanssa leimaa selvästi tietynlainen etäisyys. Tässä ei näyttäisi olevan kyse pelkästään maantieteellisen etäisyyden mukanaan tuomasta etäännyttämisestä, vaan myös muualla asuvan vanhemman sukupuolesta. Kaksi lapsista on hyvin tiiviissä kanssakäymisessä muualla asuvan biologisen äitinsä kanssa ja myös puhuu tämän kanssa omat tärkeät asiansa. Puhumista muualla asuvien isien kanssa luonnehtii jonkinlainen kuulumisten jälkikäteen kertominen, isompien asioiden lyhyt raportointi. Näille isille kyllä voi puhua, mutta selvästi he ovat etäisempiä keskustelukumppaneita.

Muualla asuvan biologisen isän uusi kumppani ei saa erityistä sijaa keskustelukumppanina. Hänen kanssaan puhutaan joistain tavallisista asioista. Kuitenkin tähän isän uuteen kumppaniin liittyy positiivinen lataus, hänestä piirtyy kuva henkilönä, jonka kanssa kyllä voi tai on mahdollista puhua tai kysyä vaikkapa

neuvoa johonkin asiaan. Aineistoni ei anna varmuutta tehdä tulkintaa, mutta kysymyksenä voin esittää, onko tässä myös merkitystä muualla asuvan vanhemman uuden kumppanin sukupuolella? Kaksi lapsista, joiden muualla asuvalla äidillä oli uusi mies, eivät maininneet tätä minkäänlaisena keskustelukumppanina.

Lapsista tyttöjen kohdalla puhuminen äidin kanssa painottuu erityisellä tavalla. Pojille asioista puhuminen on useammin jonkinlaista asioiden hoitamista kuin omien asioiden pohdintaa.

Äitien ja lasten korostuneelle kumppanuudelle voi etsiä selitystä siitä, että heillä on keskenään pisin yhteinen elämänhistoria. Sukupuoli kuitenkin näyttäytyy tätäkin merkityksellisempänä, sillä isiensä luona asuvilla pojilla on hyvin kiinteä keskusteluyhteys äiteihinsä.

Yhteistä tekemistä

Puhumisen rinnalla yhteinen arki on erilaisten asioiden yhteistä tekemistä tai aikuisen mukana olemista. Eri aikuisilla on erilainen paikka tehdä asioita lapsen kanssa. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut lasten eri aikuisiin liittämiä yhdessä tekemisen mainintoja. Taulukko on osittain harhaanjohtava, sillä olen haastatteluissani ollut kiinnostunut nimenomaisesti lapsen ja uuden aikuisen keskinäisestä suhteesta, jolloin yhdessä asuva biologinen vanhempi on jäänyt vähemmälle huomiolle. Kuitenkin taulukkoa voi pitää suuntaa antavana.

Taulukko 13. Lasten ja aikuisten yhdessä tekeminen.

YABV	YAUUA	MABV	MAUA
Biol. Äiti 18(-2)	Uusi isä 32(-4)	Biol. isä 13(-1)	Uusi äiti 5
Biol. isä 3(-2)	Uusi äiti 1(-1)	Biol. äiti 2	Uusi isä 1(-1)

Kun lapset kertoivat jakavansa omia asioitaan puhumalla, yhdessä asuvat biologiset äidit näyttäytyivät merkittävimpinä keskustelukumppaneina. Sen sijaan erilaisten asioiden yhdessä tekemisessä äidit jäivät toiseksi yhdessä asuviin uusiin isiin nähden. Samalla näihin yhdessä asuviin isiin liittyy myös kaikista eniten mainintoja ei-mitään tekemisestä. Yhdessä asuvien aikuisten kanssa lapset myös tekevät enemmän erilaisia asioita kuin vaikkapa muualla asuvan biologisen vanhemman luona vieraillessaan.

Miltei jokaisen aikuisen kohdalla lapset ovat tuoneet yksittäisiä kertoja esiin, etteivät tee mitään tämän aikuisen kanssa. Sisällöltään tämä ei-tekeminen on jotenkin melko neutraalia, toteamuksia siitä että “eipä me nyt juuri mitään ihmeellistä tehdä yhdessä”, jolloin yhdessä tehdyt tavalliset asiat voivat jotenkin neutralisoida tai muuttua tekemättömyydeksi. Lapsille uusien aikuisten kohdalla tämä tekemättömyys on mielestäni sävyltään toisenlaista, se kertoo siitä, että lapsella ja uudella aikuisella ei ole sellaista keskinäistä suhdetta, joka synnyttäisi yhdessä tekemistä. Pikemminkin suhde voi olla etäinen ja yhdessä tekemistä välttävä.

Seuraavassa taulukossa 14 keskityn yhdessä tekemisen sisältöihin. Erittelen millaisia asioita lapset kertovat tekevänsä kunkin aikuisen kanssa.

Taulukko 14. Lasten ja aikuisten yhdessä tekemisen sisällöt.

Yhdessä tekemisen sisältö	YABV	YAUA	MABV	MAUA
	Biol. äiti:	Uusi isä:	Biol. isä:	Uusi äiti:
Urheilu	2	12	3	2
Tekniset asiat	--	4	2	--
Viihteelliset asiat	2	6	4	--
Arkinen tekeminen	3	1	2	3
Kodin ulkopuolinen tekeminen	4	3	1	--
Kuljettaminen	3	3	--	--
Ostoksilla käynti	3	3	1	--
	Biol. isä:	Uusi äiti:	Biol. äiti:	Uusi isä:
Urheilu	1	1	1	--
Tekniset asiat	1	--	--	1
Kotona viihtyminen	--	--	--	--
Arkinen tekeminen	--	--	1	--
Kodin ulkopuolinen tekeminen	--	--	--	--
Kuljettaminen	1	--	--	--
Ostoksilla käynti	--	--	--	--

Lapset kertovat tekevänsä eniten yhdessä aikuisten kanssa erilaisia urheiluun liittyviä asioita. Ennen muuta tässä on kyse poikien ja uusien isien yhteisestä panoksesta urheiluun. Uudet isät ottavat osaa mm. poikien jääkiekko- tai jalkapalloharrastuksiin kuljettamalla heitä harjoituksiin ja peleihin, katsomalla pelejä, auttamalla poikia harrastuksessa ja olemalla pelikaverina myös omassa pihassa. Biologiset äidit tai uudet äidit lapset mainitsevat vain harvoin urheiluun liittyen, tällöin kuljettajana tai peliyleisönä. Jos urheilu näiden naisten kanssa on aktiivista yhdessä tekemistä, silloin on kyse paremminkin arkiliikunnasta, lapset kertovat käyvänsä äitinsä tai isänsä uuden kumppanin kanssa yhdessä lenkillä tai menevänsä porukalla uimaan. Seuraava Artun esimerkki kertoo tästä pojan ja äidin uuden miehen vahvasta urheiluun liittyvästä sidoksesta.

Arttu (10v., L14/13-14)

A: No mitä sä teet ton isän kanssa täällä?

Arttu: Täällä kotona yleensä, no...

A: Tarkotan, että käyks se sun kanssa siellä peleissä ja...

Arttu: No se yleensä viä mut peliin tai treeneihin ja tälle. Ja sitten, nytenkin se opettaa mulle yhtä vaikeeta ohjelmaa käyttään tossa tiatokoneella ja sitten kaikkee tämmöstä. Ja mä oon sen lentopallojoukkueen huoltaja ja... mä haen kaikkia vettä pulloihin ja...

A: ... se urheilee kans?

Arttu: Joo.

A: Just. Ja sitten näitten pikkusiskon ja -veljen kanssa sä varmaan puuhailet kanssa?

Arttu: Joo leikitään ja kaikkee tehdään.

A: No onks sit jotain semmosia erikoisia juttuja mitä sä äidin kanssa teet?

Arttu: No äitin kanssa mä teen aika vähän. Kyllä sekin viä mut joskus treeneihin ja sitten tietenkin mennään kaikki kaupungille ostaan vaatteita ja tämmötteitä.

A: Ne on semmosia äitin hommia enemmän?

Arttu: Mm.

A: Mites sitte siellä, kun sä olet sen Antin luona, oikeen isän luona (lapsen oma käsité/AR-K), nin mitä sä siellä teet?

Arttu: Mä pelaan siellä tietokonetta tai katotaan videoita ja kaikkia tämmötteitä ja sitten sen Eetun kaa me joskus leikitään pikkuautoilla kun se haluaa ja kaikkee tämmötteitä... pelataan korttia ja kaikkee tämmöstä normaalia.

Artun kuvauksessa tulevat esiin myös erilaiset tekniset asiat ja kotona viihtymiseen liittyvät asiat. Tekniikka on selvästi poikien ja miesten yhdessä tekemisen aluetta – äitien tai uusien äitien kohdalla kukaan lapsista ei mainitse tekevänsä mitään teknisiä asioita. Niin pyörän korjailut kuin tietokoneetkin liittyvät poikien ja miesten yhteiseen tekniseen maailmaan.

Kotiin paikantuvia lasten ja aikuisten yhdessä tekemisen muotoja olen jaotellut karkeasti viihteelliseen tekemiseen ja arkiaskareisiin liittyvään tekemiseen. Viihteelliseen tekemiseen olen liittännyt lasten maininnat erilaisista pelien yhdessä pelaamisista, sarjakuvien ja ristikoiden täyttämisestä, television ja videoiden katselusta ja leikkimisestä. Tällaisia viihteellisiä asioita lapset kertovat jälleen tekevänsä erityisesti uusien isien ja myös muualla asuvien biologisten isiensä kanssa. Nämä molemmat ovat Artun kuvaamaa arkipäivää. Arkiaskareisiin liittyväksi tekemiseksi olen laskenut sellaiset asiat kuin kotityöt, ruuanlaitto, saunominen tai yksinkertaisesti oleminen. Nämä ovat sikäli niin tavallisia asioita, että voin olettaa etteivät lapset niitä välttämättä aina tule edes maininneeksi, kun heiltä kysytään, mitä he tekevät aikuisten kanssa yhdessä. Silloin kun näitä asioita mainitaan, ne liittyvät useimmin naisiin. Muualla asuvan vanhemman luona vieraillessa ruuanlaitto saa jotenkin suhteessa merkittävän paikan yhdessä tekemisen muotona.

Edellä on ollut kyse paljolti erilaisten asioiden tekemisestä kotona – lukuun ottamatta urheilua, joka suurelta osin on kodin ulkopuolella tapahtuvaa. Muussa kodin ulkopuolella tapahtuvassa yhteisessä tekemisessä on kyse matkustamisesta,

huvipuistossa tai elokuvissa käynnistä, yksi lapsista mainitsee yhteisenä tekemisenä myös sukulaisissa käymisen, kun hän biologisen isänsä luona vieraillessaan käy tämän puoleisissa sukulaisissaan. Aikuiset myös kuljettavat lapsia jonkin verran ja käyvät yhdessä lasten kanssa ostoksilla.

Ei ole yllätyksellistä, että lapsen ja aikuisen yhteisen tekemisen määrät ja muodot ovat paljon runsaammat siellä, missä lapsi pääsääntöisesti asuu. Suurin osa haastattelemistani lapsista asuu biologisen äitinsä ja tämä uuden miehen kanssa. Biologisten äitien kohdalla mitkään yhdessä tekemisen muodot eivät sinänsä painotu, ellei huomioi teknisiin asioihin liittyvän yhdessä tekemisen puuttumista tyystin. Sen sijaan uusien isien kohdalla korostuvat hyvin voimakkaasti erilaiset urheiluun liittyvät asiat ja varsin selvästi myös tekniset asiat ja erilaiset viihteelliset kotona yhdessä tekemisen muodot. Tämä kertoo selvästi uusien isien ja etenkin poikien keskinäisestä toiminnallisesta kaveruudesta. *Uusien isien merkityksellisyys korostuu lasten kanssa läsnäolevina ja aktiivisesti yhteistä aikaa kumppaninsa lasten kanssa jakavina aikuisina.* Biologisten äitien kanssa yhdessä tekeminen on sittenkin jotenkin arkipäiväisempää, tavallisempaa ja yksinkertaisempaa.

Tämän saman havainnon tekivät Sixsmith ja Knowles (1996, 26-27) haastatellessaan kahta 'perinteisessä' perheessä asuvaa poikaa. Näille pojille äiti oli keskeinen henkilö perheen rutiinien strukturoijana. Pojilla oli hyvin vähän tietoa äitiensä arkipäivästä. Itseasiassa äidit otettiin hyvin itsestäänselvyytenä, heillä oli eräänlainen taustarooli perheen tukena niin kotitöissä kuin tunnekysymyksissä. Isät sen sijaan olivat hyvin vahvasti mukana erilaisissa peleissä ja vapaa-ajan toiminnassa, tunnekysymyksistä heidän kanssaan ei puhuttu.

Jos katsoo, mitä lapset tekevät aikuisten kanssa yhdessä pääsääntöisessä asuinpaikassaan ja vieraillessaan muualla asuvan vanhemman luona, näkyy selvästi yhteisen tekemisen keskittyminen kotiin muualla asuvan vanhemman luona. Sisällöltään muualla asuvan vanhemman kanssa yhdessä tekeminen on tietyllä tavalla passiivisempaa, yhdessä olemiseen keskittyvämpää.

Vanhemman vastuullisuutta

Lapsena olemisessa on keskeinen sija heistä huolta pitävillä vanhemmilla. Uusperheessä eri aikuisilla on erilainen paikka vastuullisina vanhempina. Tässä vanhemmuudessa on arkipäivän tasolla kyse erilaisesta huolehtimisesta liittyen esimerkiksi lasten koulunkäyntiin, vaatteisiin, lasta koskevien asioiden päättämiseen, lapsen hoitamiseen tai vaikkapa puhutteluun tai rahan antamiseen. Vastuullinen vanhemmuus ei ole kuitenkaan vain aikuisista lähtevää, vaan lapset myös aktiivisesti rakentavat tätä suhdetta. Lasten paikasta sukupolvijärjestelmässä seuraa, että he kysyvät lupia tai pyytävät apua aikuisilta eri asioihin. He kuitenkin aktiivisesti valikoivat keneltä kysyvät lupaa erilaisiin asioihin, kenelle ilmoittavat vaikkapa menemisistään tai muutoin sopivat erilaisista asioista. Tarkastelussani

on koko ajan kyse lasten omista kuvauksista, jolloin tulkitsen lasten puhuvan minulle merkitykselliseksi kokemistaan huolenpitosuhteista. Uusien aikuisten näkökulmasta kysymys heidän vanhemman vastuullisuudesta voi siten rakentua tässä esitetystä poikkeavalla tavalla (ks. esim. Coleman & Ganong 1997; Levin 1994, 238–261).

Kysymys vanhemman vastuullisuudesta lapsen kuvauksissa asettaa myös kysymyksen hoivasta ja huolenpidosta uudella tavalla. Huolenpitoa on totuttu katsomaan huolenpitoa toteuttavan osapuolen, eli lasten huolenpitoa koskien vanhempien näkökulmasta. Huolenpidon tarkastelu lasten suunnasta edustaa siis vähemmän tarkasteltua näkökulmaa. (Morgan 1996, 102–104.)

Taulukossa 15 erittelen, miten eri vanhempien vastuullisuus tulee lasten kuvauksissa esille. Taulukko on jälleen painottunut yhdessä asuviin uusiin aikuisiin, vaikka samalla hahmotan lasten kuvaamaa vastuullisuutta kaikkiin vanhempiin liittyen.

Taulukko 15. Vanhempien vastuullisuus suhteessa lapsiin.

YABV	YAU A	MABV	MAUA
Biol. Äiti 46(-1)	Uusi isä 37(-8)	Biol. Isä 14(-1)	Uusi äiti 11(-3)
Biol. Isä 10	Uusi äiti 12(-3)	Biol. Äiti 1	Uusi isä --

Lasten kuvaama vanhempien vastuullisuus painottuu erityisesti yhdessä asuviin vanhempiin ja yhdessä asuvista vanhemmista naisiin, biologisiin äiteihin ja uusiin äiteihin. Erityisesti uusien äitien vastuullisuus tuo esiin vastuullisuutta nimenomaan äiteihin liittyvänä kysymyksenä, joka osin menee biologisen vanhemmuuden ohi. Muualla asuvan vanhemman luona lapset painottavat biologisen vanhemman vastuullisuutta, mutta sielläkin uudet äidit tulevat suhteessa varsin usein mainituiksi. Useimmiten lapset kieltävät vastuullisuuden liittyvän yhdessä asuviin uusiin aikuisiin. Osin tämä tulos on seurausta kysymyksistäni, joissa olen usein tarkentanut erikseen esimerkiksi komentavatko uudet aikuiset lapsia. Kieltävät vastaukset kuitenkin kertovat joko uusien aikuisten puuttumattomuudesta tai siitä, että lapset eivät hyväksy näiden ihmisten puuttumista asioihinsa.

Sisällöllisesti uusperheen vanhempien vastuullisuus lapsista on hyvin moninaista. Seuraavassa isänsä uudessa perheessä asuva Jussi johdattaa tähän vanhemmuuden vastuullisuuden jakautumisen käytäntöön.

Jussi (15v., L10/8-10)

A: Mites kun sull on jotain semmosia asioita, mistä sun pitää sopia jonkun kanssa. Esimerkiks jos sä oot ulkona pitkään tai jos sä haluut tuoda jotain kavereita tänne. Jotain mistä täytyy vähän kysyä aikuisilta lupaa, niin keneltä sä kysyt?

Jussi: Isältä. Isä, mää niinkun soitan aina isälle jos me ollaan jossain tai mä kysyn siltä.

A: Soitaks sä silti vaikka tota Tuula (isän naisystävä) on kotona?

Jussi: Joo.

A: Onks mitään, mitä sä kysyisit Tuulalta?

Jussi: No en mä oikein tiedä, paitsi jotain semmotteita, mitkä niinkun on niitten asioita, ett en mä tiedä kyllä mitä mä siltä kysyisin. En mää, ei mulle tu kyllä ny mitään mieleen.

A: Joo, isän kanss pohdit sillai asioita eteenpäin. No entä sitten, jos sulla on jotain tällömsiä isompia asioita päätettävänä, vaikka kouluun liittyviä tai tai mitä sä teet kesälomalla tai jotain, niin kenen kanss sä puhut niistä ja sovit?

Jussi: Äitin ja isän.

A: Tuula ei kuulu siihen ollenkaan?

Jussi: Eei.

A: No onks siin jotain eroo, mistä asioista sä puhut äidin kanss ja mistä asioista isän kanss?

Jussi: Ei niissä mitään eroo oo.

A: Sä puhut molempien kanss tommoset isommat jutut?

Jussi: Nmn, nmn.

A: No entä sitten, jos sä tarvit vaikka apua johonkin, vaikka sä sanot ett sä tykkäät vaan olla itekses, mutta jos sä tarvit apua johonkin — sull on mennä vaikka housunpunti rikki taikka jotain semmosta, mitä sä et nyt itte saa tehtyä, niin keneltä sä pyydät?

Jussi: No mä oon kyllä, kun mulla meni housunpunti rikki niin mä pyysin äitiltä apua. Niin kyllä mä isältäkin, jos mulla nyt joku pyöränkumi menee rikki tai joku niin kyllä mä isältä pyydän.

A: Entäs sitte noihin kouluasioihin?

Jussi: Niihin sitten mä pyydän Hannalta (muualla asuva isosisko). Kun isä ei tiä mitään matikasta, eikä äitikään kyllä ihan hirveesti.

A: Nmn, Hanna auttaa koulutehtävien tekemisessä. No entäs — sitt me oikeastaan ollaan tässä puhuttukin jo että kenellekä sä kerrot semmosista sulle ittelles tärkeistä asioista?

Jussi: Äitille yleensä, joskus isälle, mutt yleensä mä kerron ensin äitille ja sitten vasta isälle. Kun isä ottaa ne aika sillai jyrkästi ja sitten se saattaa jotenkin niinkun suuttuakin joskus.

Jussin kuvauksessa tulevat esiin vastuulliseen vanhemmuuteen kytkeytyvät huolenpidon ulottuvuudet, niin konkreettinen huolenpito (caring for) kuin huolenpitoon liittyvä tunneulottuvuus (caring about) (Morgan 1996, 97-98). Erilaisissa asioissa valinnat tapahtuvat vanhempien taitojen, mutta selvästi myös lapsen henkilökohtaisen tunnesuhteen perusteella. Jussin kuvaus on myös hyvä esimerkki, joka osoittaa biologisen äidin keskeisyyden vanhempana lapsen arjessa. Tässä kuvauksessa äidin keskeisyys korostuu, koska Jussi ei asu hänen kanssaan yhdessä. Samoin Jussin kuvauksessa näkyy vanhemmuuden ulottuvuuksien jakaantuminen sukupuolen mukaan. Hyvin keskeisenä Jussin kuvauksesta näkyy myös hänen oma valintansa siitä, keneltä vanhemmista hän mihinkin asioihin kysyy lupia ja apua

Seuraavaan taulukkoon 16 olen koonnut, miten lapset koko aineistossa kuvaavat vanhempien vastuullisuuden jakautumista erilaisissa asioissa.

Taulukko 16. Vanhempien vastuullisuuden sisältö.

Vastuullisuuden sisältö	YABV	YAUA	MABV	MAUA
	Biol. äiti:	Uusi isä:	Biol. isä:	Uusi äiti:
Lupa/päättäminen/ilmoittaminen/ sopiminen	18	4(+5)(-3)	6	(-2)
Määrääminen/puhuttelu	4(-1)	7(-5)	--	(-1)
Huolehtiminen/auttaminen	5	6	2	7
Kouluasiat	6	5	1	--
Vaateasiat	8	--	--	--
Rahan antaminen	3	2	2	--
Elättäminen	--	2	--	--
Muistaminen (syntymäpäivät ym.)	2	3	2(-1)	4
	Biol. isä:	Uusi äiti:	Biol. äiti:	Uusi isä:
Lupa/päättäminen/ilmoittaminen/ sopiminen	6	4(-2)	--	--
Määrääminen/puhuttelu	--	1(-1)	--	--
Huolehtiminen/auttaminen	1	2	--	--
Kouluasiat	1	4	--	--
Vaateasiat	2	1	1	--

Kysymykset erilaisista luvista, sopimisesta ja määräämisestä liittyvät lasten elinpiiriin ja sen rajoihin samoin kuin lasten käyttäytymiseen. Näiden teemojen kohdalla voisi puhua myös *kasvatuksesta*, millaisen kasvattajan roolin uusperheessä elävät lapset eri vanhemmille kuvauksissaan antavat.

Yhdessä asuva biologinen äiti on se, jolta lapset eniten kysyvät erilaisia lupia. Yhdessä asuvaan biologiseen äitiin nähden tämän uusi kumppani on varsin harvoin se, jolta lapset suoraan kysyisivät lupia. Äidin kumppani voi kuitenkin olla jonkinlainen sekundäärinen luvan antaja, jonka puoleen käännytään, jos äiti ei ole paikalla tai äidin kumppani saattaa olla mukana päätettäessä yhdessä jostakin asiasta. Muutamat lapset kieltävät kokonaan neuvottelevansa asioistaan äidin uuden kumppanin kanssa. Lapsen kanssa yhdessä asuva äidin uusi kumppani on siis varsin marginaalinen luvanantaja.

Yhdessä asuvan biologisen isän ja tämän kumppanin kesken lupakysymykset jakautuvat hieman tasaisemmin. Kuitenkin on tilanteita, joissa lapset nimenomaisesti eivät kysy lupia yhdessä asuvalta uudelta äidiltä. Myöskään muualla asuvan isän uudelta kumppanilta lapset eivät katso tarpeelliseksi kysyä lupia. Nämä tulokset tukevat edellistä päätelmäni uusien aikuisten toissijaisuudesta lupien antajana.

Myös muualla asuva biologinen vanhempi (tässä kohtaa voi puhua vain isistä) on melko etäinen luvan antaja. Hänen kanssaan sovitaan lähinnä tapaamisista, saatetaan kysyä mielipidettä johonkin asiaan tai lupaa johonkin hänen luonaan

tapahtuvaan asiaan. Erikseen lapset eivät siis vaikkapa soita muualla asuvalle isälleen ja kysy tältä lupaa tai mielipidettä johonkin asioihin. Valtuutus luvan antamiseen on siellä missä lapsi asuu, ennen kaikkea biologisella äidillä.

Lähellä lupien antamista on myös vanhempien määrääminen erilaisista lasten asioista, kuten esimerkiksi järjestykseen tai lapsen tekemisiin liittyvistä asioista. Tähän olen liittänyt myös lapsen puhuttelun tai rankaisemisen, jos tämä on toiminut aikuisen mielestä sopimattomasti. Yhdessä asuvan uuden isän määräysvalta tulee tässä vahvimmin näkyviin, todennäköisimmin kuitenkin siksi, että näiden kohdalla erityisesti olen tarkistanut lapsilta määräysvaltaa. Useat lapset toteavat etteivät nämä juuri puutu lapsen tekemisiin tai lapset eivät hyväksy sitä. Silloin kun lasten vastaukset komenteista tai määräilyistä ovat myönteisiä, uusien isien määräily on melko satunnaista, joihinkin tiettyihin asioihin, kuten vaikkapa autotallin järjestykseen liittyvää. Näin yhdessä asuviin äiteihin liittyvistä harvemmista maininnoista huolimatta heillä näyttää olevan muita voimakkaampaa käskyvaltaa lapsiin nähden.

Kasvatukselliset asiat uusperheessä näyttävät siis lasten kuvausten perusteella painottuvan yhdessä asuvaan biologiseen vanhempaan, nimenomaisesti äitiin. Kasvatuksellisissa kysymyksissä lapsen ja vanhemman tunnesuhteella näyttää olevan myös selkeä yhteys siihen, kenen ohjeet ja neuvot lapsi hyväksyy ja kenen puoleen kääntyy.

Vanhemmuuteen liittyy edellä tarkasteltujen valvonnan ja määräysvallan lisäksi moninainen hyvin *konkreettinen lapsista huolehtiminen* ja lasten auttaminen erilaisissa asioissa. Kysyin lapsilta haastatteluissa millaisista asioista eri aikuiset huolehtivat. Lapsen kanssa yhdessä asuvat aikuiset lasten kertoman mukaan huolehtivat lasten asioista määrällisesti suunnilleen yhtä paljon. Sisällöllisesti tässä konkreettisessa huolehtimisessa on eroja vanhemman sukupuolen, ei niinkään biologisen siteen mukaan. Konkreettinen huolenpito lapsista noudattaa hyvin pitkälle sukupuolten välistä perinteistä työnjakoa. Kun biologinen isä on lapsen yhdessä asuva vanhempi tämä työnjako saattaa hivenen murtua.

Lapset kertovat biologisten äitiensä ja isiensä uusien naisystävien auttavan heitä esimerkiksi sairaana ollessa tai erilaisissa vaateasioissa, kun vaatteita pitää korjata tai kun pitää hankkia uusia vaatteita. Naisten panos vaateasioissa vielä korostuu, kun esimerkkinä Jussi kertoo huoltavansa vaatteitaan muualla asuvan biologisen äitinsä avustamana⁵⁴. Kodin ruokahuolto on nähtävästi lapsille itsestäänselvyys, mutta se tulee erityisenä esille muualla asuvien isien uusien kumppaneiden kohdalla. Näiden lapset kertovat laittavan heille hyvää ruokaa ja siten nämä kantavat arkista vastuuta lasten vieraillessa isänsä luona. Uudet isät

⁵⁴ Jussin esimerkki tukee muutoinkin Depnerin (1993, 43) havaintoa siitä, että muualla asuvat äidit verrattuna muualla asuviin isiin pitävät todennäköisesti tiiviimmin yhteyttä lapsiin ja ottavat aktiivisemmin osaa vanhemmuuteen.

ja biologiset isät taas auttavat lapsia polkupyörien ja pelivälineiden huollossa samoin kuin tietokoneasioissa.

Koulu on yksi keskeinen lasten elämänpiiri, josta huolehditaan ennen kaikkea lapsen asuinpaikassa. Aikuiset kuulustelevalta lapsilta läksyjä ja auttavat heitä sekä allekirjoittavat näkemiään lasten kokeita. Näitä asioita tekevät niin uudet isät kuin biologiset äidit. Sen sijaan kouluun liittyvistä asioista lapset neuvottelevat ja sopivat biologisen äidin tai uuden äidin kanssa. Samoin nämä naiset huolehtivat kouluun lähtemiseen liittyvistä asioista ja vaikkapa luokkaretkelle lähdöstä.

Huolenpitoon liittyvinä taloudellisina kysymyksinä haastatteluissa tuli esiin raha ja elättäminen. Rahassa on kyse lähinnä lasten omaan käyttöönsä saamastaan rahasta. Rahaa, silloin kun se lasten kanssa nousi haastatteluissa esiin, lapset kertoivat saavansa vaihdellen yhdessä asuvalta biologiselta äidiltään ja tämän kumppanilta, mutta myös muualla asuvalta isältään. Huomionarvoista taloudellisissa kysymyksissä on kahden lapsen maininta äidin uudesta kumppanista elättäjänä, joka tuo perheelle rahaa.

Kun on kysymys hyvin konkreettisesta huolenpidosta tai auttamisesta, lapsille ei selvästikään ole lopulta kovin merkityksellistä, kuka heitä auttaa. Jos tähän huolenpitoon liittyy erityistä neuvottelua tai sopimista, silloin lapset tavallisesti kääntyvät äitien, niin biologisten kuin uusien puoleen.

Viimeisenä teemana otan esiin lasten kokemuksen heihin kohdistuvasta *huomaavaisuudesta*. Tässä huomaavaisuudessa on ennen kaikkea kyse lasten muistamisesta esimerkiksi syntymäpäivänä tai jouluna. Tällaista muistamista voinee pitää osoituksena yhdenlaisesta lapsesta välittämisestä. Tästä teemasta en ole systemaattisesti keskustellut kaikkien lasten kanssa. Erilaiset muistamiset ovat lapsille selvästi mukavina koettuja asioita. Tässä muistamisessa erityisen aseman saa muualla asuvan isän uusi kumppani, johon tällaisia muistamismainintoja liitetään eniten. Nämä naiset lapset mainitsivat myös hyvän ruuan laittajina ja herkkujen tarjoajina. Heillä selvästikin on merkityksellinen sija miehensä vanhemmuuden tukijoina.

Äitien korostuneisuus vastuullisina vanhempina lasten kuvauksissa ei ole yllätys. Tulos pikemminkin vastaa hyvin perinteistä sukupuolen mukaista työnjakoa (ks. Reuna 1998, 36–40). Samalla kun isät näyttävät osallistuvan perheen arkeen aiempaa tasapuolisemmin (emt.; Reuna 1999, 53), uusperheissä perinteinen työnjako biologisten äitien ja uusien isien välillä kuitenkin näyttää korostuvan.⁵⁵ Lasten kuvaama vanhempien vastuullisuus on painotetusti äitien vastuullisuutta.

⁵⁵ Kysyttäessä perheen äideiltä puolisoitten osallistumista koitöiden jakoon, uusperheen äidit kertoivat miestensä osallistuvan kotitöihin hieman useammin kuin ydinperheiden äidit (Jaakkola & Säänti 2000 59-60). Äitien kuvauksissa vanhemmuuden vastuullisuus jakautuu uusperheissä tasaisemmin kuin miltä se lasten perspektiivistä näyttää.

3.1.3 Isiä ja äitejä?

Lasten vanhempien uusista kumppaneista käytetään usein nimityksiä uusi isä ja uusi äiti – näin olen tehnyt itsekin edellä. Nämä ovat helppoja ja tietyllä tapaa vakiintuneitakin kuvauksia uusista ihmisistä. Tällaiset äiti- ja isä-kantaiset käsitteet antavat helposti olettaa lapsen ja uuden aikuisen suhteen rakentuvan vanhemmuuden pohjalle. Lapsen ja vanhemman uuden kumppanin keskinäistä suhdetta hahmottaessani kävin lasten kanssa myös nimenomaisesti keskustelua siitä, pitävätkö he näitä aikuisia uusina isinä tai äiteinä tai millaisen statuksen vanhempana he antavat näille aikuisille, joiden kanssa he jakavat arkipäiväänsä.

Pohtiessaan uusien aikuisten paikkaa isinä tai äiteinä lapset kuvasivat heidän vanhemmuuttaan eri asteisena, jolloin esimerkiksi uuden aikuisen isyys saattoi vaihdella hyvin vahvasta isyydestä ei-isyyteen (vrt. Ritala-Koskinen 1993, 127–131). Vanhemmuutta pohdittaessa muualla asuvat biologiset vanhemmat toimivat usein yhdessä asuvan uuden aikuisen vanhemmuuden mittareina. Käyn seuraavassa läpi näitä erilaisia lasten kuvaamia uuden aikuisen vanhemmuuden asteita lähtien liikkeelle vahvasta vanhemmuudesta ja päätyen ei-vanhemmuuspohjaiseen tulkintaan.

Kaksi isää – kaksi äitiä?

Kun haastatteluissa tuli esiin, että lapsella oli yhdessä asuvan uuden aikuisen lisäksi muualla asuva biologinen vanhempi ja tälläkin mahdollisesti uusi kumppani, kysyin lapsilta onko heillä mielestään kaksi isää tai äitiä. Kaksi haastattelemistani lapsista kutsui epäilyksittä niin äitinsä uutta miestä kuin biologista isäänsäkin isäksi.

Olli (6v., L2/6-8)

A: Mutt sä sanot kumminkin iskäks tätä, jonka kanssa sä asut täällä niinkö?

Olli: Joo kyllä mä sitä oikeetakin iskää sanon iskäks.

A: Aloikse sanoon heti alusta asti iskäks tän.

Olli: Jaa tää Hannu?

A: Ni.

Olli: En, en heti alusta asti.

A: Mites sä silloin alussa sanoit?

Olli: No kun se oikee nimi on Hannu niin mä sanoin sitä Hannuks. Kyllä mä sitä viä joskus sanon nytkin Hannuks. Tai si Hanskiks. Hanskiks tai Hannuks tai iskäks.

A: Mutt sust tuntuu kumminkin ihan hyvältä sanoo sitä iskäks?

Olli: Nmn.

A: Ootteks te sopinu siitä jotenkin yhdessä?

Olli: Eei, mä sanon vaan että isä.

— (poistettu kavereihin ja uuteen isään liittyvää keskustelua)

Olli: Tota Hanski on niinkun Saaran oikee isä.

A: Nmn, joo.

Olli: Se on Saaran oikee isä. Eikä sitten mun.

A: No mikäs se sulle on sitten se Hanski?

Olli: No kyllä se välillä mullekin on oikee isä mutta, vaikka se ei oo mun oikee isä niin kyllä se välillä on mun oikee isä mutta.

A: Tuntuuks susta siltä että sull on vähän niinkun kaks oikeeta isää?

Olli: (naurahdus) tuntuu.

A: No onks se sust kiva juttu vai miten sä sen näät?

Olli: On ihan kivaa jos on kaks.

Olli kertoo kutsuvansa niin äitinsä uutta miestä kuin muualla asuvaa biologista isäänsäkin isäksi. Uutta aikuista hän ei ole kuitenkaan alusta lähtien kutsunut isäksi, vaan tämän nimellä. Nimellä kutsuminen pätee myös suhteessa ulkopuolisiin kavereihin, jotka kuitenkin kysymättä tietävät kenestä henkilöstä on kyse, ilman että Ollin tarvitsisi selittää hänen mielestään muutoin hankalasti selitettävää asiaa. Ollille isäksi kutsumisen on hänen oma valintansa, ilman että siitä olisi erikseen sovittu. Haastattelukatkelman lopussa Olli kuitenkin kuvaa äitinsä uuden miehen siskonsa Saaran oikeaksi isäksi. Hän tekee isyydestä jonkinlaista erottelua, Saaralle Hannu on itsestään selvästi oikea isä ja oikeastaan on sitä Ollille itselleenkin vaikka ihan oikeasti ei olekaan. Kysymykseeni kahdesta isästä katkelman lopussa lapsi kuitenkin epäilyksettä jonkinlaisen mielihyvän naurahduksen saattelemana vastaa, että hänestä tuntuu kuin hänellä olisi kaksi isää.

Tuon Ollin kuvauksen rinnalle vielä Artun kuvauksen kahdesta isästään. Artun kuvauksessa korostuu hänen oma aktiivinen tulkintansa kahdesta isästä ja sen itsestäänselvyydestä.

Arttu (10v, L14/5, 11-12, 20-21)

A: Kun sä kerroit, että ketä sun perheeseen kuuluu, niin sä sanoit että toi Pauli on sun nykyinen isä.

Arttu: Mm, mä sanon sitä isäks.

A: Sä sanot sitä isäks?

Arttu: Joo.

A: No sitte sä kerroit, että sulla on oikee isä, toi Antti. Mites sä sitä sanot? Sanoks sä sitä oikeeks isäks?

Arttu: No sitä, mä sanon sitä kans isäks.

—
A: Kun sää kerroit tosta Patesta, että sä sanot sitä isäks, niin ooks sä aina sanonu sitä isäks?

Arttu: No mää kysyin sinä hääpäivänä, kun ne oli menossa naimisiin, kun me oltiin siinä meidän pihassa, niin mää kysyin, että saanks mä sanoo sua isäks. Niin siitä lähtien mää oon sitten sanonu sitä isäks.

A: Ja se sano että saat?

Arttu: Mm.

A: No mitäs silloin aikasemmin, muistaks sä mitä sä sanot?

Arttu: Mä sanon sitä Pauliks ninkun sen oikee nimi on. Ja sitten Pateks ja kaikkee tämmöttii.

A: Oliko se sitten se hääpäivä semmonen, että siinä oli jotain semmosta erilaista, kun silloin just kysyit sitä?

Arttu: En mää ny tiä oikein, kun silloin vaan jualahti mieleen että. Eihän se silloin ollu vielä varsinaisesti mun isä se kun se oli vaan äitin poikaystävä. Ei

se sillon ollu vielä äitin kaa naimisissa.

A: Susta alko tuntuun, että se naimisiinmeno teki siitä sulle isän?

Arttu: mm

A: Onks se sillai kuitenkin, että te ette oo muuttannu mitään huoltojuttuja, että onks tää Pate adoptoinu sut omaks lapseks?

Arttu: Ei oo. Ei o muutettu, että kyllä mää oon ihan Antin laps.

—
A: Mitäs sitte, kun sulla on tota se isä-Antti siellä Leppälässä ja sitten sulla on se Pauli täällä, niin tuntuuks susta että sulla on kaks isää?

Arttu: Joo mulla on kaks isää.

A: Kerroks sää koskaan kellekän et sulla on kaks isää?

Arttu: Noo, joskus kun joku kysyy, että ooks sä... tai Piiakin kysyy, että ooks sä menossa johonkin niin mä sanon, että mää menen mun oikeelle isälle tai tälle, että siitä nyt arvaakin että mulla on kaks isää, tai tälle.

Arttu kuvaa keskustelussa isiään “nykyiseksi isäksi”, mikä viittaa isään, jonka kanssa hän nykyisin asuu, ja “oikeaksi isäksi”, jolla tarkoittaa muualla asuvaa biologista isäänsä. Mielellään hän kutsuu kuitenkin kumpaaakin miestä “isäksi”. Samoin kuin edellisessä esimerkissä Olli, Arttu ei ole aina sanonut äitinsä uutta miestä isäksi. Aluksi uutta miestä on kutsuttu nimeltä ja myöhemmin, kun tämä on tullut hyvin kiinteäksi osaksi arkipäivää, häntä on alettu kutsua isäksi. Kään-
teentekevänä kohtana Arttu kertoo hääpäivästä, jolloin kysyi äitinsä mieheltä saako kutsua isäksi tätä miestä, joka ennen oli ollut vain äidin poikaystävä. Katkelman viimeisessä jaksossa olevaan kysymykseeni kahdesta isästä Arttu vastaa epäilyksettä hänellä olevan kaksi isää. Hän pitää sitä itsestäänselvyytenä, jonka muutkin voivat helposti päätellä.

Toiseksi isäksi ei selvästikään tulla aivan automaattisesti. Se edellyttää riittävän pitkää yhdessä elämisen aikaa ja *vastavuoroisesti hyväksyttyä uuden aikuisen roolia sosiaalisena vanhempana* (vrt. Neale et al. 1998, 14–16), jota lapset omalta osaltaan aktiivisesti rakentavat. Samanaikaisesti lapsella kuitenkin säilyy kiinteä ja tärkeäksi koettu suhde muualla asuvaan biologiseen isäänsä. Kahdella isällä on myös eronsa, jonka lapset tekevät selväksi. Biologinen isä on lapsille hyvin perustavalla tavalla “oikea isä”, vaikka äidin uudet miehet lapsille arkipäivän vanhemmuutta toteuttaessaan ovat oikeita isiä. Uusi isä ei siis näille lapsille ole “vanhan”, biologisen isän paikalle, vaan tämän rinnalle tullut toinen isä, joka lisää lapsen vanhemmuussuhteita (vrt. Gross 1986, 212–215).

Korvattu isä

Samoin kuin kahden isän mallissa, uudet isät toimivat sosiaalisina vanhempina puolisonsa lapsille. Tässä ryhmässä kahden isän sijaan on kuitenkin kyse tietynlaisesta vanhemmuuden korvautumisesta, jossa uusi aikuinen tulee biologisen vanhemman paikalle. (vrt. Gross 1986, 211–212.) Tähän ryhmään sijoitin aineistossani neljän lapsen kuvaukset. Seuraavassa Tommi ja Maarit kuvaavat uutta isäänsä peilaten tätä biologiseen isäänsä.

Tommi (12v., L11/5)

A: Mitäs sä tykkäät tosta Martista, onks se jonkinmoinen isä sulle vai mikä se on?

Tommi: No onhan se .. Viä se mua jääkiekkoreeneihin ja pesäpalloreeneihin ja nin tota pelaa aika paljo... tai aika vähän se pelaa mun kanssa ninku futista taikka jääkiekkoo, sill on aina omat menonsa.

A: No jos sun pitää kertoa jollekin ett kuka se Martti on, mitäs sä kerrot?

Tommi: Mää sanon vaan et se on mun... se on meiän äiten nähny Tähtiharjussa ja ne on ruvennu asuun yhdessä .. se on mun isäpuoli.

A: Sä sanot sitä isäpuoleks, jos sun pitää jollekin kertoa?

Tommi: Taikka kyllä mä sitä sanon jo isäks, ku ollaanhan me asuttu jo viis vuotta yhdessä.

A: Tykkääks sä ett siitä on tullu jotenkin enemmän isä sulle sinä aikana?

Tommi: No onhan se ihan kiva, kun se tuli perheeseen.

A: No tykkääks sä, että se on jotenkin sen sun isän paikalle tullu?

Tommi: No on se kivempi kun Allu (biologinen isä) sillon. Se Allu ei paljo tehny mitään, taikka teki, mutta aina tuli joku este.

Maarit (11v., L13/7)

A: No mietiks sä koskaan semmosta, että et sulla on se mikä sä sanoit siemenisäks niin jossain, ja sitte sulla on täällä toi Sakke sun isänä?

Maarit: No yleensä mä en niinkun enää ajattele siitä ollenkaan, paitsi jos siitä kysytään jotain. Mä vaan sillon kun toi, ennen kun toi... Sakke on, mä vaan kuvittelen et se on mun oikee isäni vois sanoo. Kun se otti adoption niinkun sillai, et mä oisin sen yhteinen sillai, sen oikee lapsi niinkun. Mutta ei mitään erityisesti muuten.

A: Se ei oo kumminkaan semmonen asia, että sä miettisit että sulla on niinku kaks isää tai?

Maarit: Mää kuvittelen et mulla on se yks ja ainut joka on toi Sakke sitte.

Tämän ryhmän lapsille on ominaista biologisen isän poissaolo, jonka paikalle uudet isät ovat tulleet. Tommilla ei ole biologiseen isäänsä yhteyttä, Maarit ei ole tätä koskaan tavannutkaan ja yhdellä lapsella biologinen isä on kuollut⁵⁶. Uuden aikuisen paikka uutena isänä ei kuitenkaan ole itsestään selvä ja automaattinen. Tommin kohdalla yhdessäolon pitkään jatkuminen ja yhteiset positiiviset kokemukset ovat tuoneet äidin kumppanin vahvemmin isäksi samalla, kun etäisyys muualla olevaan biologiseen isään on kasvanut. Maaritilla puolestaan adoptio on ollut hänelle itselleenkin sinetti äidin miehen ainoasta ja oikeasta isyydestä, muusta sosiaalisesta isästä hänellä ei ole edes kokemuksia. Maaritin kohdalla voisi puhua myös puuttuvan isyyden täyttymisestä.

Ei-isä

Kolmas ryhmä lapsia (4 lasta) ei anna uudelle aikuiselle statusta sosiaalisena vanhempänä. He eivät myöskään rakenna tälle uudelle aikuiselle erityistä statusta

⁵⁶ Grossin tutkimuksessa (1986, 211–212) niillä lapsilla, joiden kohdalla voitiin puhua korvautuneesta vanhemmuudesta, ei myöskään ollut säännöllistä yhteyttä lapsiinsa. Tätä yhteyden puutetta selitti tavallisimmin muualla asuvien isien uudet perheet, joissa heillä oli kumppaninsa lapsia tai uusia lapsia.

suhteessa itseensä. Pikemminkin tämän ryhmän lapsilla suhde uuteen aikuiseen on jokseenkin etäinen, joskus hyvinkin viileä. Seuraavassa Niinan ja Jukan kuvaukset suhteestaan äitinsä uuteen mieheen kertovat eri tavoin suhteen etäisyydestä.

Niina (12v., L3/7-8)

A: Tuntuuks susta, ett se on vähän semmonen kaukasempi ihminen sulle.

Niina: Joo.

A: Mutt se asuu kuitenkin teillä?

Niina: Ymn.

A: Tykkääks sä ett se millään lailla olis sun isä tää?

Niina: No joo, kyllä oikeastaan, ettei se oo... niinkun oikein pitäis olla mulle isä, kun se on just sille Marikalle vaan niin.

A: Tuntuuks susta ett se Marika on menny jotenkin edelle sua?

Niina: Välillä.

A: Sanoks sä sitä Artoa koskaan isäks?

Niina: En.

A: Niin että susta tuntuu ett se on enemmän sen Marikan isä, niinhän se oli. Huomaaks sen siitä jotenkin?

Niina: Joo, joo-o.

A: Millä lailla?

Niina: No en mä tiää oikein, se vaan niinkun on ja leikkii sen kaa ja ei se sillain mulle puhu mitään ja näin.

A: Harmittaaks se sua?

Niina: Juu välillä.

A: Ooksä sitt vähän niinkun ilmaa sille?

Niina: No varmaankin.

Jukka (16v., L4/5-6)

A: No mitäs sä tykkääs sitten, kun sull on se isä siellä ja täällä on toi Veikko, niin onks toi Veikko sulle vähän niinkun isä kanss?

Jukka: Ainakin yrittää olla.

A: Yrittää olla?

Jukka: Nmn. Isäpuoli.

A: Tarkottaaks se sitä, että se haluaa olla mutta sä oot jotain eri mieltä?

Jukka: Juu.

A: Sanoks sä sitä isäks koskaan?

Jukka: No en todella.

A: Nmn. No mitä se on kun sä sanot ett se yrittää olla olla isä sulle, missä se sun mielestä näkyy?

Jukka: Tietenkin se haluais olla isä.

A: Millai se odottaa sitä sulta?

Jukka: En mä, no yrittää komennella ja kaikkee tollasta.

A: Pitää jöötä sulle.

Jukka: Nmn.

A: No sä et tykkää sellasesta.

Jukka: En, mä pistän hanttiin niin paljon kun pystyn.

Niina pohtii äitinsä uuden miehen isyyttä pikkusiskonsa kautta, joka on hänen äitinsä ja tämän uuden miehen yhteinen biologinen lapsi. Äidin miehen isyys toteutuu nimenomaan suhteessa pikkusisko-Marikaan, ei suhteessa Niinaan. Niina kyllä

tietyllä lailla hahmottaa uuden miehen isän paikalle, mutta arkipäivän sosiaalisen isyyden puuttuminen ja jopa tietoinen toistensa välttäminen tekee hänestä ei-isän Niinalle. Sosiaalisen vanhemmuuden Niina kuvaa selkeästi pikkusiskoonsa liittyvänä, jota paitsi hän itse kokee jäävänsä. Isäksi hän ei äitinsä miestä kutsu.

Jukan tilanne taas on hyvin toisenlainen. Hän kieltää avoimen kapinallisesti äitinsä uuden miehen roolin isänä. Jukan kuvauksen mukaan tämä haluaisi olla ja myös yrittää olla hänelle isä tai isäpuoli toteuttaessaan roolia sosiaalisena vanhempana. Jukka ei kuitenkaan hyväksy tätä, vaan kertoo vastustavansa kaikenlaisia isyyssyrytyksiä. Kapinoinnista huolimatta kuvaus mielestäni henkii jonkinlaista toimivaakin vanhemmuussuhdetta. Samaa kategoriaan liitän 7-vuotiaan Laurin kuvauksen, jossa hän kieltäytyy sanomasta isänsä uutta kumppania äidiksi, mutta toistuvasti puhuu vanhemmista puhuessaan niistä aikuisista joiden kanssa asuu yhdessä ja jotka hänestä pitävät huolta. Vähemmän kapinallisesti äitinsä miehen isyyden kieltää myös Tapsa, joka sanoo ettei hänellä mielestään ole kahta isää eikä äidin mies isältä tunnukaan. Suhde rakentuu jotenkin etäisen ystävällisenä, jonkinlaisena sukulaisuutta muistuttavana suhteena (vrt. Neale et al. 1998, 13–14).

Ei-isyyys rakentuu siis eri tilanteissa hyvin eri tavoin. Siihen voi liittyä lapsen ja uuden aikuisen puuttuva sosiaalinen suhde, lapsen toimiva suhde biologiseen isäänsä, murrosiän kapinallisuus, jossa vanhemmuus kielletään tai näkemys poissaolevasta biologisesta vanhemmasta oikeana vanhempana, jota uusi ihminen ei voi korvata.

Ei isä eikä äiti – vaan kaveri

Edellä lasten kuvaukset uudesta aikuisesta ovat jäsentyneet isyyden ja äitiyden kautta. Näistä erottuu ryhmä lasten kuvauksia (4 lasta), joissa uusien aikuisten rooli uusperheessä ei ole lasten kokemana isä eikä äiti, vaan se jäsentyy enemmänkin kaveruuden kautta (vrt. Neale et al. 1998, 10–14). Kaveruuteen liittyvä positiivinen, joskus hyvinkin läheinen suhde. Seuraavassa lainaan pitkästi Millan syvällistä ja moniulotteista pohdintaa suhteestaan äitinsä uuteen miesystävään.

Milla (15v., L9/6, 13–14)

A: No mitäs sitt toi Raikku mimmonen tyyppi se on, siitähän me puhuttiinkin jo ett se on sun mielestä erilainen ja sille voi kuitenkin puhua asioista.

Milla: Nii-in, ja se on ainakin niin, kun yks mun kaverin isä on kanss kuallu ja sitten sen äitillä on kans jotain miäsystäviä niin monesti sen kanss puhutaan että molemmat sitä mieltä ollaan, ett semmonet on inhottavia, että yrittää kauheesti olla joku isäpuoli ja kauheesti kaikkee yrittää, mutta Raikku on ihan oma ittensä ja sillain, tai sillai ett aika hiljanenhan se on, mutta sillain että ihan hyvä.

A: Niin sust tuntuu ett se yritä liikaa.

Milla: Niin. Ja kun mä en halua kuitenkaan, onhan Raikku nyt periaatteessa mun isäpuoli mutta jotenkin inhottava sana isäpuoli, en tykkää.

—
A: Nmn, nmn. No miten tykkääks sä ett se on jonkunmoinen isä sulle tässä jokapäiväisessä elämässä.

Milla: En. Tai sillain joskus se on sanonu jotain ett se haluais olla mun isä niinkun ihan oikeesti, mutta en mä, ei se oo mikään isäpuoli eikä, en mä tiä oikein mitä mä sitten pitäisin. Hyviä kavereita me ollaan.

A: Nmn. Sä et sano sitä koskaan isäks vahingossakaan.

Milla: En, en.

A: No mitäs tota jos mä vielä palaan pommittaan sua sua tosta Raikusta ett millanen tyyppi se on ettei sitä voi isäks voi sanoo kuitenkaan. Sä tykkäät ett se on ihan ok, ettei niinkun liikaa puutu ja yritä mutt mitä sä tykkäät, onks se sulle sitt joku semmonen aikuinen kaveri tai niin millainen sä itte aattelet ett mitä se on?

Milla: Niin no, mä en oo itekään oikein miettiny että just äskön just tuli mieleen, että minähän mä sitä ny oikein pidän, sillain että en mä isänä sitä en pidä, mutta sitten se on taas niinkun enemmän, kun joku muu aikuinen kumminkis se asuu meillä.

A: Huolehtiiks se mitenkään sun asioista?

Milla: No kyllä se niin vappunakin kun olin kaupungilla niin sitä oli enemmän surettanu kun meiän äitiä, että miten mä siä, ettei mulle satu mitään ja sillain että.

A: Puhuks se siitä ett sulle ett se oli huolissaan ett jos sulle sattuu jotain siellä.

Milla: Ei meiän äiti vissiin sitten sano siitä.

A: No mitä sä tykkäät onks se mukava asia, ett se jotenkin pitää mielessään tai sillain aatteele.

Milla: No joo, on se ihan.

A: No onks tomonen just että ett se taikka on huolissaan ettei sulle satu mitään niin se mikä niinkun erottaa tavallaan siitä ett jos se olis joku muu aikuinen.

Milla: Niin niin on oikeastaan.

A: Onks jotain muita semmosia semmosia asioita missä sä vetäsit vätäsit rajan, ett mikä sen erottaa sitt jostain jostain kenestä tahansa muusta aikuisesta?

Milla: No se on tietysti se asuu täällä ja sitten.

A: Nmn, niin ja jakaa yhteiset aamiais- ja ruokapöydät ja vessat ja saunat ja tollaset asiat.

Milla: Niin. Ja tänne tulee niinkun mielellään että.

A: Onks se kuitenkin jotain muuta kun sun kaveri?

Milla: No on se enemmän mutta sitte.

A: Onks sillain päin hankala miettiä että mikä siin on eri, kun se ett se olis sun vanhempi?

Milla: Joo. No ainakin se ettei oo niinkun koko elämänsä tuntenu sitä ja sillain niinkun, kuitenkin tuntenu aika vähän aikaa. Vähä vaikee kysymys.

Käyn Millan kanssa keskustelua hyvin pitkään hänen suhteestaan äitinsä uuteen mieheen ja miten hän tätä määrittää. Milla myös itse antautuu tämän teeman hyvin moninaiseen pohdintaan. Millalle Raikku on ennen muuta äidin miesystävä, sellaisena hänestä kerrotaan muille. Isäksi Milla ei häntä milloinkaan kutsu vaikka tämä on joskus ilmaissutkin tahtonsa olla isä — eikä myöskään isäpuoleksi, vaikka hän periaatteessa asemansa puolesta isäpuoli onkin. Millalle on tärkeää, että Raikku ei ole ryhtynyt hänelle isäksi, mutta hänestä on kuitenkin mukavaa, että Raikku kantaa hänestä joskus huolta. Kenestä tahansa aikuisesta Raikku kuitenkin erottuu yhdessä asumisen ja yhteisesti jaetun arjen vuoksi. Raikku on siis jotain isän ja vieraan aikuisen väliltä. Millan pitkä pohdinta tiivistyy toteamukseen “hyviä kavereita me ollaan”.

Muiden tähän ryhmään liittämieni lasten kohdalla suhde uuteen yhdessä asuvaan aikuiseen tulee peilatuksi suhteessa muualla asuvaan biologiseen vanhempaan (Millalla biologinen vanhempi oli kuollut). Tästä uuden aikuisen roolista suhteessa muualla asuvaan biologiseen vanhempaan kertoo Janika.

Janika (11v., L12/5)

A: No tota miltäs susta tuntuu sitte se, että kun sulla on se isä siellä Helsingissä ja sitten toi Pekka on täällä kotona asumassa, et ne on semmoisia aikuisia miehiä kumpikin sun elämässä, niin onks ne jotenkin erilaisia tai pistäks sä niitä johonkin järjestykseen itte?

Janika: No en mä oikeestaan, että Pekka on ninkun Pekka ja isä on isä. Se on ihan sellanen luonnollinen asia mulle, että en mä sillai siitä mitään. Sitten joskus äiti on kysyny multa että pidäks sä Pekkaa isänä ja mä oon aina sanonu että en. Ja sitte pari kertaa on esimerkiks isä tullu mua hakeen, kun mä olin vähä pienempi ja sillon mä en oo vielä osannu mennä bussilla, niin Pekka on ollu kotona ja sillai, että ne on ihan kavereita sillain, että ei ne mitenkään vihasia toisillensa oo. Siitä on niin pitkä aika kun äiti ja isä on eronnu, että sillä ne ne on ihan niinkun kavereita, ettei niillä oo niinku enää mitään yhteistä sillai.

A: Sä et kuitenkaan sillai aattele, että sulla ois kaks isää tai?

Janika: En.

A: No mites se Pekka, onks se sulle sitte enemmän niinkun semmonen kaverei tai joku aikuinen vaan, jonka kanssa sä satut asumaan yhdessä vai?

Janika: Ei kun se on ihan kaverei sillai.

Niin Janikalle kuin muillekin uutta aikuista biologiseen isäänsä peilaavilla lapsilla biologisen vanhemman ensisijainen vanhemmuus on jotenkin itsestään selvää. Heillä on läheinen suhde muualla asuvaan biologiseen vanhempansa, mutta sen rinnalla heillä on toimiva arkipäivän suhde vanhempansa uuteen kumppaniin, jonka kanssa asuvat yhdessä. Tähän suhteeseen ei kuitenkaan sisälly minkäänlaisia pakkoja (vrt. Neale et al. 1998, 10). Nämä eivät millään tavalla korvaa toisiaan, mutta eivät myöskään sulje pois toisiaan ja rinnakkaisina ovat luonnollinen osa lasten aikuissuhteita. Uusien aikuisten kavereus on kuitenkin erityislaatuista kavereutta joka eroaa lasten keskinäisestä kavereudesta.

3.1.4 Suhteiden moninaisuus ja yksilöllisyys

Uusperheessä elävien lasten suhteet perheen aikuisiin ja erityisesti vanhempansa uusiin kumppaneihin rakentuvat hyvin yksilöllisellä tavalla. Lasten perhepolut ovat hyvin erilaisia ja uudet aikuiset sijoittuvat näihin lasten yksilöllisiin perhepolkuihin eri tavoin.

Lasten ja uusien aikuisten suhteelle merkityksellisenä analyysini valossa näen:

- lasten iän uuden perheen muotoutuessa
- lasten suhteen muualla asuviin biologisiin vanhempiin
- uuden perheen yhdessä elämisen ajan
- lasten henkilökohtaisen suhteen uusiin aikuisiin
- lasten ja uusien aikuisten sukupuolen.

Lasten ja uusien aikuisten suhde koostuu näistä eri tekijöistä, mutta ne eivät millään yksiselitteisellä tavalla määrää, millaiseksi lapsen ja uuden aikuisen suhde muotoutuu. Usein on nähty, että pienet lapset sopeutuvat uusperheeseen esimerkiksi murrosikäisiä paremmin (ks. Gamache 1997). Aineistoni osittain tukee tätä väitettä. Useimmat niistä lapsista, jotka kuvasivat heillä olevan kaksi isää tai joilla vanhemman uusi kumppani oli korvannut puuttuvan biologisen isän, olivat pienempiä uuden perheen muotoutuessa. Tässä ikä ei kuitenkaan yksin ole ratkaiseva, vaan merkityksellisiä ovat samalla suhteet muualla asuviin biologisiin vanhempiin ja henkilökohtainen suhde uuteen aikuiseen. Aineistostani löytyy lisäksi esimerkkejä, jotka osoittavat uusperheistymisen myötä syntyneiden uusien aikuissuhteiden voivan olla positiivinen kokemus myös jo isommille lapsille. Tällöin suhteet eivät kuitenkaan välttämättä rakennu vanhemmuussuhteina vaan muina merkityksellisinä läheissuhteina, kuten kaveruutena (Ritala-Koskinen 1997, 145–149). Nämä suhteet muovautuvat koko ajan yhteisesti jaetussa arjessa, jolloin ne voivat vahvistua ja lähentyä, mutta myös etääntyä.

Uusperheen “onnistumista” on usein mitattu sillä, miten hyvin lapset ovat sopeutuneet ja hyväksyneet uudet aikuiset vanhemmiksi. Tällöin uusperheen onnistuminen viittaa siihen, miten pitkälle se muistuttaa ydinperhettä. Lasten näkökulmasta onnistunut uusperhe ei välttämättä ole tätä. *Lapsille uusperhe on aineistoni valossa onnistunut silloin, kun se antaa lapsille tilaa heille tärkeisiin ihmissuhteisiin ja mahdollisesti tuo uusia hyviä aikuissuhteita, jotka voivat vaihdella vanhemmuudesta kaveruuteen, mutta olla myös etäisiä ja samalla kuitenkin toisensa hyväksyviä suhteita.* Jos lasten ja uusien aikuisten suhde on toisensa kieltävä tai poissulkeva ja lapsilla ei ole tilaa itselleen merkityksellisiin ihmissuhteisiin, uusperhe on lapsille vaikea paikka elää.

Lapsille moninaiset vanhemmuussuhteet näyttäytyvät osana heidän tavallista arkeaan. Lapsilla on joustavia ja hyvin toimivia suhteita niin omiin biologisiin vanhempiinsa kuin näiden uusiin kumppaneihin kotona ja muualla asuvan vanhemman luona. Lapsille on hyvin selvää kuka kukakin on, vaikka joskus onkin hieman vaikeaa määritellä, mitä suhde vaikkapa äidin uuteen mieheen on laadultaan. Biologinen vanhemmuus on se keskeinen jäsentäjä, johon uusien aikuisten paikkaa usuna vanhempina peilataan. Biologinen vanhemmuus näyttäytyy lapsille hyvin perustavaa laatua olevasti oikeana vanhemmuutena, vaikka uuden aikuisen vanhemmuus olisikin heille sosiaalisen vanhemmuuden toteuttamisen mielessä oikeaa vanhemmuutta. Oikea vanhemmuussuhde pitää siis lasten kokemana sisällään monia ulottuvuuksia, mutta kaikki hyvät aikuissuhteet uusperheessä eivät kuitenkaan ole vanhemmuussuhteita.

3.2 Sisarussuhteet

Olemme tottuneet ymmärtämään sisarussuhteiksi lasten suhteet heidän biologisiin sisaruksiinsa. Tätä yksinkertaista ydinperheestä juontuvaa mallia sisarussuhteet usein noudattavatkin. Uusperhetilanteessa eläville lapsille kysymys sisarussuhteesta ei ole välttämättä näin yksiulotteinen. Lapsilla voi olla sekä uudessa perheessä että sen ulkopuolella monenlaisia lapsisuhteita, joita voi tarkastella sisarussuhteina. Lapsia voi yhdistää biologinen side tai ainoastaan vanhempien keskinäinen parisuhde. Haastatteluissa avautui lasten sisarussuhteiden moninainen kirjo ja erilaiset perhesuhteiden ulottuvuudet, joiden varassa sisarussuhteet lasten arkipäivän käytännöissä rakentuvat.

3.2.1 Moninaiset sisarukset

Erittelen haastattelemini lasten sisarussuhteita biologian pohjalta kolmenlaisiin sisaruksiin - biologisiin sisaruksiin, puolisisaruksiin ja uussisaruksiin (ks. Ganong & Coleman 1994a, 100-108). Käyn seuraavassa läpi, miten paljon haastattelemillani lapsilla oli näitä erilaisia sisarussuhteita.

1. *Biologiset sisarukset* (biologinen isä ja äiti yhteiset): 7 lapsella (12 sisarusta)
 - lapsen kanssa uudessa perheessä yhdessä asuvia (YA): 4 lapsella (4 sisarusta)
 - muualla asuvan biologisen vanhemman kanssa asuvia (MABV): 3 lapsella (4 sisarusta)
 - aikuisia itsenäisesti asuvia (ITS): 2 lapsella (4 sisarusta)
2. *Puolisisarukset* (biologinen isä tai äiti yhteinen): 8 lapsella (12 sisarusta)⁵⁷
 - lapsen kanssa uudessa perheessä asuvia – uuteen perheeseen syntyneitä lapsia (YAU): 6 lapsella (8 sisarusta)
 - aikuisia itsenäisesti asuvia äidin tai isän aiemmasta liitosta syntyneitä lapsia (ITS): 2/4
3. *Uussisarukset* (biologisen vanhemman uuden kumppanin biologisia lapsia aiemmasta liitosta): 12 lapsella (22 sisarusta)
 - lapsen kanssa uudessa perheessä yhdessä asuvia (YA): 6 lapsella (8 sisarusta)
 - lapsen kanssa yhdessä asuvan aikuisen muualla asuvia (joko itsenäisesti tai toisen biologisen vanhempansa luona asuvia) lapsia (MAITS/MA): 4 lapsella (5 itsenäisesti asuvaa sisarusta) / 2 lapsella (3 sisarusta muualla asuvan vanhemman luona)
 - lapsen muualla asuvan biologisen vanhemman uuden kumppanin lapsia (MAU): 4 lapsella (6 sisarusta)

⁵⁷ Kenenkään haastattelemani lapsen muualla asuvalla biologisella vanhemmalla ei ollut uudessa perheessään uusia omia lapsia, ts. kenellekään lapselle ei ollut syntynyt muualla asuvia uusia puolisisarusia.

Näistä kolmesta erilaisesta sisarussuhteen yleistyyppistä voi todeta lapsilla olevan yhtä usein biologisia sisaruksia ja puolisisaruksia (molempia 7-8 lapsella). Näihin nähden kuitenkin uussisaruksia lapsilla oli huomattavasti enemmän — 12 lapsella oli yhteensä 22 uussisarusta.

Edellä esittämäni luvut ovat tarkemmin luettavissa taulukosta 17, jossa olen eritellyt kunkin lapsen kohdalla kaikki mahdolliset sisarussuhteet. Taulukossa 17 käytän edellä suluissa esiintyviä koodeja eri sisaruksista.

Taulukosta 17 (s. 154) on luettavissa, miten lasten erilaiset sisarussuhteet ha-joavat hyvin moniin erilaisiin sisarussuhteisiin. Arkipäivän puhe uusperheestä perheenä, jossa on minun, sinun ja meidän lapsia - siis kolmenlaisia lapsia, kal-penee yksinkertaisuudessaan haastattelemieni lasten sisarussuhteita eritellessä. Niin moninaisia suhteet käytännössä voivat olla. Suhteiden hajotessa pitkälti yksilöllisiksi, ei ole mahdollista tyypitellä lapsia sisarussuhteidensa mukaan. Sen sijaan teen seuraavassa joitakin kaikkien lasten sisarussuhteita koskevia yhteenvetoja taulukon pohjalta.

Aineistoni lapsilla oli eri sisaruskategorioihin kuuluvia sisaruksia seuraavasti:

- yhteen kategoriaan kuuluvia 3 lapsella
- kahteen kategoriaan kuuluvia 6 lapsella
- kolmeen kategoriaan kuuluvia 5 lapsella
- neljään kategoriaan kuuluvia 1 lapsella.

Tavallista siis oli, että lapsella oli koko mahdollisessa sisarusjoukossaan kahteen tai kolmeen eri kategoriaan kuuluvia sisaruksia, mikä kertoo ylipäänsä sisarus-suhteiden moninaisuudesta uusperheessä elävän lapsen arjessa.

Olen koonnut taulukkoon 18, kuinka paljon oman uusperheaineistoni lapsilla on yhdessä asuvia sisaruksia, sisaruksia kaikkiaan ja näiden rinnalla, kuinka paljon perhetilastojen mukaan samana ajankohtana kaikilla lapsilla oli alaikäisiä sisaruksia perheessään.

Taulukko 18. Lapset sisarusten lukumäärän mukaan.

SISARUS- MÄÄRÄ	UUSPERHE- AINEISTO yhdessä asuvat	UUSPERHE- AINEISTO kaikki sisarukset	PERHEET 1995 yhdessä asuvia ala-ikäisiä
0	(3) -- 20%	--	25,0%
1	(4) -- 26,7%	(3) -- 20%	42,4%
2	(8) -- 53,3%	(1) -- 6,7%	22,2%
3+	--	(11) -- 73,3%	10,5%
yht.	100,0%	100,0%	100,0%

Taulukko 17. Lasten sisarusuhteet.

BIOLOGISET SISARUKSET					PUOLISISARUKSET				UUSSISARUKSET						
	YA	MABV	ITS	YHT.	YAU	ITS	YHT.	YA	MA	MAITS	MAU	YHT.	Kaikki YHT.	Näistä YA	Eri kateg.
Anni				-		1+2	3	1				1	4	(1)	3
Olli				-	1		1				1	1	2	1	2
Niina				-	1		1				2	2	3	1	2
Jukka			2	2			-			2		2	4	-	2
Lauri				-		1	1					-	1	-	1
Jesse	1	2		3			-	1				1	4	2	3
Tapsa			2	-			-	2	2		1	5	7	2	4
Aki	1			1			-	1	1			2	3	2	3
Milla	1			1			-	1	1			2	3	2	3
Jussi		1		1			-	2				2	3	2	2
Tommi	1			1	1		1			1		1	3	2	3
Janika				-			-		1			1	1	-	1
Janika				-			-		1			1	1	-	1
Maarit				-	1		1					-	1	1	1
Arttu				-	2		2				2	2	4	2	2
Taru		1		1	2		2					-	3	2	2
yht.	4/4	3/4	2/4	7/12	6/8	2/4	8/12	6/8	2/3	4/5	4/6	12/22	15/46	12/20	

Haastattelemillani 15 lapsella oli kaikkiaan yhteensä 46 sisarusta niin, että kolmella lapsella oli yksi sisarus, yhdellä kaksi sisarusta ja yhdellätoista vähintään kolme sisarusta – näistä yhdellä jopa seitsemän sisarusta. Luokkaan kolme tai useampia sisaruksia kuului uusperheaineistostani lähes 3/4 lapsista, kun koko lapsiväestöstä tähän luokkaan kuuluu noin kymmenesosa. Uusperhelapsilla sisarussuhteita kaikkiaan on siis enemmän kuin muilla lapsilla.

Erilaisten sisarussuhteiden määrä ei vielä kerro lasten kanssakäymisestä eri sisarusten kanssa. Lasten haastatteluista olen poiminut, keitä sisaruksia lapset kertovat missäkin tapaavansa.

Kun katsoo keiden kanssa lapset *asuvat yhdessä*, edellä esiintuomani sisarussuhteiden moninaisuus kapenee. Lapset asuvat yhdessä korkeintaan kahteen eri kategoriaan kuuluvien lasten kanssa. Vakituksessa asuinpaikassaan lapsilla oli sisarussuhteita seuraavasti:

- 3 lapsista oli ainoan lapsen asemassa
- 4 lapsella oli yksi sisarus, yhdellä näistä vain tiiviisti vieraileva
- 8 lapsella oli asuintovereinaan kaksi sisarusta.

Kaikkiaan haastattelemistani lapsista 12:lla on 20 yhdessä asuvaa sisarusta. Haastattelemillani uusperhelapsilla on kuitenkin selvästi useampia yhdessä asuvia sisaruksia kuin lapsilla keskimäärin.

Vakituksessa asuinpaikassaan lapset kohtasivat *muita lapsia* seuraavasti:

- 4 lapsella omia biologisia sisaruksia
- 3 lapsella vieraili muualla asuvia biologisia sisaruksia
- 6 lapsella oli uusia puolisisaruksia – vanhemman ja tämän uuden kumppanin yhteisiä lapsia
- 5 lapsella oli uussisaruksia – vanhemman uuden kumppanin lapsia aiemmasta liitosta
- 2 lapsella oli vierailevia uussisaruksia

Muualla asuvan biologisen vanhempansa luona lapset myös tapasivat muita lapsia:

- 3 lasta tapasi omia biologisia sisaruksiaan
- 4 lasta tapasi vanhempansa uuden kumppanin lapsia.

Lisäksi kolmella lapsella oli jo aikuisia itsenäisesti asuvia sisaruksia, puolisisaruksia tai uussisaruksia, joita he tapasivat.

Lasten sisarussuhteet näyttäytyvät erilaisina riippuen siitä, mistä suunnasta sisarussuhteita katsotaan. Sisarussuhteiden kokonaismäärä kaikki eri sisarussuhdekategoriat yhteen laskien on lapsilla suuri. Sisarussuhteet ovat kuitenkin paikkaan ja aikaan sidoksissa. Yhdessä asuvien sisarusten määrä on merkittävästi sisarusten kokonaismäärää pienempi. Kaikki sisarussuhteet eivät paikannu kotiin ja osa

suhteista aktivoituu vain ajoittain eri lasten tavatessa biologisia vanhempiaan tai aikuisia itsenäisesti asuvia sisarusiaan.

3.2.2 Puolikkaita vai oikeita?

Puolisisarukset – ”oikeita sisarusia”

Lasten puolisisarukset olivat tavallisimmin uuteen perheeseen syntyneitä uusia lapsia. Näihin lapsiin suhtauduttiin lähes poikkeuksetta varsin myönteisesti. Lapsista oli ollut mukavaa saada uusia sisarusia, jotkut olivat sitä erityisesti toivoneetkin. Vaikka uudet lapset saattoivat aiheuttaa lapsille joskus vähemmänkin mieluisia pikkusisarusten hoitamisvelvoitteita, uusia sisarusia hellittiin ja rakastettiin ja heidän kanssaan myös leikittiin yhdessä. Uusista sisaruksista lapset kokivat saavansa myös seuraa. (vrt. Bernstein 1997.) Lapset määrittelivät uudet syntyneet sisaruksensa sitä kysyessäni muodollisesti veli- tai siskopuoliksi, mutta lapsille he olivat merkitykseltään täysin siskoja ja veljiä.

Seuraavassa Artun kuvauksessa yhdistyvät nämä monet uusiin pikkusisarusiin liittyvät positiiviset piirteet kuin myös kokemus puolisisaruksista oikeina sisaruksina:

Arttu (10v., L14/5, 10-11)

A: No sitten sulla on pikkusisko ja pikkuveli.

Arttu: Joo.

A: Mitäs sä siitä tykkäsit, kun sulle tuli uusia pikkusiskoja ja veljiä?

Arttu: No en mä oikein tiä. Oli se aika kivaa, kun sai hoitaa vauvoja ja pitää niitä sylissä ja kaikkee leikkiä niitten kans. Tännekin kun me muutettiin nin mulla ei ollu alussa yhtään kaveria, nin nyten on jo aika paljon niitä.

A: Ne on semmosia kavereita omasta takaa?

Arttu: Ni.

—
A: Äsken puhuttiin, että millasia ne on, tai että osaaks sä aatella että ne on sisarusia siellä ne lapset. Niin tota näistä joitten kanssa sä täällä asut – mitäs ne on? Onks ne sulle ihan täys sisko ja veli?

Arttu: No ne on ihan täys sisko ja veli.

A: Sä et tee mitään eroo sillä, että niillä on eri isä kun sulla?

Arttu: En. Tai siis oikee isä on erilainen mulla. Mutta oikeestihan ne on mun sisarpuolia ja mikä se on velipuoli vai mikä.

A: Mitä jos sä kerrot jollekin, että ketä ne nin sanoks sä et ne on sun sisko ja veli?

Arttu: Joo. Sanon mun sisko ja veli.

A: Joo, ettet sä selittele sitte, että ne on mutta, ne ei okkaan, tai jotain sellasta?

Arttu: Mä en selitä. Mä vaan sanon että sisko ja veli.

Uudet sisarukset sinänsä olivat lapsille positiivinen kokemus, mutta ne eivät aina tuoneet mukanaan vain positiivisia seurauksia lasten elämään uusperheessä. Erityisesti Niina (12v.) kertoi pikkusiskon kautta seuraavista ikävistä puolista.

Nämä ikävät puolet tulivat esiin keskustellessamme äidin uuden miehen isyydestä. Niina tunsi itsensä tietyllä tapaa syrjään jätetyksi, kun äidin uusi mies leikki vain pikkusiskon, oman biologisen lapsensa kanssa eikä edes puhunut Niinalle mitään. Niinan kuvaus on aineistoni selkein esimerkki siitä, miten ’eri lajiset’ lapset voivat tulla uusperheen vanhempien taholta eri tavoin kohdelluiksi.

Kahdella haastattelemistani lapsista oli myös muualla asuvia isompia tai aikuisia puolisisaruksia. Annilla (11v.), joka itse on syntynyt uusperheeseen yhteisenä lapsena, oli aikuisia puolisisaruksia niin äitinsä kuin isänsäkin aiemmista liitoista. Isänpuoleisiin sisaruksiin Annilla ei ollut kanssakäymissuhdetta vanhempiensa eron jälkeen. Sen sijaan äidinpuoleinen puoliskoko oli Annille erityisen tärkeä. Hän oli aikuinen, lähin ystävä, hoitaja, huolehtija ja vaatemuodissa mukana pitäjä.

Lauri (7v.) mainitsi hänellä olevan kaukana asuvan siskon, jota hän tapaa kerran-kaksi vuodessa. Laurin ja hänen siskonsa (jonka päättelen olevan siskopuoli) välillä ei kuitenkaan voi sanoa sinänsä olevan keskinäistä suhdetta: he eivät tee mitään erityistä mainittavaa yhdessä, mutta kuitenkin näkevät ja tapaavat toisensa. Silti siskon olemassaolo oli Laurille selvästi hyvin tärkeää, koska hän toi kaukaisen siskonsa esiin jo perhekuvauksessaan. Tieto jaetusta biologisesta taustasta ja nousi Laurin kuvauksessa siis konkreettista sisarusten välistä suhdetta merkittävämmäksi sisarussuhteen määrittelijäksi. Sisko edusti Laurille ainoaa perheen lateraalisuhdetta.

Haastatteluaineistossani lapsilla oli puolisisaruksia, joilla oli sama biologinen äiti kuin heillä itsellään. Aiemmat tutkimukset kertovat äidinpuoleisten puolisisarussuhteiden olevan tiiviimpiä, kuin isänpuoleisten, jolloin on kyse useimmin muualla asuvista puolisisaruksista (Bernstein 1997). Isänpuoleisina puolisisaruksina tulee mainitaksi ainoastaan Annin aikuiset puoliskot isän aiemmasta avioliitosta, joihin etäisyys on hyvin suuri. Äidinpuoleisiin puolisisaruksiin lapset kuvaavat suhteensa pääasiassa hyvin läheisiksi ja lämpimiksi.

Uussisarukset – tavallaan sisaruksia

Uussisarusten sisaruus on kaikista sisarussuhteista eniten arvioinnin kohteena ja sen sisällöt elävät varsin voimakkaasti. Lapset jakautuvat melko selvästi kahteen eri ryhmään kysyessäni, pitävätkö he vanhempansa uuden kumppanin lapsia (yhdessä tai muualla asuvia) siskoinaan tai veljinään.

Ensimmäinen ryhmä lapsia suhtautuu uussisaruksiinsa paljolti veljinä tai siskoina, mutta lapset usein kuitenkin erottelevat heidät ”oikeista” eli biologisista sisaruksistaan. Uuden sisaruksen kerrotaan olevan ”melkein kuin veli” (Anni 11v.) tai ”sanon joskus siskoks, mut se on väärä” (Olli 6v.). Seuraava kuvaus on jälleen Artun haastattelusta:

Arttu (10v., L14/5)

A: Mitä sä aattelet, että onks ne Eetu ja Kaija, nii onks ne vähä sulle sisaruksia?

Arttu: No sillei melkein. Mutta kun mä niin aika paljon siellä käyn, nin niihin on jo melkein tottunu. Tai siis tottunu, että niistä on jo melkein aika vaikee päästä eroon.

Arttu kertoo pitävänsä muualla asuvan isänsä uuden kumppanin lapsia *melkein sisaruksina*. Tämän sisarustunteen hän perustelee tottumuksella, joka on syntynyt kun käy usein isän luona ja tapaa näitä lapsia. Tottumus Artun kuvauksessa kertoo sikäli voimakkaasta kiintymyksestä, että tuosta suhteesta isän uuden kumppanin lapsiin olisi vaikea irrottautuaan.

Joskus suhteet muualla asuviin uussisaruksiin voivat ylittää suhteet yhdessä asuviin uusiin aikuisiin:

Janika (11v., L12/9)

A: No mitäs sä tykkäät, että mikä se Riina on sulle? Onks se se Pekan tyttö vaan vai..?

L: ..Ehkä mä pidän vähän enemmän sitä siskona, kun Pekkaa isäpuolena sillai. Se on mun mielestä jotenkin paljo helpompi pitää niinkun lasta kun aikuista.

Janika tuo kuvauksessaan esiin lasten keskinäisessä suhteessa olevan jotain erilaista kuin lapsen ja uuden aikuisen suhteessa. *Lapsilla on keskenään jotain sellaista jaettavaa, jota lapsilla uusien aikuisten kanssa ei luontaisesti ole.* Janikalle hänen kodissaan isäänsä tapaamassa käyvä 5-vuotias Riina on hyvin läheinen ja tuottaa hänelle selvästi myös paljon iloa vaikka välistä räsitetäkin. Tyttöjen läheisyyttä kuvaa, että he toisinaan Riinan vieraillessa nukkuvat samassa sängyssä, jos vaikka leikit ovat jääneet kesken. Jotakin samaa on luettavissa myös Jessen (11v.) kuvauksesta, jossa hän kertoo sopeutuneensa uuteen veljeensä aika hyvin verrattuna muutoin koko uusperhekuvion alkuaikoihin.

Useimmille lapsille uudet sisarukset merkitsevät lisää leikki- ja harrastuskavereita. Yhdessä pelataan jalkapalloa, erilaisia pelejä, käydään uimassa, ratsastamassa ja niin edelleen. Joskus lapsen ilo uudesta sisarussuhteesta voi löytyä vaikka samankokoisista vaatteista (vrt. Strandell 1996). *Uuden kaverin saamisella* voi joskus olla erityisen merkityksellinen rooli, kuten Annin kohdalla:

Anni (11v., L1/5-6)

Anni: Sill on semmonen poika Eetu. Mä oon sen Eetun kaa, kun ei mulla sillain, kukaan ei mun kaa oo täss pihassa. Sillain yksin oon niin, mä oon sen Eetun kaa välillä ja se tulee meille välillä vähän.

A: Asuuks ne jossain kaukana?

Anni: Ne asuu toss Leppäniemessä.

A: Täällä samassa kaupungissa kuitenkin.

Anni: Joo.

— (poistettu keskustelua kanssakäymisen tiheydestä)

A: Minkä ikänen se Eetu on?

Anni: Se on kymmenen vanha.

A: Te ootte sitten aika samanikäsiä.

Anni: Joo. Mä oon niinkun vuoden vanhempi.

A: Nmn. Eri luokilla ootte koulussa?

Anni: Joo.

A: Joo. No mitäs sä siitä tykkäät ett semmoset Eikka ja Eetu on teiän tuttuja nytten. Ja te ootte niitten kanssa yhdessä.

Anni: On se ihan kivaa sillain, että kun ei oo muuta kaveria niin on sekin niin parempi kaveri sitten, kun olla yksin tua pihalla tai jotain jos.

Annille äidin uusi miesystävä ja etenkin tämän mukana vieraileva poika ovat merkinneet yksinäisyyden poistumista. Anni on saanut itselleen kaverin, jonka kanssa olla yhdessä pihalla, kun muut lapset pihassa eivät ole hänen kanssaan. Vanhemman uuden parisuhteen kautta syntynyt sisarussuhde on selvästi lapsia toisiinsa liittävä. Se on merkitykseltään eri kuin kenen tahansa lasten kaverisuhde ja sillä on erityistä merkitystä muiden sisarussuhteiden ja kaverisuhdeiden puuttuessa.

Merkillepantavaa edellä tarkastelemissani uussisaruksia koskevissa kuvauksissa on, että useimmiten niissä on kyse muualla asuvista uusista sisaruksista, joita lapset tapaavat vanhempansa luona vieraillessaan tai jotka vierailevat lapsen luona. Nämä lapset eivät jaa kaikkia arkipäiviä keskenään vaan ovat yhdessä vain muutamia päiviä kerrallaan. Kuitenkin lapset tapaavat toisiaan sikäli usein ja säännöllisesti, että tuntevat olevansa toisilleen läheisiä ja melkein kuin sis-koja ja veljiä keskenään. Siskoksi tai veljeksi toisensa tuntemiseen liittyy tässä positiivinen kokemus yhdessäolosta.

Uussisarukset vs. täyssisarukset

Toinen ryhmä lapsia ei pidä uusia sisaruksiaan siskoina tai veljinä. Heidän suhteensa uusiin sisaruksiin ei rakennu sisarussuhteen idealle. Näitä lapsia yhdistää myös se, että heillä on olemassa omia biologisia sisaruksia.

Seuraavassa katkelmassa Tapsa kertoo uusista sisaruksistaan, joiden kanssa asuu yhdessä ja näiden muualla asuvasta isosta veljestä, joka on Tapsan parhaita kaveriteita entuudestaan ja samalla hänelle muualla asuva uussisarus.

Tapsa (14v., L7/3-4)

A: No mites sä sitten noitten Jussin ja Jessen kanssa tulit juttuun sillon alkuun?

Tapsa: Me ollaan yhes, ihan hyvin, ei me ny sillain, kuitenkin mä oon ton Akin kanssa ollu niin kauan kaveria, ett mä oon niinkun täälläkin nähny niitä poikia monta kertaa, kun oon käyny sillain että.

A: Ne oli sulle tuttuja jo ennestään?

Tapsa: Joo.

A: No mites teillä synkkaa yhteen nytten, te ootte vähä aikaa ollu täällä yhdessä?

Tapsa: Ihan hyvin, eihän siinä mitään ongelmaa.

A: No mitä sä tykkäät onks ne sun veljiä?

Tapsa: No ei ne ny sillain niinkun, sillain tavallaan. En mä oikein tiä, ne vaan niinkun on täällä.

A: Sä asut niitten kanss yhdessä.

Tapsa: Ni.

A: Mitäs sä sanot, jos joku kysyy ett ketä noi on, keneks sä sanot niitä?

Tapsa: No sanon yleensä, että Akin pikkuveljiä, ei siinä. Ei välillä kukaan niin kysele.

A: Ett sun kaverit tuntee ne.

Tapsa: Niin kyllä kaikki tietää ne.

A: Joo, sun ei tarvi koskaan kellekään selittää ett miks sä asut niitten kanss yhdessä.

Tapsa: Ei, ei tarvi.

A: Ettei oo semmosia tilanteita ollu.

Tapsa: Ei, ei.

A: Joo. No mitäs sä teet noitten Jussin ja Jessen kanss yleensä, vai teeks sä niitten kanss mitään?

Tapsa: No tuleehan sitä joskus jotain, sitt vaan pihalle ja jotain. No en mä nyt tiä.

A: Onks teill mitään yhteisiä harrastuksia?

Tapsa: No pojat pelaa jalkapalloo ja jääkiekkoo. Mä pelaan kanss jääkiekkoo.

A: Sä oot niitä pikkusen vanhempi.

Tapsa: Joo, eihän ne oo niinkun samassa porukassa ollenkaan.

A: Nmn. Mitä täytiks sä 15 vai mitä sä olit?

Tapsa: Joo tai mä täytän nyt kesäkuussa.

Tapsa ei pidä uussisaruksiaan Jussia ja Jesseä veljinä, pojat (jota nimitystä Tapsa heistä käyttää) vain sattuvat asumaan hänen kanssaan. Enemmänkin hän määrittelee näitä poikia parhaan kaverinsa Akin kautta, he ovat (muualla asuvan) Akin pikkuveljiä, joita hän oli nähnyt jo ennen yhteen muuttoakin. Yhdessä olemisessa tai elämisessä pojilla ei ole keskenään pulmia. Harrastukset heillä ovat samoja, mutta ikäerosta johtuen he eivät harrasta yhdessä. Enemmän Tapsalla on selvästikin yhteistä parhaan kaverinsa Akin kuin tämän pikkuveljien kanssa, joiden kanssa asuu yhdessä. Suhde Akiin on puolestaan perustaltaan kaverisuhde, sitä ei käsitellä suhteena uussisarukseen.

Toisessa esimerkissäni Jussi ei myöskään pidä uussisaruksiaan siskona tai veljenä. Kun edellisessä esimerkissä lapset kuitenkin tulivat keskenään toimeen, tässä esimerkissä lapset eivät haastatteluhetkellä juurikaan ole kanssakäymisissä keskenään.

Jussi (15v., L10/3, 5-6)

A: No mitäs sitt noi, Millan ja Akin kanss te ootte vähän saman ikäsiä kumminkin.

Jussi: No nyt sillai, meillä meni aluks kans tosi hyvin mutt nyt ei oikein mene niin kauheen. No voi olla, ett sekin oli sitä alkuhuumaa sillain.

A: No te muutitte sillon marraskuussa, oliko se joku semmonen aika sitten siinä muuttunu, jotkut asiat sitte ett vaikka...

Jussi: Joo-o, sillon oli aluks ihan kivaa, mutta sitten rupes, vähän niinkun rupes kaikki noi suhteet vähän näin..., ja sillain. Mä rupesin oleen enemmän äitillä ja sillain.

A: No mitäs ooks sä ton siskos kanssa paljo tekemisissä?

Jussi: No oon mä aika paljon sillain, kun mä aina käyn siellä niin kyllä mä nään sen. Sillain ollaan aika paljon tekemisissä.

A: Tuuksä sen kanssa paremmin juttuun kun noitten Millan ja Akin kanssa?

Jussi: Tuun, tosi, mä tuun sen kaa paljonkin paremmin.

A: Mikä siin on sust erilaista kun noiss Akissa ja Millassa?

Jussi: No me puhellaan kaikkee ja me niinkun voidaan kertoa vaikka mitä vaan, mutta Akin ja Millan kaa me ei puhuta välttämättä mitään, moi sanotaan ja sitten se on niinkun siinä.

A: Sust tuntui ett Hannan kanssa voi puhua kaiken maailman asiat mitä muille ei voi puhua?

Jussi: Mmm.

A: No tuntuuks sust, ett noi Milla ja Aki niin, ett mikskä niitä sanosit ittelles, onks ne, jos ei ne oo sun sisko ja veli niin, onks ne jotain kavereita, vai onks ne vaan jotain joitten kanssa sä satut asumaan yhdessä?

Jussi: No niitä jotain, joiden kaa mä asun. Vähän niinkun kämppäkavereita tai siis semmotteita, naapureita.

Jussi kuvaa hänellä menneen hyvin uussisarustensa kanssa alkuun yhteen muuttamisen jälkeen. Sitten tapahtui jotain. Uussisaruksiaan hän ei pidä siskona tai veljenä, kyse on pikemminkin vain ihmisistä joiden kanssa hän asuu yhdessä. Vertaus kämppäkavereihin tai naapureihin kuvaa hyvin Jussin suhdetta Millaan ja Akiin, joiden kanssa ei puhuta välttämättä mitään, tervehditään vain. Uussisarusuhteen luonne etäisenä suhteena korostuu, kun Jussi kuvaa suhdettaan muualla asuvaan biologiseen sisareensa. Tämän kanssa voi puhua kaikkea ja kertoa mistä tahansa asioista. Keskinäinen luottamus näiden biologisten sisarusten kesken on vahva eikä suhde joudu koetukselle toisen sanomisista.

Nämä esimerkit kertovat, miten lasten suhde yhdessä asuviin uussisaruksiin on selvästi enemmän kritiikille altis kuin suhde muualla asuviin uussisaruksiin. Tähän ryhmään kuuluneet haastattelemani lapset olivat kaikki iältään 14–15-vuotiaita. Monille heistä omat kaverisuhteet olivat uussisaruksia merkityksellisempiä. Kavereiden kanssa jaettiin enemmän aikaa kuin kotona sisarusten kanssa. Tässä ryhmässä haastattelemini lapsia yhdisti myös se, että heillä oli olemassa biologisia sisaruksia, joko yhdessä tai muualla asuvia. Biologisten sisarusten merkityksellisyyttä kukaan lapsista ei kyseenalaistanut, kaikki lapset olivat tekemisissä biologisten sisarustensa kanssa ja tavallisesti tämä kanssakäyminen oli luonteeltaan läheisempää kuin uussisaruksiin.

3.2.3 Sisarussuhteiden merkityksellisyys

Sisarussuhteet perhesuhteina ovat erityinen suhteiden kenttä. Sisarussuhteissa on kyse sukupolven sisäisistä (intragenerational) suhteista joissa on oma erityisyytensä verrattuna sukupolvien välisiin (transgenerational) suhteisiin. Sisarussuhteista voi puhua myös lateraalisisina eli sivuttaissuuntaisina suhteina. (Chamberlein 1999; Gittins 1993, 67–68).

Sisarusten oletetaan jakavan yhteiset kokemukset vanhemmuudesta ja lapsuudesta. Heidät nähdään muutoinkin hyvin samankaltaisina esimerkiksi sosiaaliselta taustaltaan. Nämä tunnuspiirteet kuitenkin nojaavat ajatukseen sisaruksista kahden yhdessä asuvan biologisen vanhemman lapsina. (Chamberlein 1999, 132.) Uusperheessä eläville lapsille erilaiset samankaltaisuuden kokemukset tai niiden puute ovat myös merkityksellinen osa lateraalisuhteita, mutta nuo samankaltaisuudet eivät osu yhteen samalla tavalla kuin ydinperheen lapsilla.

Uusperheessä elävien lasten sisarussuhteille on ominaista, että ne hajoavat hyvin monenlaisiin suhteisiin ja käytännön arjessa toimivat sisarussuhteet ovat hyvin moninaisia. Jaettu biologinen tausta yhdistää paitsi biologisia sisaruksia, jotka voivat asua yhdessä tai erillään, myös puolisisaruksia, joilla toinen biologinen vanhempi on sama. Puolisisarusten suhteet painottuvat uusperheiden rakenteesta johtuen äidinpuoleisten sisarussuhteiden korostumiseen. Aineistooni ei myöskään sattunut yhtään lasta, jonka muualla asuvalle isälle olisi syntynyt uusia lapsia. *Biologinen side, olipa kyse täyssisaruksista tai puolisisaruksista oli kuitenkin lapsille merkityksellinen.* Biologiset sisarukset mainittiin aina, vaikka heihin ei aina ollut kovin läheistä suhdetta. Uudet puolisisarukset puolestaan kategorisoitiin kyseenalaistamatta siskoiksi ja veljiksi, joskin lapset olivat hyvin selvillä erosta biologisessa taustassa. Puolisisarukset olivat usein myös toivottuja ja heistä pidettiin paljon. Jos lapsilla oli rinnakkain täyssisaruksia ja uussisaruksia, lasten ja täyssisarusten suhde näyttäytyi hyvin perustavaa laatua olevana suhteena, johon uussisarukset eivät olleet verrattavissa.

Lasten suhde uussisaruksiinsa rakentui hyvin eri tavalla, ehkä juuri siksi, että heillä ei ole yhteistä kokemushistoriaa kovinkaan pitkältä. Erityisesti silloin, kun oli kyse ainoista lapsista, uussisarukset olivat lapsille merkittäviä leikkiovereita ja yksinäisyyden poistajia. *Uussisarusten suhde oli myös täyssisarussuhteita enemmän kiinni henkilöistä ja heidän keskinäisestä suhteestaan.* Toisilleen ennestään vieraista lapsista ei tule toisilleen sisaruksia automaattisesti vanhempien uuden parisuhteen myötä. Isommilla lapsilla omat vakiintuneet kaverisuhteet ovat myös uussisaruussuhteita merkityksellisempiä. Avoimen vihamielisiä suhteita lasten välillä ei ollut, mutta enemmän olosuhteiden pakosta syntyneiden kämpäkaverisuhteiden piirteitä kylläkin.

Lateraalisuhteisiin liittyvänä erityisenä piirteenä tuli esiin myös lasten jaettu kokemus lapsuudesta elämänvaiheena. Se yhdisti joskus hyvin merkityksellisellä tavalla lapsia keskenään ja osoittautui sukupolvien väliseen suhteeseen nähden erityiseksi suhteeksi. Tällöin esimerkiksi lasten suhde uussisaruksiin tietyllä tavalla ohitti lasten suhteen vanhempansa uuteen kumppaniin.

Lasten keskinäiset suhteet uusperheessä näyttäytyvät usein merkityksellisinä suhteina. Ne voivat kuitenkin lapsista itsestään ja myös uusperheen vanhempien

lapsiin kohdistamasta huomiosta johtuen rakentua hyvin eri tavalla. Lapset odottavat vanhempien suunnalta keskenään tasavertaista, mutta samalla yksilöllisen erityisyyden huomioivaa kohtelua, jossa erityisen tärkeää on, että lapset eivät tule sivuutetuiksi. Sisarussuhteisiin liittyy lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen nähden tietty vapaus, joka voi olla helpottavakin. Uussisarusten keskinäiselle suhteelle ei ole erityisiä pakkoja tai velvoitteita, siksi ne ovat myös vapaita muotoutumaan monella tavalla.

3.3 Sukulaissuhteet

Lapsen vanhempien uusperheistyminen tuo muutoksia myös lasten sukulaissuhteisiin. Entisten lisäksi sukulaisten joukko voi kasvaa uussukulaisilla, vanhemman uuden kumppanin sukulaisilla. Haastatteluissa keskustelu sukulaisista koski lähinnä isovanhempia, niin biologisen äidin kuin isänkin puolelta sekä vanhemman uuden kumppanin puolelta. Joskus lapset kertoivat kanssakäymisistä tätien, setien tai serkkujen kanssa. Ensisijaisesti olin kiinnostunut ovatko lapset ylipäänsä tekemisissä erilaisten sukulaisten kanssa ja millainen paikka lapsen maailmassa on nk. uusilla sukulaisilla. Sukulaissuhteiden sisältöjä en erityisesti keskittänyt lapsilta kysymään, mutta lapset melko lailla spontaanisti toivat esiin omia sukulaisissa käymisen tai ei-käymisen motiivejaan.

Korostan jälleen, että tässä on kyse lasten kertomuksista siitä, miten he itse ovat yhteyksissä erilaisiin sukulaisiin ja miten merkityksellisiä nämä ovat heille. Tämä korostus on tarpeen siksi, että aikuisten kanssakäyminen sukulaisiinsa saattaa poiketa lasten henkilökohtaisesta kanssakäymisestä hyvinkin paljon. Aikuiset voivat olla yhteydessä kaukanakin asuviin sukulaisiin tiiviisti vaikkapa puhelimitse ja välittää lastenkin kuulumiset isovanhemmille – lapset itse saattavat olla näihin samoihin ihmisiin yhteydessä vain pari kertaa vuodessa tavattaessa. Näin lasten ja aikuisten tulkinnat vaikkapa sukulaissuhteiden läheisyydestä voivat olla huomattavan erilaisia.

3.3.1 Äidinpuoleista sukulaisuutta etäisyyden ehdoilla

Kanssakäymisen tiheyden puolesta haastattelemillani lapsilla on tiiveimmät suhteet yhdessä asuvan biologisen vanhempansa, useimmiten äitinsä, sukulaisiin. Neljällä lapsella nämä sukulaiset asuivat kaukana ja siten heitä myös tavattiin melko harvoin. Muilla 11 lapsella nämä sukulaiset asuivat suhteellisen lähellä ja lapset tapasivat sukulaisiaan melko usein, jolloin on kyse tapaamisista pari kertaa kuukaudessa tai useammin.

Muualla asuvan biologisen vanhemman sukulaiset asuivat aineistoni lapsista noin puolella kaukana – näin maantieteellinen etäisyys sinänsä toimii kanssakäymisen vähyyden selittäjänä. Kolmasosa lapsista ei ollut lainkaan tai juurikaan yhteydessä muualla asuvan tai kuolleen biologisen vanhempansa sukulaisiin. Noin puolet lapsista oli yhteydessä näihin sukulaisiin muualla asuvan biologisen vanhempansa kautta. Lapset esimerkiksi isän luona vieraillessaan kävivät joskus myös isän sukulaisissa. Vain kolme lapsista kertoi olevansa kanssakäymisissä melko

usein näihin muualla asuvan biologisen vanhemman sukulaisiin. Ainoastaan yksi jo isompi lapsi kertoi vierailevansa omatoimisesti muualla asuvan äitinsä puoleisen isoäidin luona. – Kaiken kaikkiaan suhteet muualla asuvan biologisen vanhemman – tavallisimmin siis isän – puoleisiin sukulaisiin ovat lapsilla melko etäiset ja niitä hoidetaan pääasiassa muualla asuvan vanhemman kautta.

Vanhempansa uuden kumppanin kautta tullessiin uussukulaisiin lähes puolella haastattelemistani lapsista ei ollut oikeastaan minkäänlaista yhteyttä. Lapset kyllä tunsivat, tai olivat nähneet näitä ihmisiä, joku oli ollut joskus mukana käymässäkin, mutta nämä ihmiset olivat lapselle varsin vieraita. Toinen puoli lapsista oli uussukulaisten kanssa melko paljon kanssakäymisissä, muutamilla kanssakäyminen oli hyvinkin läheistä. Lähes kaikilla lapsilla nämä uudet sukulaiset asuivat melko lähellä. Näin maantieteellinen etäisyys oli harvoin tapaamisten esteenä. Uuden perhetilanteen vakiintumattomuus sen sijaan näyttäisi selittävän osittain vähäistä kanssakäymistä.

Lasten kanssakäymistä sukulaisiinsa voisi haastattelujeni pohjalta luonnehtia yhdessä asuvan vanhemman, tässä tapauksessa nimenomaisesti äidinpuoleisiin sukulaisiin painottuvaksi (matrilineaarinen sukulaisuus). Isänpuoleisia sukulaisia lapsilla on usein kaksinkertaisesti: biologisen ja äitinsä uuden kumppanin sukulaiset. Suhteet näihin isien puoleisiin sukulaisiin ovat kuitenkin merkittävästi löyhempiä ja mikäli näitä suhteita on, uussukulaiset ovat useammin tulleet hiipuvien biologisen isänpuoleisten sukulaisuussuhteiden sijalle kuin isänpuoleisten sukulaisuussuhteiden kaksinkertaistajaksi.⁵⁸

Osa haastattelemistani lapsista oli perheneuvolan asiakasperheiden lapsia osa muita. Perheneuvolan asiakasperheiden lapsia yhdistää yleisesti harvahkot sukulaisuussuhteet, joskin joitain poikkeuksiakin on. Sen sijaan kaikilla muilla lapsilla (5) suhteet yhdessä asuvan biologisen vanhemman ja uuden aikuisen sukulaisiin olivat hyvin tiiviit (ja nämä sukulaiset sattuivat asumaan lähellä) samalla kun suhteita muualla asuvan biologisen vanhemman sukulaisiin ei juurikaan ollut (kahdella ei ollut koskaan ollutkaan). Aineistoni on pieni ja ei sikäli anna varmuutta vakaviin tulkintoihin, mutta voin kysyä onko löyhillä sukulaisuussuhteilla yhteyttä asiakkuuden kanssa. Toinen selittävä tekijä voi myös olla se, että näillä muilla lapsilla uusperhetilanne oli usein vakiintuneempi ja kauemman kestänyt kuin perheneuvolan asiakasperheiden lapsilla.

Lasten läheiset suhteet äidinpuoleisiin sukulaisiin ja isänpuoleisten sukulaisen etäisyys ovat uusperhesuhteita yleisempi ilmiö. Kysyttäessä ihmisiltä perinteisiin liittyvistä arvoista, yhteys omaan sukuun oli näistä tärkein. Kuitenkin naiset toivat

⁵⁸ Jaakkola & Sääntti (2000, 35–38) ovat päätyneet samankaltaiseen tulokseen äidinpuoleisten sukulaisuussuhteiden vahvuudesta ja pysyvyydestä uusperheiden äideille tehdyn kyselyn perusteella.

tämän arvon tärkeyden esiin kaksi kertaa useammin kuin miehet. (Reuna 1998, 19-20.) Uusperheessä äidinpuoleisten sukulaisten pysyvyys ja näiden suhteiden lujuus on selvästi yhteydessä tähän yleisempään arvostukseen samoin kuin isänpuoleisten sukulaissuhteiden vaihtuvuus ja löyhyys. Uusperheessä sukulaissuhteet näyttävät jakaantuvan näin erityisen korostuneesti.

3.3.2 Pakkopullaa vai merkityksellisiä suhteita?

Kun lapset ovat kanssakäymisissä isovanhempien tai muiden sukulaisten kanssa, on tässä kanssakäymisessä muutamia erityisiä piirteitä jotka liittyvät toisaalta lasten kiintymykseen ja toisaalta fyysiseen paikkaan liittyviin asioihin. Tällöin ei välttämättä aina ole merkitystä sillä, onko kyse omista biologisista sukulaisista vai uusista sukulaisista.

Osalla lapsista kanssakäyminen isovanhempien kanssa muistuttaa kyläilyä, josta lapset eivät aina sinänsä niin välitä, he vain kulkevat aikuisten mukana. Etenkin tämä koskee uusien sukulaisten luona vierailua. Joskus tilanne onkin ratkaistu niin, että kukin lapsista vierailee vain omissa sukulaisissaan, ei uusissa. Kohteliaaksi kyläilyksi tulkitsen myös tilanteen, jossa lapsi kertoo kutsuvansa rippijuhlinsa myös äidin miehen vanhemmat, vaikkei sinänsä näiden kanssa paljoa olekaan tekemisissä. Seuraava katkelma Maaritin haastattelusta on esimerkki kyläilysuhteesta uusia isovanhempiin.

Maarit (11v., L13/14-15)

A: No mitäs sä muistat, kun sä aloit ensin alkuun nähdä sitten niitä uusia sukulaisia?

Maarit: No mä ehkä vähän arastelin, kun mä en yleensä niille sukulaisille mee, vaan mä meen sille sinne sille sen mummulle. Mä arastelin siellä ja koitin olla oikeen sellanen, etten olis niinkun kotona, että mä oon siellä sillai, kohtelias koitin vaan olla, että kun ne kysy jotain sit mä koitin niin hyvin vastata, kun vaan osaa, että sillain että mä niinku arastelin. Niille ei pystynyt niinku puhuun suoraan. Ei pystynyt. Kyllähän niille nyt pystyy sillai.

A: Tykkääks sä et ne on sulle niinku mummi ja onks siellä sitten vaari kans?

Maarit: Joo, molemmat vaarit elossa ja molemmat mummit.

A: Tykkääks sä et ne isän vanhemmat on sulle sitten mummi ja vaari.

Maarit: No kyllä mä niitä sillain pidän. Mä pidän niinkun kummina niitä, kummina jotenkin, et ei vanhempana vaan kummina. Sillai ninku, kaikkia semmosta.

A: Mitäs se tarkoittaa et ne on niinku kummeja?

Maarit: Sillai, että ne ei oo ninkun niin rakkaita mulle, kun ne on kesken kaiken tullu mun elämäni.

A: Onks ne kumminkin semmosia ihmisiä, joille sä voit jutella asioita?

Maarit: No en mä enää usko niin kun – tai en mä kyllä useinkaan usko niitä. Ne on jotenkin semmosia vähän vieraampia. Kyllä ne onkin sillain pikkusen, mutta kuitenkin, ne ei ninkun paljoo välitä. Ne on vaan usein kaikissa matkoilla ja sillain ettei, en mä pysty ninkun niitten kans oleen niin.

Maarit kuvaa varsinkin aluksi olleensa korostuneen kohtelias vierailtaessa uuden isän vanhempien luona. Nyt näiden kanssa jo pystyy puhumaan, mutta etäisiä nämä ihmiset silti ovat. Kyläilysuhteen ohella Maaritin kuvaus tuo hyvin selkeästi näkyväksi monille muillekin lapsille tyypillisen tulkinnan uussukulaisista ja näiden etäisyydestä. Nämä ovat tulleet elämään “kesken kaiken” ja siksi ovat etäisempiä, eivät niin rakkaita. Kuten jo edellä tuli esiin, osalla lapsista ei uusiin sukulaisiin ole edes etäistä suhdetta, he eivät välttämättä lasten mielestä kuulu lainkaan heidän elämäänsä. Toista äärilaitaa edustavat hyvin läheiset ja lämpimät suhteet uusiin sukulaisiin. Tarun kuvaus sukulaissuhteistaan kuuluu tähän joukkoon.

Taru (14v., L15/18-19)

A: Pikkusen tässä on sivuttu noita sukulaisia, oot kertonu että siellä isän luona kun sä oot, niin te käytte aika paljo niissä sukulaisissa. Mutta mites sä sen Rantsun sukulaisten kanssa oot tekemisissä, tai ooks sä tekemisissä?

Taru: Joo, sillä on semmonen veli esim. samanikänen kun Janne. Niin sen kans me ollaan hyviä kavereita ja sitten sen äite ja isä, ja niillä on kummallakin, niinkun sill on isäpuoli ja äitipuoli kummatkin, niin niitten kans me ollaan kaikkien kanssa hyvin tekemisissä. Että mä oon ollu niillä yötäkin sillei yksikseen ja Veeran kanssa. Ja mökillä ollu esim. sen niinku Hanna-Kaisan kanssa, elikä sen äiten kanssa. Ja kyllä mä sanon niitä mummoks ja papaks. Että kyllä mä kaikki tunnen sitte suurin piirtein sen sukulaiset.

A: Ja oot sillai ite tekemisissä niitten kans eikä vaan pelkästään tän Rantsun kanssa.

Taru: Joo, oon mä ittekin niitten kanssa sillai aika paljo että.

A: Joo. No mitä sillon, kun äiti rupes oleen sen Rantsun kanssa yhdessä niin mitäs ne sukulaiset siitä tykkäs, kun teillä oli lapsia ennestään?

Taru: No kyllä ne sen silleen otti, että esim. se Rantsun äite tykkäs hirveesti meistä, et se niinku suurin piirtein joka joulu, kun oli ennen kun Veera oli niin aina se toi lahjoja ja kaikkia tällöisiä ja sitten se niinkun soitteli aina ja pyysi meitä puhelimeen ja kysy että mitä kuuluu ja tommosta, että kyllä silleen ihan näytti niinkun tykkäävän, kun sillä ei ollu itteellään yhtään lapsenlasta sillon.

A: No muuttuks sitten mikään kun Veera syntyi?

Taru: No ne tuli silleen niinkun lähemmäks ja ne rupes käymään meillä useemmin, kun ne asuu tossa lähellä. Ne käy nytenkin meillä silleen varmaan kerran viikossa. Käy moikkaamassa silleen että.

A: Pitää teitä lapsia sitte saman arvossina kaikkia?

Taru: Joo.

A: Kauheen usein kerrotaan semmosia juttuja, että isovanhemmat ei laske kaikkia lapsia samaan joukkoon kuuluvaks, vaan ne niinkun sillai pitää sitten niitä oman lapsensa lapsia parempina kun sen vaimon lapsia tai tälleen muttei teillä oo mitään semmosta?

Taru: Juu, ei oo.

A: Tai että harmittais joku, että kun sun pikkusisaruksia muistetaan eikä sua muisteta tai?

Taru: Ei se silleen oo, että kyllä noi on niinku toi Rantsun äite ja isä nin kyllä ne on sillai lähempiä, kun ne asuu kummatkin täällä niin ne on melkein lähempiä kun mun oikeet mummut ja sitte se pappi.

Taru on kanssakäymisissä uusien sukulaisten kanssa paljon – tapaa heitä viikottain ja on heidän luonaan joskus pidempiäkin aikoja esimerkiksi yhdessä pikkusiskon

kanssa. Suhde uusiin sukulaisiin on selvästi myös lapsilla itsellään, ei aikuisten kautta. Uusilla sukulaisilla on myös jakaantumaton kiinnostus kaikkiin perheen lapsiin, ei vain omiin biologisiin lapsenlapsiinsa. Suhde on ilmiselvästi läheinen, läheisyyttä korostaa katkelman lopussa oleva vertaus uusista sukulaisista melkein lähempinä kuin oikeat (l. biologiset) mummut ja pappa. Tarulla uudet sukulaiset asuvat lähellä, mutta pelkkä lähellä oleminen ja usein tapaaminen eivät selvästikään riitä läheisen suhteen perustaksi. Tämä tuli hyvin selkeästi esiin Tapsan (14v.) haastattelussa, jossa hän kertoo ettei ole uusien isovanhempiensa kanssa juurikaan tekemisissä, vaikka nämä saattavat olla hänen kotonaan nuorempien lasten iltapäiväseurana kolme-neljä kertaa viikossa.

Yhdessä asuvan vanhemman eli useimmiten äidin puoleisiin sukulaisiin lapset ovat usein melko paljon kanssakäymisissä. Varsinkin pienemmät lapset saattavat viettää isovanhempien luona pidempiäkin aikoja kesäisin. Erityisesti mummut ovat niitä, jotka lapset mainitsevat. Lapset saattavat vähän auttaa mummua, viedä mummulle vaikkapa lääkkeitä. Joskus lapset mainitsevat mummuista jotain omasta mielestään mukavia asioita, joku mummu kerää lapselle kymmenpennisiä purkkiin, joku toinen taas aina odottaa herkkujen kanssa ja jollekin mummu on "varaventtiili", jonka luokse voi mennä jos vaikka kotona oikein suuttuu. Läheskään kaikki mummut eivät saa lapsilta tällaisia erityismainintoja. Vaareista lapset puhuvat selvästi vähemmän. Kaksi poikaa kertoo uusisovanhempien luona käyneensä vaarin kanssa kalassa, yhden pojan uusvaari kuljetti häntä joskus jääkiekkoharjoituksissa ja kävi katsomassa otteluita ja antoi menestyksekkäistä suorituksista myös rahaa.

Nämä esimerkit kertovat lasten ja eri isovanhempien henkilökohtaisten suhteiden merkityksellisyydestä. Ollakse tärkeä, isovanhemmuussuhteen ylläpitämiseen ei riitä pelkkä biologisen tai sosiaalisen sukulaissuhteen olemassaolo, siihen tarvitaan lapsen kokemusta vastavuoroisesta suhteesta ja lapsesta välittämisestä. Tähän suhteeseen liittyy keskeisesti lasta ja isovanhempia yhdistävä tunnesuhde. (vrt. Bornat et al. 1999, 126.)

Lapsille on selvästikin merkitystä sillä fyysisellä paikalla, jossa isovanhemmat tai muut sukulaiset asuvat – ei vain sillä että isovanhempien kanssa oltaisiin ja juteltaisiin asioita. Kun lapset innostuvat puhumaan vierailuista erilaisten sukulaisien luona, he kertovat erityisesti niistä mukavista asioista joita voi mummon pihalla tai kesämökillä tehdä.

Olli (6v., L2/16-17)

A: No onks sulla mummoja taikka vaareja?

Olli: On mulla vaari ja mummu. Mummu asuu Rusinmäessä, mutt en mä muista missä mun vaari asuu tua, öö en mä muista.

A: Käytteks te koskaan niillä kylässä?

Olli: Käydään me niillä, mutt ei me aina. Iltasella me käydään.

A: Kenes vanhempia ne on ne mummu ja vaari.

Olli: Äitin.

A: Äitin vanhempia.
Olli: Juu.
A: Ne asuu erillään sitte kanss, vaiko?
Olli: Mummu asuu semmotten Maken kanss.
A: Aha. Käytteks te siellä useinkin mummulla.
Olli: Käytiin esimerkiks eilen.
A: Aha. Ooksä siä itekses koskaan siä mummun luona?
Olli: Mitä?
A: Ooksä siä mummun luona itekses koskaan, vai ooksä aina äitin kanssa.
Olli: Kyll mä siä joskus yötä oon.
A: Aha. Onks siä kiva olla yötä.
Olli: On siä ihan kivaa.
A: No teeksä sen mummun kanss joskus omanlaisia asioita?
Olli: Teen. Sanoo vaan kun itte haluaa niin, mä oon myöhään siä pihassa. Siä on semmonen keinu siä ihan ulkona, siä on tikkataulu, voi heittää siä tikkaakin.
A: Onks siä sitt vähän niinkun erilaista tekemistä kun muissa paikoissa.
Olli: On.
A: Tykkääks sä käydä siellä?
Olli: Tykkään.
A: No heittääks se mummu sun kanssa tikkaa sitten?
Olli: Ei mä heitän itte.
A: Aha. No entäs se Make teeksä sen kanss mitään.
Olli: En, mä teen semmottia kaikkii itte. Ja sitt siin on aika lähellä järvin.
Siellä ollaan veneellä, käydään järvenrannassa.
A: Käytteks te veneilemässä sitt joskus yhdessä.
Olli: Käydään.
A: Kalastatteks te kanss?
Olli: Ei me. Ei siä oo onkia.
A: No sull olis se virveli.
Olli: Nmn, mutta en mä sitä ota sinne koskaan.

Ollista on selvästikin mukavaa käydä mummun luona, vaikka mummu itsessään ei saa sen suurempaa sijaa Ollin kertomuksessa. Mummun luona sen sijaan on pihalla keinu, siellä voi heittää tikkaakin ja voi käydä veneilemässä ja järvenrannassa. Ollin tarina osoittaa, että lasten suhde isovanhempiin, olivatpa nämä biologisia tai eivät, selvästikin merkityksellistyy joidenkin lasten itselleen tärkeiksi kokemien asioiden, usein tekemisen kautta.

Erilaiseen tekemiseen liittyy myös toinen selvästikin lapsille tärkeä sukulaisissa käymisen mukavuus. Isovanhempien luona tapaa usein serkkuja (vrt. Sixsmith & Knowles 1996, 12) tai isovanhempien pihalta saattaa löytyä itselle mieluisia kavereita. Seuraavassa Olli kertoo toisesta mummolastaan ja Maarit uuden isänsä veljen lapsista.

Olli (6v., L2/18)
A: Mä sult viä pikkasen kyselen, onks tolla Hanskilla sitten vanhemmat jossain, käytteks te sen vanhempien luona koskaan?
Olli: Käydään.

A: Onks ne semmosia sun sukulaisia kanss?
Olli: No öö, on.
A: Asuuks ne jossain kauempana vai onks ne täällä kanssa?
Olli: Jaa isän vanhemmat?
A: Niin.
Olli: Ne asuu toss Ilolassa.
A: Eli aika lähellä.
Olli: Siä asuu yks mun jääkiekkokaverikin ja kaksikin, ei kun kolmekin.
A: Käyttöks te siä Hanskin vanhempien luona joskus.
Olli: Käydään.
A: Käyks ne teillä?
Olli: Ei, tai Hanskin äiti on kuollu.
A: Ai jaa. Sen isä elää sitten.
Olli: Se on tua... si mä oon pyörän kanssa tua Lintulassa. Mutta mä en mee ehkä kouluun Lintulaan, jos me päästäis muuttaan Veikkariin, mä meen Ilolan kouluun tai sitt Vessun kouluun, jos me päästään muuttaan.
A: No teeksä sen Hanskin isän kans koskaan mitään juttuja?
Olli: En mä sillai. Mä oon yleensä niitten mun kavereitten kanss siellä.
A: Sä et sen kanss niin kauheesti ole, sä oot vaan mukana kun te käytte siellä.
Olli: Ni.

Maarit (11v., L13/16-17)

A: No onks sitte iskällä jotain muita sukulaisia joitten kanssa te oisitte tekemisissä?
Maarit: No mulla oli siellä semmosia Viltsu ja Aiska. Ja Viltsu ja Aiska on mulle aika, sillain että mä pystyn niille kyllä puhuun aika hyvin.
A: Ketäs ne on?
Maarit: Ne on mun semmosia isoserkkuja, kun ne on tota jo töissä se Aiskakin ei kun Viltsuko se oli...
A: Onks ne niinkun sun isän siskon tai veljen lapsia?
Maarit: Isän veljen lapsia. Nin mä pystyn niille puhuun, kun ne on semmosia vois sanoo kavereita vaikka onkin vähän vanhempia. En mä muille niin hyvin pysty mitä näille mitään erityistä puhuun.

Ollin ja Maaritin kuvaukset ovat esimerkkejä siitä, miten monien lasten kohdalla *kaveruus käy yli sukulaisuuden*. Tällä tarkoitan sitä, että lapset ovat sukulaisten kanssa mielellään kanssakäymisissä, mikäli heillä on näissä paikoissa kavereita. Kaverit voivat olla serkkuja tai muita sukulaisia tai vaikkapa mummon pihasta löytyviä kavereita. Sukulaisten arvo lapselle on paljon tavallista sukulaista korkeampi, jos hän voi sanoa tätä kaverikseen. Kavereiden merkityksellisuuden kyseenalaistaa oikeastaan vain yksi lapsista, Jussi, joka erityisesti korostaa hänelle sukulaisten olevan kaverisuhteita tärkeämpiä, kavereiden sijaan hän on alkanut viettää entistä enemmän aikaa omien biologisten sukulaisten luona. Jussi itseasiassa korostaa kertomuksessaan omaa erilaisuuttaan ja siten vahvistaa lapsille tyypillistä kavereiden tärkeyttä ohi sukulaisten.

3.4 Muut läheissuhteet

Erilaisten uusperheeseen liittyvien suhteiden lisäksi halusin saada haastatteluissani selkoa lasten muista läheisistä suhteista. Näin siksi, että halusin hivenen raottaa lasten muutakin elämänpiiriä kuin koti ja perhe ja samalla katsoa, löytyykö näistä muista läheisistä suhteista elementtejä, jotka voisivat jäsentää myös uusperheeseen liittyviä uusia suhteita. Kiinnostavuudestaan huolimatta tämä teema jäi perhesuhteiden painottamisen vuoksi ohueksi. Lasten kertomukset suhteistaan perhepiirin ulkopuolisiin heille läheisiin aikuisiin, omiin kavereihinsa ja lemmikkieläimiin kuitenkin osoittavat, että lasten läheissuhteet eivät rajoitu vain perhepiiriin.

3.4.1 Läheisiä aikuisia

Haastatellessani lapsia heille läheisistä aikuissuhteista kysyin, onko heillä omia aikuisia ystäviä tai heille tärkeitä aikuisia oman perheen tai sukulaisten ulkopuolelta. Samassa yhteydessä keskustelimme usein myös lasten kummeista ja lasten omasta suhteesta kummeihinsa, jotka useimmilla näyttivät olevan sukulaisia.

Suurin osa lapsista, n. 2/3, kertoi että heillä ei ole aikuisia läheisiä ihmisiä perhepiirin ulkopuolella. Useimmilla lapsilla myös suhde kummeihin oli etäinen. Kummeja tavattiin harvoin, mutta nämä tavallisesti muistivat kuitenkin syntymäpäivänä. Kolme lapsista kertoi läheisemmästä suhteesta kummeihinsa. Seuraavassa esimerkkeinä Jessen ja Tarun kuvaukset.

Jesse (11v., L6/10)

A: No onks sulla semmosia muita ihmisiä jotain aikuisia naapureita tai jotain setiä, tai ihan ketä vaan, joita sä tapaisit ja joitten kanss sä mielellään puhuisit omia juttujas.

Jesse: On mulla Keuruulla toi mummu, vaan kun sen toi miäs on kuallu. Niin siä on mun kummini. Siä mä oon aina yksin sitten.

A: Tapaaks sä sitä kuin usein sitten?

Jesse: No se käy täällä sillain kuukauden välein.

A: Onks se yötä teillä?

Jesse: Se on tua äitillä yötä, kun se mummu on ton äitin äiti.

A: Sä tapaat sitä siellä sitten.

Jesse: Joo.

A: Juttelet sen kanss omia juttujas.

Jesse: Joo.

A: Teeksä jotain sen kanss yhdessä semmosta mitä sä tykkäät.

Jesse: Teen.

A: Mitäs sä teet sen kanss?

Jesse: No vähän kaikkee.

A: Mitä te teitte viimeks kun sä näit sen?

Jesse: No sillon me tehtiin noita vesipalloja täytettiin ja heitettiin parvekkeelta alas.

Taru (14v., L15/15-16)

A: No onks sulla sitte ketään tän perhepiirin ulkopuolelta semmosia aikuisia ystäviä tai jotain tuttuja sillai, joitten kanssa sä juttelisit omista asioistas?

Taru: No mulla on kummit sillai, että mä niitten kans juttelen ja toinen kummi mulla asuu tossa naapurikunnassa ja toinen asuu tuolla Keski- Suomessa. Mutta sitä nyt joka asuu tossa lähellä, niin niitä mä nään useemmin ja me jutellaan sitten kaikkee ja se kyselee aina mitä kuuluu niinkun ja että miten menee.

A: Onks se semmonen ihminen sulle, että jos sulla on jotain semmosia juttuja mielessä, et sä saatat vaikka soittaa sille tai käydä ja vähä ninkun nimenomaan sen kanssa jutella jostain asioista.

Taru: Niinkun semmosia että jotka koskee perhettä vaikka?

A: Niin tai sillai, että mitkä on sulle sellasia että sä haluaisit nimenomaan sen kanssa jutella noista.

Taru: No kyllä mulle joskus on tullu semmosia juttuja, että me ninkun jutellaan kaikista asioista, et kun sillä on mun ikänen, se on mun serkku, semmonen tyttö, niin et se ymmärtää ainakin. Kyllä me jutellaan aika paljon kanssa kun mä käyn siellä hirveen usein.

A: Et se on sulle sillain kuitenkin niinkun tommonen tärkeä aikuinen ihminen

Taru: Joo

Jessen ja Tarun kuvaukset kertovat lasten henkilökohtaisesta suhteesta kummeihinsa. Jessen kuvaus tällaisesta henkilökohtaisesta suhteesta on ainut pojan kuvaus. Jesse kertoo juttelewansa asioitaan kumminsa kanssa, mutta hänelle kaikenlainen tekeminen selvästikin on juttelua merkityksellisempää. Tarun kuvaus puolestaan kertoo kummista henkilökohtaisten asioiden jakamisen kumppanina ja ymmärtäjänä. Tarun kuvaus ei ole ainoa lajissaan – Maarit 13v. myös kertoo hyvin läheisestä suhteesta kummeihinsa ja näistä tietynlaisina uskottuina ja varanhempina, jos omille vanhemmille sattuisi jotakin.

Lapsissa on vain yksi, Arttu 10v., joka kertoo omasta henkilökohtaisesta suhteestaan kokonaan perheen ulkopuoliseen ihmiseen, naapuriin:

Arttu (10v., L 14/23-24)

A: Onks sulla sitten vielä jotain muita semmosia aikuisia joitten kanssa sä oisit itte tekemisissä jotka ois sun omia ystäviä tai...

Arttu: Tossa meidän vastapäätä on lähin, tai ei oikeestaan, tossa seinän takana on lähin aikuinen.

A: Semmosia joitten luona sä itte käyt kylässä ja juttelet niitten kanssa asioita?

Arttu: Joo tossa toi jolla on autotalli vielä vähän kesken niin mä... me rakennettiin, mää autoin niitten perhettä rakentaan sitä taloo ja kaikkee tällai ja mää käyn niissä niillä kylässä ja ne käy täällä ja.

A: Onks ne sillai sun omia tuttuja, että ne ei oo vaan niinkun äitin ja isän tuttuja...

Arttu: Eei

A: ...vaan että sä itsekin käyt niissä?

Arttu: Joo mää kävin siellä niinkun just tässä, oliko se ny torstaina kun mä kävin viimeks tossa vastapäätä kylässä.

A: Onks ne semmosia joille sä kertoisit jotain omia juttujas ja mitä sulle kuuluu ja...

Arttu: Noo, jutellaan me siellä aika pitkään.

A: ...sillai että ne on sulle niinkun sillai tärkeitä ihmisiä?

Arttu: No suurinpiirtein vähän niinkun, jos niitä ei olis., jos tota Veke ja noi, eikä ne olis täällä näin, se olis sama sitte kun ei oli parasta kaveria tai tämmöstä. Se on vähä niinkun paras kaveri.

Arttu kuvaa suhdettaan naapuriin erityisen tärkeäksi. Hän kertoo olleensa osallisen naapurien elämässä, auttaneensa näitä talon rakentamisessa, juttelevansa naapurin kanssa kaikenlaisista asioista itse. Katkelman lopussa naapurin miehen merkityksellisyys selitetään kaveruuden kautta: jos Vekeä ei olisi, se tarkoittaisi samaa kuin paras kaveri puuttuisi.

Artun kuvauksen kaltaisia kertomuksia arkisesta lasten läheisestä suhteesta perheen ulkopuolisiin aikuisiin ei aineistossani ole muita. Etäisemmistä merkityksellisistä suhteista kertoo kaksi lasta. Aki (14v.) kertoo hänelle tärkeänä ihmisenä äitinsä entisestä miehestä, jonka kanssa hänellä oli yhteinen harrastus. Äidin ja miehen ero kuitenkin lopetti myös tämän harrastuksen ja yhteydenpidon, vaikka Akista olisikin mukava olla tekemisissä edelleen. Maarit (13v.) puolestaan kertoo kummin äidistä, jota tapaa vain joskus kesäisin, mutta jolta hän on joskus saanut lahjaksi mm. itse tehdyn runokirjan. Näiden etäisempien ihmisten merkityksellisyys on selvästikin lasten näiltä aikuisilta saamassa erityisessä huomioinnissa ja suhteen keskinäisessä läheisyydessä. Nämä ovat samoja asioita, joiden perusteella perhepiiristä ja sukulaisista valikoituvat lapsille tärkeät ihmiset.

3.4.2 Kaverilapsia

Kaverisuhteet oli haastatteluissani teema, josta lopulta keskustelimme melko vähän ja kenties hieman ylimalkaisesti, vaikka niiden kautta olisi mahdollista avata kokonainen iso teema lasten läheissuhteisiin. Nyt keskustelimme kavereista vain perhesuhteiden sivussa satunnaisesti, liittyen lähinnä siihen, miten perhekysymykset tulevat kaverien kanssa käsitellyiksi. Haastattelut vahvistavat muutamia sukupuolten mukaisia eroja, jotka ovat tulleet esille muissakin lasten suhteissa.

Yhtä lukuun ottamatta lapsilla oli kavereita ja ne olivat myös selvästi hyvin tärkeitä. Poikkeuksen tekee jo ennenkin mainittu Jussi 15v., joka korosti sukulaisten merkitystä hänelle yli kavereiden.

Poikien kaveruus on haastattelujeni perusteella paljon porukassa olemista ja yhteistä tekemistä, isommilla esimerkiksi mopolla ajelua ja pienemmillä erilaisia pelejä ja leikkejä. Poikien kesken myös puhutaan kaikenlaisia asioita, myös kotiasioita. Kotiasioihin liittyen lähinnä tuuletetaan kotona syntyneitä ristiriitoja ja annetaan vanhempien kuulla kunniansa esimerkiksi lasten mielestä epäoikeudenmukaisista määräyksistä. Pojilla on myös nk. parhaita kavereita, joiden kanssa voidaan yhdessä vaikkapa korjata mopoa.

Tyttöjen kaveruus haastattelujeni perusteella eroaa poikien kaveruudesta. Tyttöilläkin saattaa olla tyttöporukoita, mutta tytöillä on melkein sääntönä kahdenkeskinen kaverisuhde parhaaseen ystävään, luottoystävään, jonka kanssa keskustellaan hyvinkin henkilökohtaisista asioista.

Niina (12v., L3/13-14)

A: Onks sull semmosii kavereita joitten kanss sä juttelet tämmösistä?

Niina: On mulla moniakin.

A: Just näitt ihan tämmösistä perheasioista ja mikä sua harmittaa ja mietityttää.

Niina: Joo, täällähän asuu semmonen Petra, se asuu tua omakotialueella niin mä oon luvannu senkin kaa tänään. Me mennään huomenna tonne leirikouluun, tai tonne luokkaretkelle Hämeenlinnaan.

A: Onks se semmonen paras ystävä?

Niina: Joo.

A: Joo, ooksä sen kanssa miettiny sitä, että jos sä muuttasit isän luokse?

Niina: Oon.

A: Puhuks sä enemmän näist tämmösistä jutuista sun kavereitten kanss, kun sä puhut äidin kanssa?

Niina: No ehkä.

Niina kertoo lyhyesti kysymyksiini vastaillen Petran olevan hänen paras ystävänsä, jonka kanssa hän puhuu myös omista yksityisistä kotiasioistaan. Aiemmin haastattelussa on tullut esille Niinan ajatukset muuttaa isän luokse, josta hän ei ole äitinsä kanssa vielä puhunut. Paras kaveri näyttäytyy tässä äitiä läheisempänä, kaverille voi puhua isoistakin henkilökohtaisista asioista. Samantyyppinen juonne näkyy myös muutamien muiden tyttöjen kuvauksissa.

3.4.3 Lemmikkejä

Puolella haastattelemistani lapsista oli kotona joku eläin. Lisäksi yksi lapsi muisteli haikeasti koiraa, josta perhe oli joutunut luopumaan ja yksi lapsi kertoi perheen suunnittelevan koiran hankkimista, josta tulisi perheenjäsen. Eläimet siis ovat varsin monien lasten arjessa merkityksellisellä paikalla.

Joillekin lapsille eläimet ovat puhtaammin kotieläimiä, yhdelle lapselle ne olivat harrastus. Haastattelujen joukosta erottuu kuitenkin muutamia kuvauksia, joissa suhteet eläimiin ovat lapsille kaikista läheisimpiä suhteita.

Anni (11v., L1/10-11, 13)

A: Onks sust kivaa se, kun se (sisko) sillain jeesaa sua, huolehtii susta?

Anni: Joo, kyllä se on sellanen, ja eka on Mirri, sitten äiti ja sitten on Maikku ja sitten tulee vasta muut. Ett mulle on kissa kaikista lähin.

A: Teill on yhteinen huone sen kissan kanss vissiin.

Anni: Joo ja sitt se nukkuu, äite inhoo kun mää, joskus kun nukuin äitin kaa tuola meiän parisängyssä niin mä toin sen kissan, kun en mä saa unta muuten ja sitten mun menee yöt pilalle jos ei se kissa oo mun vieressä. Se tulee pää tohon mun käsivarsilleni. Sitten peitolle ja pää tyynylle.

A: Se tietää kanss missä sen paikka on.

Anni: Joo. Kun sill on, se nukkuu tossa tommotteessa mikä on toi, ikkunalaudalla. Ja sitten kun mä teen läksyjä niin se koko kirjan päälle levittää ne tommottet karvansa ja. Se on semmonen harmaa, joll on rusetti tässä näin, valkonen rusetti.

A: Nmn, sä varmaan esittelet sen mulle ennenkun mä lähden, jooko?

Anni: Joo, ja mä näytän kuvia siitä, kun mä puen sille potkukuput ja kaikki jouluna tonttulakit. Ja ei se oo moksiskaan. Se oikein välillä odottaa ja sitten tulee pyytään ja sitten kun sille sanoo, että haluat sä ruokaa, se vastaa ja huutelee sitt jos se tulee, se miss me ennen asuttiin rivitalossa tai sitä ennen, niin siä se tuli ja sillain niinkun kun lintuja tuli semmosia, (matkii kissaa) väkätti, alaleuka vaan väpätti ja sitten kuulu semmonen, semmonen niinkun joku semmonen niinkun noi pikkutiput, mutta sill oli semmonen terävä semmonen oikein terävä semmonen kiljasu kun se väpättää noille linnuille, että hänen on nyt tultava poies.

A: Se on tosi tärkeä sulle, kissa.

Anni: On.

A: Kun sä sanoit että ihan ensteks tärkeä sulle on se kissa ja sitt tulee äiti ja sitt tulee se Marja ja sitt tulee vasta muut.

Anni: Nii-in.

A: No mites sitten, kun se on se kissa varmaan sellanen jolle sä jutteletkin kauheesti asioita, vai onko?

Anni: Joo ja se on hyvä kun se vastaa niin.

A: Ai se vastaakin.

Anni: Joo sellanen.

A: No mites sitten jos sull on jotain semmosia tärkeitä asioita, omia juttuja niin kenelle sä puhut niistä?

Anni: No sillain mä puhun eka äitelle, mutta sitäkin ennen välillä joskus illalla kun ihan vahingossa alaan puhuun Mirrille niitä, asioita.

Annin suhde kissaansa Mirriin on lasten eläinystäviinsä liittyvistä kuvauksista intensiivisin. Mirri on Annille kaikista tärkein, se ohittaa äidin ja läheisen siskon. Mirri on hoivauksen ja huolenpidon kohde. Mirriä ei vain ruokita ja silitetä, vaan Mirriä myös puetaan ja Mirrin kanssa nukutaan, ilman Mirriä ei edes uni tule. Tämän lisäksi Mirri on Annille läheinen keskustelukumppani, Mirrille voi puhua omia asioitaan ja niitä tulee itseasiassa puhuttua ensin Mirrille ja sitten vasta muille. Annin suhde Mirriin on hyvin vahvasti tunnesuhde.

Annin kuvaus osoittaa, miten eläimillä voi lasten läheissuhteiden kentässä olla hyvin merkittävä, monia ihmissuhteita tärkeämpi sija. Eläimet ovat kuin parhaita ystäviä. Niihin voi luottaa, ne ovat uskollisia ja niille voi vapaasti puhua. Silti ne eivät korvaa ketään. (vrt. Levin 1994, 178.)

4 Lasten kautta avautuva uusperhe

Uusperhe lapsen elämän kontekstina avautuu lasten haastattelujen kautta moninaisena ja arjen yhdessä elämisen käytännöissä hienovaraisesti rakentuvana. Lasten kuvauksissa on läsnä kulttuurinen ymmärryksemme perheestä yhdessä asumiselle ja biologisille siteille perustuvana, joka kuitenkin muovautuu ja saa merkityksensä eri lasten kohdalla yksilöllisellä tavalla. Näkemys perheestä lapsuuden tilana ja paikkana asettuu myös erityisellä tavalla kysymyksenalaiseksi. Mikä onkaan se perhe, johon lapset niin itsestään selvästi kuuluvat?

Uusperheen muotoutumisella on lasten arkeen hyvin monenlaisia seurauksia. Fyysisten elämänjärjestelyjen tasolla muutoksia voi tapahtua lapsen kodissa, kodin tilojen järjestelyissä, koulupaikassa ja kanssakäymisetäisyyksissä muualla asuviin vanhempiin ja kavereihin. Näiden fyysisten muutosten rinnalla vanhempien uusilla suhteilla on vaikutusta myös lapsen ja hänen yhdessä asuvan vanhempansa suhteeseen. Uusi suhde voi rikkoa lapsen ja hänen vanhempansa tiiviin liiton ja sulkea lapsen ulkopuolelle, mutta toisaalta se voi myös vapauttaa lapsen elämään lapsuuttaan vailla huolta vanhempansa yksinäisyydestä.

Lasten tulkinnat omasta perheestään rakentuivat eri tavoin. Uusperhe perheera-joinen ei kuitenkaan ollut keskeinen perhemäärittelyn perusta. Yhdessä asuvat uusperheen jäsenet useimmiten kuuluivat lapsen perheeseen, mutta yhdessä asuminen ei välttämättä ollut perheeseen kuulumisen riittävä ehto. Sen lisäksi suhteen laadulla oli merkitystä perheeseen kuulumiselle. Uusperheessä asuvan lapsen perhe saattoi olla myös alkuperäinen biologinen perhe tai muualla asuvat biologiset vanhemmat ja sisarukset saattoivat olla yhdessä asuvan perheen lisä. Lasten kuvauksissa tuli näkyviin myös perhetulkintojen muuttuvuus ajassa, tulkinta omasta perheestä voi muuttua suhteiden muuttumisen myötä.

Lasten suhteille uusperheen sisällä ja myös siitä ulospäin on ominaista yksilöllisyys ja neuvoteltavuus. Bernardesin (1997) ajatus perheestä yksilöllisenä perhepolkuna, jossa suhteista neuvotellaan tilanteittain, kuvaa hyvin lasten uusperhesuhteiden luonnetta. Haastattelemini lasten perhetaustat samoin kuin uusperheiden perusrakenteet ovat hyvin erilaisia. Yhteistä näille lapsille ovat uudet suhteet uusperheen sisällä ja useimmilla myös suhteen uudenlainen organisoituminen muualla asuvaan biologiseen vanhempaan. Nämä suhteet rakentuvat kuitenkin yksilöllisesti eri tavoin. Vaikka lasten suhteet rakentuvat hyvin yksilöllisellä tavalla, niitä yhdistää hyvin vahva perheyhteisyys, tunne perheestä, olipa se millainen hyvänsä.

Kun lapset kertoivat jokapäiväisestä elämästään uusperheessä, kenen kanssa he missäkin asioissa ovat kanssakäymisissä, he kuvaavat sitä, miten suhteet arjessa tulevat neuvotelluiksi hyvin hienovaraisella tavalla. Lapset tekevät merkityksellisiä valintoja esimerkiksi siinä, keneltä kysyvät lupia tai apua eri asioihin — ja keneltä nimenomaisesti eivät kysy. Perhesuhteista neuvottelu ei siis ole suusanallisia sopimuksia suhteiden laadusta, vaan arjen käytäntöjen kautta tapahtuvaa neuvottelua. Lapsille perhesuhteissa oli tärkeää heidän henkilökohtaisesti kokemansa suhteiden merkityksellisyys, joissa myönteiset tunteet olivat keskeisellä sijalla. Tämä tuli näkyväksi niin uusien aikuisten kuin sukulaistenkin kohdalla. Yhdessä asuminen, perheenjäsenyys tai sukulaisuus eivät itsessään olleet merkityksellisen suhteen tae. Jos lapsi koki henkilökohtaisella tasolla saavansa suhteesta jotain itselleen ja olevansa siinä arvostettu, tällöin suhde oli merkityksellinen. Suhteen merkityksellisyyden perusta sukulaisuussuhteissa oli itseasiassa hyvin samankaltainen kuin missä tahansa muissa läheiseksi koetuissa perheen sisäisissä tai sen ulkopuolisissa suhteissa.

Lasten perhesuhteitaan koskevissa kuvauksissa korostuivat erityisesti äidit, nimenomaisesti biologiset äidit. Uusperheet, joissa lapset asuivat, olivat pääsääntöisesti äitien uusia perheitä. Äidit näyttäytyivät lasten kuvauksissa myös keskeisinä arjesta huolehtijoina ja lapsilla oli vahva tunnesuhde äiteihinsä. Tämä vahva suhde äitien ja lasten välillä näkyi myös äidinpuoleisissa sukulaisuussuhteissa. Vaikka lapsilla oli suhteita niin biologisen kuin ’uudenkin’ isänsä puoleisiin sukulaisiin, äidinpuoleiset sukulaiset selvästi tärkeydessään ohittivat nämä. Isovanhempisuhteissa erityisesti mummot näyttäytyivät merkityksellisinä. Uusperheessä elävien lasten kuvaukset perhesuhteistaan selvästi vahvistavat yleisempää tulkintaa perheen feminisoitumisesta (esim. Bornat 1999; vrt. myös Jaakkola & Sääntti 2000, 36).

Feminisoituva perhe ei kuitenkaan tee tyhjäksi miesten, erilaisten isien merkitystä lasten arjessa. Lasten kuvaukset osoittivat, miten “uudet isät” voivat parhaimmillaan olla juuri niitä tärkeitä ihmisiä, jotka omistavat aikaansa lapsille — yksinkertaisimmillaan katsomalla yhdessä televisiota. Äitien kanssa jaettu aika soljuu enemmän kodin rutiineihin ja niiden hoitamiseen. Jaetut yhteiset kokemukset nostavat “uudet isät” lapsille merkityksellisten läheisten joukkoon. Jos suhteita äidinpuoleisiin sukulaisiin luonnehtii pysyvyys, isänpuoleisia sukulaisia on uusperhelapsilla usein kaksinkertaisesti samoin kuin erilaisia isäsuhteitakin. Nämä tarjoavat lapsille mahdollisuuden moniin erilaisiin isäkokemuksiin.

V LASTEN PERHE ASIANTUNTIJOIDEN TULKITSEMANA

1 Uusperhe ja asiantuntijuus

Tässä jaksossa erittelen, miten haastattelemani ihmissuhdeasiantuntijat jäsentävät uusperheiden asiakkuutta ja erityisesti lasten paikkaa uusperheessä oman työkokemuksensa pohjalta. Asiantuntijapuheen konteksti on erityinen. Asiantuntijat kohtaavat työssään niitä lapsia ja uusperheitä, joilla on erilaisia perhesuhteisiin liittyviä ongelmia⁵⁹. Siten asiantuntijat eivät puhu uusperheestä yleisenä kysymyksenä, vaan nimenomaan työssään kohtaamiensa asiakkaiden erilaisten ongelmien kautta. Ongelmissa auttaminen on asiantuntijoiden työtä. Ongelmien kuvaamisen rinnalla asiantuntijat myös esittävät ratkaisuja ongelmiin ja samalla rakentavat kuvaa toimivasta uusperheestä. Ongelmat ja niiden ratkaisut ovat tarkasteluni keskeinen juoni.

Asiantuntijapuhe on luonteeltaan yleistävää ja abstraktia verrattuna lasten henkilökohtaisiin kokemuksiin uusperheessä elämisestä. Tästä seuraa, että tarkastelutasoni on lapsiaineistoon nähden abstraktimpi. En käy yksityiskohtaisesti läpi asiantuntijahaastatteluja ja etsi niistä moninaisuutta, vaan pikemminkin etsin lapsia ja uusperhettä koskevien tulkintojen yhteistä juonta. Huomioni on siinä, miten asiantuntijat jäsentävät uusperheiden arjen ja siinä esiin tulevien ongelmien moninaisuutta. Asiantuntija-aineisto toimii eräänlaisena lasten haastatteluaineiston peilinä. Valikoin asiantuntijahaastatteluista tarkasteltavakseni erityisesti lapsen perhettä ja lapsen uusia vanhemmuus- ja sisarussuhteita koskevat teemat, jotka ovat keskeisellä sijalla molemmissa aineistoissa.

Haastattelemani ihmissuhdeammattilaiset ovat koulutustaustaltaan sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, lastenpsykiatreja ja teologeja. He kaikki tekevät julkilausutusti perhetyötä, tavallisesti erilaisissa työparikokoonpanoissa tai tiimeissä. Kiinnostukseni on enemmänkin siinä, millainen asiantuntijuuden mentaliteetti (Bauman 1996) jäsentää heidän tulkintojaan uusperheestä ja lapsista, kuin esimerkiksi eri ammattikuntien tai eri organisaatioissa työskentelevien asiantuntijoiden tulkintojen vertailussa.

⁵⁹ Kasvatus- ja sittemmin perheneuvolatyön kohteena ovat toiminnan alusta asti olleet lapset, joilla on psykiatrisia, kehityksellisiä tai käyttäytymisongelmia (Linna 1988).

Tarkasteluni taustalla on keskustelu modernista ja postmodernista asiantuntijuudesta. Näen modernin ja postmodernin Baumanin (1996) tapaan mentaliteetteina tai mielentiloina, joiden läsnäoloa asiantuntijoiden puheessa katson. Moderni asiantuntijuus perustuu näkemykseen asiantuntijoista auktorisoidun tiedon hallitsijoina. Moderniin asiantuntijuuteen kytkeytyy myös valta hyvin ylhäältä alaspäin suuntautuvalla tavalla – asiantuntijat ikään kuin ohjaavat tahdottomia asiakkaita, selvittävät ongelman laadun ja vakavuuden ja määrittelevät, mitä ongelman ratkaisemiseksi on tehtävä. Postmodernissa asiantuntijuus tietyllä tavalla hämärtyy ja myös asiantuntijoiden erikoistuminen häviää. Asiantuntijoiden tieto on helpommin kaikkien saatavilla olevaa tietoa ja näin myös asiakkaiden tavoitettavissa. Asiantuntijoiden auktoriteetti-rooli ei ole yhtä ilmeinen. Postmoderniin mentaliteettiin sisältyy näkemys moninaisista todellisuuksista ja myös monista mahdollisista ratkaisuista. Esimerkiksi terapiatyöskentelyä hallitsevat tarinallisuus, narratiivisuus ja ratkaisukeskeisyys ja asiantuntijat ovat enemmänkin konsultteja ja kanssaneuvottelijoita kuin valmiiden ratkaisujen antajia. (vrt. Karttunen 1996, 1–21.)

Moderni ja postmoderni esitetään usein vastakohtina toisilleen ja ajallisesti toisiaan seuraavina. Aikakaudet eivät kuitenkaan muutu hetkessä, siksi en kiinnity vain postmodernin asiantuntijuuden etsintään. Pidän näitä molempia asiantuntijuuden mentaliteetteja mielessäni matkan varrella, mutta ne eivät sinänsä ohjaa tarkasteluani. Palaan näihin asiantuntijuuden ulottuvuuksiin tarkasteluni lopuksi ja katson, miten ne jäsentävät asiantuntijoiden esittämiä tulkintoja uusperheen asiakkuudesta ja ongelmista ja erityisesti lapsista uusperhesuhteiden keskellä.

2 Uusperheet asiakkaina

2.1 Uusperheen normaalius

Moninaiset ydinperhemallista poikkeavat perhesuhteet ovat haastattelemieni asiantuntijoiden kokemuksen mukaan nykyisin hyvin monien lasten arkea. Näin ne ovat myös näkyvä osa sitä todellisuutta, jonka kanssa he työssään ovat kasvokkain. Asiantuntijat kohtaavat työssään koko moninaisen perheiden kirjon, olipa kyse ensimmäisen avioliiton ydinperheestä, yhden vanhemman perheestä, uusperheestä, sijaisperheestä tai vaikkapa adoptioperheestä⁶⁰. Näiden erilaisten tiettyyn muotoon asettuneiden perhemallien rinnalla asiantuntijat kertovat asiakkaina

⁶⁰ Haastatteluissani kysyin asiantuntijoilta myös onko heillä kokemuksia homo- tai lesbopareista, joilla olisi lapsia aiemmista heterosuhteistaan. Homo- tai lesbosuhteista ei ollut oikeastaan lainkaan kokemusta kuin yhdellä haastateltavalla, hänelläkin liittyen parisuhteeseen eikä esimerkiksi lapsen ja uuden aikuisen suhteeseen.

olevan hyvin usein muutostilanteessa eläviä perheitä, joissa ei ole aina helppo tunnistaa keitä perheeseen kuuluu, kuka kukin on. Asiakasperheiden moninaisuus on asiantuntijoiden mukaan myös lisääntynyt suhteessa nk. tavallisiin perheisiin.

Lasten elämäntilanteiden moninaistuminen on merkinnyt myös asiakkaiden ongelmien moninaistumista. Asiantuntijat haluavat sulkea pois ajatuksen, että jokin perhemuoto sinänsä olisi erityinen ongelmien lähde – pikemminkin he korostavat, että hyvin erilaisissa perheissä kasvaa onnellisia lapsia. Kun keskustelin asiantuntijoiden kanssa lasten ongelmista ja moninaisista perhesuhteista erityisesti uusperheeseen liittyen, he toistuvasti kielsivät uusperheen erityisyyden asiakkaana. Asiantuntijat tietyllä tapaa puolustivat uusperheitä minua vastaan. Uusperheitä ei haluttu uusperheisyytensä vuoksi leimata ongelmallisiksi.

AT15/4-5

A: Tunnistaks sä helposti asiakaskunnastas tän tyyppisissä tilanteissa eläviä lapsia, eli onks tää tematiikka keskeistä?

AT: Se on aika jännä asia, heti kun mä rupesin selaamaan tätä ajanvarauskirjaa, jossa nämä nimet kertoo mulle mimmonen perhe, mimmosia asioita niissä on, niin mun täytyy kyllä sanoa, että ei nyt uusperheasioita oo mitenkään räjähdysmäisen paljon, eli niitä on tietty määrä – tai uusperheitä. Ja sitten mä vielä ehkä rajaisin sitä niin, että kun mä katson näitä, niin vaikka täällä on tämmösiä uudelleenmuotoutuneita perheitä, niin välttämättä minä... siis kun mä katsoisin mikä on se ongelma, niin se ei tavallaan liity siihen uusperheeseen, tai uudelleen muotoutumiseen sinänsä. Täältä tulee hyvin vaikeita, täällä on joku alkoholiongelmainen, joss on hyvin rajut oireet lapsilla, sairaalaan ovat menossa, siinä on kyllä uudelleenmuotoutunut perhe ja sillä on niinkun oma merkityksensä toki, mutt esimerkiks tämänkin perheen kohdalla mä nään ett se ei ole se perusasia, vaan siinä on ne muut asiat. Ja mä melkein voin sanoa, että aika monessa tämmösessäkin perheessä, joss on uudelleenmuotoutumista niin on ne ihan mitkä tahansa syyt kuin muillakin perheillä on tulla. Mutt sitte nousee joitakin perheitä, jotka itsekin joko tiedostaa, tai se hyvin pian selviää ett ahaa, tää kytkeytyy tähän uudelleenmuotoutumiseen, joka on monimutkainen tilanne. Eli niitä löytyy kyllä joukosta.

Esimerkin työntekijä käy keskustelua asiakkaana olevista uusperheistä ja näiden ongelmista. Puheenvuorossa uusperheen asiakkuus tulee monin tavoin normalisoiduksi. Ensinnäkin haastateltava suhteellistaa uusperheongelmien määrää, uusperheitä ei ole asiakaskunnassa poikkeuksellisen paljon. Tällä haastateltava osoittaa ettei uusperhe ole muita elämisenmuotoja ongelmallisempi. Toisekseen haastateltava rajaa uusperheisyyden ongelmien ja asiakkaaksi tulemisen syynä hyvin pitkälle pois. Sen sijaan hän määrittelee asiakkaana olevien uusperheiden ongelmat hyvin pitkälle samanlaisiksi kuin millä tahansa muillakin perheillä. Näin uusperhe ei ongelmiensa sisällön puolesta poikkea muista perheistä. Haastateltava tuottaa uusperheen hakeutumisen asiakkaaksi nimenomaisesti uusperheisyyteen liittyvien ongelmien vuoksi enemmänkin poikkeuksellisenä, joskin mahdollise-

na. Uusperheisyys ja siihen liittyvät ongelmat määrittyvät vain yhdeksi syyksi asiakkuuteen kaikkien mahdollisten muiden syiden joukossa.

Ongelmien näkemistä samanlaisena kuin millä tahansa perheellä tulkitsemisen kahta kautta. Yhtäältä asiantuntijat kuvaavat ongelmia, jotka ovat hyvin samanlaisia perhemuodosta riippumatta. He kertovat kaikilla lapsiperheillä olevan pulmia. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset lasten käytösongelmat, kouluongelmat tai vanhempien alkoholismiin liittyvät ongelmat. Näissä moninaiset perhesuhteet jäävät ilmitasolla ikään kuin taustalle, vaikka niillä saattaa olla oma merkityksensä ongelmaa selvitettäessä. Toisaalta asiantuntijat korostavat perheiden erilaisuutta, ongelmien yksilöllisyyttä ja sitä miten ongelmat ovat monen tekijän summa. Tällöin uusperhe perhemuotona ja lasten elämäntilanteena katoaa tähän yksilöllisyyteen eikä tule erityisenä esiin.

Uusperheiden yhtäläisyys muiden asiakkaiden kanssa tulee esiin myös keskustelussa siitä, ketkä ovat läsnä konkreettisessa asiakastilanteessa. Aiemmin perhekeskeisyyden valtakaudella perheneuvolassa on ollut tapana, että asiakkaana paikalla istuu ”koko perhe” tai sitä ainakin toivotaan. Nykyisin asiakkaat saavat vapaammin valita keitä paikalla tarvitaan, joskin ”koko perheen” läsnäolo tai ainakin kerran näkeminen on haastateltavieni mukaan toivottua. (ks. myös Karttunen 1996, 14–15.) Näin uusperheet eivät eroa muista perheistä sen suhteen, miten hyvin eri perheenjäsenet ovat paikalla. Pikemminkin asiantuntijat korostavat uusien aikuisten osoittamaa vastuullisuutta puolisonsa lapsista, erityisesti uusien äitien vastuullisuutta miestensä lapsista huolehtijoina. Miehet naisia enemmän näyttäytyvät vastuusta vetäytyjinä. Tämä asetelma, jossa perheongelmia hoidetaan ennen kaikkea äitien kanssa on asiantuntijoille yleisemminkin hyvin tuttu. (vrt. Forsberg ym. 1994.) Myös lasten muualla asuvien biologisten vanhempien läsnäolo asiakastilanteissa tulee toistuvasti mainituksi. Tällöin on kyse jälleen kaikkia asiakkaita yhdistävästä piirteestä, jolloin paikalla ovat ne, joita ongelman ratkaisemisessa tarvitaan.

Uusperheen asiakkuus tulee siis asiantuntijoiden puheessa monin tavoin normalisoiduksi. *Uusperheen erityisyys katoaa asiakasperheiden moninaisuuteen ja ongelmien yksilöllisyyteen eikä myöskään itse uusperheen asiointi poikkea muista asiakkaista.* Näin uusperheet ovat osa sitä moninaista perheympäristöä, jonka asiantuntijat työssään kohtaavat. Suhde asiakkaisiin on pikemminkin neuvotteleva. Asiakkaat valitsevat paitsi asiakkuutensa, myös sen keitä heidän ongelmiansa ratkaisemiseen tarvitaan. Suhteessa uusperheen asiakkuuteen asiantuntijuus rakentuu tässä ensisijaisesti postmodernin mentaliteetin suunnasta.

2.2 Uusperhe-ongelmien erityisyys

Normaalisuuden rinnalla uusperheelle rakentui asiantuntijoiden puheessa myös aivan päinvastainen kuva. Uusperheen normaalisuus kääntyi monissa kohdin uusperheen ja sen ongelmien erityisyydeksi, jotka ovat myös vaatineet asiantuntijoilta itseltään paljon.

AT4/4-5

AT: Musta tää on lisääntynyt, se sellasten perheitten osuus meidän asiakaskunnassa, jossa on just toisen tai kolmannen liiton perheestä kysymys. Tai siis ett vanhemmilla on joko toinen tai kolmas liitto menossa ja sitten kummallakin tai toisella on edellisistä liitoista lapsia ja heillä on sitten suhteita niihin toisiin vanhempiin tai tässä perheessä, ja näiden perheiden ongelmat on mun mielestä aikamoisia. Me käsitellään niitä enemmän ja enemmän täällä tänä päivänä, paljon enemmän kun aikasemmin. Sanotaan nyt kahden-kolmen viime vuoden aikana must ne on ihan selvästi lisääntyneet. Sillon, kun mä tulin tähän työhön se oli mulle kanssa aika outo kuvio ja mull oli semmonen, ett määhän en ymmärrä näitten perheiden ongelmia ollenkaan, enkä näitä tilanteita ollenkaan. Kun ei oo itellä kokemusta siitä ja siitä oli aika vähän mitään koulutustakaan, ett olis tienny millä tavalla, mitä tukee, minkälaisest tuesta tämmönen perhe hyötys tai mikä se tilanne on. Nyt must tuntuu, se kokemus mitä tässä on tullu itelle ja se koulutus, mitä on sitt jonkun verran saanu on sitt auttanu ymmärtämään niitä perheitä ja niitä tilanteita. Nyt se ei tunnu niin vaikeelta, mutt alussa must tuntu, että mä en niinkun osannu, tai tuntu ett oli ihan tumput suorina, sormet pitkänä, kun tämmönen tilanne tuli eteen. Tänä päivänä ei enää ajattele niin.

Uusperheiden asiakkuutta pidemmällä aikaperspektiivillä erittelevässä kuvauksessaan haastattelemani työntekijä tuo hyvin voimakkaasti esiin uusperheeseen liittyvien ongelmien selkeän lisääntymisen asiakaskunnassa samoin kuin ongelmien vierauden, jonka edessä myös työntekijät ovat kokeneet neuvottomuutta. Oma asiantuntijuus ei olekaan riittänyt käsittelemään moninaisia suhteita ja niihin liittyviä ongelmia.

Sen rinnalla, että uusperhe on vaatinut kehittämään ammatillisia taitoja asiantuntijat kuvasivat uusperheet ja niiden moninaiset suhteet merkittävänä osana työtään. He totesivat uusperheitä olevan suhteessa paljon asiakaskunnasta. Lisäksi uusperheiden ongelmat tuntuivat monesti varsin työläiltä hoidettavilta ja vaativat keskimääräistä enemmän asiantuntijoiden aikaa. Siten uusperheet asiakasryhmänä todella tuntuivat asiantuntijoiden työssä ja jäivät mieleen.

AT10/5-6

A: ...sä juuri sanoit, että aamulla viimeks oli – tulit tilanteesta, jossa oli lapsilla näitä monenlaisia perhesuhteita, niin tuntuuks susta ett tämmöset tilanteet on hyvinkin näkyvä osa sun työssä?

AT: Välillä tuntuu, että on hyvinkin näkyvä osa ja ne on ehkä sellasia, jotka jää enemmän mieleen kun muut. Kyllähän niitä on toss työryhmässä yhdessäkin pohdittu ja aina välillä sitt tsekataan vähän näin tilastollisestikin,

elikä katotaan noita asiakaslistoja, niin eihän se nyt sillain varmaan sen näkyvämpi oo kun joskus ennenkään. Mutt kyllä ne sillai tietysti itelle mieleen jää, koska kyllä mun kokemuksen on kuitenkin, ett useimmiten ne jollakin lailla tekee sen perheellisen lapsen elämän monimutkasemmaksi ja – tai monivivahteisemmaksi, ei se välttämättä monimutkaisempaa oo.

Ongelmien sisältöjen puolesta asiantuntijat näkivät uusperheisyydellä olevan merkitystä kaikille perheille tavallisissa ongelmissa. Uusperhettä he eivät edelleenkään halunneet nähdä ongelmien perussyynä. Sen sijaan uusperheisyys toi heidän mukaansa tietyn sävyn tai lisän työskentelyyn.

AT11/5-6

A: ...se kysymysten kirjo ja pulmien kirjo varmaan on aika moninainen, mikä liittyy tämmösiin uusperhetilanteisiin ja vastaaviin, mutt tuleeks sulle päälimmäisenä mieleen jotain semmosia tyypillisiä juttuja, joitten takia halutaan tulla tänne pohtiin näitt perhesuhdekysymyksiä?

AT: Joo, no tietysti kaikenkaikkiaan se kirjo on suuri, miten tänne tullaan ja uusperheisyys ja siihen liittyvät sosiaaliset suhteet on yks ominaisuus uusperheelle. Niinkun sitte taas se, että on biologinen yhteys on yks ominaisuus taas näille toisille perheille. Tietysti se sävyttää sitä keskustelua ja varsinkin, jos perherakenteiss on tapahtunu joku muutos vasta. Sen uuden kuvion löytäminen sävyttää sitä, mutta se uusperheisyys sisänsä ei niinkun nouse semmoseks ongelmaiseks, tai ainakin että työntekijän päässä olis niinkun mielessä, ett nyt se ongelma on tämä ja tämä ennenkun ihmisiä on nähtykään, että ei se näin ole.

Tavallisia ongelmia, joihin asiantuntijat näkivät uusperheisyyden tuovan erityisen lisän, olivat esimerkiksi lasten ongelmat koulussa (erilaiset käyttäytymis- ja oppimisongelmat), lapsen arkuus, itsetuntokysymykset ja muut erilaiset lapsen tunne- elämää koskevat kysymykset. Samoin he näkivät vanhempana olemiseen liittyvät ongelmat kuin myös parisuhteeseen tai lasten keskinäisiin suhteisiin liittyvät ongelmat lapsiperheille ominaisina ongelmina, joille uusperheisyydellä oli oma merkityksensä. Uusperheisyyden ongelmille tuomassa erityisessä lisässä asiantuntijat tarkensivat olevan kyse ongelmien suuremmasta monimutkaisuudesta, vaikeudesta tai kärjistyneisyydestä, jotka olivat seurausta uusperheen rakenteesta, moninaisista suhteista ja yhtäaikaisista biologisista ja ei-biologisista suhteista. Uusperheiden kohdalla kaikille perheille tavalliset ongelmat näyttäytyivät siis enempänä ja komplisoituneempana kuin muiden perheiden kohdalla.

Toisaalla korostettu uusperheen tavallisuus kääntyi asiantuntijoiden puheessa tilanteittain myös helposti erityisyydeksi, joka tulee tunnistaa. Asiantuntijat kuvaavat monien uusperheiden elävän ydinperheharhan vallassa – ihmiset kuvittelevat ja haluavat uusperheen toimivan kuin ensimmäisen liiton ydinperheen, mistä seuraa ongelmia.

AT6/19-20

A: Onks näill vanhemmilla itsellään sitten jotain ihanteita tai tavoitteita, miten he haluis toimia? Pystyks sä kaivaan, onks jotain semmosta mallia johon ihmiset haluis pyrkiä?

AT: On varmasti, on joo. Ja semmonen olo monesti tulee, ett se on semmonen idealisoitu malli, ett he olis tämmönen ns. ydinperhe. Kyll mä ajattelisin, että monta kertaa joudutaan työstään sitä täällä, ett heill on erilainen tilanne. Että se ei oo pelkästään se heidän ydinperhe, vaan on muitakin tärkeitä ihmisiä heidän perheen ulkopuolella, jotka vaikuttaa heidän elämäänsä. Se on niinkun otettava huomioon ja hyväksyttävä. Just näitten erossa asuvien biologisten vanhempien ja mahdollisesti niiden uusien perheiden, niin kovasti ajatellaan niin ne on, vaikuttaa. Mun mielest tämmösillä ns. uusperheillä monesti on hirveen suuret odotukset siitä, ett miten heiän perhe nyt on.

Asiantuntijoiden uusperheeseen yleisemminkin liittämät myytit uusperheestä uutena ydinperheenä ja siitä seuraavasta välittömästä rakkaudesta (ks. Ganong & Coleman 1997, 98–99; Robinson & Smith 1993) tulevat tässä esiin eräänlaisena uusperheen perusongelmana. Uusperheen erityisyydeksi rakentuukin juuri sen omien erityispiirteiden tunnistaminen suhteessa ydinperheeseen.

Asiantuntijat kuvasivat uusperheisyyden itsessään nostattavan tietyn tyyppisiä ongelmia, joihin muut perheet eivät voi edes törmätä. Yksi keskeisimpiä kysymyksiä oli lapsen ja perheeseen tulleen uuden aikuisen keskinäinen suhde, olipa kyse siitä miten lapset hyväksyvät uudet aikuiset tai miten uudet aikuiset rakentavat suhdetta toisen lapseen. Samoin muualla asuvan biologisen vanhemman tapaamiseen liittyvät kysymykset asiantuntijat nostivat erityisinä esiin. Lisäksi he kuvasivat lasten ongelmat osittain myös jäämisenä uuden parisuhteen varjoon. Asiantuntijat nostivat esiin erityisesti tuoreiden, suhteellisen lyhyen aikaa koossa olleiden uusperheiden asiakuuden – elämä ei ollutkaan niin helppoa kuin perheet olivat kuvitelleet. Nämä listatut uusperhe-erityiset ongelmat liittyvät siis paljolti uusperheen toimimiseen perheenä, joka eroaa ns. tavallisesta tilanteesta siinä, että lapset eivät ole perheen vanhempien yhteisiä ja heillä on vanhemmuussuhteita yhdessä asuvan perheen ulkopuolelle. Näiden kysymysten kautta uusperheessä elävien lasten elämäntodellisuus rakentuikin asiantuntijoiden kuvauksissa kaikille yhtäläisten ongelmien sijaan aivan toisenlaiseksi kuin yhdessä molempien biologisten vanhempiensa kanssa asuvien lasten kohdalla.

Tämä uusperheen erityisyyttä ja siihen kuuluvien ongelmien asiaankuuluvuutta korostava näkemys tiivistyy seuraavassa pitkän haastattelun loppukomentissa.

AT9/45-46

AT: ...niin sen mä pidän kauheen tärkeenä, ett vanhemmat ymmärtäis, vaikka nyt ei välttämättä tartte ammattiauttajaa, eikä tarvitse mihkään mennä pohtimaan, mutt että vanhemmat tiedostais nää ongelmat ja kaikki näkökohdat ja seikat, mitä uusperheen muodostamiseen..., ett se elämä lähtee sujumaan

ja tiedostais ne ongelmat ja ymmärtäis, ett ne on niinkun ilman muuta asiaan kuuluvia ja ett niitt lähdettäis yhdessä pohtimaan, yhdistettäis ne voimat siinä, eikä niinkään tykättäis ett kyllähän tän kuuluu tästä sujua. Ett kun meill on näin ihanaa keskenään niin kyllähän tää koko homma tästä lähtee ilman muuta omalla painollaan sujumaan. Ja sitten koettais sillä tavalla, ett jos tulee jotain ongelmia, ett se tavallaan on epänormaalia, ett se ei kuulu asiaan, vaan nähtäs niinkun nämä asiat, mitä nyt uusperheeseen, mitä tässkin on käsitelty näitä kaikkia eri puolia niin, ett ne on semmosia ilman muuta olemassa olevia asioita.

A: Niin ett asiat ei oo itsestään selvyiksiä, semmosen karistaminen pois, vaan ett näitt tulee pohdittavaksi.

AT: Niin, niinkun jossain muussa asiassa voi ollakin näin, että se lähtee omalla painollaan, ihan joku muu asia. Sanotaan nyt esimerkiks parisuhde, jossa ei oo lapsia, niin se voi olla hirveen paljon helpommin, ett siin ei välttämättä tarte niinkun kauheesti, sitt jos on toiseen sopivat ja kaikki asiat sujuu. Mutt mä ajattelen ett sitten kun on uusperheessä nämä lapset, niin täss on jo niin monenlaisia kysymyksiä, mitä tässä just on näitä ollu esillä, että niinkun näkis selkeesti ja avoimesti, että nyt tähän meiän tilanteeseen liittyy tällöisiä asioita, ett ne ois hyvä pohtia, ja jos näiss asoiss tulee jotain ongelmallista esille, niin se on enempi asiaan kuuluvaa kun poikkeavaa tai epänormaalia. Epänormaalia siin mielessä, ett semmosia ei sais tulla. Ja ett siltä pohjalta lähdettäis niitä ihan miettimään, niiden eteen tekemään jotakin, eikä vaan yritetä ett kyllähän tän tästä pitäis sujua.

Uusperhesuhteiden erityisyys ja niihin liittyvät ongelmat rakentuvat lopulta uusperheille ominaisena piirteenä, olipa kyse asiantuntija-apua tarvitsevista tai omin voimin selviävistä uusperheistä. Tähän ongelmien läsnäolon itsestäänselvyyteen asiantuntijat liittävät tarpeen tunnistaa tämä erityisyys ja käydä neuvottelua näistä suhteista joko uusperheen kesken tai asiantuntijoiden toimiessa kanssaneuvottelijoina.

Uusperheet asiakkaana eivät tarkemmin asiasta keskusteltaessa näyttäytyneet minä tahansa perheinä, vaan asiantuntijat liittivät niihin koko joukon erityispiirteitä, jotka eivät tule esille yksinkertaisempia asiakkaiden perhejärjestelyjä kohdattaessa. Uusperheiden erityisyys tuli esiin ensinnäkin siinä, kuinka paljon

3 Lapset ja uusperhe – ongelmia ja ratkaisuja

Perhe ja perheenjäsenten väliset suhteet ovat ne keskeiset teemat, joihin asiantuntijoiden puhe lapsista uusperheessä keskittyy. Lapset itse kuvasivat haastatte- luissa näihin suhteisiin liittyviä henkilökohtaisia tulkintojaan ja kokemuksiaan. Asiantuntijoiden kuvauksessa puolestaan perheeseen ja perhesuhteisiin liittyvät ongelmat ja ongelmien ratkaisut ovat keskeisellä sijalla.

Tarkastelen seuraavassa asiantuntijoiden kuvauksia perheestä ja kodista, aikuisista ja vanhemmuudesta sekä sisarussuhteista. Monet näihin liittyvistä ongelmista nähdään uusperheen alkuvaiheen ongelmina, joskin ne saattavat aktualisoitua myös jo pidempään yhdessä eläneessä uusperheessä ja erilaisissa elämänvaiheis- sa. Uusperheen ongelmia ja ongelmien ratkaisuja määrittelemällä asiantuntijat luovat samalla kuvaa hyvin toimivasta uusperheestä.

3.1 Perhe, koti ja rajat

Asiantuntijoiden tulkinnan mukaan lasten ymmärrys perheestään ja kodistaan ei aina vastaa todellisuutta. Lasten tunne siitä, keitä heidän perheeseensä kuuluu ei välttämättä vastaa uusperheen kokoonpanoa. Lapsella voi olla oma ymmärryk- sensä perheestä, mitä aikuiset eivät ehkä hyväksy ja toisaalta myöskään lapset eivät välttämättä hyväksy aikuisten perustamaa uusperhettä uutena elämänjär- jestelynä. Tämän asiantuntijat kuvaavat näkyvän lasten sopeutumisongelmina ja kyvyttömyytenä ymmärtää arjen todellisuutta.

Asiantuntijat sallivat lapsille periaatteessa hyvin monenlaisia määritelmiä per- heestään. Ongelmaksi määrittivät kuitenkin tilanteet, joissa *lapset määrittelevät perheensä tunnepohjalta erottamatta uusperhettä olemassaolevana rakenteena*. Tällöin voi olla kyse hyvin laajasta tai suppeasta perhemäärittelystä.

Lapsen laajasti määrittelemään perheeseen voi kuulua uusperheessä yhdessä elävien lisäksi hänen muualla asuva biologinen vanhempansa ja tämän mahdol- linen uusi perhe. Seuraavassa katkelma on esimerkki laajasta perhetulkinnasta mahdollisena ongelmana.

AT8/31-32

A: Jos miettii nyt tätä kokonaisuutta ja tätä minkä keskellä lapsi pelaa, niin mitä lapset sun mielestä mieltää perheeksensä? Ketä siihen kuuluu?

AT: Mehän useesti tehdään justiin tän asian selvittämiseksi näitä perhepiirustuksia, ett pyydetään lasta piirtämään, ja ei se aina välttämättä oo lapselle selvä asia ketä perheeseen kuuluu. Ne voi piirtää siihen kuvaansa sen perheen lisäksi missä nyt asuvat biologiset vanhempansa ja heidän uudet perheet – ettei se oo välttämättä ihan selvä asia ett mikä se perhe on. Jossakin perheissä se on käyty hyvinkin tarkkaan läpi, elikä on keskusteltu siitä lasten kanssa. Tähän meidän perheeseen kuuluu tämä ja tämä ja tämä. Sillon se on lapselle semmonen selkee, jos siitt on käyty keskustelua. Mutt jos ei siitä oo käyty keskustelua, niin kyllähän ne voi mieltää perheeseensä kuuluvaks senkin puolison joka asuu muualla ja mahdollisesti hänen uuden kumppaninsa ja lapsensa ja kyllä tietenkin on nähny semmosia piirustuksia, jossa lapset on piirtäny isovanhempia sinne ja muita serkkuja ja tämmöstä. Mutt ei se mun mielest liittyny välttämättä pelkästään uusperheeseen, mutta helpommin. Kyllä tämmösessä, jossa tää kuvio on ollu pysyvämpi niin lapsella on helpompi mieltää se, ketä siihen perheeseen kuuluu. Mutt sitten jos se on vaihtunu ja muuttunu, niin sitt se on vähän semmonen vaikeempi asia.

Jos siis lapsi tulkitsee niin uusperheen sisä- kuin ulkopuolisetkin läheisensä osana omaa perhettään, lapsi ei asiantuntijoiden tulkinnan mukaan hahmota todellisuutta oikein. Asiantuntijat näkevät, että todellinen lapsen perhe ei voi olla näin laaja, vaikka lapsi tunnetasolla liittäisikin muualla olevia perheeseensä. Osana samaa ongelmaa asiantuntijoiden puheessa tulee esiin myös tilanne, jossa lapset eivät oikein tiedä keitä heidän perheeseensä kuuluu – keitä lukea perheen sisä- ja ulkopuolelle. Olipa lasten perheymmärrys asiantuntijoiden tulkinnan mukaan liian laaja tai liian epämääräinen, molemmissa tilanteissa on kyse perheen ulkoisten rajojen määrittelyn ongelmasta⁶¹, jossa lapsen tunne perheestään ei vastaa uusperheen konkreettista kokoonpanoa. Lapsen laaja perhetulkinta kääntyy asiantuntijapuheessa pikemminkin perheen määrittelemättömyydeksi kuin lapsen todelliseksi perheeksi. Ongelmattomana näyttäytyy tilanne, jossa yhteisessä keskustelussa uusperheen aikuisten kanssa on selvästi määritelty 'meidän perheeseen' kuuluvat.

Asiantuntijat tulkitsevat lapsen laajaa tunteisiin pohjautuvaa perheymmärrystä myös *biologisten perusteiden pohjalta*. Jos lapsella on mielestään vaikkapa kolme vaaria lapsen ymmärryksen perheestään ja siihen kuuluvista nähdään hämärtyneen. Koska lapsella biologian pohjalta ei voi olla kolmea vaaria, asiantuntijat tulkitsevat lapsen ymmärryksen todellisuudenvastaiseksi ja siksi ongelmalliseksi.

⁶¹ Klinikkatutkimuksessa käytetään käsitettä 'external boundaries' kuvaamaan uusperheen ulkoisia rajoja, kuka on ja kuka ei ole uusperheen jäsen (ks. Ganong & Coleman 1994a, 123).

AT19/31-33

AT: Me joskus pyydetään lapsia määrittelemään, että piirrä sinun perhe ja sitte katotaan keitä siinä on. Kyllä ne siihen usein pistää ne kaikki, jotka siinä asuu yhtäikaa, koirat ja kissat ja kaikki tämmöset, kenet ne sitten siihen laittaa. Kyllä laps hahmottaa sen, että jotka on samassa asuvat, niin on sitä perhettä. Tietysti joskus näiss on pulmia jos vanhemmat hämärtää lapsilta asioita, ei kerro että minkälainen tää tilanne on. Muistan semmosenkin, se ei ollu kouluikänen lapsi vielä, siitä on niin pitkä aika etten mä muista ihan tarkkaan tätä, mutt sill oli muistaakseni kolme vaaria, tai kuinka monta niitä nyt sitte mahto ollakaan, ja kuitenkin sille ei ollu kerrottu, että miksi hänellä voi olla näin monta vaaria, ja mitkä nää sukulaisuussuhteet – sill oli täysin hämäreä sukulaisuhteitten, – ja sitten näistä isovanhemmista se oli ihan hyväkin asia, että se ei tiennykään, että he kertoo sitten kun se on aikuisempi, isompi, kun se ymmärtää nää. Mun mielestäni nää asiat pitäis kertoa jo lapselle heti, että se ymmärtää sen mitä ymmärtää, mutta hänelle heti tarjottas sitä tietoo, että mikä tää tilanne on.

A: Ett kuka on kukin.

AT: Ni, kuka on kukin. Yhtä hyvinhän se voi pohtia mielessään, ett miks hänellä on noin monta vaaria, kun ei muilla oo.

A: No onks niin, ett lapset lukis perheeseensä myös muualla asuvia biologisia vanhempia?

AT: Käy, joskus käy näin, jos laps ei oo esimerkiks hyväksynyt sitä, että vanhemmat on eronnu. Ne saattaa piirtää semmosen kuvan, joka on niitten toiveiden mukaan eikä semmonen, mikä on tämän hetken tilanteen mukaan. Ja siitä päästään puhumaan, että sä toivot että se olis näin, mutta kun se on nyt toisenlailla. Ja kyllä tämmöset tilanteet on, esimerkiks viime syksynä muistan yhden tytön joka käyttäyty näin, niin se meni jopa niin pitkälle, että hän joutu sairaalaan sentakia, että hän ei pystynyt koulussa olemaan paikallaan. Hän oli täysin niinkun, hänellä oli huoli isästä ja äidistä, jotka asu erillään, että kuinka ne kumpikin voi. Sillon hän oli tyytyväinen, kun hän näki ne yhdessä omia ongelmiaan pohtimassa, mutta sitten taas kun ne asu erillään, hän ei pystynyt kokoamaan omaa käyttäytymistään ja siihen tuli vähän tämmöstä hajanaisuutta, vähän niinkun psykoottista käyttäytymistä jo. Hän on sairaalassa, mä en tiedä mikä tämän hetken tilanne on sitten.

Biologisten siteiden tunnistamattomuuden ohella edellä olevassa aineistositaatissa haastateltava tuo ongelmana esiin lapsen liian suppean ja sikäli todellisuuden vastaisen perheymmärryksen. Tämän seurauksena lapset eivät sopeudu uusperheeseen toivotulla tavalla. Lasten sopeutuminen näyttäytyy ongelmallisena, kun lapset ovat hyvin tunteenomaisesti ja voimakkaasti kiinni aiemmassa biologisessa perheessään, josta he sulkevat pois uusperheen uudet perheenjäsenet. Tällaisen tilanteen asiantuntijat tulkitsevat lapsen toiveeksi tai fantasiaksi biologisen perheen paluusta. Uusperheen uuden aikuisen perheeseen lukematta jättämisen haastateltavat taas tulkitsevat lapsen protestiksi, vastustukseksi vanhemman uutta suhdetta kohtaan.

Asiantuntijat näkevät siis ongelmana lasten liian laajan tai liian suppean perhetulkinnan, joka perustuu lapsen tunnepohjalta määrittelemään perheeseen. Tähän perheeseen ei sisälly ymmärrystä tai hyväksyntää uusista perhejärjestelyistä ja niihin liittyvistä perherajoista. Äärimmillään tämä ymmärtämättömyys tai hyväksymättömyys johtavat lapsen vakaviin psyykkisiin ongelmiin.

Kysymys lapsen kodista liittyy hyvin läheisesti perheen määrittelyyn. Asiantuntijat näkevät ongelmallisena, jos lapsella on kaksi tasavertaista kotia. Jos lapsi vaikkapa vanhempiensa erottua yhteishuoltosopimuksen nojalla asuu vuoroviikoin äitinsä ja isänsä luona, tämä nähdään ongelmana, sillä lapsi ei heidän mukaansa tällöin tiedä kumpi hänen kotinsa oikein on.

AT5/26-27

A: Mietin edelleen näitä lapsia, joilla on biologisia vanhempia, jotka asuu muualla ja joitten luona he mahdollisesti on lyhyempiä tai pidempiä aikoja, ett onks lapsilla sillon yks vai useampia koteja? Mitä se koti sillon olis?

AT: Niin, jos lapsen tämmöstä turvallisuutta ajattelee ja sitä että lasta ei liikaa sekoteta, niin mun mielest lapsella pitäis olla yks ainoo, yks ainoo koti ihan omana kotina. Mutta voi olla, että hän asuu sitten omassa kodissa mutt käy sitt myös isän kotona. Ett se on sillon, ei hänen, mutta se on isän ja uuden isän kumppanin tai puolison ja hänen lastensa koti, ett hän käy siellä tapaamassa tätä toista vanhenpaansa, mutt mun mielestä lapsen tietty turvallisuuden tunne edellyttää, ett hän tietää varmasti, ett hänellä on tää yks ainoo koti, joka on todella hänen kotinsa. Hänellä on aina tietyt tavarat, voihan niitä olla isänsä luona, valmis sänky ja tämmöset mutta tilapäistä oleskelua varten. Jos häntä hajotetaan kahteen eri paikkaan ja hänelle sanotaan ett hänell on kaks kotia, niin se jotenkin rasittaa rasittaa lasta ja ehkä hän ei kaikin ajoin ymmärrä edes, että miksi hänellä on kaksi kotia, kun toisilla ei ole kun yksi koti. Mikä hänen oikea kotinsa sitten on, mihinkä hän todella kuuluu. Hänen tutut tavarat isän luona, jota hän tapaa niin on tietysti tärkeitä ja ett siellä on sitten mahdollisuus leikkeihin ja on niitä tavaroita, mutta ne on sitten vaan sitä varten kun hän on siellä.

Asiantuntijat pitävät lapsen parhaana, että tällä on vain yksi koti. Jos lapsella joskus nähdäänkin voivan olla kaksi kotia, näistä toisen tulee olla varsinainen tai ensisijainen koti. Kahden tasavertaisen kodin järjestelmä näyttäytyy lapsen tilanteen sekoittajana, joka antaa lapselle myös mahdollisuuden käyttää tilannetta hyväkseen ja poistua ongelmien tullen toisen vanhemman luokse. Näin kaksi kotia rakentuu asiantuntijakuvauksissa hyvin pitkälle ongelmallisena ja lapsen elämää hajottavana. Äärimmillään kaksi kotia kuvataan “sairaalatapauksena” – asiantuntijat eivät näe lapselle hyväksi noudattaa kaksia erilaisia tapoja.⁶² Kliinikkatutkimuksessa tätä vuorottaista kahdessa kodissa elämistä ja sen mukana eri sääntöihin ja odotuksiin sopeutumista kutsutaan haitari-efektiksi (accordion effect) (ks. Ganong & Coleman 1994, 126).

Lasten kyky – tai pikemminkin kyvyttömyys – ymmärtää todellisuutta nousee yhdeksi asiantuntijoiden selitykseksi näille perheeseen ja kotiin liittyville ongelmille. Oikeaksi todellisuudeksi asiantuntijoiden puheessa määrittyvät uusperheen ulkoiset rajat, joista myös arjen fyysiset puitteet rakentuvat sekä biologian realiteetit. Kun tunteet ylittävät tämän todellisuuden, seuraa ongelmia. Aikuisten

⁶² Asiantuntijakuvaukset olivat hyvin vastakkaisia sille toisinaan esitetylle tulkinnalle, jossa kaksi kotia nähdään lapselle rikkautena ja mahdollisuutena oppia näkemään erilaisia perhekulttuureja.

kuvataan ymmärtävän tapahtuneet perhemuutokset ja sen mikä perhe tai koti oikeasti nyt on. Lapset eivät välttämättä näe tapahtuneita muutoksia, vaan elävät toiveidensa vallassa. Lasten iällä katsotaan myös tässä olevan merkitystä. Pienille lapsille perhe on helpommin tunteisiin perustuva ja koti paikka jossa tuntee olevansa kotonaan. Isommat lapset jo ymmärtävät paremmin perherakenteiden muutokset, mutta eivät silti välttämättä sopeudu tilanteeseen. Asiantuntijat eivät tulkitse uusperheen ulkoisista rajoista poikkeavaa lasten perheymmärrystä vain toisenlaisena ja mahdollisesti lapsille itselleen todellisena perheymmärryksenä, vaan lasten kyvyttömyyden kautta rakentuvana ymmärtämättömyytenä ja väärin ymmärtämisenä – äärimmillään fantasiana, joka on irti konkreettisesta maailmasta.

Olipa kyse lasten liian laajasta tai liian suppeasta perheymmärryksestä, molemmissa tilanteissa ongelmana ovat perheen rajat. Ongelmien ratkaisut asiantuntijat löytävät selvästä, tiedetystä perheestä. Tällöin tavoitteena on tunteiden sopeuttaminen arjen todellisuuteen.

Asiantuntijoiden näkemyksen mukaan lapselle tulee olla selvää, keitä hänen perheeseensä kuuluu. *Selvässä perheessä* on kyse uusperheen tulkitsemisesta lapsen perheeksi. Lapsen tulee asiantuntijoiden mukaan ymmärtää uusperheen ulkoiset rajat perheensä rajoiksi ja tietää, että yhdessäasuvat kuuluvat tämän perheen sisäpuolelle ja muut ulkopuolelle. Tätä perhettä vastaava yksi koti nähdään lapsen terveen elämän perustana. Fyysisten perherajojen lisäksi lapsen tulee myös tietää perhesuhteiden biologinen perusta. Lapsen tulee siis tietää ja kyetä erottamaan omat biologiset vanhempansa ja sukulaisensa muista. Näissä kaikissa on kysymys lapsen uusperheen rajojen selväksi ja tiedetyksi tekemisestä lapsen elämän tosiasiallisina reunaehtoina, jotka lapsen on myös hyväksyttävä. Yhdessäasuvasta uusperheestä rakentuu tässä kuvauksessa hyvin paljon ydinperhettä muistuttava lapsen 'oikea perhe'. – Tämä tulos on sikäli erityisen kiinnostava, että uusperheiden suurimmaksi ongelmaksi asiantuntijat kuitenkin näkevät ydinperheharhan vallassa elämisen ja sen mukaisen perheen rakentamisen.

Lasten sopeutuminen uusperheeseen ei ole kiinni vain lasten itsensä kyvystä ymmärtää perhettään. Asiantuntijat liittävät ongelmat toisinaan myös aikuisten kyvyttömyyteen ymmärtää lapsen perhettä. Tässä vastakkainasettelussa nousee esiin eri sukupolvien erilaisten perhetulkintojen mahdollisuus.

AT10/37

AT: Kyllä kai se aikuinen mielellään rajaa sen sillai, että me jotka asutaan tässä, niin me ollaan se perhe. Tai hahmottaa sen sillailailla tilakysymyksenä, että ne jotka on näitten seinien sisällä ja tämän katon alla, niin ne ovat se perhe. Mutta lapselle se on vähän eri asia, ett se ei oo siitä kiinni, missä ollaan, vaan siitä, mikä se tunnesuhde on. Tai en mä tiedä, vaikee sanoo ett onks se välttämättä aikuisellekaan ihan noin.

Kun aikuiset määrittelevät uusperheen lapsen perheeksi ja kieltävät siihen kuuluvan muita kuin yhdessäasuva uusi perhe, he eivät asiantuntijoiden mukaan ymmärrä lapsen tarvetta hänelle tärkeisiin uusperheen ulkopuolisiin perhesuhteisiin.

Kun lapset ovat tunnustaneet uusperheen elämänsä realiteettina, asiantuntijat sallivat lapsille periaatteessa hyvin monenlaisia tulkintoja perheestä. Lapsille sallitaan läheiset, lämpimät ja tiiviitkin suhteet muualla asuvaan biologiseen vanhempaan ja lapsi voi pitää tätä perheeseensä kuuluvana. Tällöin kuitenkin lasten on hallittava tunteensa, tiedettävä missä ovat heidän perheensä ja kotinsa fyysiset rajat ja toisaalta keitä heidän biologiseen perheeseensä kuuluu. Kun ne ovat tunnustetut, tunnesuhteet yli uusperheen rajojen voivat olla hyvinkin voimakkaita.

Lasten perheen ja kodin määrittelyyn liittyvien ongelmien ratkaisuna asiantuntijat näkevät selkeiden rajojen määrittelyn. Lapsen perheen rajoiksi määritellään uusperheen ulkoiset rajat ja lapsella tulee olla vain yksi koti. Tällä rajojen selkiyttämällä vahvistetaan tulkintaa uusperheestä lapsen uutena perheenä, joka lapsen on hyväksyttävä. Tämä hyväksyminen nähdään edellytyksenä terveille suhteille muualla asuvaan biologiseen vanhempaan.

3.2 Aikuiset, vanhemmuus ja valta

Perheen ulkoisten rajojen määrittelyn rinnalla asiantuntijat nostavat esiin perheen sisäisiin rajoihin⁶³ liittyvät ongelmat. Näissä sisäisissä rajoissa on ennen muuta kyse lasten ja uusperheen aikuisten välisestä sukupolvisuhteesta, aikuisuuteen ja vanhemmuuteen liittyvästä vallasta samoin kuin aikuisten vastuullisuudesta. Ongelmallisina asiantuntijat kuvaavat tilanteet, joissa aikuisten valta ja vastuullisuus eivät toteudu.

Vanhemmuuden toteuttamisen ongelmat asiantuntijat liittävät nimenomaan uusperheen uuteen aikuiseen. Uuden aikuisen kohdalla lapsen sosiaalisena vanhempana olemisen oikeutus on erikseen määriteltävä, kun taas biologiselle vanhemmalle nämä oikeudet kuuluvat ”luonnostaan”. Ongelmallisina asiantuntijat näkevät tilanteet, jolloin lapset eivät hyväksy uuden aikuisen vanhemmuutta, mutta myös tilanteet, joissa uudet aikuiset eivät ole halukkaita ottamaan itselleen vanhemmuuteen kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia. Tällöin on kysymys sukupolvisuhteiden kulttuurisen järjestyksen toteutumisen ongelmista uusperheessä.

⁶³ Klinikkatutkimuksessa perheen sisäisillä rajoilla (internal boundaries) viitataan uusperheen sisäiseen tehtävien jakoon ja jäsenyyteen erilaisissa uusperheen sisäisissä alasysteemeissä (Ganong & Coleman 1994a, 123).

Asiantuntijat määrittelevät lapsen ja uuden aikuisen suhteen ennen muuta sukupolvisuhteena, lapsen ja aikuisen suhteena, joka on vanhemmuussuhteeseen liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien perusta. Uuden aikuisen nähdään olevan mahdollon olla puuttumatta lasta koskeviin asioihin ja siksi asiantuntijat näkevät uuden aikuisen aina vähintään osittaisena vanhempana, jolloin tämä vanhemmuus voi poiketa paljonkin lasten biologisen vanhemman roolista. Asiantuntijat liittävät siis uuden aikuisen rooliin aina jonkinlaista vastuullisuutta lapsesta ja myös oikeuksia lapseen. Lapsen ja aikuisen roolit on oltava selvät, lapsella ei tule olla aikuisen määräysvaltaa perheen asioissa – vanhemmuus ja valta kuuluvat uusperheen aikuisille.

AT6/17-19

A: No jos se on nimenomaan tää vanhemmuussuhde siihen biologiseen vanhempaan, niin miten sä näkisit, mitä ne on sitten luonteeltaan nää suhteet sinne äidin tai isän uuteen kumppaniin? Onks se lapsen ja vanhemman välinen suhde, vai mikä suhde se on?

AT: Mä ajattelisin, ett se riippuu tapauksista. Niissä tilanteissa, joissa vanhemmat, siis äiti ja uus kumppani, tai isä ja uus kumppani sopii, ett he on tän vanhempia, he yhdessä vastaa tän perheen asioista, niin kyllä mä ajattelisin, ett se on kuitenkin tämmönen vanhempisuhte siihen lapseen. Tai en mä tiedä, onko se vanhemmuus-, ett aikuissuhde kumminkin suhteessa lapseen.

A: Miten lapset sen ottaa vastaan, millasena?

AT: Kyllä varmaan semmosiss tilanteissa, joissa ne yhdessä vastaavat ne aikuiset siitä perheen asioista, näistä käytännön asioista, kasvatukseen liittyvistä asioista, niin kyllä varmaan silloin lapset ajattelee, että se on vanhempisuhte. Siin on äiti ja tämmönen siis Matti, jotka hoitaa nää asiat ja he on meidän.

A: Entäs sitten, voiks se olla vaikka joku tämmönen kaveri- tai toverisuhte?

AT: Joissakin tilanteissa joo. Ett se vaihtelee, mä uskoisin.

A: Eli sill olis eroo siihen vanhemmuussuhteeseen, mistä just puhuttiin?

AT: Niin, kun on niitt tilanteita, joissa sovitaan, aikuiset sopii että mä vastaan mun lapsen kasvatuksesta ja sä vastaat sun lapsen kasvatuksesta, jos ne on siinä keskenään. Molemmilla omia lapsia siin perheessä, niin kyllä mä ajattelisin, ett se muuttuu enemmän joksikin kaverisuhteeks. Ja lapsi sanoo että sä et mua määrää.

A: Eli tässä tulee just semmosia oikeuksia ja velvollisuuksia, mitä tavallaan liittyy siihen suhteeseen?

AT: Joo, joo.

A: Onks lapset niitä, jotka antaa oikeuksia ja määrää velvollisuuksia näille uusille vanhemmille, vai mistä ne tulee?

AT: Musta sekin varmaan vaihtelee perheittäin. Joissakin tilanteissa vanhemmat keskenään sopii sen, mitä oikeuksia, mitä velvollisuuksia ja sitä kautta silt tulee myös lapsille. Mutt varmaan tilanteessa, jossa ei oo vanhemmat keskenään, aikuiset keskenään omista asioista sopineet, niin ehkä sitä kautta se voi tulla sitten niin että lapsi määrittää sitä. Ja se onkin sitten ehkä semmonen asia, mikä siin perheessä on ongelmana, ettei oikein tiedetä, kuka mihinkin kuuluu ja kuka mitäkin tekee ja mikä on kenenkin asema siinä perheessä.

A: Niin just toi kuvio, jos lapset sanoo, ett sä et mua määrää ja ett lapset tavallaan kuitenkin antaa silt lupia määrällä tai ei anna lupia tai ainakin taistelee vastaan.

AT: Joo-o. Kyllä mä ajattelisin, että semmosiss perheiss, jossa niinkun aikuiset on keskenään sopinu nää pelisäännöt niin ne toimii. Silloin ei lapset pääse pomottaan niitä. Se on paljon selkeempää, silloin lasten on parempi olla

siin tilanteessa, kun on selkeet pelisäännöt, että kuinka meidän, on ne sitten minkälaiset tahansa, mutt vanhemmat, aikuiset on niitten takana.

Vaikka sukupolvien rajat olisivatkin selvät uuden aikuisen vanhemmuus ei asiantuntijoiden mukaan voi toteutua ilman minkäänlaista positiivista tunnesuhdetta. Lapsen ja uuden aikuisen välillä tarvitaan ainakin jonkinlaista molemminpuolista hyväksyntää, jotta uuden aikuisen vanhemmuus olisi mahdollista. Tunteiden syntyminen nähdään kuitenkin aikaa vaativana ja siksi uuden aikuisen sosiaalinen vanhemmuuskaan ei voi toteutua heti. Ongelmana näyttäytyykin vanhemmuuden liian voimakas toteuttaminen ilman tunnesuhdetta, jota lapset puolestaan voivat vastustaa biologiaan vedoten: vain oikealla vanhemmalla on määräysvaltaa lapseen. Tämän ongelman takana voi piillä myös se, että lapsella ei ole selvyttä uuden aikuisen asemasta.

Asiantuntijoiden tulkinta lapsen ja uuden aikuisen suhteesta vanhemmuussuhteena on sikäli vahva, että myös lapsen ja uuden aikuisen välinen kaverisuhde näyttäytyy ongelmallisena. Kaverisuhteeseen ei liity vanhemman auktoriteettia ja määräysvaltaa, jota asiantuntijat näkevät uusperheen vanhemmilla suhteessa kaikkiin lapsiin tarvittavan.

Ratkaisuna vanhempisuhteen ongelmiin asiantuntijat siirtävät *vanhemmuuden määrittelyvastuun ja -velvollisuuden uusperheen aikuisille*. Lapsen tulee olla tietoinen aikuisten keskinäisestä sopimuksesta ja lapsen myös oletetaan hyväksyvän ja tyytyvän tähän sopimukseen. *Lapselle asiantuntijat eivät anna määrittelyvaltaa eivätkä puhu lasten osallisuudesta tähän määrittelyyn*. Määrittelyvalta on selkeästi aikuisilla ja heillä on lapsiin nähden tiedonantovelvollisuus. Ajatus lapsista aktiivisena vanhempisuhteen rakentamisen osapuolena ei elä näissä asiantuntijoiden kuvauksissa.

Yhtenä yksityiskohtaisempana esimerkkinä uusperheen sisäisistä tunnesuhteista otan esiin, miten lapset asiantuntijoiden kokemuksen mukaan kutsuvat perheeseen tulleita uusia aikuisia ja mitä merkitystä tällä kutsumisella on suhteen läheisyyden kannalta.

AT9/18-20

A: Onks mitään tekemistä tällä, miten kutsutaan sen kanss, ett millanen on sitt tän suhteen laatu tai läheisyys.

AT: Kyll mä ajattelen, ett se on yhteydess siihen, kyllä sitten varmaan sanoo äidiks, jos se on läheinen ja todella niinkun tuntee, ett on turvallinen ja hyväksyvä ja tämmönen, niin varmaan sitten herkemmin sanoo. Jos toisaalta laps omasta puolesta jotenkin vierastaa sitä läheisyyttä, niin tällä voi pitää etäisyyttä ettei, käyttää etunimitystä.

A: Nmn, on ihan semmonen erottelu.

AT: Nii-in, kyll mä ajattelen, ett tää on ihan merkittävä asia, joka kertoo. Mutt tää on varmaan eri tilanteissa sitt tää, ett mistä se on lähtösin. Kenen

ehdotus se on, että meillä nyt on tällöinen käytäntö tässä puhuttelussa. Kun se ei välttämättä aina ole yksin sen lapsen valinta sitten tää.

A: Niin, jos miettii, että miten helposti nää uudet kumppanit ottaa itselleen äidin tai isän nimikkeen, jos lapset sitä haluaa tarjota. Tai toisinpäin, haluuko he itse tarjota sitä ja miten lapset ottaa sen käyttöön.

AT: Joo-o. Nyt tulee mieleen viime viikon ajanvaraus, mutta mä en tota perhettä tavannu, missä on semmonen tilanne, että on biologinen isä ja sitte on kaks lasta ja sitten äiti, joka ei oo lasten äiti. Ja nyt siinä on tulossa tulossa avioero ja sitten, lapset jää todennäköisesti äidille. Nää on aika pieniä nää lapset. Hypoteesi on tässä vaiheessa, että nää pienet lapset sanoo tätä äidikseen, koska mä oletan että siin on siltä aika läheinen se suhde ja että tää on niinkun hyvin ottanu ne lapset omikseen ja mä kuvittelen, että siin tapauksess on jännä nähdä nyt kun tulee siltä tänne, että onko näin.

A: Pitääkö paikkansa.

AT: Nii-in, mutt että siinä oletan on läheinen se ja että tää sitä läheisyyttä kuvais siltä todennäköisesti tää että se on heille äiti.

Asiantuntijat näkevät lapsille tavallisena kutsua uusia aikuisia etunimellä riippumatta lapsen ja aikuisen suhteen laadusta. Jos uutta aikuista kuitenkin kutsutaan isäksi tai äidiksi, tämän nähdään kertovan poikkeuksellisen läheisestä, mutta samalla myös toivottavasta tunnesuhteesta. Parhaimmillaan asiantuntijat kuvaavat lapsen voivan olla ylpeä esimerkiksi kahdesta isästä – näin kuitenkin vain silloin, kun lapsi tuntee biologisen taustansa ja erottaa 'oikean' isänsä ja sen lisäksi suhteet molempiin isiin ovat hyvät. Asiantuntijoiden kuvauksissa siitä, miten lapset kutsuvat uusia aikuisia, tulee esiin myös lapsen osuus aktiivisena suhteen läheisyyden tai etäisyyden säätelijänä. Lapset eivät kuitenkaan asiantuntijoiden mukaan ole aina vapaita omiin tulkintoihinsa, aikuiset voivat sanella esimerkiksi juuri kutsumisen säännöt.

Uuden aikuisen ja lapsen keskinäinen suhde voi joskus tunnesuhteena ylittää sukupolvisuhteen rajat. Tällöin on kysymys inestistä. Inesti tulee asiantuntijoiden puheessa enemmän esiin potentiaalisena uusperheessä eläviä tyttöjä uhkaavana riskinä kuin asiantuntijoiden käytännössä kohtaamana ongelmana. Inestin riski nähdään uusperheessä suurempana kuin ydinperheessä, jossa sukupolvien rajat tulevat tulkituiksi selkeämpinä ja siten tyttöjä paremmin inestiltä suojaavina. Asiantuntijat palauttavat inesti-ongelman aikuisten ja lasten rooleihin.

AT2/29-30

A: Palaisin tohon, kun tää seksuaalisuusteema teema tuli esille, tuleeks se täällä teillä työssä oleellisena esille millonkaan?

AT: Just tää tulee näissä tyttöjen eniten, melkein niinkun tyttöjen suhteessa näihin äidin miesystäviin.

A: Joo-o, tuleeks ihan tällöisiä inestijuttuja näiss kuvioissa?

AT: Tulee, mutt mä oon niist huonompi sanomaan, kun ne on ollu ton inestityöryhmän käsissä, mutt että tavallaan se yleinen on se, mikä nyt tytöillä ehkä yleisesti muutenkin, mitenkähän se jossain lauseessa musta on niin hyvin sanottu, että tommosella 11–12 -vuotiailla tytöillä, joill alkaa esiintyä semmosta

keimailua, ett kun heidän ruumis alkaa muuttua ja sitt sitä pitää harjotella, ett mimmonen se mun ruumiini on ja viehättääkö se jotain toista ihmistä ja nimenomaan miestä ja usein se on, se saattaa olla oma tai sitt just se vieras isä. Niin niill tytöillä pitää olla siihen oikeus, kun puhuttiin näistä oikeuksista ja velvollisuuksista, ett he saa sitä tehdä ja aikuisen velvollisuus on pysyä siinä omass aikuisen roolissaan, ett siin tulee tää oikeus ja velvollisuus. Ett aikuisen velvollisuus on tietää, että mä voin sanoo, että sä oot viehättävä ja jotenkin osottaa semmost, mä en saa mennä siihen mukaan, ett mun pitää olla aikuisen roolissa. Ett se ehkä sitt liittyy siihen inestitilanteisiin, ett jos aikuisell sitt on jotain heikkoutta, tää on nyt mun näkemys. Siinä ett hän ei oo varma omasta aikuisesta miehekkyydestään niin hän sillon saattaa antautua sitt siihen lapsen viettelyyn. Joskus nää miehet on sitten sanonu, ett se halus. Lolita nyt on tää maailmankirjallisuuden esimerkki, vaikka hän ei ollu näin nuori, mitä on nää, joissa se tulee ongelmana, niin on mahdollista, ett laps tavallaan viettelee, tommonen 11-vuotias tyttökin, mutt se on just sitä testaamista enemmän sitä oman ruumiin testaamista eikä semmosta tietoista aikuisen viettelemistä.

Edellä olevassa katkelmassa haastateltava kuvaa inestien seurauksena tyttölapsen normaaliin seksuaaliseen kehitykseen kuuluvasta viettelystä, johon asiaa harkitsemaan kykenemätön äidin uusi mies antautuu. Esimerkki osoittaa hyvin aikuisille ja lapsille määritellyt seksuaalisuuden rajat. Asiantuntijat näkevät lapsilla olevan lupa ja luonnollinen tarve testata mm. omaa ruumistaan ja viehätysvoimaansa. Uusien – tässä tapauksessa isien – velvollisuus on muistaa aikuisen roolinsa ja olla vastaamatta lapsen kokeiluihin. Aikuisten on oltava aikuisia ja rajattava seksuaaliset kiinnostuksensa aikuisiin.

Tämä inestiesimerkki on uusperheelle erityinen ja liittyy nimenomaan murrosikäisten tyttöjen ja heidän äitiensä uusien miesten välisiin tunnesuhteisiin. Tämä on hyvin erilainen verrattuna inestiin lasta pakottavana, alistavana ja väkivaltaisena aikuisen tekona, jota epäilemättä tapahtuu myös uusperheissä. Tällaisena haastattelemani asiantuntijat eivät inestistä uusperheen kohdalla kuitenkaan puhuneet.⁶⁴

Lapsen suhde muualla asuvaan biologiseen vanhempaansa määrittyy ennen kaikkea tunnesuhteeksi. Tästä suhteesta sosiaalinen vanhemmuus on pudonnut hyvin pitkälle pois. Ongelmalliseksi määrittäytyäkin tällöin tilanteet, joissa tunnesuhde ei pääse toteutumaan.

AT9/24-25

AT: Se on hämmästyttävää kerta toisensa jälkeen todeta, miten hirveen tärkeä tää biologinen äiti, biologinen vanhempi on lapselle. Vaikka olis ihan tämmösiä objektiivisia asioita, jotka on negatiivisia tänne biologiselle äidille niin se on kuitenkin sen lapsen äiti ja se tulee esille siinä kyllä. Mä oon tän oppinu,

⁶⁴ Aiemmissa tutkimuksissa isäpuolen kanssa asumisen on todettu lisäävän seksuaalisen hyväksikäytön riskiä. Kuitenkin verrattaessa biologisia isiä ja isäpuolia hyväksikäyttäjinä, biologisten isien hyväksikäyttö määriteltiin vakavimman asteen väkivallaksi huomattavasti isäpuolia useammin. (Giles-Sims 1997, 217-219.)

ett pitäis aina muistaa se, että on minkälainen tahansa isä tai äiti, niin kun se on biologinen, niinne on tosi tärkeitä. Ja vaikka ei löytäis mitään positiivista, niin se täytyy sittenkin ennalta kaivaa jotain positiivista siitä, koska se on sille lapselle tärkeitä.

A: Niin, että lapset osottaa sen, että se on tärkeä.

AT: Joo-o, tää tulee esimerkiksi sillä tavalla esille, että jos tässä uusperheessä jostain tähän biologiseen äitiin, sanotaan nyt äitiin tässä tapauksessa, liittyvistä asioista puhutaan negatiivisesti, vaikka sille olis ihan todellisia perusteitakin, että se ei oo vaan semmosta panettelua, jolle ei oo pohjaa, niin se tuntuu siitä lapsesta tosi pahalta. Että hänen on tuskallista kuulla sitä että hänen, vaikka hän tietää että ne pitäis paikkansaakin ne asiat, niin hänen on tuskallista kuulla sitä, että hänen äidistään puhutaan negatiivista. Sillätavalla mä ajattelen, että se on lapselle hurjan repivää, ristiriitainen, raskas tilanne, jos on näin. Mutt parhaimmassa tapauksessa tietysti ne mahtuu hyvin lapsen maailmaan näitä molemmat.

Asiantuntijat näkevät lapsella olevan voimakkaat ja pysyvät tunnesiteet muualla asuvaan biologiseen vanhempaansa, olipa vanhempi millainen tahansa (vrt. Ganong & Coleman 1994a, 128). Tunteet asiantuntijat tulkitsevat tärkeiksi silloinkin, kun lapsi ei edes tapaa vanhempaansa. Lapsen tulee aina tietää biologisista vanhemmistaan, sillä asiantuntijat näkevät hänellä olevan aina tunteita näihin. Poikkeuksen asiantuntijakuvauksissa muodostavat vain ne tilanteet, joissa lapsen ja vanhemman välillä on tapahtunut jotain todella rajua ja haavoittavaa ja tunneside on kokonaan rikkunut. Tällöin lapsi on menettänyt luottamuksensa vanhempaansa täydellisesti.

Lapsen suhdetta biologiseen vanhempaan tulee asiantuntijoiden mukaan ylläpitää. Jos lapsen tunteet muualla asuvaan biologiseen vanhempaan kielletään, tästä seuraa ongelmia. Samoin asiantuntijat pitävät ongelmallisena, jos lapsella ei ole tietoa biologisesta vanhemmastaan. Tunteita asiantuntijat näkevät lapsella aina olevan, jos niiden rinnalla ei ole tietämistä, he näkevät lapsen tunteiden elävän omaa todellisuudesta irrallista elämäänsä ja näin aiheuttavan hänelle ongelmia. Tunnesuhde voi olla myös lapsen liiallista riippuvuutta muualla asuvaan biologiseen vanhempaansa, minkä asiantuntijat määrittelevät ongelmaksi. Tällöin lapsen tunteet tulee alistaa arjen perhejärjestelyille.

Asiantuntijoiden kuvauksissa lasten ja aikuisten suhde uusperheessä piiryy hyvin voimakkaana sukupolvien hierarkiasuhteena ja tämän hierarkiasuhteen palauttaminen määrittyy ratkaisuksi moniin ongelmiin. Aikuisuutensa nojalla uusille aikuisille rakentuu aina jonkinlainen vanhemman status, vaikka he eivät sitä biologisesti olekaan. Sitä kautta heillä nähdään olevan myös valtaa kumppaninsa lapsiin.

3.3 Sisarukset ja kilpailu

Kun asiantuntijat määrittivät lasten vanhempisuhteita, yhteiskunnallinen sukupolvijärjestelmä ja siihen liittyvät kulttuuriset säännöt kuten myös idea ydinperheestä toimivat keskeisinä suhteen määrittelijöinä. Uusperheen sisarussuhteiden sääntelyyn ei asiantuntijoiden puheessa tule esiin samanlaista pakottavaa kulttuurista normistoa, joskin kysymys sisarussuhteista ja niiden toimivuudesta näyttäytyy osana koko uusperheen hyvinvointia. Uusperheen sisarussuhdeongelmat ovat asiantuntijoiden mukaan harvoin niitä ongelmia, joissa yksistään käännetään ammattiauttajien puoleen.

Sisarussuhteiden tasolla uusperheestä seuraa, että lapset joutuvat jakamaan kotinsa, vanhempansa, joskus jopa tavaransa ja huoneensa heille aiemmin vieraiden lasten kanssa. Uusperheen sisarukset eivät biologisten sisarusten tapaan ole alusta asti yhdessä kasvaneita, heillä ei ole yhteistä elämänhistoriaa. Uusperheeseen voi syntyä myös uusia yhteisiä lapsia, joihin aiemmilla lapsilla on yhteisen arjen jakamisen lisäksi myös biologinen side. Biologia toimii siis vahvasti yhdistävänä tai erottelevana sisarussuhteissa. Asiantuntijoiden kuvauksessa uusperheen sisarussuhteen keskeisimmät ongelmat näkyvät kolmannen osapuolen kautta, siinä miten uussisarukset rinnakkain ovat suhteessa uusperheen vanhempiin.

Asiantuntijoiden kuvauksissa arkisen sisarussuhteen keskeisin elementti on sisarusten välinen kilpailu ja kateus. Tämän asiantuntijat liittävät yleisesti kaikkiin sisarussuhteisiin, mutta näkevät sen erityisen korostuneena uusperheen uusien sisarusten kesken. Puhe voimakkaasta kilpailusta ja mustasukkaisuudesta hallitsee asiantuntijoiden sisarussuhdekuvausta, jopa niin, että uusien sisarusten suhteesta piirtyy lähes julma kuva.

AT 13/28-29

A: ...tuleeks täällä puheeks mitenkään nää sisaruussuhteet näiss uusissa kuvioissa?

AT: Kyllä, kyllä.

A: Noissa esimerkeissä, mitä sä oot kertonu mulle, muutamia on jo tullukin.

AT: Joo, ett jossain on kauheeta mustasukkasuutta ja vihamielisyyttä sisarusten välillä ja sillan he yleensä kokee, että toinen niinkun pitää omien lastensa puolta ja he jää siinä syrjään.

A: Nmn, ett semmonen jako toisen ja toisen lapsiin.

AT: Niin kyllä, mun lapset ja sun lapset, ja sitte siinä niinkun toiset kokee, että he jää vähemmälle, ett usein on sillai, ett varsinkin jos on yhteisiä, niin he kokee ett he jää vähemmälle kun ne pienet. He on aina jääny, he ei oo koskaan saanu semmosta, niinkun tietysti vaikk siin ois omiakin yhteisiä lapsia ne kaikki, mut jos siin on esimerkiks suuri ikäero niin ne pienet helposti saa enemmän kun ne isot. Mutt jos siin on eri äiti taikka isä, niin ne on usein sitte kyllä katkeria ja välillä ihan aiheestakin.

A: Mistä kaikista sanomisista siin on kysymys onks se huomio?

AT: Siin on rakkaudesta ja huomiosta eniten. Mutt kyllä sitten myös tavaroista

ja vapauksista ja oikeuksista ja velvollisuuksista. Kuinka helposti sitte se toinen esimerkiksi suuttuu ja moittii heitä kaikista asioista, kuinka paljon se taas ihan niinkun suvaitsee niiltä omiltansa.

Asiantuntijat kuvaavat sisarusuhteeseen kytkeytyvän kilpailun vahvasti sidoksissa uusperheenä elämisen arkeen, siihen miten uusperheen vanhemmat jokapäiväisessä elämässä jakavat lapsille rakkautta ja huomiota, mutta myös erilaisia tavaroita, vapauksia, oikeuksia ja velvollisuuksia. He näkevät kilpailun ja mustasukkaisuuden syntyvän tasapuolisuuden vaatimuksesta, jonka toteutumista lapset uusperheessä erityisellä tavalla tarkkailevat. Tässä tasapuolisuuden vaatimuksessa on läsnä biologisten siteiden kulttuurinen vahvuus, salliiko biologinen vanhempi omalle lapselleen enemmän kaikkea.

Uusperheessä voi olla myös uusia yhteisiä lapsia, joiden kohdalla biologisten siteiden kulttuurisella vahvuudella on erityinen merkitys. Asiantuntijapuheessa uusperheen yhteiset lapset sisaruksina näyttäytyvät kahdella tavalla. Sisarusten välinen kilpailu on tässäkin toinen ulottuvuus. Uusperheen yhteisillä lapsilla asiantuntijat määrittävät olevan ylivoimaisen kilpailuaseman suhteessa muihin uusperheen lapsiin. Juuri biologisen siteensä vuoksi yhteinen lapsi saa kaikkien jakamatonta rakkautta, josta uusperheen muut lapset voivat joko olla kateellisia tai liittyä siihen. Jälkimmäisessä tapauksessa yhteinen lapsi voi toimia myös uusperheen yhdistäjänä ja lapsille merkinä uusperheen pysyvyydestä.

Asiantuntijoiden kuvauksissa sisarusuhde myönteisenä kahden alunperin toisilleen vieraan lapsen välisenä suhteena näyttäytyy mahdollisena, mutta hyvin paljon varauksia sisältävänä.

AT7/20-21

A: ... mites sit sisaruussuhteet tällasissa uusissa kuvioissa kun lapsille tulee sen mahdollisen äidin tai isän uuden kumppanin mukana, tai siinä perheessä vierailee tän kumppanin lapsia, niin miten lapset rakentaa suhteet näihin uusiin lapsiin?

H: Hyvin eri lailla. Ja musta siinäkin se vanhemmuus on aika oleellinen asia auttamassa siinä, miten nää suhteet rakentuu. (–) Välttämättähän niist ei tuu sisaruussuhteita. Jossain tilanteiss tulee, tulee hyvinkin tiiviit sisaruussuhteet ja ne ollu jopa tiiviimmät kun biologisten sisarusten välillä. Mutt jossain tapauksissa niist ei koskaan tuu ja must sitäkään ei voi pakottaa. Musta lapset tarvis siihen aikuisten apua, mutt sitä nyt ei voi kiirehtiä eikä vaatia. Kyll ne must tarttee aikaa siihen ja sitä mahdollisuutta. Mä ajattelen, että kyllähän se herättää aikamoisii tunteita ja uhkaa ja pelkoa, ett siin tulee yhtäkkiä kilpailevia. Ne on kilpailijoita ja ne monell tapaa voi olla myöskin uhkana. Tottakai ne on sitten myöskin niitä, mitkä voi olla ihan myönteiselläkin tavalla, mutt kyll mä ajattelen, ett useimmat ainakin alkuunsa on aika pelottavaa.

Esimerkki osoittaa, miten asiantuntijat kuvaavat uusperheen lasten keskinäistä suhdetta läheisenä sisarusuhteena hyvin voimakkain varauksin. Asiantuntijat

näkevät uusperheen lasten keskinäisen suhteen voivan olla hyvin läheinen, joskus uusperhe tuo lapsille mukanaan hyviä kavereita. Pääsääntöisesti asiantuntijat näkevät sisarussuhteen rakentamisen ongelmallisena, joka vielä korostuu silloin, jos uusperheessä on sekä biologisia että uussisaruksia. Tällöin alusta asti yhdessä eläneiden biologisten sisarusten keskinäinen side korostuu erityisellä tavalla ja voi sulkea toisesta perheestä tulleen lapsen sisarusten vertaisryhmän ulkopuolelle.

Sisarussuhteiden rakentumisessa asiantuntijat näkevät merkittävän roolin lasten vanhemmilla. *Vanhempien velvollisuus on auttaa uusperheen lapsia keskinäisissä suhteissaan osoittamalla tasapuolisuutta, mutta samalla on osattava olla myös erityisesti oman lapsensa vanhempi.* Jos vanhemman tunnesuhde omaan lapseensa on liian vahva, tämä kääntyy lasten keskinäisen sisarussuhteen rasitteeksi. Asiantuntijat näkevät sisarussuhteen harvoin rakentuvan lasten keskinäisenä suhteena vanhemmista riippumatta.

Sisarussuhteeseen, toisin kuin lasten vanhempisuhteeseen uusperheessä, asiantuntijat eivät liitä erityisiä odotuksia tai vaatimuksia. Sisarussuhde ei selvästikään ole yhtä vahvojen kulttuuristen sääntöjen määrittelemä suhde. Keskinäisen sisarussuhteen rakentuminen näyttäytyy pikemminkin kohtuuttomana vaatimuksena uusperheen lapsille – ainakaan siihen ei voi lapsia pakottaa eikä sitä voi vaatia. Lasten hyvän keskinäisen suhteen ja sisarustunteen rakentuminen näyttäytyy asiantuntijapuheessa enemmänkin sattumana, jota uusperheen vanhemmat voivat edesauttaa.

Uusperheen sisarussuhde rakentuu siis asiantuntijapuheessa enemmän arkisena sisaruutena kuin lasten keskinäisenä läheiseksi kokemana sisarustunteena. Arkinen sisaruus, samojen asioiden jakaminen ja yhdessäeläminen jäsentyvät ennen kaikkea sisarusten keskinäisen kilpailun kautta, minkä kilpailusuhteen keskellä uusperheen vanhemmilla on keskeinen paikka niin huomion kuin materian jakajina.

3.4 Uusperheestä perheeksi

Edellä olen keskittynyt siihen, millaisia asioita asiantuntijat määrittelevät lapsiin liittyviksi ongelmiksi uusperheessä ja mistä he näkevät ongelmien ratkaisujen löytyvän. Tässä nousivat keskeisinä esiin uusperheen ulkoisten ja sisäisten rajojen selkeä määrittely samoin kuin sukupolvien hierarkinen suhde. Näihin liittyen uusperhe näyttäytyy perhe-elämän arkisena tapahtumapaikkana ja sen voi käsitteellistää eräänlaiseksi lapsen *arki-perheeksi*. Tämän rinnalla lapselle rakentuu toisen tason perhe, jossa oleellista ovat läheiset ja lämpimät tunnesuhteet lapsen ja hänen perheeseensä lukemien ihmisten välillä. Käsitteellistän tämän toisen tason perheen *tunne-perheeksi*.

Perustaltaan lasten uusperheessä elämisen ongelmat liittyvät arki-perheen ja tunne- perheen yhteensovittamiseen. Arki-perhe ja tunne-perhe näyttäytyvät limittäisinä ja osin päällekkäisinä, kokonaan irrallisia ne eivät voi olla. Asiantuntijatulkinnan mukaan ongelmat syntyvät, kun tunne-perhe ylittää arki-perheen. Ongelmien keskeisenä ratkaisuna on tunteiden sopeuttaminen arkeen. Seuraavassa kuviossa tiivistän arki- perheen ja tunne-perheen perussisällön.

Kuvio 3. Lasten perhe asiantuntijakuvauksissa

Samalla kun puhutaan ongelmista ja niiden ratkaisuista, luodaan kuvaa toimivasta uusperheestä, jonkinlaisesta uusperheen ideaalista tai päämäärästä, johon uusperheen tulisi pyrkiä. Tällöin mennään yksittäisten ongelmien ratkaisua pidemmälle. Kysymys jäsentyy arki-perheen ja tunne-perheen kautta. Uusperhe näyttäytyy kasvamisen prosessina ja uusperheen kasvamisessa täyteen mittaansa on kyse uusperheestä tunne- perheenä, jolloin arki-perhe on osa lapsen tunne-perhettä.

Aika määrittäytyy asiantuntijakuvauksissa merkittävänä uusperheen muovaajana. Asiantuntijat liittävät ongelmat ennen kaikkea uusperheen alkuvaiheisiin. Alun ongelmista he näkevät selvittävän määrittelemällä selvät uusperheen rajat, tekemällä selväksi niin aikuisille kuin lapsille vastuusuhteet uusperheessä ja pitämällä selvänä ja tiedettynä myös biologian realiteetit. Näin lapsen elämälle uusperheessä rakentuvat puitteet. Näissä puitteissa on kyse ennen kaikkea arki-perheestä ja lapsen sopeuttamisesta siihen. Toimiakseen perheenä, uusperheen tulee olla myös jonkinasteinen tunne-perhe. Tullakseen tunne-perheeksi uusperhe tarvitsee aikaa, sillä tunteet eivät synny heti eikä niistä voida rationaalisesti sopia.

Parhaimmillaan uusperheen tavoitteena näyttäytyy perheenjäsenten ymmärrys uusperheestä "meidän perheenä". Tällöin on kyse uusperheen jäsenille yhteisestä perhekulttuurista, jossa on kyse paitsi yhteisistä pelisäännöistä ennen kaikkea uusperheestä tunne-perheenä.

AT6/32-33

A: No siitä oli puhetta että ihanne kokonaisesta perheestä olis usein ihmisten mielissä, onko siltä helppo tavoittaa tämmöstä meidän perhettä, tämmösessä uusperhekuvioissa tai onks se sun mielestä semmonen tärkeä tavote, tai realistinen tavote, vai mikä semmonen yhdessäelämisen malli olis semmonen, mikä olis hyvä ja toimiva ja mitä vois tavoitella?

AT: Kyllä mä ajattelisin, että se vois olla tämmönen meidän perhe, että mikä on meidän perhe, mikä meidän kunkin asema siinä on ja paikka ja kyllä mä uskon, että se on ihan mahdollista, mutta kyllä se vaatii aikaa ja työstämistä, että löytyy. Mutta kyllä mä uskon, että se on ihan, ja se on varmaan aika helpottavaa niille perheille luopua siitä ideaalista, koska se ehkä tuntuu niin utopistiselta heistäkin tai jotenkin mahdottomalta saavuttaa, mutta tietenkin ehkä ajattelee että heidän pitäisi olla. Mä ajattelen, että vielä tänäkin päivänä, vaikkakaan siinä on niin paljon puhuttu tästä uusperheproblematiikasta ja tämmösistä, niin kyllä mä ajattelen, että edelleen siellä on semmonen oletus tai semmonen harha, että heidän pitäisi olla kuin ydinperhe. Kun siitä puhutaan ja sitä lähdetään työstämään ja luomaan, ei heidän tarvikaan, he ei voi olla samanlainen ja se on ihan hyväksyttävää ja se ei oo mitenkään epänormaalia ja se on jotenkin helpottavaa, että he voi luoda oman tavan elää perheenä, heille sopivan tavan.

A: Nmn, että sellanen omanlainen meidän perhe.

AT: Nimenomaan joo, ettei oo edes yhdenlaista uusperhettä, vaan että jokainen muotouttaa sen oman systeemien mukaan.

Paitsi että asiantuntijat uusperhekohtaisesti näkevät tärkeänä yhteisen perhettä koskevan ymmärryksen löytymisen, tämä ei välttämättä tarkoita, että uusperheen jäsenillä olisi kaikilla yhteneväinen tulkinta omasta perheestään. Eräänlaisena uusperheen toimimisen riittävänä ehtona asiantuntijat näkevät perherajojen tunnistamisen ja kunkin erilaisen tunne-perheen olemassaolon ja tunnustamisen.

AT 13/37-38

A: No jos miettii sitä, että mikä olis semmonen riittävä ehto, että tämmönen systeemi toimii ja voi olla olemassa, niin mikä sun mielestä olis semmonen, mikä täytyy olla järjestyksessä, että porukka voi elää yhdessä, on se sitten perhe tai mikskä sitä siltä kutsutaan sitä kokoonpanoo tässä?

AT: Niin, se ainakin että ne suhteet on selvät. Ja ne rajat on selvät, vaikka siinä olis sitten erilainen käsitys perheen eri jäsenillä. Mutta kuitenkin, että on selvät, että tolla on äiti siellä, tai isä siellä ja se katsoo sen kuuluvaks, mutta että siinä on myös siltä sovittu että mitä se äiti, mistä asioista se äiti päättää ja mikä sen osuus on, että sitä saa rakastaa vaikka kuinka ja se saa rakastaa sitä lasta, mutta että siltä joistain käytännön asioista niin se ei saa päättää. Tietysti tää jos on yhteishuolto, niin silloin sillä on oikeus päättää myös käytännön asioista. Mutta että kuitenkin ne on ainakin sitte selvästi sovittu. Ja musta tuntuu, että se ehkä niin tosiaan ne suhteet määritellään ja rajat mietitään, niin että vaikka ne olis sitten minkämoiset ne perheen ratkasu tässä suhteessa.

Ongelmien ratkaisussa asiantuntijat korostavat tärkeänä uusperheen erilaisuuden tunnistamista ydinperheeseen nähden ja kullekin uusperheelle yksilöllisesti sopivan oman elämäntavan rakentamista uusperheen toimimisen ehtona. Tästä yksilöllisyyden korostuksesta huolimatta uusperhe asiantuntijoiden kuvaamana parhaimmillaan lähenee ydinperhettä perheysikkönä. Uusperheen

ongelmien ratkaisuna esitetty ”selvä perhe” selvästi määriteltyine ja tiukkoine rajoineen lähenee ideana hyvin paljon ydinperhettä. Vastaavasti asiantuntijoiden esiinnostamien esimerkkien valossa uusperhe näyttää toimivan parhaiten silloin, kun lapsen suhteet muualla asuvaan biologiseen vanhempaan ovat hyvin etäiset. Tällöin ristiriidat arjen ja tunteiden välillä myös ovat vähäisemmät. Kun uusperhe ja tunne-perhe osuvat yksiin ollaan jo hyvin lähellä ydinperhettä. Samansuuntaisen havainnon ovat tehneet myös Ganong ja Coleman (1994a, 137). He toteavat, että monien perheasiantuntijoiden (ja myös tutkijoiden) implisiittisenä oletuksena on, että hyvin toimivat uusperheet tulevat läheisemmiksi ajan kuluessa, kunnes ne ovat tunteiden läheisyyden ja toimintansa puolesta lähes erottamattomia ydinperheestä.

Uusperheeseen sopeutuminen on asiantuntijoiden mukaan lapselta paljon vaativaa. Lapsilla kuitenkin nähdään olevan paljon resursseja ja kykyä selviytyä uusperheestä, mutta he eivät selviydy siitä yksin. Avainasemassa asiantuntijat näkevätkin olevan lapselle läheisten aikuisten. Aikuisilta vaaditaan lapsen tunne-perheeseen liittyen ymmärrystä, joustavuutta ja lasten tunteiden huomioonottamista, mutta myös kykyä tehdä lapselle selväksi arki-perheen realiteetit.

4 Lasten perhesuhteiden säännelty vapaus

Asiantuntijoiden tulkinta uusperheestä ja siellä elävien lasten suhteista, ongelmista ja ongelmien ratkaisukeinoista rakentuu jännittävällä tavalla modernin ja postmodernin asiantuntijuuden yhtäaikaiselle läsnäololle. Nämä kaksi eri suunnista tulevaa asiantuntijuuden mentaliteettia (ks. Bauman 1996) asettuvat ikään kuin sisäkkäin tai päällekkäin. Ne myös auttavat jäsentämään asiantuntijoiden ristikkäisiltä kuulostavia tulkintoja uusperheessä elävien lasten perhesuhteista.

Kanta uusperheeseen ja sen perhesuhteisiin rakentuu eri yhteyksissä eri suunnista. Postmoderni mentaliteetti, johon sisältyy ajatus suhteiden vapaasta neuvoteltavuudesta ja yksilöllisistä suhteista ja jossa tunne-perhe on perheymmärryksen lähtökohta, on läsnä asiantuntijoiden tulkinnoissa yleisenä periaatteena ja lähtökohtana. Moderni mentaliteetti, jolloin uusperheeseen liitetään erityisiä ongelmia, joissa on omat erityiset ratkaisukeinonsa, johon sisältyvät selkeät rajat ja säännöt, on puolestaan läsnä asiantuntijoiden uusperheen lasten ongelmia koskevassa puheessa.

Kokoan taulukossa 19 asiantuntijoiden puheessa keskeisenä esiin nousseita tulkintoja uusperheestä, lapsista ja uusperheongelmista. Jaottelen nämä tulkinnat kahteen ryhmään sen mukaan, onko niissä keskeistä suhteiden vapaa neuvoteltavuus vai suhteiden erityisyys ja sääntely.

Taulukko 19. Tiivistys asiantuntijoiden uusperhetulkinnoista.
Kysymyksiä uusperheen ongelmista ja niiden ratkaisusta samoin kuin lasten per-

VAPAASTI NEUVOTELLUT SUHTEET	SÄÄNNELLYT SUHTEET
-uusperheen erityisyys katoaa perheiden moninaisuuteen ja yksilöllisiin kaikille perheille yhteisiin ongelmiin	-uusperheet erityistaitoja vaativana asiakasryhmänä -uusperheellä erityisiä ongelmia, joihin muut perheet eivät voi edes törmätä -uusperhe tuo tavallisiin ongelmiin erityisen lisän
-uusperheet asiakkaina voivat vapaasti valita, keitä ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan	-uusperheessä tulee vallita sukupolvien hierarkia, jolloin asioiden määrittelyvalta on uusperheen aikuisilla
-uusperheet voivat vapaasti määritellä heille sopivan yhteisesti jaetun ymmärryksen perheestä,	-uusperheessä tulee olla selvät ja tiedetyt perheen rajat -lasten vapaasti määrittelemä, liian laaja tai suppea perhe on epärealistinen ja todellisuuden vastainen toive
-ydinperhe uusperheen ideaalina on purettava ja uusperheen erilaisuus tunnistettava: uusperhe rakentuu yksilöllisesti määritellyille suhteille	-hyvin toimivassa uusperheessä on selkeät rajat ja läheiset perheen sisäiset tunnesuhteet -- ja näin se muistuttaa hyvin pitkälle ydinperhettä
-lapsilla voi olla monenlaisia toimivia suhteita uusperheen uusiin aikuisiin	-lasten suhteiden uusperheen aikuisiin on rakennuttava ainakin jollain tavoin vanhempisuhteelle
-lapset ovat hyvin joustavia ja sopeutuvat monenlaisiin perhejärjestelyihin	-lapset tarvitsevat selkeästi määritellyt perherajat, yhden perheen ja yhden kodin
-tunne-perhe perheen määrittelyn perusta	-arki-perhe perheen määrittelyn perusta
-asiantuntijat ovat kanssaneuvottelijoita ja konsultteja	-asiantuntijat määrittelevät ongelmat ja niiden ratkaisukeinot

hesuhteiden organisoitumisesta uusperhetilanteessa saa siis asiantuntijapuheessa vastauksen kahdesta suunnasta. Yhtäällä ovat moninaiset vapaasti neuvotellut suhteet, joissa myös lapset näyttäytyvät joustavina ja monenlaisiin järjestelyihin sopeutuvina, jolloin heidän suhteensa esimerkiksi uusiin aikuisiin voivat rakentua hyvin monenkinlaiselta pohjalta. Toisaalla ovat selkeästi määritellyt fyysiset perherajat ja aikuisten ja lasten selkeät hierarkiat perheen sisällä, jotka kaikki lapsen on hyväksyttävä. Ongelmatilanteiden tulkintaa siis näyttää hallitsevan moderni mentaliteetti selkeine sääntöineen. Vasta näiden sääntöjen tunnistamisen jälkeen suhteet voivat olla vapaasti neuvoteltuja. Lapsen vapaus moninaisiin perhesuhteisiin on siis asiantuntijapuheessa vahvasti säänneltyä vapautta.

VI PERHESUHTEIDEN YKSILÖLLISYYS JA NEUVOTELTAVUUS

1 Uusperheestä merkityksellisiin läheissuhteisiin

Olen antanut tutkimuksessani uusperheissä eläville lapsille sijan pätevinä oman elämänsä asiantuntijoina. Valintani haastatella lapsia periaatteessa hyvin samalla tavalla kuin ihmisiä yleensä, sijoittuu sosiologisen lapsuustutkimuksen tiettyyn historialliseen vaiheeseen. Tämä on vaihe, jolloin lasten haastatteluihin pohjautuvaa ja haastatteluja pohtivaa empiiristä tutkimusta on vielä suhteellisen vähän. Lasten tutkiminen ihmisinä, ei lapsina, jotka elävät tiettyä kehitysvaihetta, on yksinkertaisuudessaan iso valinta. Tämän valinnan seurauksena uusperheestä piirtyy tietynlainen kuva, jota muunlaiset valinnat voivat hyvinkin haastaa.

Tutkimukseni osoittaa, että uusperheissä elävien lasten haastattelujen kautta perhesuhteiden ulottuvuudet avautuvat hyvin monisäikeisinä. Perhesuhteiden biologiset, juridiset, sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet ovat keskeisiä lasten määritellessä läheissuhteitaan, mutta ne eivät osu yksiin kuten ydinperhetilanteessa. Näiden eri ulottuvuuksien painoarvo merkityksellisiä suhteita määriteltäessä vaihtelee tilanteittain. Uusperheen lisäksi samat kysymykset koskettavat muitakin läheissuhteiden eroja ja uudelleenorganisointitilanteita, kuten avio/avoeroja, adoptioita, lastensuojelullisia sijoitustilanteita tai samaa sukupuolta olevien perheitä.

Lasten ja heidän rinnallaan tutkimieni asiantuntijoiden tulkinnat uusperheestä lapsen elämisen kontekstina eivät elä elämäänsä muusta maailmasta irrallisina. Ne rakentuvat haastattelutilanteessa ja niiden keskeisenä perustana ovat lasten henkilökohtaiset kokemukset perhesuhteistaan sekä asiantuntijoiden työssään kohtaamat uusperhekysymykset. Nämä henkilökohtaiselle kokemukselle perustuvat tulkinnat yhtäaikaaisesti heijastavat ja rakentavat yhteiskunnallis-kulttuurisia määrittelyksiä lapsen ja perheen suhteesta.

Neale et al. (1998) ovat erottaneet kolme mallia siinä, miten eron jälkeistä perhe-elämää on käsitteellistetty (brittiläisessä) oikeudellisessa ja poliittisessa keskustelussa viimeisen 25 vuoden aikana. Ensimmäisenä mallina he erottavat (1) yksinhuoltajavanhemman ja uudelleen muotoutuneen perheen, jonka juuret ovat avioliitto- ja uudelleenavioitumisinstituutiossa, selvästi rajatussa kotitalousyksikössä ja selvässä sukupuolittuneessa vanhemmuudessa. Tämä malli on heidän

tulkintansa mukaan vähitellen antanut sijaa (2) uudelle biologiselle yhteishuoltajuusperheelle, jonka juuret ovat biologisen vanhemmuuden vahvistuneessa institutionaalisessa asemassa, kotitalouden rajat ylittävässä vanhemmuudessa ja sukupuoliroolien epäselvyydessä. Kolmantena he erottavat (3) sosiologisen perhe-elämän mallin, jossa perhe-elämä nähdään neuvoteltuina käytäntöinä ja suhteina, mikä täydentää kahta edellistä mallia. (Neale et al. 1998, 40-42.) Nämä kolme mallia ovat keskeisesti läsnä myös läpi tämän tutkimuksen painottuen eri yhteyksissä eri tavoin.

Ensimmäisen mallin mukainen ymmärrys uusperheestä uudelleenmuotoutuneena, aiemman perheen korvaavana selkeärajaisena perheyksikkönä elää hyvin vahvasti aiemmassa uusperhetutkimuksessa. Yksi uusperhetutkimuksen klassisia teesejä onkin ollut Cherlinin (1978) tulkinta uusperheestä epätäydellisenä instituutiona, joka on selittänyt uusperheenä elämiseen liittyviä ongelmia sillä, ettei uusperheelle ole olemassa selkeitä vakiintuneita kulttuurisia toimintasääntöjä. Tällainen perheestä kotitalousyksikkönä lähtevä tulkintamalli on myös uusperheen tilastollisen haltuunoton perusta. Vastaavasti tämä sama tulkinta on läsnä haastattelemieni ihmishuoltajien tulkintojen uusperhetulkinnoissa. Niin uusperhetutkimuksessa kuin haastattelujen asiantuntijatulkintoissa uusperheen lapsiin kytkeytyvät ongelmat liitetään hyvin keskeisesti uusperheen perheenä elämisen ongelmiin. Tällöin ovat keskeisiä kysymykset uusperheen rajoista ja sukupolvien hierarkiasta vastuineen ja velvollisuuksineen sekä lasten sopeutumisesta niihin. Ongelmana nousee esiin uuden aikuisen rooli vanhempina suhteessa kumppaninsa lapseen. Näissä konteksteissa rakentuva kuva ideaalisesta hyvin toimivasta uusperheestä lähenee hyvin vahvasti ydinperhettä. Lasten omaa perhettään koskevissa kuvauksissa tämä malli on läsnä erityisesti silloin, kun heillä ei ole olemassa suhteita muualla eläviin biologisiin vanhempiinsa, jolloin he voivat olla myös adoptoituja, tai heidät uusperheen vanhempien taholta on hyvin voimakkaasti 'pakotettu' tähän muottiin.

Toisen mallin mukainen ajatus eron jälkeisestä perheestä uudenlaisena yhteishuoltajuudelle perustuvana biologisena perheenä näkyy kulttuuris- yhteiskunnallisessa tavassa tulkita perhesuhteiden ulottuvuuksia. Biologiset perhesuhteet ymmärretään ajassamme hyvin pitkälle 'oikeina' perhesuhteina. Niitä halutaan kiihkeästi jäljittää, niillä on keskeinen merkitys perhesuhteiden juridisessa säätelyssä (mm. kysymykset lasten huollosta ja tapaamisesta) ja ne kietoutuvat tiiviisti myös lapsen ja perheen suhteen sosiaaliseen ja psykologiseen ulottuvuuteen. Tämä perhesuhteiden ulottuvuudet toisiinsa liittävä tulkinta elää selvästi asiantuntijapuheessa. Asiantuntijat näkevät tärkeänä, että lapsi tietää biologiset siteensä ja on tekemisissä biologisen vanhempansa kanssa. Uusperheessä elävien lasten perhekuvauksissa biologinen alkuperäisperhe on yksi oman perheen tulkitsemisen perusta. Muutoin lapset lukivat tavallisesti muualla asuvat biologiset vanhemmat perheeseensä, mikäli he olivat olemassa tai suhde heihin ei ollut muulla tavalla katkennut. Merkityksellisiä biologiset vanhemmat olivat lapsille aivan selvästi.

Näissä kahdessa ensimmäisessä mallissa on siis erilainen perusidea siitä millaista perhettä ja millaisia suhteita lapset tarvitsevat. Ensimmäinen malli perustuu ajatukselle, että lapset tarvitsevat sosiaalisen perheen. Tämän perheen katsotaan tuovan lasten elämään heidän tarvitsemaansa vakautta ja täyttävän tarpeen tuntea kuuluvansa johonkin selkeään perheeseen. Toinen malli puolestaan perustuu ajatukselle biologisia vanhempia tarvitsevista lapsista. Tällöin tiettyyn sosiaaliseen yksikköön kuulumisen tunteen sijaan tärkeäksi nousee suhteen ylläpitäminen biologiseen vanhempaan. (vrt. Edwards et al. 1998.) Uusperhelanteessa haastattemieni asiantuntijoiden tulkinnoissa olivat yhtä aikaa läsnä edellinen ymmärrys uusperheestä uutena perheenä, joka lapsen on hyväksyttävä (arki-perhe) sekä ajatus biologisten vanhempien tärkeydestä lapsille. Näiden yhteen sovittaminen on selvästikin vaikeaa ja ristiriitaista.

Sosiologisen teorian pohjalta rakentuva kolmas malli perhe-elämästä neuvoteltui-na käytäntöinä ja suhteina oli kriittisen perhetutkimuksen ja uuden sosiologisen lapsuustutkimuksen pohjalta rakentuva tutkimukseni lähtökohta. Laajasti katsoen näistä suhteista ja niiden ulottuvuuksista käydään neuvotteluja yhteiskunnassa hyvin monilla eri tasoilla. Konkreettisimmillaan nämä neuvottelut ovat lasten arkisessa uusperhe-elämässä, jossa he hyvin hienovaraisella tavalla rakentavat suhteita heille merkityksellisiin ihmisiin niin uusperheyksikön sisällä kuin sen ulkopuolella. Tällöin perheen ja suhteiden merkityksellisyys määrittelyn taustalla ovat lapsen kokemukset perhe-elämän laadusta ja sen tunne-ulottuvuuksista, erityisesti huolenpitoon, vastuullisuuteen, kunnioitukseen ja luottamukseen liittyen. Keskeistä on, miten nämä henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvät eri ulottuvuudet toteutuvat arkipäivän tasolla ja miten näistä suhteista neuvotellaan ja uudelleenneuvotellaan jatkuvasti. Lasten minun kanssani haastattelupuheessaan tuottamassa kuvauksessa perhe merkityksellistyi heille hyvin pitkälle näiden henkilökohtaisten tärkeiksi koettujen suhteiden kautta. Tämä henkilökohtainen merkityksellisyys tuli korostuneesti esiin juuri ei-biologisten suhteiden kohdalla, olipa niissä kyse, vanhemmuus-, sukulaisuus- tai ystävyys-suhteista (vrt. Neale et al. 1998). Asiantuntijapuheessa tämä neuvoteltujen perhesuhteiden merkityksellisyys eli yleisenä periaatteena, mikä sallitaan toimivissa suhteissa (tunne-perhe). Jos sen sijaan suhteet näyttäytyivät ongelmallisina, vapaasti neuvoteltujen suhteiden sijaan ratkaisuna oli selkeärajainen perhe selkeine sukupolvihierarkioineen ja sääntöineen.

Uusperheessä elävien lasten perhettä ja perhesuhteita koskeva tarkasteluni herättää kysymään, onko lasten kohdalla lainkaan oikeutettua puhua uusperheestä lasten 'uutena perheenä' saati uusperheen uusista aikuisista 'uusina äiteinä' tai 'uusina isinä'. Uusperhe voi aikuisille edustaa uutta perhettä, mutta lasten merkitykselliset suhteet eivät itsestään selvästi rajaudu siihen ja toisaalta kaikki sen sisäiset suhteet eivät välttämättä ole lapselle henkilökohtaisesti tärkeitä. Niin lasten uusperheen sisäiset suhteet kuin suhteet uusperheen ulkopuolella asuviin biologisiin vanhempiin, sisaruksiin ja sukulaisiin kuten myös vanhemman uuden

kumppanin sukulaisiin tulevat helposti käsitteellistetyksi perhesuhteina, niin olen hyvin pitkälle itsekin tehnyt tässä tutkimuksessa. Lapsille merkitykselliset suhteet eivät tutkimukseni valossa kuitenkaan aina jäsenny perheen tai vaikkapa vanhemmuuden kautta. Perhesuhdetta merkityksellisempiä lapsille ovat selvästi heidän henkilökohtaisesti tärkeäksi kokemansa suhteet. Riippumatta siitä, onko näissä suhteissa kyse perhesuhteista, ne perustuvat keskinäisesti jaettuihin tärkeiksi koettuihin asioihin, vastavuoroiseen kiinnostukseen ja kunnioitukseen. Nämä ulottuvuudet eivät ole ominaisia kaikille perhesuhteille, vaikka niitä perhesuhteilta tyypillisesti odotetaan. Lasten tulkinnat omasta perheestään ja heille merkityksellisistä suhteista eivät tutkimukseni nojalla aina osu yhteen. Perheeseen kuuluminen tai siitä pois jättäminen ei itsestään selvästi kerro suhteen merkityksellisyydestä. Se miten lapset arjessaan elävät suhteitaan todeksi ja merkityksellistävät niitä, kertoo valmiita suhdemääritelmiä paremmin suhteiden tärkeydestä.

2 Lasten toimijuus ja vapaasti neuvotellut puhtaat suhteet

Yksi uuden sosiologisen lapsuustutkimuksen peruslähtökohdista on lasten agenttisuus, ymmärrys lapsista aktiivisina sosiaalisina toimijoina. Sosiologisesta perhetutkimuksesta tuleva tulkinta perheestä ajan, paikan ja yksilöllisen elämäntilanteen mukana muuntuvana neuvoteltujen suhteiden kokonaisuutena, perhepolkuna, sopii hyvin yhteen lasten toimijuuden kanssa. Uusperhe lasten elämäntilanteena herättää kuitenkin kysymyksen siitä, mikä on lasten vapaus tehdä aktiivisia valintoja. Tässä tullaan yhteen yhteiskunnallisen sukupolvijärjestelmän ja lapsuuden ja aikuisuuden hierarkkisten suhteiden kanssa. Uusperhe on aina aikuisten valinta, lapsilla ei ole lopullista päätösvaltaa aikuisten parisuhteiden purkautumisen ja muotoutumisen suhteen. Lapselle asettuu pikemminkin velvollisuus hyväksyä vanhempiensa valinnat ja sopeutua uusiin elämäntilanteisiin osana omaa perhepolkuaan.

Giddensin (1992) mukaan ihmisten väliset intiimisuhteet olisivat muuttumassa entistä enemmän ”puhtaiksi suhteiksi” (pure relations). Puhtaat suhteet ovat olemassa ennen kaikkea niiden itsensä vuoksi ja niissä pysytään niin kauan kuin ne tyydyttävät riittävästi suhteen molempia osapuolia. Periaatteessa tällaiset suhteet voidaan purkaa milloin hyvänsä kumman tahansa osapuolen niin tahtoen. Giddens näkee myös avioliiton parisuhteena muistuttavan yhä enemmän tällaista puhdasta suhdetta. (emt. 58, 136–140.) Uusperhettä voi aikuisten perspektiivistä pitää Giddensin kuvaaman puhtaan suhteen ilmentymänä. Erotessaan ihmiset ovat osoittaneet tyytymättömyytensä yhteen parisuhteeseen, jonka jälkeen ovat muodostaneet uuden parisuhteen.

Giddensin tulkinta puhtaista suhteista ei pidä sisällään lapsia, hänelle puhtaat suhteet ovat pelkästään aikuisten suhteita (ks. Morgan 1999, 26). Lapsilla on kuitenkin merkitystä aikuisten parisuhteiden purkamista ja solmimista koskevissa päätöksissä. Näin aikuisetkaan eivät ole parisuhteiden purkamisessa ja uusien muodostamisessa aivan vapaita. Toisekseen lasten suhteet vanhempiinsa eivät täytä ideaa puhtaista suhteista. Lapset eivät voi valita vanhempiaan eivätkä myöskään vapaasti erota näistä. Lapset ovat eri tavoin riippuvaisia vanhemmistaan kuin puoliset toisistaan. (vrt. Smart & Neale 1999, 12–13.) Näen kuitenkin idealla puhtaista suhteista olevan merkitystä lasten ja heidän vanhempiensa uusien kumppaneiden, samoin kuin uussisarusten ja uussukulaisten välillä. Lasten suhteet vanhempiensa uuteen kumppaniin ja tämän sukulaisiin eivät toki ole lasten vapaasti valitsemia suhteita ja näiden suhteiden helposti odotetaan olevan perhesuhteiden kaltaisia. Haastattelemini uusperheessä elävien lasten kuvauksissa kuitenkin tulee esiin, että lapset arkisessa toiminnassaan hyvin

hienovaraisella tavalla rakentavat läheisyyttä tai etäisyyttä näihin uusiin ihmisiin. Suhteet vanhemman uuteen kumppaniin voivat rakentua merkityksellisiksi läheisiksi toisiaan tyydyttäviksi suhteiksi ilman, että niitä voisi luonnehtia esimerkiksi vanhemmuussuhteina. Toisaalta nämä suhteet voivat olla myös etäisiä, joissa lapsen ja vanhemman uuden kumppanin välillä ei ole toisiaan yhteen liittäviä aineksia. Lapsen suhdetta aikuisiin sävyttää aina yhteiskunnallinen sukupolvi-järjestelmä. Uusperheen suhteista Giddensin tarkoittamassa mielessä puhtaimpia suhteita lapsille ovat suhteet uussisaruksiin ja sukulaisiin. Näitä suhteita eivät rasita institutionaaliset toimintamallit yhtä voimakkaasti kuin lasten ja vanhempien uusien kumppanien välisiä suhteita. Siten näiden suhteiden kohdalla lasten valinnan mahdollisuudet ovat kenties suurimmat.

Suhteiden valinnan vapauden rinnalla Beck (1992) ja Beck & Beck-Gernsheim (1996) kuvaavat lapsen ja tämän vanhemman välistä suhdetta viimeiseksi, pysyvimmäksi ja peruuttamattomimmaksi suhteeksi. Puolisot menevät ja tulevat, mutta lapsi pysyy. Aikuisen perspektiivistä lapsesta tulee viimeinen vaihtoehto yksinäisyydelle, jota voidaan rakentaa katoavia rakkauden mahdollisuuksia vastaan. (Beck 1992, 118.) Oman tutkimukseni lasten haastatteluaineisto kertoo tästä lasten ja biologisten vanhempien, etenkin äitien välisestä vahvasta siteestä. Lasten perspektiivistä äidin uusi parisuhde saattoikin näyttäytyä äidin ja lapsen tiiviin suhteen rikkojana. Myös asiantuntijat korostavat lapsen ja muualla asuvan vanhemman suhteen ylläpidon merkityksellisyyttä eron jälkeen.

Muille ihmisten välisille suhteille on Beckin (1992, 97) mukaan ominaista refleksiivisyys. Sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset verkostot ovat yksilöllisesti valittuja, yksilöiden tulee perustaa, ylläpitää ja jatkuvasti uudistaa niitä. Suhteet perustuvat yksilöiden välisille intresseille, ambitiioille ja sopimuksille. Tällaisessa suhteiden vapaassa valinnassa ja ylläpidossa piilee Beckin (emt., 98-99) mukaan myös uudenlaisen yhteiskunnallisen epätasa-arvon siemen. Kyky valita ja ylläpitää sosiaalisia suhteitaan samoin kuin kyky käsitellä epävarmuutta ja refleksiivisyyttä eivät ole kaikille ihmisille luontaisia ominaisuuksia ja siksi jakavat ihmisiä.

Kuten Giddensillä puhe puhtaista suhteista, myös Beckin keskustelu suhteiden refleksiivisyydestä liittyy ennen kaikkea aikuisiin. Uusperhetilanteessa näen kuitenkin myös lapsilta vaadittavan erityisellä tavalla kykyä refleksiivisyyteen, kykyä luoda, neuvotella ja ylläpitää suhteitaan niin biologisen perheen kuin uusperheenkin suuntaan. Lasten kyky tällaiseen refleksiivisyyteen suhteissaan on hyvin konkreettisella tavalla riippuvainen lapsen iästä, mutta myös hyvin paljon persoonasta. Lasten ei voi nähdä olevan vapaita suhteidensa ylläpitämisessä vaikka he sinänsä olisivatkin päteviä kulttuurisia toimijoita. Varsinkin pienempien lasten suhteet esimerkiksi muualla asuviin biologisiin vanhempiinsa organisoituvat hyvin pitkälle vanhempivälitteisesti. Voi myös kysyä, miten lasten refleksiivisyys onnistuu tilanteissa, joissa perhesuhteet saattavat muuttua

nopeastikin vanhempien eron ja uuden parisuhteen myötä. Tämän tutkimukseni aineistossa tuli hyvin esiin, miten toisille lapsille moninaisissa perhekuvioissa liikkuminen ja aktiivinen itsenäinen suhteiden organisointi oli itsestään selvää ja luontaista. Toisille lapsille, varsinkin jos muuttunut perhetilanne oli tuoreempi, tilanne saattoi olla hämmentävä. Asiantuntijat puolestaan kohtaavat nimenomaan niitä perheitä ja lapsia, joissa niin aikuisten kuin lastenkaan kyky suhteiden luomiseen, ylläpitämiseen ja uudistamiseen ei ole riittänyt. Asiantuntijoiden ratkaisuna tähän kyvyttömyyteen ovat selkeät perheen rajat ja selkeät suhteiden pelisäännöt. Asiantuntijoiden määrittelyvalta yltää myös yksittäisiä perhetilanteita laajemmalle. Asiantuntijoiden määritykset uusperhesuhteiden ongelmista ja niiden ratkaisukeinoista muovaavat myös yleisiä käsityksiä uusperheestä (ks. Ritala-Koskinen 1993). Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että Beck saattaa olla oikeassa, refleksiivisyys ei sovi kaikille eikä kaikissa tilanteissa. Etenkin lapset saattavat joutua lujille tämän refleksiivisyyden vaatimuksen kanssa.

Tämän miltei loputtomalta tuntuvan yksilöllisyyden rinnalla uusperheestä on puhuttu myös uudenlaisena postmodernina yhteisöllisyytenä. Amerikkalaiseen kontekstiin sijoittuvassa kirjassaan 'Brave New Families' Judith Stacey (1990) esittää viehättävän kuvan suvun ja uussuvun sekoittumisesta samalla kun perheen perinteiset verisukulaisuuteen ja avioliittoon perustuvat rajat hämärtyvät. Stacey korostaa näiden 'uusien urheiden perheiden' kasvattavan laajempaa sosiaalista inklusiota, sosiaalista legitimizeettiä ja institutionaalista tukea erilaisille ihmisten läheisyyden muodoille. (emt., 270; ks. myös Bornat et al. 1999, 115.) Tämä näkemys tulee lähelle edellä tarkastelemiani Giddensin ja Beckin tulkintoja läheisten suhteiden luonteesta.

Jos katson Stacey'n luoman vision kautta lapsia ja uusperhettä, uusperheen voisi ajatella edustavan uudenlaista ydinperhettä laajempaa sosiaalista yhteisöllisyyttä, jossa lapsen merkitykselliset sosiaaliset suhteet eivät rajaudu ydinperheeseen. Tämä yhteisöllisyys rakentuu kuitenkin hyvin erilaiselle perustalle, kuin se parin vuosisadan takainen yhteisöllisyys, jota hallitsi kotitalouteen kytkeytyvä isän tai pikemminkin isännänvalta (Gillis 1997, 10–19; Alanen 1996, 23.). Niin tuolle perinteiselle kuin tälle uudelle yhteisöllisyydelle on ominaista yhteenliittyminen, joka ei perustu välttämättä verisukulaisuudelle ja avioliitolle. Ne kuitenkin eroavat merkityksellisellä tavalla toisistaan. Kun tuo aiempi yhteisöllisyys kiinnittyi taloon, talouteen, omistamiseen ja patriarkaattiin, tälle uudelle myöhäismodernille tai postmodernille yhteisöllisyydelle on keskeistä tunne ja feminisoituva äiteihin kiinnittyvä suhteiden verkosto. Uusperheen voi siis nähdä lapsille mahdollisuutena ydinperhettä laajempaan sosiaaliseen verkostoon ja huolenpitoon. Koska keskeisiä ovat kuitenkin yksilöllisesti rakentuvat merkitykselliset suhteet, uusperhe ei sinänsä ole tae laajoista tukea antavista suhteista. Nämä mahdollisuudet ja varaukset tulevat hyvin näkyviin aineistoni lasten kuvauksissa omista perhesuhteistaan. Uusperhe voi antaa lapselle paljon, mutta se myös vaatii lap-

selta paljon. Toisaalta lapset osoittautuivat tutkimuksessani hyvin joustaviksi ja kykeneviksi toimijoiksi sosiaalisissa suhteissaan – sillä edellytyksellä, että aikuiset olivat sallivia lapsen omille tulkinnoille.

3 Lasten paluu perheeseen

Yksi tutkimukseni keskeinen lähtökohta oli uusi sosiologinen lapsuustutkimus, jonka piirissä on voimakkaasti korostettu lasten elävän elämäänsä monissa muissakin yhteiskunnallisissa konteksteissa kuin perheessä. Lapsuustutkimuksen käsitteellinen irtiotto perheestä on ollut seuraus lapsen ja lapsuuden itsestään selvästä paikantamisesta perheeseen niin käytännöllisesti kuin teoreettisesti. Tämä ei silti tarkoita sitä, että perheen merkityksellisyys lasten elämässä olisi kiistetty, perhe vain ei ole ollut lapsuustutkimuksen keskeisiä kiinnostuksen kohteita. Tämän irtioton jälkeen lapsuustutkimuksessa on viime aikoina otettu askeleita lapsen ja perheen uudelleen teoreettiseen ja tutkimukselliseen yhteen liittämiseen. Tämä 'lasten palauttaminen perheeseen' on ollut tämän tutkimukseni keskeinen teoreettinen juoni. Uusperhe on ollut ikään kuin prisma, jonka läpi olen katsonut lasten perheyden käytäntöjä, miten lapset elävät, luovat ja ylläpitävät heille merkityksellisiä suhteita, joita olen lukenut perhesuhteina.

Tutkimukseni sijoittaminen sosiologisen lapsuustutkimuksen kentälle (vrt. kpl II 3.2.) ei ole yksiselitteistä. Lasten haastatteluihin perustuvassa jaksossa on keskeisenä lasten toimijuus, uusperheessä elävät lapset aktiivisina omien perhe- ja läheissuhteidensa määrittelijöinä ja tulkitsijoina, joiden ääntä tutkijana omien tulkintojeni kautta pyrin tuomaan kuuluville. Koska näkökulma uusperheeseen aiemmin on ollut ennen kaikkea aikuisten uudesta parisuhteesta käsin ja lasten asema on näyttäytynyt tälle suhteelle alisteisena, tämän tutkimuksen voi osittain sijoittaa lapsia yhteiskunnallisena (moraalisena) vähemmistöryhmänä koskevan tutkimuksen kentälle.

Toisaalta lähestyn tutkimuksessani lapsuutta sosiaalisesti konstruoituna. Tämä näkökulma on läpi tutkimukseni kulkeva viritys. Olipa kyse uusperheestä ja lapsista niin tutkimuksellisissa kuin yhteiskunnallis-kulttuurisissa käytännöissä tai uusperheessä elävien lasten ja ihmissuhdeasiantuntijoiden kuvauksista, luen niitä eri konteksteihin paikantuvina ja eri näkökulmista rakentuneina tulkintoina. Samalla tutkimustani leimaa tietty lapsuustutkimukselle ominainen poliittisuus, halu tehdä uusperheessä elävien lasten maailmaa näkyväksi juuri lasten itsensä vuoksi ja ehkä myös heille itselleen. Näin ajattelen voitavan löytää myös välineitä ymmärtää ja auttaa lapsia, jotka asuvat paitsi uusperheessä, myös laajemmin moninaisten perhesuhteiden keskellä, tilanteessa jossa lasten perhesuhteet eivät perustu yksiselitteisesti biologiaan ja yhdessä asumiseen.

Perhe on eittämättä keskeinen osa lasten elämänkenttää. Perhe lasten läheisinä vastavuoroisina ja merkityksellisinä suhteina, joihin liittyy myös huolenpitoa ja vastuullisuutta, on uusperheessä eläville lapsille olemassa eri tavoin rakentuneena ihmisten ja suhteiden verkkona. Tämä verkko elää ja muuntuu läpi

elämän, aktivoituu eri tilanteissa eri tavoin, mutta on jatkuvasti merkityksellinen lapsille. Lapsen ja perheen liittäminen tutkimuksellisesti uudelleen yhteen ei siis merkitse lasten palauttamista johonkin perinteiseen konkreettiseen perheeseen, vaan pikemminkin toisin päin, perheen palauttamista lapsille uudessa muodossa.

Lapsen käsitteellisen perheeseen palauttamisen voi liittää myös laajemmin perheen uudenlaisen yhteiskunnallisen kiinnostavuuden kasvuun viime vuosikymmenellä. Perheessä ja perhesuhteissa tapahtuneilla muutoksilla, yhtenä esimerkkinä uusperheiden yleistyminen, on sosiaalisia seurauksia, jotka vaativat analyysia ja ymmärtämystä. Tätä voi pitää ihmisten arkielämästä nousevana motivaationa kiinnostua uudelleen perheestä. Toisaalta perhe on monien poliittisten keskustelujen ja yhteiskunnallisen huolen aihe. Aiemmassa valtavirran sosiologiassa perhe on nähty instituutiona, joka heijastaa passiivisella tavalla muita sosiaalisia muutoksia. Perheeseen liittyvässä huolikeskustelussa perheen ja siinä tapahtuvien muutosten itsensä on nähty nostattavan muita sosiaalisia muutoksia. Tämä lisää kiinnostusta tutkia perhettä erilaisista näkökulmista. Kolmas tausta perhettä koskevan uuden kiinnostuksen nousulle löytyy sosiologian valtavirrasta, jossa perheen ja läheissuhteiden on nähty vaativan analyysiä, jotta muualla myöhäismodernissa yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia voitaisiin ymmärtää. Tämä on osittain yllättävää, sillä sosiologisen tutkimuksen valtavirran hierarkiassa perhetutkimuksella on ollut suhteellisen alhainen status. Tämä uusi kiinnostus kuitenkin osoittaa perheen merkityksellisyyttä. Näin muunmuassa Giddensin ja Beckin kontribuutio sosiologiseen perhetutkimukseen osaltaan tuo perhettä sosiologisen huomion keskipisteeseen samalla kun he tarjoavat analyysiä perheestä ja intiimisyydestä, jolla on yhteys muihin myöhäismodernin yhteiskunnallisiin muutoksiin. (ks. Smart & Neale 1999, 4–6.) Tätä kautta lapsen tutkimuksellisella palauttamisella perheeseen on syvät ja laajalle ulottuvat juuret.

KIRJALLISUUS

- Ahrons, Constance R. & Wallish, Lynn (1987) Parenting in the Binuclear Family: Relationships Between Biological and Stepparents. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman (eds): Remarriage & Stepparenting. Current Research & Theory. New York: Guilford Press.
- Alanen, Leena (1992) Modern childhood? Exploring the 'child question' in sociology. University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication series A. Research reports 50. Jyväskylä.
- Alanen, Leena (1996) Vanhemmuus, sukupuoli ja vanhemmuuksien poliittinen sosiologia. Teoksessa Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen — naisen oikeus -projektin seminaarijulkaisu. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45. Helsinki: Yliopistopaino.
- Alanen, Leena (1998) Children and the Family Order: Constraints and Competencies. Teoksessa Ian Hutchby & Jo Moran-Ellis (eds): Children and Social Competence. Arenas of Action. London: Falmer Press. 29–45.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta (1990) Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki.
- Ala-Nissilä, Aulikki (1986) Ryhmätyö ry:n teemaillan aiheena uusperheen mahdollisuudet ja vaikeudet. Ryhmätyö 1986, (3), 33–34.
- Amato, Paul R. & Ochiltree, Gay (1987) Interviewing Children about Their Families: A Note on Data Quality. Journal of Marriage and the Family 1987, 49(August), 669–675.
- Ambert, Anne-Marie (1986) Being a Stepparent: Live-in and visiting Stepchildren. Journal of Marriage and the Family 1986, 48(4), 795–804.
- Andanæs, Agnes (1991) Fra undersøkelseobjekt til medforsker? Om livsformsintervju med 4-5-åringar. Nordisk Psykologi 1991, 43, 274–292.
- Anderson, Michael (1980) Approaches to the History of the Western Family 1500–1914. London: Macmillan.
- Ariès, Philippe (1962) Centuries of Childhood. London: Cape.
- Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 912/1992.
- Aukia, Pekka & Manninen, Kirsti (1999) Uusi suurperhe — katiska vai turvaverkko. Helsinki: Kirjapaja.
- Bardy, Marjatta (1996) Lapsuus ja aikuisuus — kohtauspaiikkana Èmile. Stakes, tutkimuksia 70. Jyväskylä: Stakes.
- Barrett, Michèle (1985) Nykyajan alistettu nainen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Barrett, Michèle & McIntosh, Mary (1991) The Anti-Social Family. Second edition. London: Verso.
- Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1992) Risk Society. Towards a New Modernity. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995) The Normal Chaos of Love. Cambridge: Polity Press.
- Beer, W.R. (1992) American Stepfamilies. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Bernard, Jessie (1956) Remarriage. A Study of Marriage. New York: The Dryden Press.
- Bernardes, Jon (1985a) 'Family Ideology': Identification and Exploration. The Sociological Review 1985, 33(2):275–297.
- Bernardes, Jon (1985b) Do We Really Know what 'The Family' Is? Teoksessa Paul Close & Rosemary Collins (eds): Family and Economy in Modern Society. London.
- Bernardes, Jon (1997) Family Studies. An Introduction. London: Routledge.
- Bernstein, Anne C. (1997) Stepfamilies from Siblings' Perspectives. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): Stepfamilies: History, Research, and Policy. New York: The Haworth Press. 153–176.
- Bornat, Joanna & Dimmock, Brian & Jones, David & Peace, Sheila (1999) Generational Ties in the 'New' Family: Changing Contexts for Traditional Obligations. Teoksessa Elisabeth B. Silva & Carol Smart (ed.) The New Family? London: Sage. 115–128.

- Brannen Julia & O'Brien, Margaret (1996) Introduction. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien: *Children in Families: Research and Policy*. London: Falmer Press. 1– 11.
- Bray, J.H. & Berger, S.H. (1993) Developmental Issues in Stepfamilies Research Project: Family Relationships and Parent-Child Interactions. *Journal of Divorce & Remarriage* 1993, 19(3/4), 197–220.
- Bredenberg, Thor-Björn (1993) Kasvatus- ja perheneuvonta Tampereella 1943–92. Tampereen kaupungin tutkimuksia ja selvityksiä 95. Tampereen kaupungin perheneuvola.
- Bryan, Linda R. & Coleman, Marilyn & Ganong, Lawrence H. & Bryan, S. Hugh (1986) Person perception: Family structure as a cue for stereotyping. *Journal of Marriage and the Family* 1986, 48, 169–174.
- Burman, Erica (1984) *Deconstructing Developmental Psychology*. London: Routledge.
- Butler, Ian & Williamson, Howard (1994) *Children speak: children, trauma and social work*. Harlow: Longman.
- Chamberlein, Mary (1999) Brothers and Sisters, Uncles and Aunts: A Lateral Perspective on Caribbean Families. Teoksessa Elisabeth B. Silva & Carol Smart (ed.) *The New Family?* London: Sage. 129–142.
- Cheal, David (1991) *Family and the State of Theory*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Cherlin, Andrew (1978) Remarriage as an Incomplete Institution. *American Journal of Sociology* 1978, 84(3), 634–650.
- Cherlin, Andrew & Furstenberg, Frank (1986) *American Grantparenthood*. New York: Basic Books.
- Cherlin, Andrew & Furstenberg, Frank (1994) Stepfamilies in the United States: A Reconsideration. *American Review of Sociology* 1994, 20, 359–381.
- Christensen, P.H. (1999) Childhood and the Cultural Constitution of Vulnerable Bodies. Teoksessa Alan Prout (ed.): *The Body, Childhood & Society*. London: Macmillan.
- Claxton-Oldfield, Stephen (1992) Perceptions of Stepfathers. *Disciplinary and Affectionate Behavior. Journal of Family Issues* 1992, 13(3), 378–389.
- Clingempeel, W. Glenn & Brand, Eulalee & Ievoli, Richard (1984) Stepparent- Stepchild Relationships in Stepmother and Stepfather Families: A Multimethod Study. *Family Relations* 1984, 33(3), 465–473.
- Clingempeel, W. Glenn & Brand, Eulalee & Segal, Sion (1987) A Multilevel- Multivariable-Developmental Perspective for Future Research on Stepfamilies. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman: *Remarriage and Stepparenting. Current Research and Theory*. New York: Guilford Press. 65–93.
- Coleman, Marilyn & Ganong, Lawrence H. (1987) The Cultural Stereotyping of Stepfamilies. Teoksessa Pasley, Kay & Ihinger-Tallman, Marilyn (eds.): *Remarriage & Stepparenting. Current Research & Theory*. New York: Guilford Press.
- Coleman, Marilyn & Ganong, Lawrence H. (1990) Remarriage and Stepfamily Research in the 1980's — Increased Interest in an Old Family Form. *Journal of Marriage and the Family* 1990, 52(4), 925–940.
- Coleman, Marilyn & Ganong, Lawrence H. (1997) Stepfamilies from the Stepfamily's Perspective. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 107–121.
- Corsaro, William A. (1997) *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Depner, Charlene E. (1993) Parental Role Reversal: Mothers as Nonresidential Parents. Teoksessa Charlene E. Depner & James H. Bray (eds.): *Nonresidential Parenting. New Vistas in Family Living*. Newbury Park, California: Sage. 37–57.
- Duberman, Lucile (1975) *The reconstituted family: a study of remarried couples and their children*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Dunn, Judy (1993) Young Children's Close Relationships. *Beyond Attachment. Individual Differences and Development Series, volume 4*. Newbury Park, California: Sage.

- Edwards, Rosalind & Gillies, Val & Ribbens McCarthy, Jane (tulossa) *Biological Parents and Social Families: Legal Discourses and Everyday Understandings of the Position of Step-parents*. (Julkaisematon artikkelikirjoitus.) *Family Law* (tulossa).
- Elliot, Faith Robertson (1986) *The Family: Change or continuity?* Basingstoke: Macmillan.
- Eläköön... (2000) *Eläköön lapset — lapsipolitiikan suunta*. Suomen Kuntaliiton lapsipolitiittinen ohjelma. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Engel, Susan (1995) *The Stories Children Tell: Making Sense of the Narratives of Childhood*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Finch, Janet (1989) *Family Obligations and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fine, Gary Alan & Sandstrom, Kent L. (1988) *Knowing Children. Participant Observation with Minors. Qualitative Research methods, Volume 15*. Newbury Park, California: Sage.
- Flandrin, Jean-Louis (1979) *Families in Former Times. Kinship, household and sexuality*. London: Cambridge University Press.
- Forsberg, Hannele (1998) *Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Saarijärvi: Lastensuojelun keskusliitto.
- Forsberg, Hannele (1994) *Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. Stakes, tutkimuksia 42*. Helsinki: Stakes.
- Forsberg, Hannele & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino (1991) *Kun perhe hajoaa ja on kuitenkin kaikkialla. Sosiaalipoliittikka 1991, vol. 16*. Vammala: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Funder, Kathleen (1991) *Children's construction of their post-divorce families: A family sculpture approach*. Teoksessa Kathleen Funder (ed.) *Images of Australian Families. Approaches and Perceptions*. Australian Institute of Family Studies. Melbourne: Longman Cheshire. 73–87.
- Furstenberg, Frank F. Jr. (1987) *The New Extended Family: The Experience of Parents and Children after Remarriage*. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman: *Remarriage and Stepparenting. Current Research and Theory*. New York: Guilford Press. 42–64.
- Furstenberg, Frank F. & Spanier, Graham B. (1984) *Recycling the Family. Remarriage after Divorce*. Beverly Hills: Sage.
- Furstenberg, Frank F. & Cherlin, Andrew J. (1991) *Divided Families. What happens to Children when parents part*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gamache, Susan J. (1997) *Confronting Nuclear Family Bias in Stepfamily Research*. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 41–70.
- Ganong, Lawrence H. & Coleman, Marilyn (1983) *Stepparent: A Pejorative term? Psychological Reports, 1983, 52, 919–922*.
- Ganong, Lawrence H. & Coleman, Marilyn (1987) *Effects of Parental Remarriage on Children: An Updated Comparison of Theories, Methods, and Findings from Clinical and Empirical Research*. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman: *Remarriage and Stepparenting. Current Research and Theory*. New York: Guilford Press. 94–140.
- Ganong, Lawrence H. & Coleman, Marilyn (1994a) *Remarried Family Relationships*. Thousand Oaks: Sage.
- Ganong, Lawrence H. & Coleman, Marilyn (1994b) *Adolescent Stepchild-Stepparent Relationship: Changes over Time*. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman (eds) *Stepparenting. Issues in Theory, Research and Practice*. London: Greenwood Press.
- Ganong, Lawrence H. & Coleman, Marilyn (1997) *How Society Views Stepfamilies*. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 85–106.
- Gaunt, David & Löfgren, Orvar (1981) *Remarriage in the Nordic Countries: the Cultural and Socio-economic Background*. Teoksessa Dupâquier, J. & Helin, E. & Laslett, P. & Livi-Bacci, M. & Sogner, S. (eds.) *Marriage and Remarriage in Populations of the Past*. London: Academic Press.

- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Giles-Sims, Jean (1997) Current Knowledge About Child Abuse in Stepfamilies. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 215–230.
- Gillis, John R. (1997) *A World of Their Own Making. A History of Myth and Ritual in Family Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Gittins, Diana (1993) *The Family in Question. Changing households & familiar ideologies*. Second Edition. Hong Kong: Macmillan.
- Glanz, Dayna & Ganong, Lawrence & Coleman, Marilyn (1989) Client Gender, Diagnosis, and Family Structure. *Western Journal of Nursing Research* 1989, 11(6), 726–735.
- Gottberg, Eva (1997a) Lapsen huolto, huoltoridat ja pakkotäytäntöönpano. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A: 93. Turun yliopisto, Turku.
- Gottberg, Eva (1997b) Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A: 91. Turun yliopisto, Turku.
- Gross, Penny (1986) Defining post-divorce remarriage families: A typology based on the subjective perceptions of children. *Journal of Divorce* 1986, 10, 205–217.
- Grönfors, Martti (1985) Homoseksuaaliset ihmiset vähemmistönä. Teoksessa Kai Sievers & Olli Ståhlström (toim.): *Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Espoo: Weilin+Göös.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1987) The Private Image: Experiential Location and Method in Family Studies. *Journal of Marriage and Family* 1987, 49(Nov.), 773–786.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1990) *What is Family?* California: Mountain View.
- Haavisto, Kaisa & Kirkkala, Minna & Lehtinen, Pirjo (1997) Lapsena ja vanhempana uusperheessä. *Perheterapia* 1997, (1), 36–43.
- Haines, Erica (1992) Gamete donation and the social management of genetic origins. Teoksessa Meg Stacey (ed.) *Changing Human Reproduction. Social Science Perspectives*. London: Sage. 119–147.
- Halperin, Sandra M. & Smith, Thomas A. (1983) Differences in Stepchildren's Perceptions of Their Stepfathers and Natural Fathers: Implications for Family Therapy. *Journal of Divorce*, 1983, 7, 19–30.
- Harinen, Päivi (1995) "Ei tää mikään unelmaperhe oo vai?" Nuori uusperheen kokijana. *Nuorisotutkimus* 1995, 13(2), 11–17.
- Harinen, Päivi (1998) *Elämän kokoisia perheitä. Tutkimus yksinhuoltaja- ja uusperheessä elävien nuorten perhepuheesta*. Teoksessa Helena, Helve (toim.): *Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet. Nuorisotutkimusohjelma 2000. Nuorisotutkimusseura ry. Tutkimuksia 5/98*. Helsinki.
- Harrikari, Timo (1999) Lapset rikoksesta epäiltynä. Lapsirikollisuus poliisin esitutkinta-aineistossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 7/99. Tietosanoma Oy.
- Hauli, Anna (1999) Lempiluvun lumo. *Hyvinvointikatsaus* 1999, (4), 52.
- Hayman, Suzie (1999) *Sinun, minun, meidän. Opas uusperheille*. Jyväskylä: Gummerus.
- Helsingin Sanomat 10.8.1990. Tuhansilta yksinhuoltajilta peritty liikaa päivähoitomaksuja.
- Hetherington, E.M. & Glingempeel, W.G. (1992) *Coping with Marital Transitions: A Family Systems Perspective*. Monographs of the Society for Research on Child Development 57 (2/3, Serial no. 227).
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1979) *Teemahaastattelu*. Tampere: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hobart, Charles (1987) Parent-Child Relations in Remarried Families. *Journal of Family Issues* 1987, 8(3), 259–277.
- Hobart, Charles W. (1988) Perception of Parent-Child Relationships in First Married and Remarried Families. *Family Relations* 1988, 37, 175–182.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995) *The Active Interview. Qualitative research methods series 37*. Thousand Oaks, California: Sage.

- Hutchby, Ian & Moran-Ellis, Jo (1998) Situating Children's Social Competence. Teoksessa Ian Hutchby & Jo Moran-Ellis (eds): *Children and Social Competence. Arenas of Action*. London: Falmer Press. 7–26.
- Hämäläinen, Pekka (1988) Perhe uusiksi. Rakennusohjeita toisen perheen perustajalle. Jyväskylä: Ajatus.
- Ihinger-Tallman, Marilyn (1987) Sibling and Stepsibling Bonding in Stepfamilies. Teoksessa Pasley, Kay & Ihinger-Tallman, Marilyn (eds): *Remarriage & Stepparenting. Current Research and Theory*. New York: Guilford Press. 164–184.
- Ihinger-Tallman, Marilyn & Pasley, Kay (1989) *Remarriage*. Family studies text series 7. Newbury Park: Sage.
- Ihinger-Tallman, Marilyn & Pasley, Kay (1994) *Building Bridges: Reflections on Theory, Research, and Practice*. Teoksessa Kay Pasley & Marilyn Ihinger-Tallman (eds.): *Stepparenting. Issues in Theory, Research, and Practice*. Westport, Connecticut: Greenwood Press. 239–250.
- Ihinger-Tallman, Marilyn & Pasley, Kay (1997) Stepfamilies in 1984 and Today - A Scholarly Perspective. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 19–40.
- Ikonen, Inkeri (1996) "Kysyt sää niitä juttuja?" Tutkimus lasten haastattelemisesta ja lastensuojelulasten omaan elämään liittyvistä kertomuksista. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Irja (1984) Elämä uusperheessä. Ryhmätyö 1984, (2), 18–20.
- Isaacs, Marla Beth & Levin, Irene Raskow (1984) Who's in My Family? A Longitudinal Study of Drawings of Children of Divorce. *Journal of Divorce* 1984, 7(4), 1–21.
- Isyyslaki 700/1975.
- Jaakkola, Risto & Sääntti, Riitta (2000) Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.
- Jacobson, Doris S. (1979) Stepfamilies: Myths and realities. *Social Work*, 1979, 24, 202–207.
- Jallinoja, Riitta (1997) Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Gaudeamus: Tampere.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- James, Allison & Prout, Alan (eds) (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood*. Basingstoke: Falmer Press.
- James, Allison & Prout, Alan (1996) *Strategies and Structures: Towards a New Perspective on Children's Family Life*. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien: *Children in Families: Research and Policy*. London: Falmer Press. 41–52.
- Jenks, Chris (ed.) (1982) *The Sociology of Childhood — Essential Readings*. London: Batsford.
- Jenks, Chris (1996) *Childhood*. London: Routledge.
- Jenks, Chris (ed.) (1998) *Core Sociological Dichotomies*. London: Sage.
- Juhila, Kirsi (1993) Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino. 151–188.
- Juhila, Kirsi (1994) Muistot resurssina. Entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. *Janus* 1994, 2(2), 164–177.
- Kalliala, Marjatta (1999) Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Gaudeamus.
- Kartovaara, Leena (1999) Joka toinen avioliitto. *Hyvinvointikatsaus* 1999, (4), 44–45.
- Kartovaara, Leena & Sauli, Hannele (2000) Suomalainen lapsi. *SVT Väestö* 2000:7. Helsinki: Tilastokeskus.
- Karttunen, Risto (1996) Lapsen psykologinen asiakkuus perheneuvontakeskustelussa. Lisen-siaatintutkimus psykologian erikoistumiskoulutuksessa. Kasvatus- ja kehityopsykologia. Psykologian laitos. Tampereen yliopisto.

- Karvinen, Synnöve (1987) Sosiaalityön ajolähtö. Sosiaalityön ohjausprojekti. (Liite 26: Esimerkki 3. Perhetyökokeilu ns. uusperheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä, hankesuunnitelmaluonnos, kevät 1986.) Sosiaalihallituksen julkaisuja 21. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Karvonen, Sakari & Sauli, Hannele & Hermansson, Elina (1999) Lapset tilastoissa ja tilastojen ulkopuolella. Nuorisotutkimus 1999, 17(4), 19–22.
- Kiili, Johanna (1998) Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämisestä. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 105. Jyväskylä.
- Kirmanen, Tiina (2000) Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6 -vuotiaiden lasten pe-loista ja pelkojen hallinnasta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 78. Kuopio.
- Knaub, Patricia Kain & Hanna, Sharon L. (1984) Children of Remarriage: Perceptions of Family Strengths. *Journal of Divorce* 1984, 7(4), 73–90.
- Kortesuoma, Riitta-Liisa & Hentinen, Maija (1995) Laadullinen haastattelu lapsen kokemusten tutkimisessa. *Hoitotiede* 1995, 7(3), 119–127.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja Jää.
- Kouvonen, Anne (2000) Lapset ja nuoret palkkatyössä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 170. Työministeriö. Helsinki.
- Krähenbühl, Verena & Jellouschek, Hans & Kohaus-Jellouschek, Margaret & Weber, Roland (1986) Uusperheet: rakenne, kehitys, terapia. Teoksessa: Perhe ja ammattiauttaja — perhekeskeisen työn ohjeaineisto. Sosiaalihallituksen julkaisuja 10/1986. Helsinki.
- Kuokkanen, Liisa (1993) Turvakotiperheiden lapset — lapsi väkivallan näkijänä ja kokijana. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.
- Kurkela, Reijo & Sauli, Hannele (1998) Tilastolliset luokitukset ja arki. Teoksessa Seppo Paananen & Anneli Junto & Hannele Sauli (toim.) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteihuoltoon — lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tukinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 222. Helsinki.
- Kuronen, Marjo (1991) Tutkittavien määrittämä tutkija. Teoksessa *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista*. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A Nro 1. Tampere.
- Lahikainen, Anja-Riitta & Kraav, Inger & Kirmanen, Tiina & Maijala, Leena (1995) Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5-12 -vuotiaiden lasten huoltien ja pelkojen vertaileva tutkimus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 25. Kuopio.
- Lahti, Ilpo (1991) Adoptiolapsi nuoruusiässä. 90 adoptiolapsen ja heidän perheensä psykiatrinen tutkimus. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C 84. Turku.
- Lallukka, Kirsi (1993) Lasten paikka sukupolvijärjestelmässä — koettu lapsuus 9- vuotiaiden näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita 80. Jyväskylä.
- Lastensuojelusta... (1995) Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa: valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1995:6. Helsinki.
- Leskinen, Riitta (1982) "Kuka kuulisikin minua?" Perheväkivalta lapsen silmin. *Ensi Kotien Liiton julkaisu* 2. Helsinki.
- Levin, Irene (1993) *Stefamilien — variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura.
- Levin, Irene (1994) Children's perceptions of their family. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien (eds): *Childhood and Parenthood. Proceedings of ISA Committee for Family Research Conference on Children and Families 1994*. London: Institute of Education, University of London. 281–293.
- Liljeström, Rita (1986) Sukupuolijärjestelmä ja naisten työ. Teoksessa Liisa Rantalaiho (toim.): *Miesten tiede, naisten puuhut*. Tampere: Vastapaino. 84–108.
- Liljeström, Rita & Kollind, Anna-Karin (1990) *Kärleksliv och föräldraskap*. Stockholm: Carlssons.
- Lindgren, Jarl & Nieminen, Mauri (1988) Uudelleen avioituminen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 21/1988. Vammala.

- Linna, Pirkko (1988) Psykiatris-yhteiskunnallisesta työstä kasvatus- ja perheneuvonnaksi. Suomen kasvatusneuvolatoiminnan juurien ja kehityksen tarkastelua. Teoksessa Kasvatusneuvolan asema ja tehtävät. Suomen kasvatusneuvolain liiton tutkimus osa I-II. Helsinki.
- Mackay, Robert W. (1991) Conceptions of Children and Models of Socialization. Teoksessa Frances Chaput Waksler (ed.): Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings. London: The Falmer Press. 23–37.
- Mandell, Nancy (1988) The Least-Adult Role in Studying Children. *Journal of Contemporary Ethnography* 1988, 16(4), 433–467.
- Marsiglio, William (1992) Stepfathers With Minor Children Living at Home. Parenting Perceptions and Relationship Quality. *Journal of Family Issues* 1992, 13(2), 195–214.
- Miksell, James W. & Garbarino, James (1986) Adolescents in Stepfamilies. Teoksessa James Garbarino & Gynthia J. Schellenbach & Janet Sebes & Associates: Troubled Youth, Troubled Families. Understanding Families At-Risk for Adolescent Maltreatment. Hawthorne, New York: Aldine. 235–251.
- Mishler, E.G. (1986) Research Interviewing. Context and Narrative. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Moore, Michele & Beazley, Sarah (1996) Split Family Life. Teoksessa Michele Moore & Judith Sixsmith & Kathleen Knowels: Children's Reflections on Family Life. London: Falmer Press. 66–80.
- Morgan, David H.J. (1996) Family Connections. An Introduction to Family Studies. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, David H.J. (1999) Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life. Teoksessa Elisabeth B. Silva & Carol Smart (ed.): The New Family? London: Sage. 11–30.
- Murdock, George Peter (1960) Social Structure. New York: Mac Millan.
- Mustola, Kati (1998) Itselliset naiset ja naisparit vaihtoehtoista lisääntymistä koskevassa lakiehdotuksessa. *Oikeus* 1998, (2), 71–81.
- Muuri, Anu (1999a) Lapsen elatus ja huolto 1998. Tilastoraportti 11/1999. Helsinki: Stakes, Tilastot ja rekisterit -yksikkö.
- Muuri, Anu (1999b) Lastensuojelu 1998. Tilastoraportti 33/1999. Helsinki: Stakes, Tilastot ja rekisterit -yksikkö.
- Neale, Bren & Wade, Amanda & Smart, Carol (1998) "I just get on with it": Children's Experiences of Family Life following Parental Separation or Divorce. Working Paper 1. Centre for Research on Family, Kinship and Childhood. Department of Sociology and Social Policy. University of Leeds.
- Nikander, Timo (1996) Perheiden muodostuminen ja hajoaminen. *Väestö* 1996: 17. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nikander, Timo (1997) Katsaus viime vuosien perheellistymiseen Suomessa. *Hyvinvointikatsaus* 1997, (2) 15–20.
- Nummela, Ilkka (1997) Yksinään mies ei kyhnytä edes selkäänsä. *Hyvinvointikatsaus* 1997, (2) 14.
- Nuutilainen, Aune (1976) Lapsipaketti. Lapsen asemaa koskeva lainsäädäntöuudistus. Vantaa: Kunnallispaino.
- Oakley, Ann (1994) Women and Children First and Last: Parallels and Differences between Children's and Women's Studies. Teoksessa Berry Mayall (ed.): Children's Childhoods: Observed and Experienced. London: The Falmer Press. 13–32.
- O'Brien, Margaret & Allred, Pam & Jones, Deborah (1996) Children's Constructions of Family and Kinship. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien: Children in Families: Research and Policy. London: Falmer Press. 84–100.
- Ochiltree, Gay (1990) Children in Stepfamilies. Sydney: Prentice Hall.
- Oikeustilastollinen vuosikirja 1999. SVT Oikeus 1999:18. Helsinki: Tilastokeskus.
- Opie, Iona & Opie, Peter (1991) 'The Culture of Children'. Teoksessa Frances Chaput Waksler (ed.): Studying the Social Worlds of Children. Sociological Readings. London: The Falmer Press. 121–144.

- Ottolapsineuvonta (1999) Opas ottolapsineuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriö, Oppaita 1998:2. Helsinki: Edita.
- Paananen, Seppo & Juntto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.) (1998) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino.
- Parsons, Talcott (1955) Family, socialization and interaction process. New York: Free Press.
- Parsons, Talcot & Bales, Robert (1956) Family. Socialization and Interaction Process. London: Routledge & Kegan.
- Pasley, Kay & Ihinger-Tallman, Mary (1982) Remarried family life: Supports and constraints. Teoksessa G. Grove (ed.): Building family strengths 4. Lincoln: University of Nebraska Press. 367–383.
- Perheet 1990. SVT Väestö 1992: 7. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1994. SVT Väestö 1995:14. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1995. SVT Väestö 1996:13. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1996. SVT Väestö 1997: 11. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1997. SVT Väestö 1998: 10. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1998. SVT Väestö 1999:12. Helsinki: Tilastokeskus.
- Perheet 1999. SVT Väestö 2000. Helsinki: Tilastokeskus. (tulossa)
- Perheet ja laki (1992) Perhetoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1992:12. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Perkins, Terry F. & Kahan, James P. (1979) An Empirical comparison of Natural-Father and Stepfather Family Systems. Family Process 1979, 18(2) 175–183.
- Phillips, Roderick (1997) Stepfamilies from Historical Perspective. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): Stepfamilies: History, Research, and Policy. New York: The Haworth Press. 5–18.
- Piaget, Jean (1988) Lapsi maailmansa rakentajana. Juva: WSOY.
- Prout, Alan & James, Allison (1990) A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. Teoksessa Allison James & Alan Prout (eds): Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Study of Childhood. London: Falmer Press.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen: Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Qvortrup, Jens (1994) Childhood Matters: An Introduction. Teoksessa Jens Qvortrup & Marjatta Bardy & Giovanni Sgritta & Helmut Wintersberger (eds): Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics. Aldershot: Avebury.
- Qvortrup, Jens (1995) Childhood and modern society: A paradoxical relationship? Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien (eds): Childhood and Parenthood. Proceedings of ISA Committee for Family Research Conference on Children and Families 1994. London: Institute of Education, University of London. 189–198.
- Qvortrup, Jens (1996) Foreword. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien: Children in Families: Research and Policy. London: Falmer Press. xi-xiii.
- Qvortrup, Jens & Bardy, Marjatta & Sgritta, Giovanni & Wintersberger, Helmut (eds) (1994) Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics. Aldershot: Avebury.
- Reuna, Veera (1997) Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisen perheeseen liittyvistä käsityksistä. Väestötutkimuslaitos, Katsauksia E 3/1997. Helsinki: Väestöliitto.
- Reuna, Veera (1998) Perhebarometri 1998. Vastuu perheen arjessa. Väestötutkimuslaitos, Katsauksia E 4/1998. Helsinki: Väestöliitto.
- Richter, Rudolf (1997) Qualitative Methoden in der Kindheitsforschung. Österreichische Zeitschrift für Soziologie 1997, 22(4), 74–98.
- Riihelä, Monika (1996) Mitä teemme lasten kysymyksille? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisen merkitysulottuvuuksia lapsi-instituutioissa. Stakes, tutkimuksia 66. Jyväskylä: Stakes.
- Ritala-Koskinen, Aino (1988) Uusperhe perhemuotona ja sosiaalisena ilmiönä. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto.

- Ritala-Koskinen, Aino (1993) Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuuri-
sesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylän yliopiston
perhetutkimusyksikön julkaisuja 4. Jyväskylä.
- Ritala-Koskinen, Aino (1994) Family Structures are Changing — What about the Idea of the
Family. *Innovation. The European Journal of Social Sciences*. (Current trends in European
Sociology III: Family Structures and New Forms of Living Together.) 1994, 7(1) 41–49.
- Ritala-Koskinen, Aino (1995) Children and the construction of close relationships: How to find
out children's point of view. Teoksessa Julia Brannen & Margaret O'Brien (eds): *Childhood
and Parenthood. Proceedings of ISA Committee for Family Research Conference on Child-
ren and Families 1994*. London: Institute of Education, University of London. 309–317.
- Ritala-Koskinen, Aino (1997) Stepfamilies from the Child's Perspective: From Stepfamily
to Close Relationships. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies:
History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 135–151.
- Robinson, Margaret & Smith, Donna (1993) *Step by Step. Focus on Stepfamilies*. London:
Harvester Wheatsheaf.
- Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*.
Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, Jeja-Pekka (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäker-
roista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rose, Nikolas (1990) *Governing the soul. The shaping of the private self*. London: Routledge.
- Rosenholm, Heljä (1989) *Uusperhe — uusi mahdollisuus*. Juva: WSOY.
- Saari, Matti & Sauli, Hannele (1990) *Uusperheitä laskemassa. Hyvinvointikatsaus 1990*,
(4), 42.
- Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi (1996) *Lapset ja lama*. STAKES,
Raportteja 197. Jyväskylä: STAKES.
- Salokangas, Tuulikki (1983) Uudelleen muodostuneet perheet. *Lapset ja yhteiskunta* 1983,
(5), 325–326.
- Saporiti, Angelo (1994) A Methodology for making children count. Teoksessa Jens Qvortrup
& Marjatta Bardy & Giovanni Sgritta & Helmut Wintersberger (eds): *Childhood Matters.
Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury. 189–210.
- Schulman, Gerda L. (1972) Myths that intrude on the adaptation of the stepfamily. *Social
Casework* 1972, 53, 131–139.
- Schwebel, Andrew I. & Fine, Mark A. & Renner, Maureen A. (1991) A Study of Perceptions
of the Stepparent Role. *Journal of Family Issues* 1991, 12(1), 43–57.
- Shaw, Ian (1996) Unbroken voices: Children, young people and qualitative methods. Teok-
sessa Ian Butler & Ian Shaw (eds) *A Case of Neglect? Children's experiences and the
sociology of childhood*. Cardiff Papers in Qualitative Research. Aldershot: Avebury.
- Siebert, Michael T. (1986) Adult Elicited Child Behaviour: The Paradox of Measuring
Social Competence Through Interviewing. Teoksessa Jenny Cook-Gumperz & William
A. Corsaro & Jürgen Streeck (eds): *Children's Worlds and Children's Language*. New
Babylon, studies in the social sciences 47. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol (eds) (1999) *The New Family?* London: Sage.
- Silverman, David (1989) *Qualitative Methodology & Sociology*. Aldershot: Gover.
- Silverman, David & Baker, Carolyn & Keogh, Jayne (1998) The Case of the Silent Child:
Advice-giving and Advice-reception in Parent-Teacher Interviews. Teoksessa Ian Hutchby
& Jo Moran-Ellis (eds): *Children and Social Competence. Arenas of Action*. London:
Falmer Press. 220–240.
- Sixsmith, Judith & Knowles, Kathleen (1996) Home Life in the 'Traditional Family'. Teok-
sessa Michele Moore & Judith Sixsmith & Kathleen Knowles: *Children's Reflections on
Family Life*. London: Falmer Press. 12–28.
- Smart, Carol & Neale, Bren (1999) *Family Fragments*. Cambridge: Polity Press.
- Sommer, Dion (1998) The reconstruction of childhood — implications for theory and practice.
European Journal of Social Work 1998, 1(3), 311–326.
- Spensky, Martin (1992) Producers of legitimacy: homes for unmarried mothers in the 1950s.
Teoksessa Smart, Carol (ed.): *Regulating Womanhood*. London: Routledge.

- Stacey, Judith (1990) *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. New York: Basic Books.
- Stern, Daniel (1992) *Maa ilma lapsen silmin*. Juva: WSOY.
- Strandell, Harriett (1992) Uusi lapsi on syntynyt? "Uuden" lapsitutkimuksen arviointia. *Nuorisotutkimus* 1992,10(4), 19–27.
- Strandell, Harriett (1994) *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofil och förhandlingskulturer på daghem*. Helsinki: Gaudeamus.
- Strandell, Harriett (1995) *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana*. Tampere: Gaudeamus.
- Strandell, Harriett (1996) *Lapsen ilo. Hyvinvointikatsaus 1996*, (2), 12–15.
- STV 1997. *Suomen tilastollinen vuosikirja 1997*. 92. Vuosikerta. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sussman, Marvin & Levin Irene (1997) Introduction. Teoksessa Irene Levin & Marvin B. Sussman (eds): *Stepfamilies: History, Research, and Policy*. New York: The Haworth Press. 1–4.
- Thorne, Barrie (1987) Re-visioning Women and Social Change: Where are the Children? *Gender & Society* 1987,1(1), 85–109.
- Thorne, Barrie & Yalom, Marilyn (eds) (1982) *Rethinking the Family. Some Feminist Questions*. New York: Longman.
- Turunen, Riitta (1998) Hedelmöityshoitoja koskevasta lakiehdotuksesta. *Oikeus* 1998, (2), 64–70.
- Törrönen, Maritta (1999a) *Lasten arki laitoksessa: elämistila lastenkodissa ja sairaalassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Törrönen, Maritta (1999b) "Tää on meidän koti" — lasten tila ja paikka lastenkodissa ja sairaalassa. *Nuorisotutkimus* 1999, 17(4), 10–18.
- Upchurch, D.M. (1993) Early schooling and childbearing experiences: Implications for postsecondary school attendance. *Journal of Research on Adolescence* 1993, (3), 423–443.
- Valkonen, Leena (1995) *Kuka on minun vanhempani? Perhehoitонуorten vanhempi-suhteet*. Stakes, tutkimuksia 52. Saarijärvi: Stakes.
- Vartiainen, Reijo & Vartiainen, Tarja (1994) *Maukas kuin munakas. Uusperhe kokkelissa*. Jyväskylä: Ajatus.
- Visher, Emily B. & Visher, John S. (1979) *Stepfamilies. A Guide to working with stepparents and stepchildren*. New York: Brunner/Mazel.
- Visher, E. & Visher, J. (1988) *Old loyalties, new ties: Therapeutic strategies with stepfamilies*. New York: Brunner/Mazel.
- Vuori, Jaana (1989) Perheen käsitteellistäminen. *Naistutkimus* 1989, (2), 28–36.
- Väestönmuutokset 1996. SVT Väestö 1997:12. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väestönmuutokset 1998. SVT Väestö 1999:4. Helsinki: Tilastokeskus.
- Wald, E. (1981) *The Remarried Family: Challenge and Promise*. New York: Family Service Association of America.
- Weeks, Jeffrey (1977) *Coming out: homosexual politics in Britain, from the nineteenth century to the present*. London: Quartet Books
- White, L.K. & Reidmann, A. (1992) When the Brady Brunch grows up: Step- /half- and full sibling relationships in adulthood. *Journal of Marriage and the Family* 1992, 54, 197–208.
- Yearbook of Nordic Statistics 1996. Vol 34. Edited by the Nordic Statistical Secretariat. Nord 1995:1.
- Zwiers, Michael L. & Morrisette, Patrick J. (1999) *Effective Interviewing of Children. A Comprehensive Guide for Counselors and Human Service Workers*. Philadelphia: Accelerated Development, Taylor & Francis Group.

EI-KIRJALLISET LÄHTEET

- Jaakkola, Risto (erikoistutkija, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos) sähköpostikeskustelut 13.12. ja 19.12.1999.
- Kartovaara, Leena (yliaktuaari, Tilastokeskus) Perhetilaston 1999 julkaisemattomia tietoja uusperheistä ja uusperheiden lapsista. Marraskuu 2000.
- Korhonen, Ilona (toiminnanjohtaja, Interpedia ry.), sähköpostikeskustelu 9.12.1999.

Liitteet

LIITE 1.

ASiantuntijoiden haastattelut

-- Haastattelun perusrunko ja kysymysten teemalista.

Intro:

- ammattinimikkeesi on
- kerro aluksi hieman, mitä työhösi käytännössä kuuluu
- millaisia asiakkaita kohtaat työssäsi?
- oman tutkimuskiinnostuksen kuvaus
- Miksi haastattelen sinua:
- Haastattelun sinua tämäläyppisiä perheitä työssään kohtaavan asiantuntijan ominaisuudessa ja toivoisin että pohtisit tässä läpikäytäviä kysymyksiä nimenomaan käytännön työssä kohtaamasi kautta.
- tunnistaako täällä työssäsi asiakaskunnasta helposti tällaisia perheitä, joissa lapsilla on näitä tarkoittamiani monenlaisia yhtäikäisiä perhesuhteita?
- millaisia elämisenmuotoja esimerkiksi voisit eritellä?
- uusperheet? niitä lähellä joskus yksinhuoltajien/yhden vanhemman lapset?
- sijoitetut lapset? adoptoidut? homo/lesboparit?

Erityisesti asiantuntijoiden työ:

- (- työyksikkökohtaisia erityispiirteitä)
- (- työskentelytapoja)
- moninaisten perhesuhteiden näkyvyys?
- lasten/aikuisten asioissa?
- millaisista ongelmatilanteista on kyse?

Kun toimipisteessä lapsi asiakkaana (perheensä kanssa):

- Kun on kyse moninaisten perhesuhteiden keskellä elävistä lapsista, ketkä lapsen asioissa käyvät vastaanotolla?
- käyvätkö lapset?
- ketkä kaikki puhuvat lapsen asioista?
- puhuvatko lapset?
- miten lapset ovat asiakkaina? yksin? muiden perheenjäsenten kanssa? - ja miten lapset silloin osallistuvat heitä itseään koskevien asioiden käsittelyyn?
- voiko tytöistä ja pojista sanoa jotakin erikseen?
- millainen paino lasten kertomuksilla on, miten vakavasti ne otetaan?
- voiko lasten ja aikuisten kertomuksia verrata?
- onko erityisiä tilanteita, joissa nimenomaisesti lasta itseään halutaa kuulla? - millaisia?
- millaisena näet lasten itsensä paikan asiakkaina? millainen on lapsen rooli?

Kun toimipisteessä puoliso/yksilö asiakkaana moninaisiin perhesuhteisiin liittyvissä kysymyksissä:

- millainen sija lapsilla on: ovatko lapset milloinkaan läsnä? puhutaanko lapsista osana parisuhdetta tai perhesuhteita ja niihin liittyviä kysymyksiä?
- miten keskeisiä lapset ovat esim. uusperhekuvioissa, kun on kyse parisuhteesta, jossa on toisen puolison edellisen liiton lapsia
- mikä on lasten merkitys hoidettavien asioiden kannalta?

- haluatko sanoa lasten asiakkuudesta vielä jotain, joka ei ole tässä tullut esiin?

Lapsen ja perheen arki:

Lapsen ja sosiaalisen vanhemman suhde / vanhemmuus:

- uusi aikuinen mies/nainen perheessä
 - tai lapsi uudessa paikassa sosiaalisten vanhempien keskellä
- miten lapset kutsuvat näitä ihmisiä?
- miten lapsen ja uuden aikuisen suhdetta tällaisessa tilanteessa voisi luonnehtia? - mitä siihen sisältyy
 - mitä se on laadultaan?
- mistä aineksista tuo suhde muodostuu?
 - onko se vanhemmuussuhde? - mistä voi päätellä, että suhde on vanhemmuussuhde? (vastuullisuus, huolenpito, luottamus, kiintymys, rakkaus...?)
 - onko kyse tunne- ja vuorovaikutussuhteesta, taloudellisesta suhteesta, käytännöllisestä suhteesta, kaverisuhteesta?
- mitä lapset tekevät heidän kanssaan?
- millaisia tunteita tuohon suhteeseen liittyy?
- mitä oikeuksia ja velvollisuuksia tällaiseen aikuisen ja lapsen väliseen suhteeseen liittyy?
- miten lapset ovat näiden oikeuksien ja velvollisuuksien asettajina? - miten he ne hyväksyvät?
- millainen on onnellinen lapsen ja sos. vanhemman suhde, millaisiin tavoitteisiin suhteen rakentamisessa pyritään?
- vs. tytöt ja pojat
- miten rinnakkainen biologinen ja sosiaalinen vanhempi asettuvat suhteessa lapseen / miten lapsi näihin suhtautuu, millaisen aseman lapsi antaa heille suhteessa itseensä?
 - esim. äidin uusi mies - muualla asuva biol. isä
 - isän uusi vaimo – muualla asuva biol. äiti
 - perheestään pois sijoitettu lapsi?
- lapsen ja sos. vanhemman sukupuoli ja ikä - onko näillä merkitystä ja millaista suhteen rakentumisen kannalta?
- entä seksuaalisuus, onko se milloinkaan merkityksellinen asia sos. vanhemman ja lapsen välillä? (insesti?)

Sisarussuhteet:

- mitä lapselle merkitsee mahdolliset perheeseen tulevat uudet lapset?
- saamista / luopumista? millaista?
- entä perheen vanhempien uudet yhteiset lapset?
- lasten keskinäinen asema suhteessa vanhempiin?

Koti:

- muuttavatko tällaiset kuviot jotenkin lasten kotia?
- miten?
- muuttuuko lasten koti ja elämä siellä?
- entä lasten asuminen?

Sukulaisuus, ystävyys, "perhepiiri":

- keiden kanssa ja miten usein lapset ovat kanssakäymisissä? (lapsi toimintansa kautta perhesuhteiden määrittäjänä)
- tuleeko lapsille ristiriitoja siitä, keiden kanssa he haluavat olla kanssakäymisissä ja toisaalta keiden kanssa muut haluaisivat heidän olevan kanssakäymisissä?

- esim. uusperheessä: luona-asuvan vanhemman vaikutus tähän - ja velvoittaako lapsi tämän vanhemman organisoimaan näitä suhteita?
- isovanhemmat?
- miten lasten suhdeverkot rakentuvat?
- mitä on tässä yhteydessä sukulaisuus, velvoittaako se johonkin? entä ystävyys?
- nouseeko kysymys sukulaisuudesta erityisesti pohdittavaksi uudessa tilanteessa?
- millaista on luonteeltaan sukulaisten keskinäinen kanssakäyminen?
- erilaiset sukulaisuustyypit?
- miten sukulaisuussuhteille perhesuhteiden moninaistuessa käy? (pysyy samana, korvautuu, kaksinkertaistuu?)
- mikä on se käytännöllinen verkosto, jonka kanssa lapset ovat tekemisissä?

Lasten jokapäiväinen elämä:

- jokapäiväisen elämän käytännöllinen sujuminen:
 - kuka huolehtii lapsesta
 - millä tavalla
 - miten sosiaalisen vanhemman ja lapsen suhde rakentuu käytännöllisissä asioissa
 - millainen tuo suhde ylipäänsä voi olla, millainen sen toivotaan olevan
- asioiden sujuminen - fyysisesti: ruoka, asuminen, liikkuminen: kuka maksaa, kuka hoitaa
- sosiaalisen vanhemman käytännölliset velvollisuudet lasta kohtaan?
- entä lapsen velvollisuudet suhteessa aikuisiin?
- entä oikeudet puolin ja toisin?

Elämä perheenä:

- mikä on lasten perhe?
- keitä lasten perheeseen kuuluu?
(Eron teon periaatteet - ollaanko yhtä vai eri - miten eri/yykseys rakentuu?)
- lasten perhe vs. aikuisten perhe - sama vai eri
- elämä meidän perheenä? tavoite vai mahdottomuus?
- toimivat suhteiden organisoinnin mallit perheen sisällä / perheestä ulospäin?

Lapset:

- mitä erityisiä piirteitä voisi nähdä lapsissa, joilla on moninaisia perhesuhteita?
- lapsi lapsena? suhteessa keneen lapsi on lapsi?
- onko lapsi aina lapsi? - entä lapsi ei-lapsena? (=kaverina tms.?)
- erilaisuuden teema: mainitaanko up-lapset jotenkin erilaisina? jos niin missä suhteessa
- lasten ongelmat moninaisissa perhesuhteissa - näkyykö ne samoina kuin aikuisten ongelmanmäärittelyt?

Lopuksi:

- tuleeko mieleesi vielä jotakin lasten yhtäaikaista biologisista ja sosiaalisista perhesuhteista, josta emme vielä ole keskustelleet, mutta jonka oman työsi kautta näet tärkeänä?

LIITE 2.

PERHENEUVOLASTA ANNETTU KIRJE LAPSELLE JA HÄNEN PERHEELLEEN.

Lapsi: _____
Aikuinen: _____

Hyvä perheen aikuinen, hyvä lapsi,

teihin on oltu yhteydessä tampereen kaupungin perheneuvolasta liittyen lasten perhesuhteita koskevaan tutkimukseeni. Olette alustavasti suostuneet, että haastattelisin yllä mainittua perheenne lasta tutkimustani varten. Olen kiinnostunut lasten arkisesta elämästä moninaisten perhesuhteiden keskellä. Tämä on hyvin tavallinen tilanne monille lapsille. Tutkimuksessa ei ole kuitenkaan selvitetty, miltä lasten elämä ja heidän perhesuhteensa heidän itsensä kertomana näyttävät. Aikuiset ovat tavallisesti niitä, jotka ovat puhuneet lasten puolesta. Lapsilta itseltään saatava tieto on kuitenkin hyvin tärkeää ja siitä on apua pyrittäessä paremmin ymmärtämään lapsia. Tätä lasten näkökulmaa olenkin tutkimuksessani selvittämässä.

Käytännössä lasten haastattelu tarkoittaa arviolta noin tunnin mittaista vapaamuotoista keskustelua minun ja lapsen kesken. Kyselen lapselta hyvin tavallisia asioita hänen jokapäiväisestä elämästään ja läheisistä ihmisistään. Haastattelut nauhoitan ääninauhalle. Haastattelu voi tapahtua valintanne mukaan joko teillä lapsen kotona, Tampereen kaupungin perheneuvolan tiloissa tai minun työpaikallani Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella. Voitte valita näistä itsellenne sopivimman vaihtoehdon.

Suostumusta pohtiessanne on tärkeää, että sekä perheenne lapsi että aikuiset ovat yksimielisiä haastateltavaksi tulemisesta. Voitte päätöksen tehtyänne ottaa minuun yhteyttä milloin vain, tai mikäli teillä on puhelin, odotella minun soittoani jonkin päivän kuluttua kirjeen saatuanne. Silloin varmistan suostumuksenne ja voimme sopia haastatteluajankohdasta. Tarkoitukseni on tehdä haastattelut noin toukokuun loppuun mennessä. Paitsi päiväaikaan, voin varsinkin kotonanne ja työpaikallani tehdä haastatteluja tarvittaessa myös iltaisin ja viikonloppuisin.

Yhteystietonne on teidän suostumuksellanne luovutettu minulle Tampereen kaupungin perheneuvolasta. Haastattelussa tietooni saamani asiat tulevat kuitenkin vain minun tutkimukseni käyttöön, ne eivät kauttani välity myöskään perheneuvolaan. Sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt minulle tähän tutkimukseen tutkimusluvan. Luvan saadakseni olen sitoutunut siihen, että henkilötietonne tai haastattelussa saamani tiedot eivät tule tutkimuksesta raportoidessa julki niin, että kenenkään henkilöllisyys voisi olla tunnistettavissa.

Olen tutkimustani varten haastatellut myös Tampereen kaupungin perheneuvolan työntekijöitä. Heiltä olen kysellyt, miten he yleisemmällä tasolla näkevät lasten elämän moninaisten perhesuhteiden keskellä. Tässä tutkimukseni toisessa osassa haluan haastatella myös lapsia niistä perheistä, joita he työssään kohtaavat.

Teen tätä tutkimustyötäni Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella, missä työtäni ohjaa prof. Jorma Sipilä ja parhaillaan hänen virkavapaalla ollessaan vs.prof. Mikko Mäntysaari. Tutkimustani rahoittaa tällä hetkellä Suomen Akatemia laajemman Lapsitutkimuksen tutkimusohjelman puitteissa. Paitsi tutkija, olen myös laitoksen jatko-opiskelija ja näin yksi tutkimukseni tavoite on väitöskirjatyon tekeminen.

Toivon myönteistä suhtautumista tutkimukseeni. Vastaan mielellään kaikkiin tutkimustani koskeviin kysymyksiinne.

Terveisin Aino Ritala-Koskinen, tutkija

Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos
PL 607 (Pinninkatu 47)
33101 TAMPERE
p. (työ)
(koti)

P.S. Työskentelen sekä yliopistolla että kotona, joten kellonajasta riippumatta minua voi tavoittaa kummasta numerosta tahansa.

LIITE 3.

LASTEN HAASTATTELUT

-- Haastattelun perusrunko ja kysymysten teemalista.

Intro:

- Tarkistus: Olette täällä kotona sopineet yhdessä, että voin tulla haastattelemaan sinua?
- Mitä ajattelit tällaiseen haastatteluun mukaan tulemisesta?
Kenen kanssa sovit tästä asiasta?
- (Tiedätkö jo valmiiksi miksi haluan jutella kanssasi?)
Minä kerron tässä ensin vähän miksi haluan keskustella sun kanssa:
- Teen haastatteluja omaa tutkimustani (ja opiskeluani) varten. Tarkoittaa sitä, että kyselen samoja asioita monilta eri lapsilta, sitten katson miten eri lapset on vastanneet samoihin asioihin ja sitten kirjoitan kirjan siitä, miltä se lasten elämä kaikkineen näyttää. Samalla tarkoitus on, että lasten kertomat asiat tulis aikuisten tietoon ja lapsia ymmärrettäis paremmin.
- Minä teen sellaista tutkimusta, jossa kyselen lapsilta/nuorilta heidän kotia ja perhettä koskevista asioista. Usein näistä asioista kysellään pelkästään aikuisilta, niinkuin perheen vanhemmilta. Minä kuitenkin haluan kysellä näitä asioita lapsilta ja siis sinulta myös. Lapsilla on monenlaisia koteja ja perheitä. Minä haluan puhua sinun kanssasi siitä millainen koti ja perhe sinulla on.
- Tiedät varmaan, että sinun nimesi on annettu minulle perheneuvolasta (tai tuttavilta). Teidän perheestä on käyty siellä, mutta minä tiedä teidän perheestä etukäteen yhtään mitään. Mutta kun olen siellä kertonut, että haluan haastatella lapsia sellaisista perheistä, jotka ei ole pysyneet koko aikaa samanlaisina, he ovat ehdotta- neet, että sinä olisit sopiva kertomaan minulle näistä asioista.
- Se mitä kerrot tässä minulle, tulee vain minun tutkimukseni käyttöön. En kerro kenellekään, mitä juuri sinä olet minulle kertonut - en esim. vanhemmille tai perheneuvolaan. Tää on ihan sun ja mun juttu.
- Nauhoitan tämän juttelumme - etten unohda, mitä kerrot tässä minulle ja ettei minun tarvitse kirjoittaa niitä asioita ylös tässä samalla.
- Haluatko kysyä jotakin ennenkuin aloitetaan?

Aikaa n. 1 tunti?

Lasten perheenjäsenten nimeäminen:

Puhutaan ihan ensin sinun perheestä.

- keitä kaikkia ihmisiä sinun perheeseesi kuuluu?
(toivon lapsen nimeävän henkilöt itse
etunimeltä mainitut: keitä he ovat
ja tarkennus: kerrotko näin samalla tavoin muillekin, jos joudut selvittämään kuka X on?)
eri sukunimiä? Mitä siitä ajattelee?
- tarkennus: ovatko siinä kaikki sinun perheeseen kuuluvat?
- pyydän kertomaan jotakin jokaisesta lapsen nimeämästä ihmisestä (mitä nämä tekevät:
kotona/työssä/koulussa, minkä ikäisiä ovat, mitä harrastavat/tekee silloin kun ei ole töissä)

Lasten asumisen järjestelyt:

- asuuko kaikki nämä ihmiset, joista olet kertonut yhdessä? (ketkä ei?)
- no te ette ilmeisesti ihan aina oo asuneet näin? / kuinka kauan olette asuneet yhdessä? / miten teidän perheestä tuli tällainen kuin se nyt on?
(kauan voi olla hankala sana -> muistatko kun X muutti teille/ te muutitte X:n luo, minkä ikäinen olit kun...?)
 - uusien lasten kanssa yhteen muuttaminen
 - uusien lasten syntyminen
 - mahd. lapsen asuinpaikan/-perheen muutokset (esim. isän luota äidin luo tms.)
- käytännön asumisesta: onko sinulla täällä oma huone? /... keiden kanssa sinulla on yhteinen huone?
- perheessä vierailevat lapset: omat toisen vanhemman luona asuvat sisarukset/ uuden aikuisen vierailevat lapset?
- miten nää lapset asuu teillä
- mitä tykkäät siitä, että nämä lapset käy teillä? Onko silloin erilaista?
- onks sulla isä/äiti, joka asuu muualla: käytkö tämän luona, kuinka usein
- miten ne tapaamiset järjestyy? Sovitaanko niistä? kuka sopii? sinä itse/ aikuiset - ketkä/ kuka kuljettaa/ kuljetko itse?
 - jos on: keitä kaikkia siellä asuu? keitä siellä tapaavat?
 - miten siellä asut = missä nukut? onko sinulla siellä oma huone? onko sinulla siellä omia tavaroita?
 - mitä sä tykkäät siellä olemisesta?
 - voiksä aatella, että sulla on 2 kotia?
- muita paikkoja, joissa käy vastaavasti, esim. isovanhemmat? kummit? muita aikuisia?

Lasten suhteet mainitsemiinsa perheenjäseniin:

- muuttuiko silloin mikään kun aloitte asua yhdessä X:n kanssa?
- millaista se oli kun aloitte asua yhdessä?
- millä tavalla elämä on erilaista?
- miltä sinusta tuntui, kun X tuli teidän perheeseen?/ muutitte X:n luokse?
- mitä mieltä sä olit? kysyttiinkö sulta mielipidettä?
- ärsyttikö sua joku? mikä susta oli kivaa?
- miten sä kutsut näitä sun perheeseen tulleita lapsia: (nimeltä, siskoja, veljiä - kavereita)
- tykkäksä että ne on sun siskoja tai veljiä? vai mitä ne on? (kavereita?)
- minkä ikäisiä muut lapset on?
- jos perheeseen tullut uusia lapsia, millaista se on ollut: (perheeseen muuttaneet, perheeseen syntyneet sisarukset)
- mitä sä tykkäsit kun teille muutti.../ te muutitte ja täällä oli lapsia.../ kun syntyi uusia lapsia?
- mitä lapsi tekee kunkin kanssa yhdessä - esimerkiksi tavallisena arki/koulupäivänä (esim. mitä teit X:n kanssa eilen) - entä viikonloppuna (viime viikonloppuna)
 - uusi aikuinen
 - lapsen sisarukset - mitä tekee näiden kanssa, mistä tulee riitaa
- mitä sä tykkäät tehdä X:n kanssa?
- > tarkistus: teeksä Z:n/ Y:n kanssa mitään yhdessä?
- entä toisen vanhemman luona ollessa: mitä siellä tekee kunkin kanssa?
- sovito ko sä jonkun kanssa/ kenen kanssa soviti/ kysytkö lupaa (erilaisiin asioihin: saatko mennä jonnekin, tuoda kavereita, olla myöhään ulkona, rahaa joidenkin tavaroiden ostamiseen);
- entä jos XX ei ole paikalla, keneltä sä sitten kysyt?
- kuka sanoo, mitä sinulla on lupa tehdä = antaa määräyksiä (onko sinusta OK, jos X sanoo mitä saat tehdä ja mitä et?)
- entä jos olette eri mieltä? miten pääsette sopimukseen?

- kuka teillä päättää sellaisista sun isommista asioista, niinkuin vaikka sun koulusta/ tai kesälomista/ tai....
- jos sä tarvit apua johonkin juttuun (läksyt/ leikit/ jos sä oot kipeä/ vaateasioissa) keneltä kysyt apua
- kenelle kerrot sinulle tärkeistä asioista?
- HUOM! myös perheen ulkopuoliset aikuiset (mitä muuta näiden kanssa tekee...)
- entä muut perheen lapset: kenen kanssa he sopivat asioista, keneltä pyytävät apua jne?
- rinnakkainen biologinen ja sosiaalinen vanhempi:
- mitä kummankin kanssa tehdään?
- mistä kumpikin päättää?
- mitä kummankin kanssa puhutaan?
- voitko sanoa X:ää isäksi/ äidiksi? ; että sinulla on 2 isää/ 2 äitiä?
- kuka käy lapsen syntymäpäivillä, tms. lapsen juhlissa?
- keneltä saa kortteja, lahjoja, kuka muistaa
- mitä sä tykkäät siitä, että Y muistaa/ ei muista
- oottekste jotenkin muulla lailla yhteydessä?
- tykkäisikö olla Y:n kanssa enemmän tekemisissä?
- kuka ei muista? - toivoisiko esim. X:n muistavan jotenkin?
- muistaako nämä samat ihmiset myös kaikkia perheen lapsia
- mitä perhe tekee yhdessä? missä käy yhdessä?
- esim. lomalla, vapaa-aikana?

Sukulaisista:

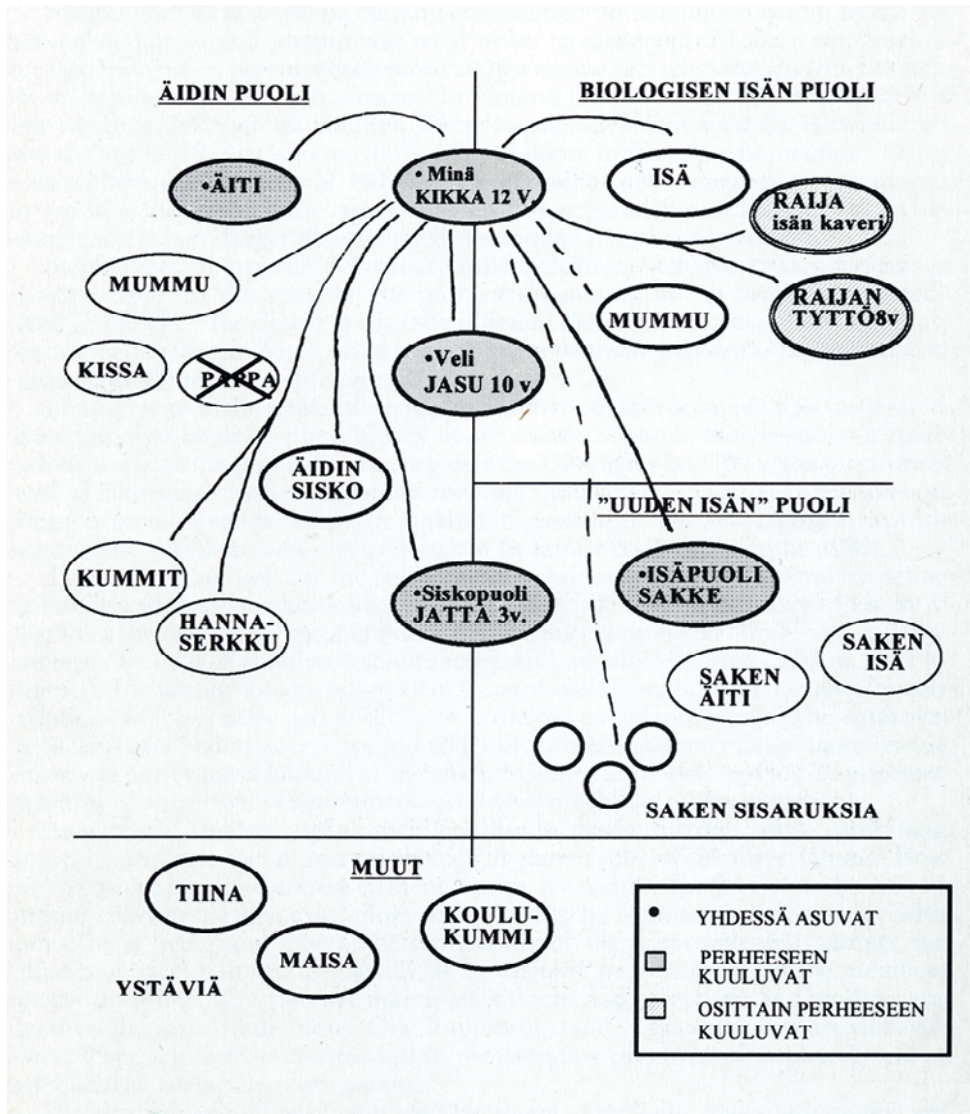
- kuinka usein tapaa isovanhempia - kaikkia mahdollisia lajeja?
- milloin viimeksi? millaisissa tilanteissa?
- mitä näiden kanssa tekee - kyläilläänkö, vai tehdäänkö jotakin yhdessä?
- keiden kaikkien sukulaisten kanssa vieraillaan ja millä kokoonpanolla?
- meneekö mielellään näihin paikkoihin?
- erityisesti: kanssakäyminen perheen uuden aikuisen sukulaisiin
- tapaatko X:n (miten lapsi nimeää aikuisen?) vanhempia? miten usein? teetkö heidän kannssaan jotakin erityistä? muistavatko he sinua joskus? miten?

Haastattelun lopetus:

- onko sulla mielessä vielä jotain teidän perheestä, joka on tärkeää, mutta josta me ei oo tässä puhuttu?
- tai josta haluaisit mun kanssa muuten puhua?
- mitä sä tykkäsit tästä haastattelusta? oliko nää hankalia kysymyksiä? tuntuko susta vaikeelta puhua näistä asioista?
- haluatko kysyä jotakin minulta?

KIITOS!

Liite 4. Esimerkki perhekartasta. (Ei vastaa sellaisenaan kenenkään lapsen perhekuvausta.)

Aino Ritala-Koskinen

WHAT IS 'FAMILY' FOR A CHILD?

— Interpretations of children's stepfamily relationships

Stepfamilies form a special cultural environment for childhood within which the questions of family and parenthood need to be reconsidered. Modern stepfamilies come into being when parents get divorced and form new pair relationships with children from an earlier marriage or marriages. In Finland there were 47 000 stepfamilies in 1999, which is 7.6% of all families. These stepfamilies contained 97 000 children under the age of 18, that is to say 8.6% of all children in the entire population. There are also children over the age of 18 living in stepfamilies, not to mention those children who are in a 'stepfamily state' when they visit their parents' new families. Thus the phenomenon is even larger than the picture supplied to us by the statistics.

Stepfamilies are typically defined as a risk for children, both in everyday discussions and in research. In this research the problem orientation is not taken for granted. Instead, I will open the debate to include different definitions of stepfamily relations, those originating from children living in stepfamilies themselves as well as those produced by professionals meeting stepfamilies in their daily work.

In this research, the stepfamily is studied from the child's point of view. Compared to the adult- and family-centred history of stepfamily research, the viewpoint is quite new. Research into this particular area began in the USA in the late 70's when researchers as well as clinicians saw the stepfamily resulting from divorce as a new phenomenon differing from the nuclear family. In Finland, discussion of this new family form with new attendant problems was first undertaken by family counsellors in the 1980s.

The theoretical basis for the study of how children living in stepfamilies define their family and familial relationships is derived from the critical sociology of family as well as from the new sociology of childhood. Bringing children and family conceptually together in the field of childhood studies represents an effort to bring children back to families, seeing family not as a self-evident locus of childhood but as a meaningful web of relations which is activated in different situations in different ways. The empirical data consists of 15 child interviews and 20 family professional interviews. Interviewing children was one of the challenges of this study. In it they are considered to be competent informants of their own life and interviewed very much like adults in general.

As a result, children define their families in many different ways, combining biological, juridical, social and psychological dimensions of family relations. How children emphasise and use these elements varies. For a child, the family can be viewed from four different perspectives: those with whom s/he is presently living; those with whom s/he is living and others (the new family of the non-residential parent); the original biological parents; and finally as an ongoing process in which the members may vary over time. New parents, mainly stepfathers, and

new sisters and brothers are defined by the same dimensions. One important result is that relations are not self-evident. They are instead constructed in the everyday practices of stepfamily life in which children are active participants. Professional definitions of children's family relations in the stepfamily context are grounded in the problem context. On the one hand, stepfamilies as clients are seen as having the same sort of problems as families in general. On the other hand, stepfamilies are seen as having problems that other families do not face. The professional orientation is very much family and adult centred. Generally, they accept freely negotiated family relations. When problems emerge, solutions are found within strict family boundaries which the children have no chance to negotiate.

To live as a child in a stepfamily requires the capacity of reflexivity. Children seem to manage well if they are given enough room for their own definitions. Reflexivity in family relations may, however, be too much for a child's capacity. In both situations understandable and flexible biological and stepparents are extremely important.